

LIETUVOS POLICIJOS AKADEMIJA

HENDRYK MALEVSKI

**ĮVYKIO VIETOS APŽIŪRA IR ĮVYKIO VIETOS
TYRIMAS: NAUJOS KRIMINALISTINĖS KONCEPCIJOS
MODELIS**

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai, teisė (6F)

Vilnius 1997

**Darbas atliktas 1991-1997 metais Lietuvos policijos
akademijos**

Kriminalistikos katedroje

**Doktorantūros teisė suteikta 1993 03 17 Lietuvos Respublikos
Vyriausybės nutarimu Nr. 175.**

Doktorantūros komitetas:

pirmininkas ir darbo vadovas:

PROF.DR. EUGENIJUS PALSKYS

(Lietuvos policijos akademija, socialiniai mokslai, teisė, 6F);

n a r i a i : **prof.habil.dr. Samuelis Kuklianskis (Lietuvos
policijos akademija, socialiniai mokslai, teisė, 6F);**

**prof.habil.dr. Vytautas Piesliakas (Lietuvos policijos akademija,
socialiniai mokslai, teisė, 6F);**

**prof.habil.dr. Antanas Garmus (Valstybinė teisės medicinos
tarnyba, medicinos mokslai, 5A);**

**doc.dr. Egidijus Kurapka (Lietuvos policijos akademija,
socialiniai mokslai, teisė, 6F);**

prof.habil.dr. Pijus Zigmantas Pošiūnas (1993-1996)

TURINYS

I ž a n g a	4
1. Įvykio vietos apžiūra ir jos reikšmė nusikaltimų tyrimui	14
1.1. Įvykio vietos apžiūros teorijos ir procesinio reglamentavimo pagrindai	14
1.2. Įvykio vietos apžiūros praktika ir jos įtaka nusikaltimų tyrimui Lietuvoje	29
1.3. Specialisto kriminalisto vaidmuo apžiūrint įvykio vietas	53
1.4. Įvykio vietos apžiūros trūkumai ir jų priežastys	72
2. Įvykio vietos tyrimas - nauja kriminalistikos mokslo ir praktikos koncepcija ir jos pagrindimas	89
2.1. Įvykio vietos tyrimo tikslai ir teoriniai pagrindai	89
2.2. Procesiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai ir problemos.....	116
2.3. Metodiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai	126
3. Apibendrinimai ir išvados - pasiūlymai	145
Literatūros sąrašas	152
H. Malevskio mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas	172

I Ž A N G A

Viena aktualiausių mūsų valstybės problemų yra nusikalstamumas ir jo padariniai socialinėje, ekonominėje ir teisinėje srityse. Nusikalstamumo kontrolės problemos tapo prioritetinėmis ne tik teisėsaugos institucijų pareigūnams, įvairių teisės mokslų atstovams, bet ir Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei, joms daug dėmesio skirta naujojoje Vyriausybės programoje.

Lietuvoje per pastaruosius dešimt metų užregistruotų nusikaltimų padaugėjo daugiau kaip trigubai. 1987 m. įregistruota 20037, o 1996 m. - jau 68053 nusikaltimai.

Nusikalstamumas Lietuvoje sparčiai didėja, jo struktūra keičiasi, pagrindiniai rodikliai rodo vis sunkesnius nusikaltimus, o nusikaltimų padarymo būdai tampa vis labiau apgalvoti ir kvalifikuoti, panaudojant jiems padaryti technines priemones.¹

Tokia nusikalstamumo būklė, nepalankios jos vystymosi tendencijos, kai išaiškinama tik apie 40 proc. padarytų nusikaltimų, pagrįstai kelia visuomenės nepasitenkinimą bei teisėsaugos institucijų pareigūnų bei mokslininkų rimtą susirūpinimą. Ši sudėtinga kriminogeninė padėtis Lietuvoje reikalauja paspartinti teisės reformą bei teisėsaugos institucijų reorganizavimą, verčia ieškoti naujų bei tobulinti esamus nusikaltimų tyrimo ir prevencijos metodus bei būdus.

Temos aktualumas

Tarp prioritetinių nusikaltimų tyrimo krypčių ypatinga vieta turėtų būti skiriama įvykio vietos apžiūrai, nes atliekant šį procesinį veiksma yra surenkama dauguma daiktinių įrodymų.

Įvykio vietos apžiūros svarbą ir aktualią reikšmę neginčijamai pripažįsta ir mokslininkai, ir teisėsaugos institucijų pareigūnai. Kartu būtina pažymėti, kad dažnai įvykio vietos apžiūrų svarba pripažįstama tik žodžiais, o praktiniai veiksmai nėra efektyvūs ir apgalvoti. Yra didelių spragų teoriniuose šio veiksmo atlikimo pagrinduose, apžiūros atlikimo tvarkos procesiniame reglamentavime, nerietai kriminalistikos rekomendacijos yra prieštaringos, nors įvykio vietos apžiūros problemas nuo H.Grosso laikų plačiau ar siauriau nagrinėjo beveik visi žinomi kriminalistai.

¹ Žr. Mokslo programos "Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija" 1996 m. ataskaitą - Vilnius, 1997.

Iš tikrųjų, daugelio nusikaltimų tyrimo problemos koncentruotai atsispindi tokia reikšmingame ir paplitusiame tardymo veiksmu, kaip įvykio vietos apžiūra. Neveiksminga, neefektyvi įvykio vietos apžiūra iš esmės nulėmia ir žemą nusikaltimų atskleidimo lygį bei jų tyrimo problemas.

Lietuvoje įvykio vietos apžiūros ir tuo labiau įvykio vietos tyrimo problemos nebuvo analizuojamos kompleksiskai. Faktiškai neturime didesnių mokslinių monografinio pobūdžio tyrimų šia tematika. Ir tarpukario Lietuvoje, ir po Antrojo pasaulinio karo, ir po Nepriklausomybės atkūrimo šioms problemoms buvo skiriama nepakankamai dėmesio. Tarpukario Lietuvoje buvo paskelbta nemažai straipsnių apie kai kurias įvykio vietos apžiūros problemas. Bet dažniausiai tai buvo tik praktinio pobūdžio straipsniai. Apie įvykio vietos apžiūros klausimus rašė K.Budrevičius, V.Šebedevs, P.Pamataitis, A.Klemas ir kai kurie kiti kriminalistai.

1962 metais buvo išleista J.Bliekos ir P.Danisevičiaus mokymo priemonė "Įvykio vietos apžiūra". Apie atskirus klausimus, susijusius su įvykio vietos apžiūros problemomis, rašė S.Kuklianskis, E.Palskys, P.Pošiūnas ir kai kurie kiti Lietuvos kriminalistai.

Buvusioje Tarybų Sąjungoje (dabar Rusijoje) ir kitose valstybėse įvykio vietos apžiūros problemos buvo aktyviai tyrinėjamos (I.Jakimov, B.Ševčenko, B.Komarinec, R.Belkin, A.Vinberg, V.Kolmakov, V.Popov ir kt.). Tačiau beveik visos publikacijos šia tema iš esmės nesiskiria viena nuo kitos konceptualiais klausimais, skiriasi jose tik nagrinėjamų problemų apimtis bei ypatumai, atskleisti tiriant atskirų rūšių nusikaltimus. Temos aktualumas, žinoma, nedaug priklauso nuo publikacijų įvykio vietos apžiūros klausimais kiekio. Svarbiausia čia nauja įvykio vietos apžiūros koncepcija - įvykio vietos tyrimas.

Dabartinė įvykio vietos apžiūros koncepcija, įsitvirtinusi literatūroje ir praktikoje jau 1930-1950 metais ir reglamentuota baudžiamojo proceso įstatyme, iš esmės akcentuoja šio veiksmo procesinius ir taktinius įtvirtinimo (fiksacijos) aspektus ir yra orientuota į pėdsakų ir kitų kriminalistiniu požiūriu svarbių objektų suradimo, fiksavimo bei paėmimo momentus ir su jais susijusius organizacinius klausimus. Tokia įvykio vietos apžiūros koncepcija nepilnai atitinka nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo poreikių. Joje praktiškai nepakankamai atsispindi informaciniai ir pažintiniai šio veiksmo atlikimo aspektai; neanalizuojama, kaip įvykio vietos apžiūros metu gaunama orientacinė informacija, kaip ji panaudojama išaiškinant nusikaltimą. Praktiškai koncepcijoje nepaliestos, mūsų nuomone, pagrindinės įvykio vietos tyrimo problemos.

Mūsų nagrinėjama tema aktuali dar ir dėl tokių priežasčių:

- įvykio vietos apžiūra yra visais požiūriais reikšminga tiriant nusikaltimus. Tai pirminis ir neatidėliotinas tardymo veiksmas. Per apžiūrą gauta informacija dažniausiai leidžia pasirinkti teisingas nusikaltimo tyrimo kryptis, to tyrimo būdus, metodus ir priemones. Dažnai nuo šito veiksmo rezultatų priklauso nusikaltimo tyrimo sėkmė, jo rezultatyvumas;

- įvykio vietos apžiūra - labai paplitęs veiksmas. Ji turėtų būti atliekama tiriant daugelį nusikaltimų;

- svarbi ir įvykio vietų situacijų specifinė įvairovė. Nuo situacijos specifikos priklauso įvykio vietos apžiūros modeliavimas bei taktinių būdų ir priemonių pasirinkimas;

- spartus technikos (taip pat ir kriminalistinės) vystymasis sudaro sąlygas geriau atlikti įvykio vietos apžiūrą ir jos tyrimą;

- labai reikšmingi praktiniai nusikaltimų tyrimo poreikiai, nes iki šiol ne visiškai buvo panaudojamos visos įvykio vietos apžiūros galimybės. Taip atsirado prieštaravimų tarp praktikos poreikių ir realios situacijos apžiūrint įvykio vietas. Įvykio vietos apžiūra, kaip procesinis veiksmas, yra labai svarbi tiriant nusikaltimus ir tuo svarbesnė yra aukščiausioji jos pakopa - įvykio vietos tyrimas.

Temos aktualumą aiškiai sąlygoja ir teisinė reforma. Viena iš baudžiamojo proceso reformos užduočių yra baudžiamųjų bylų ikiteisminio tyrimo procedūrų supaprastinimas. Baudžiamojo proceso reforma numato padaryti lankstesnes tų bylų tyrimo formas. Čia kriminalistikos ir baudžiamojo proceso sąsajos yra labai glaudžios. Todėl kriminalistikos moksle reikia išanalizuoti ir reformuoti kai kurias jo koncepcijas, teorijas, mokymus. Įvykio vietos tyrimas iš vienos pusės supaprastina kai kurių kriminalistinių objektų tyrimo procedūras, o iš kitos - "priartina" kriminalistikos galimybes prie nusikaltimo tyrimo, tuo sudarydamas palankesnes sąlygas jį išaiškinti.

Praktikoje turime nemažai pasenusių kriminalistikos metodinių rekomendacijų, kurios nebeatitinka nei dabartinių įstatymų, nei nusikaltimų tyrimo praktikos bei mokslo reikalavimų.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas yra visuomeniniai santykiai, atsirandantys atliekant įvykio vietos tyrimą. Tai santykiai tarp žmonių (pareigūnų), dalyvaujančių įvykio vietos tyrime, ir santykiai, atsirandantys įstatymo nustatyta tvarka panaudojant kriminalistinę ir kitokią techniką bei kriminalistinės taktikos rekomendacijas siekiant tinkamai ištirti įvykio vietą.

Tyrimo dalykas - tai nusikaltimų tyrimo ekspertinė, kvotos, tardymo bei teismų praktika, ypač liečianti įvykio vietos tyrimą ar apžiūrą, kriminalistinę, procesinę ir kita

literatūra apie įvykio vietos apžiūrą ir jos tyrimą, baudžiamojo proceso įstatymai, reglamentuojantys nusikaltimų tyrimą ir ypač apžiūrą.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Teisinės sistemos reformos metmenyse įtvirtintos pagrindinės įstatyminės ir organizacinės kriminalinės justicijos reformos nuostatos. Tačiau tobulinant esamą baudžiamąją procesinę ir kriminalistinę bylų tyrimo tvarką, būtina tas nuostatas kūrybiškai plėtoti, ryžtingai spręsti teorijoje ir praktikoje kylančius probleminius klausimus.

Pagrindinis darbo tikslas yra pagrįsti naują, aukštesnio lygio, įvykio vietos apžiūros - įvykio vietos tyrimo - koncepciją.

Tyrimo uždaviniai:

- išnagrinėti įvykio vietos apžiūros koncepcijos vystymąsi;
- iširti įvykio vietos apžiūros praktiką Lietuvoje ir jos poveikį nusikaltimų tyrimui;
- nustatyti įvykio vietos apžiūros trūkumus bei jų priežastis;
- išnagrinėti ir sukurti įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindus;
- išanalizuoti kriminalistinių uždavinių reikšmę tiriant įvykio vietą ;
- parengti įvykio vietos tyrimo taktikos pagrindus;
- nustatyti specialisto kriminalisto vaidmenį tiriant ar apžiūrint įvykio vietą.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Tyrimo baze buvo Lietuvos ir kitų valstybių įstatymai bei poįstatyminiai aktai, kriminalinės justicijos institucijų veiklos duomenys, teisinės patirties ir minties šaltiniai, kriminalistikos, baudžiamojo proceso ir kitų mokslo šakų literatūra. Tyrimo metu buvo išanalizuota 590 baudžiamųjų bylų. Buvo apklausti 105 VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnų ir 715 kitų VRM sistemos pareigūnų - tardytojų, kvotėjų, kriminalinės policijos komisarų ir inspektorių, apylinkės inspektorių bei kelių policijos inspektorių.

Tyrimas atliktas taikant loginį, istorinį, lyginamąjį teisinį, sisteminės analizės, kontenanalizės, sintezės, anketavimo, apklausos ir kitus metodus.

Atliekant tyrimą, be teisinės kriminalistinės, buvo remiamasi taip pat disertacijos tema liečiančia filosofijos, logikos, informacijos teorijos, psichologijos, teismo statistikos ir kitokia literatūra.

Rengiant disertaciją daug padėjo ilgametė autoriaus praktinio darbo ekspertu kriminalistu patirtis.

Darbo mokslinis naujumas. Dabartinėje įvykio vietos apžiūros koncepcijoje galima pastebėti nemažai neatitinkančių šiuolaikinės situacijos elementų, kurie daro neigiamą įtaką

praktikai. Įvykio vietos apžiūros praktikoje vyrauja jos įtvirtinamasis aspektas. Neskiriama pakankamai dėmesio informaciniams ir pažintiniams šito veiksmo aspektams. Praktiškai labai retai įvykio vietoje naudojami tiriamieji metodai, todėl darbo mokslinį naujumą pirmiausia atskleidžia fundamentali kriminalistinė problema - įvykio vietos tyrimo koncepcijos mokslinis pagrindimas.

Be to, disertacinio darbo mokslinį naujumą sudaro dar ir tai, kad įvykio vietos apžiūros problemos Lietuvoje pirmą kartą išnagrinėtos kompleksiskai, remiantis Respublikos kvotos tardymo, ekspertine ir teismų praktika. Taigi disertacijos išvados yra originalios ir turi teorinę mokslinę bei praktinę reikšmę.

Darbe stengtasi suformuluoti ir pagrįsti kertinius įvykio vietos tyrimo elementus.

Praktinė darbo reikšmė. Naujos įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindu disertacijoje suformuluotos įvykio vietos tyrimo taktikos esminės nuostatos. Jas įgyvendinus nusikaltimų tyrime turėtų gerokai pagerėti pirminės informacijos apie nusikaltimą ir jį padariusius asmenis rinkimas, būtų sudarytos galimybės geriau, o svarbiausia, kokybiškiau surinkti, išsaugoti ir ištirti pėdsakus ir kitus objektus.

Darbe išanalizuota įvykio vietos apžiūros praktika Lietuvoje, ištirtos jos žemo efektyvumo priežastys ir nurodytos pagrindinės apžiūros praktikos tobulinimo kryptys. Dėl to tobulintinos kai kurios baudžiamojo proceso normos. Siūloma įvesti trijų rūšių įvykio vietos apžiūras: paprastą, kvalifikuotą ir įvykio vietos tyrimą. Manoma, kad toks suskirstymas ir funkcijų patikslinimas įvykio vietoje turės teigiamos įtakos ir šito veiksmo praktikai, ir bendram nusikaltimų atskleidimui bei tyrimui.

Tyrimo rezultatai gali būti panaudoti tolesniems šios problemos tyrinėjimams, o šiuo metu yra naudojami mokant stacionaro bei neakivaizdinio skyriaus studentus ir keliant praktinių darbuotojų profesinę kvalifikaciją.

Tyrimo rezultatu aprobavimas. Pasiūlymai, susiję su įvykio vietos tyrimu ir įvykio vietos apžiūros tobulinimu, autoriaus buvo paskelbti moksliniuose pranešimuose krašto ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose Vilniuje ir Krokuvoje, paskelbti moksliniuose straipsniuose, išspausdintuose Lietuvos policijos akademijos "Mokslo darbuose" ir kituose leidiniuose.

Kai kurie disertacijoje suformuluoti pasiūlymai panaudoti rengiant šiuos darbus:

- Lietuvos policijos akademijos kriminalistikos kurso programą (bendraautoriai S.Kuklianskis, E.Kurapka);

- Lietuvos policijos akademijos laisvai pasirenkamo dalyko "Įvykio vietos apžiūros problemos" programą;
- pirminio VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento ekspertų kriminalistų rengimo programą (bendraautoriai VRM KED direktorius V.Drobnys ir VRM KED direktoriaus pavaduotojas H.Nedveckis);
- teminę kriminalinės policijos pareigūnų kvalifikacijos kėlimo kursų "Įvykio vietos apžiūra" programą;
- kriminalistikos technikos pagrindų vadovėlį.

Autoriaus tyrimo rezultatai taip pat buvo panaudoti dėstant kriminalistikos kursą ir pravedant pratybas. Tyrimo rezultatai buvo panaudoti apmokant ekspertus kriminalistus Vilniuje ir Lenkijoje (autorius skaitė paskaitas kvalifikacijos kėlimo kursuose Šėynos aukštojoje policijos mokykloje 1997 m. balandžio mėnesį). Tyrimo rezultatai bei naujosios koncepcijos praktinio realizavimo perspektyvos apsvarstytos LPA Kriminalistikos katedroje ir VRM kriminalistinių ekspertizių departamente ir joms pritarta.

Darbo struktūra. Disertacija susideda iš įžangos, dviejų skyrių, septynių skirsnių, tyrinėjimo apibendrinimų bei išvadų ir pasiūlymų. Darbo pabaigoje yra panaudotos literatūros bei autoriaus publikuotų mokslinių darbų disertacijos tema sąrašai.

Pirmajame skyriuje "Įvykio vietos apžiūra ir jos reikšmė nusikaltimų tyrimui" analizuojama dabartinė įvykio vietos apžiūros koncepcija ir publikuotos šia tema literatūros analizė. Suprantama, kad ne tik ištirti, bet net ir išvardinti visų mokslinių darbų šia tematika buvo neįmanoma. Autorius surinko bibliografiją (šaltinius), išnagrinėjo pagrindinius darbus lietuvių, rusų, lenkų ir vokiečių kalbomis bei atskiras publikacijas anglų ir kitomis kalbomis.

Įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo problemas nagrinėjo daugelis mokslininkų kriminalistų. Tarp jų, be jau paminėtų, galime nurodyti austrų, šveicarų ir vokiečių mokslininkus (H.Gross, R.Heindl, E.Höpler, R.Reiss, E.Kube, G.Schulze, B.Scholz, A.Mätzler, H.Büchler, H.Leineweber, H.Bürger, J.Magyar ir kt.), amerikiečių ir anglų mokslininkus (Ch.E.O'Hara, J.Osterburg, P.L.Kirk, P.R.De Forest, R.E.Gaensslen, H.C.Lee, R.Saferstein, B.A.J.Fisher, P.B.Weston, K.M.Wells, V.J.Deberth, A.E.Westveer ir kt.), prancūzų mokslininkai (A.Bertillon, E.Lokard), lenkų mokslininkai (B.Hołyśt, T.Hanausek, W.Gutekunst, M.Kulicki, S.Czerw, R.Zelwiański, M.Goc, J.Mielnik ir kt.), rusų mokslininkai (G.Granovskij, V.Popov, J.Ilčenko, I.Bychovskij, A.Mancvetova, V.Sorokin, D.Turčin, A.Basalajev, V.Kriučkov, M.Šalamov ir kt.).

Pirmame disertacinio darbo skirsnyje „Įvykio vietos apžiūros teorijos ir procesinio reglamentavimo pagrindai“ analizuojami įvykio vietos apžiūros koncepcijos vystymosi etapai nuo kriminalistikos mokslo klasikų H.Grosso, E.Locardo iki mūsų laikų. Atskirai analizuojami tarpukario Lietuvos kriminalistų K. Budrevičiaus, P. Pamataičio, A. Klemo, V. Šebedevo, A. Survilos ir kitų darbai.

Šiame skirsnyje analizuojami pagrindiniai įvykio vietos apžiūros koncepcijos elementai, jos atribojimo požymiai nuo kitų tardymo veiksmų.

Daug dėmesio autorius skyrė procesiniams įvykio vietos apžiūros aspektams ir jo reikšmei nusikaltimų tyrimui.

Antrame skirsnyje „Įvykio vietos apžiūros praktika ir jos įtaka nusikaltimų tyrimui Lietuvoje“ nušviečiant kriminogeninę padėtį Lietuvoje ir jos kitimo paskutiniame dešimtmetyje tendenciją, yra nagrinėjama susiklosčiusi įvykio vietos apžiūros praktika. Penktoje lentelėje yra parodytas įvykio vietų apžiūrų kitimas 1985-1996 metais (žr. 5 lentelė).

Atskirai yra nagrinėjamas įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas pagal atskirų nusikaltimų rūšis. Tai pavaizduota 8 lentelėje.

9 lentelėje pateikti duomenys apie pagrindinių rūšių pėdsakus, paimtus apžiūrint įvykio vietas 1985-1996 metais.

11 lentelėje pateikti duomenys apie ekspertizių atlikimą VRM Kriminalistinių ekspertizių departamente ir Lietuvos teismo ekspertizės institute.

Tie statistiniai duomenys parodo, kaip yra panaudojami pėdsakai, paimti apžiūrint įvykio vietas, kaip jų eigoje gauta informacija yra panaudota nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui.

Remdamasis apibendrintais įvykio vietos apžiūros praktikos analizės rezultatais, autorius pateikia originalių pasiūlymų, kaip iš esmės pakeisti nusistovėjusią praktiką ir padaryti šį svarbų pradinį veiksmą daug efektyvesnį.

Trečiame skirsnyje „Specialisto kriminalisto vaidmuo apžiūrint įvykio vietas“ nagrinėjama jo statuso bei funkcijų raidą Lietuvos norminiuose aktuose ir parodoma pozityvi užsienio šalių patirtis šioje srityje. Autorius diskutuoja su Lietuvos mokslininkais apie specialisto vietą tiriant nusikaltimus, argumentuotai pateikia savo nuomonę nagrinėjama problematika. Apibendrinęs VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų apklausos duomenis apie įvykio vietos apžiūros praktikos įvertinimą, autorius gautus rezultatus panaudoja siekdamas objektyviau įvertinti susiklosčiusią įvykio vietos apžiūros praktiką.

Ketvirtame skirsnyje „Įvykio vietos apžiūros trūkumai ir jų priežastys“ pateikta įvykio vietos apžiūros trūkumų analizė, kuri grindžiama ne tik autoriaus, bet ir kitų Lietuvos

mokslininkų bei praktinių darbuotojų atliktais tyrimais (B.Škliaro, P.Babraičio, S.Kuklianskio, G.Berliando). Autorius siūlo visus įvykio vietų apžiūrų trūkumus sąlyginai suskirstyti į keletą pagrindinių grupių :

- trūkumai užtikrinant įvykio vietos apsaugą;
- trūkumai pasirengiant įvykio vietos apžiūrai;
- trūkumai atliekant įvykio vietos apžiūrą;
- trūkumai fiksuojant įvykio vietą.

Disertaciniame darbe atlikti tyrimai parodė, kad žemą įvykio vietų apžiūrų lygį lemia daug veiksnių, kurie sudaro savotišką sistemą, o nustatyti įvykio vietų apžiūrų trūkumai yra tiesiogiai su šia sistema susiję.

Įvykio vietos apžiūros praktikos analizė išryškino tokius veiksnius, kurių įtaka apžiūrai yra labai reikšminga. Tai teorinio, teisinio, materialinio, techninio, organizacinio, taktinio kriminalistinio, psichologinio, metodinio, didaktinio, kadro atrankos, parengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo veiksniai. Kiekvienas veiksnys disertacijos autoriaus yra analizuojamas atskirai ir bandoma nustatyti jo reikšmę įvykio vietos apžiūrai. Atlikti tyrimai parodė, kad šie neigiami veiksniai veikia kaip tam tikra sistema ir pagerinti iš esmės įvykio vietų apžiūrų praktiką galima tik įtakoiant visus arba bent daugumą šių veiksnių. Autorius pateikia savo siūlymus, kaip reikėtų spręsti šią problemą.

Disertacijos antrą skyrių „Įvykio vietos tyrimas - nauja kriminalistikos mokslo ir praktikos koncepcija ir jos pagrindimas“ sudaro trys skirsniai. Pirmo skirsnio „Įvykio vietos tyrimo tikslai ir teoriniai pagrindai“ pradžioje nagrinėjamos kai kurios artimos įvykio vietos tyrimui sąvokos bei bandoma chronologiškai parodyti mokslininkų pastangas įveikti įvykio vietos apžiūros konceptualius ir procesinius apribojimus. Tai buvo pasiūlymai atlikti ekspres tyrimus, ekspertizę, situacinę ekspertizę įvykio vietoje. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodeksas (toliau - BPK) įteisino specialisto išvadą, kaip atskirą įrodymą, todėl ir apžiūrint įvykio vietą specialistas gali atlikti tam tikrus tiriamuosius veiksmus, kas sudaro procesinius pagrindus įvykio vietos tyrimui.

Nagrinėjant susiklosčiusią situaciją, autorius prieina išvadą, kad šiomis sąlygomis Lietuvoje vietoje vieno procesinio veiksmo - „įvykio vietos apžiūra“ - turėtų būti trijų lygių veiksmai, tai:

- paprasta įvykio vietos apžiūra;
- kvalifikuota įvykio vietos apžiūra;
- įvykio vietos tyrimas.

Darbe nagrinėjamos situacijos kada ir kokio lygio veiksmas turi būti atliekamas įvykio vietoje, iš esmės pateikiama nauja originali įvykio vietos tyrimo koncepcija. Nurodydamas įvykio vietos tyrimo koncepcijos mokslinius pagrindus, autorius nagrinėja šio veiksmo objektus, subjektus, tikslus ir uždavinius, atlikimo principus. Autoriaus nuomone, tyrimo objektais gali būti surasti įvykio vietoje atskiri pėdsakai ir jų sistemos bei visa įvykio vietos situacija.

Įvykio vietos tyrimo principai iš dalies sutampa su kai kuriais įvykio vietos apžiūros ir teismo ekspertizės principais, tačiau tai nėra paprasta tų principų visuma, o nauja jų kokybė.

Darbe plačiai nagrinėjamos įvykio vietos tyrimo ir kitos specialių žinių panaudojimo formos įvykio vietoje (įvykio vietos apžiūra, specialisto išvada įvykio vietoje ir ekspertizė įvykio vietoje), analizuojami šių veiksmų sutapimai ir skirtumai.

Šiame skirsnyje taip pat daug dėmesio skirta kriminalistiniams uždaviniams ir jų reikšmei tiriant įvykio vietą. Autorius mano, jog kriminalistinių uždavinių iškėlimas ir sprendimas yra labai reikšmingas įrankis tiriant įvykio vietą, ir disertacijoje tai argumentuotai įrodo.

Disertacijoje yra pateikiama tipinė kriminalistinio uždavinio sprendimo programa tiriant įvykio vietą. Ji gali turėti tokią struktūrą :

- tikslo nustatymas;
- aplinkybių suvokimas;
- pirminės informacijos preliminarinė analizė;
- uždavinio suformulavimas;
- bendro uždavinio suskaldymas į atskirus ar elementarius uždavinius;
- uždavinio sprendimo algoritmo pasirinkimas arba euristinės veiklos plano sudarymas;
- pasirinktų sprendimo būdų verifikacija ir intelektualus uždavinio sprendimas;
- konkrečių techninių kriminalistinių priemonių ir metodų uždavinio sprendimui pasirinkimas;
- konkrečių operacijų, kurių metu pasiekiamas rezultatas, atlikimas;
- atskirų uždavinių išsprendimo rezultatų kontrolė;
- gautų rezultatų sintezė ir galutinis visų rezultatų įvertinimas;
- išvadų formulavimas;
- uždavinio sprendimo eigos ir rezultatų aprašymas bei užfiksavimas.

Autorius nagrinėja ir kitas kriminalistinių uždavinių iškėlimo ir sprendimo tiriant įvykio vietas problemas.

Antro skyriaus antrame skirsnyje “Procesiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai ir problemos” nagrinėjamos Lietuvos BPK normos, reglamentuojančios įvykio vietos apžiūrą. Parodytas galiojančių normų neatitikimas praktikos poreikių bei mokslinių koncepcijų postulatų. Akcentuojamas dėmesys į realiai pasikeitusias specialisto ir tardytojo funkcijas.

Pateikiami siūlymai dėl BPK normų tobulinimo nustatant dviejų lygių apžiūras (paprasčia ir kvalifikuota) bei įvedant naują procesinį veiksma - įvykio vietos tyrimą.

Paskutiniame skirsnyje “Metodiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai” parodoma šio veiksmo reikšmė ir privalumai operatyviam ir efektyviam nusikalstamo įvykio ištyrimui bei įtariamojo nustatymui.

Kalbant apie įvykio vietos tyrimą nagrinėjami trys jo lygiai. Tai atskirų, pavienių objektų, tam tikrų objektų sistemos (lokalinės struktūros) ir įvykio vietos situacijos tyrimai. Situacijos sąvoka kriminalistinėje literatūroje interpretuojama nevienareikšmiškai. Autorius pateikia savo samprotavimus šiuo klausimu, atsižvelgdamas į pagrindinę darbo problema ir tikslą - pateikti įvykio vietos tyrimo koncepciją. Kalbant apie įvykio vietos situaciją, nurodome jos vystymosi pagrindinius etapus :

- ikikriminalinė situacija;
- kriminalinė situacija;
- postkriminalinė situacija;
- ikitardyminė situacija;
- įvykio vietos tyrimo situacija.

Darbe pateikiama principinė įvykio vietos tyrimo metodikos schema ir pateikiama kiekvienos jos stadijos analizė (žr. 15 lentelė).

Apibendrinamas viso disertacinio tyrinėjimo rezultatus, autorius pateikia išvadas ir pasiūlymus dėl naujo procesinio veiksmo - įvykio vietos tyrimo įtvirtinimo, jo atlikimo tvarkos bei įvykio vietos apžiūros tobulinimo.

1. ĮVYKIO VIETOS APŽIŪRA IR JOS REIKŠMĖ NUSIKALTIMŲ TYRIMUI

1.1. Įvykio vietos apžiūros teorijos ir procesinio reglamentavimo pagrindai

Jau Hanso Grosso vadove teismo tardytojams yra pateiktos pagrindinės įvykio vietos apžiūros taisyklės, kurios tapo vėliau atsiradusių mokslinių koncepcijų teoriniu pagrindu. (188, P.156, 163). Šiame veikale yra pateiktos pagrindinės taktinės rekomendacijos, kurios vėliau buvo kartojamos praktiškai kiekviename kriminalistikos vadovėlyje.

Bet ir iki Hanso Grosso buvo rengiamos tam tikros rekomendacijos nusikaltimų tyrimo klausimais, tarp jų buvo ir skirtų įvykio vietos apžiūrai (188, P.162). Kriminalistika labai daug pasiėmė iš teismo medicinos: ir iš metodologijos, ir iš atskirų praktinių tyrimo kryptių. Kai kurių kriminalistikos mokslo sričių pradininkais buvo teismo medikai. Savo darbuose jie nagrinėjo ne tik grynai teismo medicinos klausimus, bet ir kriminalistinius nusikaltimų tyrimo aspektus, tarp jų ir įvykio vietos apžiūros (57 P.6; 132; 324; 241).

Praktiniai ir teoriniai teismo medikų pasiekimai XIX a., ypač apžiūrų srityje, buvo labai reikšmingi, kuriant kriminalistikos pagrindus.

Anų laikų kriminalistika turėjo būti teismui "nebylių liudytojų" pateikimo šaltiniu. Tokios nuomonės buvo kriminalistikos klasikai H.Gross (80, P.VI), o vėliau E.Locard (105, P. 8). Tų nuomonių atgarsių yra ir dabar, ypač amerikiečių kriminalistinėje literatūroje (116; 92; 72; 73; 123; 77; 134; 135).

Nors kriminalistikos klasikai nuolat akcentuodavo mokslinį techninį kriminalistikos aspektą, bet nemažai dėmesio jų darbuose skirta ir taktikos klausimams, ir ypač įvykio vietos apžiūrai. Tai ir suprantama, nes praktiškai dauguma "nebylių liudytojų" buvo randama, apžiūrint įvykio vietą. Pėdsakų paieškai ir fiksavimui įvykio vietoje bei jų tyrimui nemažai dėmesio skirdavo ir kiti įžymūs anų laikų kriminalistai: A.Bertillon, R.Heindl, R.Reiss ir kt. (61; 293; 85; 87).

Tarpukario Lietuvoje daug dėmesio buvo skiriama apžiūros atlikimo praktiniams organizaciniams klausimams. Praktiškai visi pareigūnai pabrėždavo ypatingą įvykio vietos apžiūros svarbą. K.Budrevičius rašė: "Nei viena iš priemonių, leistų naudotis policijai aiškinti nusikaltimus, nėra tokia svarbi, kaip apžiūrėjimas, jei jis atliktas sąmoningai ir prityrusio šiam darbe asmens" (18, P. 21).

Tarpukario laikotarpio lietuviškoje literatūroje apžiūra buvo apibūdinama kaip "nuodugni nusikaltimo vietos apžvalga ir įrašymas į protokolą šiuo iškeltų pėdsakų, nusikaltėlio paliktų įrankių, jo sugadintų daiktų ir apskritai visa, kas gali turėti reikšmės nustatant patį nusikaltimo faktą, taip pat nurodyti nusikaltėlį arba jį įkaltinti". (45, P. 28).

Pati įvykio vieta buvo suprantama ne tik kaip nusikaltimo padarymo vieta. Ji buvo suvokiama gana plačiai. "Nusikaltimo vieta,- nurodo P.Pamataitis,- suprantama ne tik ta vieta, kur guli lavonas, bet ir aplinkui, kur buvo pasiruošta aukos laukti, kur buvo užsimaskuota, pasistatyta susisiekimo priemonė, kad, padarius nusikaltimą, greitai būtų galima pasišalinti ir t.t." (50, P. 13).

Pagrindiniai apžiūros tikslai literatūroje nurodyti tokie:

- 1) įvykio aplinkybių ištyrimas;
- 2) piktadario nustatymas;
- 3) daiktinių įrodymų ieškojimas, tikrinimas ir apsaugojimas (18, P. 21-22).

Kitaip apibūdina apžiūros tikslus V.Šebedevas. "Nusikaltimo vietos apžiūrėjimo tikslas,- pažymi jis, - ištirti ją, išaiškinti, koks nusikaltimas padarytas, kaip jis įvyko, pažinti auką ir surasti nusikaltėlį. Tuo tikslu policijos valdininkas privalo metodiškai ištirti nusikaltimo vietą, nepraleidžiant smulkmenų, nustatyti vietos ir jos dalių topografiją, iškelti aikštėn ir apsaugoti nusikaltimo pėdsakus, sustatyti tikslų objektyvišką, pilną ir sistematišką protokolą, surinkti žinias, padaryti apklausimą, ir, jei reikalinga, tai, nustatčius savo sumetimus dėl nusikaltimo, pradėti sekimo darbą" (56, psl. P. 167).

Įvykio vietos apžiūros klausimus nagrinėjo ir gana smulkiai reglamentavo ir tuometinis baudžiamojo proceso įstatymas (4, P. 279-291), instrukcijos ir praktinės kriminalinės rekomendacijos, kurios gana dažnai buvo spausdinamos ir "Policijoje".

Anų laikų metodinėje literatūroje buvo propaguojami ir įžymių kriminalistų darbai. Tarp jų H. Grosso ir E. Locardo (žr. 46, P.280-294).

Daug dėmesio buvo skiriama įvykio vietos apžiūros taktinėms taisyklėms. Nemažai rašyta apie įvykio vietos apsaugojimą ir policininko veiksmus joje iki kitų pareigūnų atvykimo. Be to, literatūroje buvo nurodomos ir kitos taktinės taisyklės: apžiūros neatidėliotinumas, jos atlikimas laiku, planingumas, nuoseklumas, išsamumas, visapusiškumas, individualumas (žr. 11, P. 109; 56, P. 179; 18, P. 21-22; 55, P. 72-73 ir kt.).

Nemažai dėmesio buvo skiriama įvykio vietos apžiūros būdams. Šalia bendrų įvykio vietos apžiūros taktinių rekomendacijų buvo nagrinėjami ir apžiūrų ypatumai vagysčių bei nužudymų bylose (žr. 46, VIII skyrius).

Rimtai buvo nagrinėjami ekspertų dalyvavimo įvykio vietos apžiūroje klausimai. Apžiūra, kurią darydavo ekspertai, buvo vadinama kvalifikuota apžiūra, o atliekama be jų - paprasta apžiūra (11, P. 109).¹

Daug dėmesio buvo skiriama ir įvykio vietos apžiūros rezultatų fiksavimui. Buvo parengtos rekomendacijos, kaip išmatuoti ir aprašyti įvykio vietą, kaip braižyti planus, kaip fotografuoti, ir, pagaliau, kaip daryti pėdsakų atliejas ar kitokias kopijas (25, P. 5; 19, P. 159; 41, P. 48; 17, P. 186).

Galiojantis tarpukario Lietuvoje Baudžiamojo proceso įstatymas gan išsamiai reglamentavo įvykio vietos "apžiūrėjimą ir ištyrimą."

Apibendrinant labai trumpą ekskursą į tarpukario Lietuvos kriminalistiką, reikia pažymėti, kad ji per tą laikotarpį pasiekė pakankamai aukštą lygį, ypač taikant kriminalistikos žinias praktikoje.

Rusijoje XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje tam tikrą dėmesį įvykio vietos apžiūros problemoms skyrė teisininkai procesualistai (201; 322; 187) bei teisėsaugos organų praktikai. Antrame XX a. dešimtmetyje Rusijoje išleidžiami įžymių Vakarų kriminalistų H.Grosso, R.Reisso, A.Vaingardto ir kitų darbų vertimai. Leidžiami ir rusų kriminalistų E.Burinskio, V.Lebedevo, S.Tregubovo ir kitų darbai.

Šio periodo Rusijos kriminalistika buvo Vakarų Europos kriminalistikos įtakos sferoje.

Po I-jo pasaulinio karo, revoliucijos ir pilietinio karo Rusijoje pradėtas milžiniškas eksperimentas palietė visas visuomeninio ir valstybinio gyvenimo sritis, tarp jų ir teisę bei praktiškai visus teisėsaugos institucijų veiklos pagrindus.

Ideologizuotas "klasinis" teisės pagrindų kūrimas iškreiptomis formomis atsispindėjo teisėsaugos institucijų veikloje. Tas procesas negalėjo nepalieti ir kriminalistikos, ypač trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje. Antrajame dešimtmetyje kriminalistikos vystymasis SSSR turėjo daugiau pragmatinę kryptį, buvo linkstama į techninius tyrinėjimus. Buvo nagrinėjami pėdsakų suradimo, fiksavimo ir tyrimo klausimai bei jų panaudojimas tiriant nusikaltimus. Už nepakankamai "klasinių" nusikaltimų tyrimų problemų nagrinėjimą, "nekritišką buržuazinės kriminalistikos pasiekimų šlovinimą" buvo gan griežtai kritikuojami V. Gromov, I. Jakimov ir kiti (168, P. 19). Kai kurie kriminalistai buvo priversti emigruoti iš Rusijos (B.Brazol, S.Tregubov, V.Lebedev ir kt.).

¹ Žr. Baudžiamojo proceso įstatymas (Bendrieji dėsniai ir pirmoji knyga). Vyriausiojo Tribunolo Pirmininko A.Kriščiukaičio suredaguotas. K., 1924.

Įvykio vietos apžiūros problemos nuolatos buvo kriminalistų akiratyje. Tai suprantama, nes tų klausimų aktualumas ir reikšmingumas niekad nekeldavo abejonių. Ta problematika buvo patraukli per visą kriminalistikos egzistavimo laikotarpį ir patyrusiems, ir jauniems kriminalistams, teoretikams ir praktikams.

Pokario Lietuvoje tam tikrus įvykio vietos apžiūros problematikos aspektus nagrinėjo J.Blieka, P.Danisevičius, E.Palskys, P.Pošiūnas, S.Kuklianskis, K.Miecevičius, B.Škliaras, J.Dagys, S.Kraujalis, P.Prijalgauskas, H.Malevski ir kt. (žr.pvz., 14; 26; 48; 52; 53).

Be to, Vidaus reikalų ministerijos ir prokuratūros leidžiamuose kriminalinės informacijos biuleteniuose buvo pateikiamos metodinės rekomendacijos įvykio vietos apžiūrai (27-29).

Lietuvos teismo ekspertizės institutas kai kuriuose savo darbuose taip pat paliesdavo įvykio vietos apžiūros tematiką, ypač, jeigu ji buvo susijusi su ekspertizių skyrimo klausimais.

Mūsų nuomone, įvykio vietos apžiūros mokymą galime suskirstyti į etapus. Pirmasis etapas - tai empirinės medžiagos rinkimas, jos nagrinėjimas, praktinių (metodinių) rekomendacijų ruošimas įvykio vietos apžiūrai, atsižvelgiant ir į tam tikrą technikos išsivystymo lygį. Pirmajame etape formuojasi įvykio vietos apžiūros mokslinės koncepcijos pagrindai. Galima teigti, kad pirmasis etapas tęsėsi iki ketvirtojo dešimtmečio pabaigos. Sąlyginai galime nurodyti 1946 metus, kada buvo parengta I.Jakimovo disertacija "Tardymo apžiūra" (341).

Antrasis etapas tęsėsi iki septinto dešimtmečio, kada buvo vystoma bendroji įvykio vietos apžiūros teorija ir buvo atliekami atskirų įvykio vietos apžiūros kryptių ir aspektų tyrimai.

Šiame etape buvo atlikti šimtai mokslinių tyrimų įvykio vietos apžiūros klausimais (žr. pvz. 159; 212; 221; 224; 225; 226; 230; 260; 280; 290 ir kt.), tarp jų ir disertacinių tyrimų, kurie visapusiškai (256; 301; 316; 242; 147 ir kt.), ar iš dalies nagrinėjo įvykio vietos apžiūros problemas.

Nors įvykio vietos apžiūros problematika yra plačiai, visokeriopai ir skirtingais aspektais išnagrinėta kriminalistinėje literatūroje, iki šiol niekas iš kriminalistikos teoretikų nepasakė, kad egzistuoja atskira įvykio vietos apžiūros teorija ar mokymas. Net R.Belkin, pripažintas rusų kriminalistikos teoretikas, nepaminėjo tokios teorijos. Jis mini daugybę teorijų ir mokymų, tarp jų ir ginčijamą mokymą apie tardymo veiksmus, bet atskirai apie apžiūrą ar įvykio vietos apžiūrą nėra nei žodžio (153, P. 396).

1961 metais buvo priimtas Lietuvos Baudžiamojo proceso kodeksas. Ten buvo nurodyti specialieji apžiūros, tarp jų ir įvykio vietos apžiūros uždaviniai (Lietuvos BPK 199 str.): a) pėdsakų ir kitų daiktinių įrodymų radimas; b) įvykio situacijos išaiškinimas; c) kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai, išaiškinimas. Mūsų manymu, teisingiau čia būtų kalbėti apie apžiūros tikslus, kurie yra bendresnio pobūdžio, ir jų pagrindu jau yra formuluojami konkretaus pobūdžio uždaviniai.

Įvykio vietos apžiūros mokymo vystymosi trečiasis etapas yra susijęs su savotiška kriminalistikos mokslo krize. Sparčiai augantis nusikalstamumas, žemas teisėsaugos institucijų veiklos efektyvumas ir kitos priežastys privertė kriminalistus, teoretikus ir praktikus, naujai pažvelgti į susiklosčiusią kovos su nusikalstamumu padėtį bei į kriminalinio ciklo mokslus, privalančius savo rekomendacijomis padėti stabdyti ar bent kontroliuoti nusikalstamumo bangą.

Susidarė paradoksali situacija, kada visame pasaulyje buvo atliekama vis daugiau ir daugiau mokslinių tyrimų, tarp jų ir įvykio vietos apžiūros klausimais¹, o praktikai beveik nesidomėjo šiomis problemomis. Šio disertacinio tyrimo metu buvo apklausta virš aštuonių šimtų vidaus reikalų sistemos pareigūnų (tardytojų, kvotėjų, kriminalinės policijos komisarų ir inspektorių, ekspertų bei kt.). Nei vienas iš apklaustųjų nenurodė konkretaus darbo (monografijos, metodinių, praktinių rekomendacijų, žinyno ar kt.), kuris yra būtinas ar naudingas, darant įvykio vietos apžiūrą. Kelių procentų apklaustųjų atsakymuose tarp priemonių, galinčių pagerinti įvykio vietos apžiūros praktiką, buvo minimas abstraktus tardytojų arba ekspertų teorinis paruošimas. Ir tas atsakymas greičiausiai buvo nurodomas todėl, kad tarp pateiktų dešimties atsakymų jis buvo ketvirtas.

Be abejo, Lietuvoje iš tikrųjų jaučiama labai didelė kriminalistinės literatūros stoka lietuvių kalba. Tai, be abejo, daro nemažą įtaką įvykio vietos apžiūros praktikai. Ši problema rimta, nes pasaulyje išleidžiama vis daugiau ir daugiau kriminalistinės literatūros, o realiai ji mums yra neprieinama. Vadinas, galima arba didinti vertimų kieki, arba siekti, kad pareigūnai geriau mokėtų užsienio kalbas, arba daugiau rašyti savų, originalių, darbų.

Mūsų manymu, trečiasis įvykio vietos apžiūros mokymo vystymosi etapas prasidėjo tada, kai po daugybės vis siauresnio pobūdžio darbų šia tematika, iš esmės, nebeliko tyrimo

¹ Pavyzdžiui, vien Vokietijoje per paskutinį dešimtmetį buvo paskelbta gerokai virš šimto mokslinių darbų atskirais įvykio vietos apžiūros klausimais. Įvykio vietos apžiūros klausimais rašė R.Dick, R.Zalunardo, H.Bürger, J.Magyar, J.Betsch, B.Giesel, A.Mergen, J.Kloes, G.Bruestle, E.Kissling, E.Stelzer, P.Pfefferli, M.Pfau, H.Berg, H.Koetzsche, H.Kaestle, W.Ulbricht, M.Maurer, E.Kube, H.Buechler, A.Maetzler, B.Scholz, G.Mueller, W.Habel, G.Schulze, C.Mast ir kiti.

dalyko. Atliekami tyrimai nepatenkino praktikos poreikių ir neskatino mokslo vystymosi. Ši problema buvo pastebėta ir aptarinėjama kai kurių mokslininkų Lietuvoje, Lenkijoje, Rusijoje ir kitose šalyse. Pavyzdžiui, apie tai pradėjo kalbėti kai kurie rusų kriminalistai: K.Begalijev, V.Popov, A.Ratinov, A.Dulov, V.Konavalova ir kt. (148; 291; 199; 227; 69; 140 ir kt.).

Tam tikrame laikotarpyje, susiklosčiusi įvykio vietos apžiūros rekomendacijų sistema bei jos teisinis reglamentavimas galėjo atlikti savo vaidmenį, bet pasikeitusioje situacijoje pradėjo trukdyti vystyti mokslą, ir jau neatitiko praktikos poreikių.

R.Belkin ir V.Koldin teisingai pažymėjo, kad informaciniai-pažintiniai tardymo veiksmų aspektai kriminalistikoje yra menkai išnagrinėti. Teisinėje literatūroje tardymo veiksmo struktūra nagrinėjama dažniausiai iš organizacinių tardytojo veiksmų pozicijos. O tardymo veiksmo esmę sudaro informacinė-pažintinė tardytojo veikla (237, P. 145).

Galime teigti, kad iš esmės įvykio vietos apžiūros taktikos sistema ir jos elementai mažai pasikeitė nuo H.Grosso laikų (80). Vėliau įvykio vietos apžiūros klausimai maždaug vienodai buvo išdėstyti, pavyzdžiui, P.Tarasovo-Rodionovo priemonėje tardytojams "Parengtinis tardymas", S.Tichenko straipsnyje "Nusikaltimo vietos apžiūra" bei A.Vinbergo ir B.Šavero vadovelyje "Kriminalistika" (308; 313; 168). Reikia pabrėžti, kad S.Tichenko straipsnyje yra nuorodos į B.Šavero ir A.Vinbergo 1940 ir 1945 metų kriminalistikos vadovėlius, kuriais 1949 m. rėmėsi S.Tichenko, nagrinėdamas įvykio vietos apžiūros klausimus (167, 168). Analizuodami H.Grosso ir aukščiau minėtų autorių nuomones įvykio vietos apžiūros klausimais bei šiuolaikinių vadovėlių informaciją šia tema, reikšmingų, esminių skirtumų apžiūros taktikos klausimais nenustatėme.

Šiuose ir kituose šio periodo leidiniuose pagrindinis dėmesys yra skirtas organizaciniams, taktiniams įvykio vietos apžiūros klausimams. Nemažai dėmesio skiriama pasirengimui įvykio vietos apžiūrai. Atskirai kalbama apie įvykio vietos užfiksavimą. Nagrinėjamas protokolo surašymas bei techniniai įvykio vietos fiksavimo būdai: fotografavimas, schemų ir planų braižymas.

Savo priemonėje P.Tarasov-Rodionov nurodo keturis įvykio vietos apžiūros tikslus:

- 1) gauti aiškų supratimą apie nusikaltimo aplinkybes ir jo įvykdymo situaciją;
- 2) surasti, užfiksuoti ir išsaugoti daiktinius įrodymus ir nusikaltimo pėdsakus;
- 3) aiškiai įsivaizduoti nusikaltimo įvykdymo mechanizmą ir būdus;
- 4) nustatyti asmenis, įvykdžiusius nusikaltimą, ir tam tikrais atvejais jo įvykdymo motyvus (308, P. 85).

S.Tichenko pažymėjo, kad apžiūros užduotis slypi įrodymų rinkime ir jų analizėje, turint tikslą nustatyti, pirma, kokia veikla įvyko, ir ar tai yra nusikaltimas, antra, kas įvykdė šį nusikaltimą, ir trečia, kokiomis aplinkybėmis tai įvyko. Šita užduotis yra pasiekama, nagrinėjant nusikaltimo vietos situaciją, taip pat surandant šioje vietoje daiktinius įrodymus ir juos panaudojant (313, P.220).

Visapusišką įvykio vietos apžiūros tikslų apibūdinimą pateikia A.Vinberg. Jis rašo, kad įvykio vietos apžiūra - tai tardymo veiksmas, skirtas įvykio mechanizmo ir aplinkybių išnagrinėjimui, nusikaltimo situacijos užfiksavimui, nusikalstamos veiklos pėdsakų, bei įvairių objektų, daiktų, dokumentų ir kt., turinčių byloje daiktinių įrodymų reikšmę, suradimui, išsaugojimui ir tolimesniam tyrimui (168, P. 61).

1950-1960 metais pasirodė publikacijų, gana skirtingai traktuojančių įvykio vietos apžiūrą. Pavyzdžiui, V.Popov įvykio vietos apžiūrą laikė "tardymo ir paieškos priemonių kompleksu", į kurį įeina ir nusikaltėlio paieška "karštomis pėdomis" (279, P.8-9). V.Cipkovskij vadina įvykio vietos apžiūrą "tardymo-operatyviniu veiksniu" (323, P.5). I.Maksutov apibūdina įvykio vietos apžiūrą, kaip pirminį, nepakeičiamą ir nepakartojamą veiksnią. Su tokiu įvykio vietos apžiūros apibūdinimu nesutinka V.Kolmakov. Jis pagrįstai kritikuoja V.Cipkovskio ir V.Popovo nuomonės, nurodydamas, kad jos prieštarauja procesiniams šito veiksmo pagrindams (221, P. 52). V.Kolmakov siūlo savo apžiūros tikslų sistemą:

1) tiesioginis tardytojo susipažinimas su įvykio vietos situacija, turint tikslą nustatyti tiriamojo įvykio charakterį ir aplinkybes;

2) pėdsakų ir kitų daiktinių įrodymų suradimas, rinkimas, užfiksavimas, preliminarus ištyrimas ir įvertinimas;

3) informacijos versijoms iškelti ir patikrinti gavimas;

4) duomenų gavimas, visuomenės pagalbos išnaudojimas turint tikslą organizuoti operatyvinės paieškos priemones, nusikaltėlio persekiojimą "karštomis pėdomis" ir pan.;

5) tiriamojo įvykio priežasčių ir aplinkybių nustatymas (221, P. 58).

Įvykio vietos apžiūros užduotys, atskleidžiant atskirų rūšių nusikaltimus, yra specifinės ir gali labai stipriai skirtis. Bet egzistuoja grupė užduočių, charakteringų praktiškai visoms apžiūroms, nepriklausomai nuo nusikaltimo rūšies. V.Kolmakov, apibendrinęs literatūrą, nurodo šias užduotis:

-ar šiuo konkrečiu atveju įvyko nusikaltimas, ar jo nebuvo;

-ar nusikaltimas įvykdytas ten, kur apžiūrima įvykio vieta, ar kitur;

-kokiais keliais atvyko į įvykio vietą jo dalyviai, kokie jų išvykimo keliai, naudojamos transporto priemonės, kur veda pėdsakai iš įvykio vietos, pagal kuriuos galima organizuoti nusikaltėlių persekiojimą;

-kiek asmenų buvo įvykio vietoje, kokie jų požymiai, ir kas tai buvo;

-kokių tikslų siekė įvykio dalyviai (jų veikimo motyvai);

-kiek laiko buvo įvykio vietoje jo dalyviai;

-kada įvyko tiriamasis įvykis;

-koks apžiūros teritorijos ar patalpų taškas yra nusikaltimo padarymo vieta. Kokioje pozicijoje buvo nusikaltėlis ir auka nusikaltimo momentu;

-kokius papildomus veiksmus galėjo atlikti nusikaltėlis įvykio vietoje; ar nebuvo bandymų slėpti arba falsifikuoti nusikaltimo pėdsakus;

-kokius daiktus nusikaltėlis paliko įvykio vietoje: nusikaltimo įrankius, kitus daiktus;

-kokie pėdsakai nuo įvykio vietos objektų galėjo likti ant nusikaltėlio kūno, drabužių, įrankių ir kitų daiktų;

-kas ir iš kur galėjo stebėti ar girdėti tai, kas įvyko;

-kokių yra duomenų, rodančių lengvinančias nusikaltimo aplinkybes (221, P. 61-65).

Be to, atskirų rūšių nusikaltimų įvykio vietos apžiūra turi nemažai specifinių užduočių.

Nors įvykio vietos apžiūra yra labai svarbi ir reikšminga, bet tai ne vienintelė apžiūros rūšis. Todėl kalbėdami apie įvykio vietos apžiūros klausimus, privalome paliesti ir kai kurias bendras apžiūros problemas. Tuo labiau, kad neretai kitos apžiūrų rūšys įeina kaip įvykio vietos apžiūros elementai. Taip pat būtina akcentuoti procesinę apžiūros esmę.

Kai kurie baudžiamojo proceso atstovai (I.Foinickij, M.Čelcov ir kt.) apibūdina apžiūrą kaip "išorės pasaulio daiktų teisminį ar tardyminį stebėjimą" (322, P. 311; 327, P. 340).

Kiti baudžiamojo proceso atstovai, tokie kaip N.Terzijeve, V.Arsenjeve, pagrįstai kritikavo jų pozicijas ir pabrėždavo tiriamąjį apžiūros aspektą (310, P. 4; 144, P. 116).

M.Strogovič nurodo, kad apžiūra vadinamas procesinis veiksmas, atliekamas tam, kad būtų surasti ir užfiksuoti įvairiausių daiktų požymiai, svarbūs nustatant aplinkybes, turinčias reikšmės bylai (141, P. 326).

Atskirai apie teismo apžiūros problemas kalba L.Arocker ir I.Maksutov (141, P. 108 ir 254).

I.Jakimov apibūdina tardymo apžiūrą, kaip tardymo veiksmą, reikalingą materialių duomenų, turinčių reikšmės, siekiant atskleisti nusikaltimą ir nustatyti kaltininką, surinkimui (239).

V.Kolmakov pasiūlė apibūdinti tardymo apžiūrą taip: tai procesinis veiksmas, kurio metu tardymo organų darbuotojai tiesiogiai suvokia, ištiria ir užfiksuoja materialių daiktų, susijusių su nusikaltimu, būklę ir savybes (222, P. 7-8).

Vėliau V.Kolmakov patikslino tardymo apžiūros sąvoką. Jis rašė, kad tardymo apžiūrą būtina suprasti kaip procesinį tardytojo veiksmą, kuriame jis, dalyvaujant įstatyme nurodytiems asmenims, tiesiogiai suvokia, tiria, vertina ir fiksuoja materialių objektų, susijusių su tiriamuoju įvykiu, būklę, savybes ir požymius, siekdamas nustatyti faktinius duomenis (įrodymus) ir išaiškinti aplinkybes, turinčias reikšmės tiesos nustatymui byloje (221, P.18).

Šis V.Kolmakovo tardymo apžiūros apibūdinimas atitinka apžiūros požymius, kurie yra nurodyti Lietuvos BPK, (taip pat Rusijos ir kt. kaimynų BPK). Šitame apibrėžime bandoma nustatyti ribą tarp apžiūros ir kitų artimų tardymo veiksmų bei ekspertizės. Savo laiku G.Mudjungin bandė sukurti bendrą tardymo veiksmo "apžiūra-krata" koncepciją, bet vėliau jos atsisakė (251, P. 7).

Vokietijos baudžiamojo proceso įstatymas numato siaurą apžiūros panaudojimo sferą. Vokietijos BPK 7 skyriuje kalbama apie ekspertą ir apžiūrą.

Bet įvykio vietos ar patalpų apžiūros BPK nenumato ir nereglamentuoja; ten kalbama tik apie gyvų asmenų ir lavonų apžiūrą bei apžiūras, kurias atlieka teisėjas (9, P.35-42). "Austrijos baudžiamojo proceso kodeksas nenumato ekspertizės darymo, kaip savarankiško procesinio veiksmo. Šiame įstatyme ekspertizė traktuojama kaip apžiūros sudėtinė dalis. Esant tam tikroms teisinėms ir faktinėms sąlygoms, apžiūra transformuojasi į ekspertizę" (24, P.11). Kaip matome, toks atrodytų akivaizdus tardymo veiksmas gan skirtingai interpretuojamas, ir svarbiausia, skirtingai procesiškai reglamentuojamas skirtingose šalyse.

Rusijoje ši problema taip pat buvo interpretuojama skirtingai.

Savo laiku B.Komarinec siūlė tam tikrais atvejais daryti kriminalistines ekspertizes praktiškai lygiagrečiai su įvykio vietos apžiūra (224, P.21-22). Bet pasiūlyta naujovė nesulaukė tolesnio tyrinėjimo. 1977 metais G.Granovskij pasiūlė daryti vadinamąsias "situacines ekspertizes" (177).

Daugelis kriminalistų 1960 - 1970 metais siūlė leisti atlikti ekspertizes iki baudžiamosios bylos iškėlimo, vadinasi, ir įvykio vietoje. Tarp kitų šį klausimą kėlė ir R.Belkin, kuris buvo vadinamosios "lauko kriminalistikos" koncepcijos pradininkas (150, P. 53). Jis pagrįstai teigė, kad būtina tirti pėdsakus jau įvykio vietoje. Bet šios pozicijos nepalaikė didelė dalis procesualistų ir kriminalistų (V. Savickij, V. Arsenjev, V. Šikanov ir kt.). Jie teigė, kad ekspertizės atlikimas iki baudžiamosios bylos iškėlimo taps pavojingu precedentu. Vėliau ir

kiti tardymo veiksmai bus atliekami neiškėlus bylos, o tai ne tik pažeis galiojančius įstatymus, bet ir susiaurins dalyvaujančių byloje asmenų teises (150, P.53-54). Iškilusi problema turėjo būti išspręsta, nes neretai buvo gan sudėtingos situacijos, kada bylos iškėlimui reikėjo tam tikrų faktų, kuriuos galima buvo gauti, tik atlikus tam tikrus tyrimus. Taip atsirado idėjos apie tam tikrus preliminarinius tyrimus iki baudžiamosios bylos iškėlimo, tarp jų ir įvykio vietos apžiūros metu. Buvo pradėta kalbėti apie tam tikrų objektų tyrimo ekspres-metodus jau įvykio vietoje. Lietuvoje tokios problemos nėra, nes nuo 1993 m. BPK 207 str. nurodyta: “Ekspertizė gali būti skiriama ir iki baudžiamosios bylos iškėlimo”.

Praktiškai matome, kad tam tikros anų laikų procesinės normos pradėjo rimtai trukdyti operatyviajam nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui.

Vykstant Lietuvoje baudžiamojo proceso reformai, jau pakeista dalis normų, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai lietė įvykio vietos apžiūros klausimus. (Pavyzdžiui, įstatymas nereikalauja, kad įvykio vietos apžiūroje dalyvautų kviestiniai; anksčiau tai buvo būtina).

Susiklosčiusios ir praktiškai veikiančios apžiūros taisyklės turi tam tikrą teorinę-teisinę bazę ir pragmatinį pradą.

Teorinė-teisinė apžiūros bazė - tai teoriniai teiginiai, tam tikri kriminalistikos mokslo dėsniai ir teisės normos, reglamentuojančios apžiūros atlikimą. Teoriniai apžiūros klausimai labai glaudžiai susiję su teisinėmis normomis. Dažniausiai pirminės būna teorinės mintys, teorijos, koncepcijos. Jos yra labiau lanksčios, tam tikrais periodais aplenkia ir praktinę veiklą. Bet teorija gali būti ir įstatymo normų “apologetu”, jei tai būna politinis užsakymas pagrįsti tam tikras teises normas.

Įstatyminės normos yra daug stabilesnės, neretai konservatyvios, ir kartais jos pradeda trukdyti praktinei veiklai. Bet įstatyminės normos atsiranda ne tuščioje vietoje, - jos turi tam tikrą teorinį pagrindą.

Į bendrą apžiūros teorinę sistemą galime įtraukti tokius elementus: tai apžiūros dalykas, tikslai, uždaviniai, metodologija ir metodai. Labai svarbią dalį sudaro apžiūros taktika, jos elementai, dalyvių funkcijos.

Apžiūros dalyką sudaro tam tikra pažinimo sritis, kuri aprėpia nagrinėjamų problemų visumą, tyrinėjimo objektus ir naudojamus metodus. Reikia pažymėti, kad apžiūros dalykas yra gan tiksliai reglamentuojamas baudžiamojo proceso įstatymu. Įstatymas paprastai užbaigia tam tikrą etapą, kada teorijos pasiektas lygis atitinka praktikos poreikius. Tačiau įstatymas savo normomis fiksuoja tam tikrą situaciją, o gyvenimo procesai, konkrečiai visuomeninis gyvenimas ir nusikalstamumas, teisės mokslas ir kriminalistika, vystosi toliau. Taip atsiranda

prieštaravimas tarp teisinės apžiūros reglamentacijos ir praktikos poreikius atitinkančių teorinių pasiūlymų.

Kai kurie apžiūros dalyko elementai turi panašumų su kitų tardymo veiksmų elementais. Nors minėti tardymo veiksmai ir skiriasi nuo apžiūros savo tikslais, atlikimo procesine tvarka bei būdais, tačiau praktinėje veikloje jie neretai painiojami.

Krata ir poėmis nuo apžiūros skiriasi ne tik procesiniais atlikimo požymiais (motyvuotas nutarimas, būtinumas jį paskelbti prieš kratos arba poėmio darymą ir kt.), bet ir tuo, kad kratos užduotis yra surasti ir paimti iš žinomų asmenų tam tikrus, dažniausiai slepiamus, objektus, turinčius reikšmės bylai. Poėmio tikslas paimti konkrečius daiktus, esančius pas konkrečius, žinomus asmenis. Surasti ir paimami kratos ar poėmio metu objektai turi būti atitinkamai apžiūrėti. Nors Lietuvos BPK 192 str. tiesiogiai ir nekalbama apie apžiūrą: "visi paimtieji daiktai ir dokumentai turi būti parodomi kviestiniams bei kitiems esantiems akivaizdoje asmenims ir išvardijami poėmio ar kratos protokole arba prie jo pridedame apyraše, nurodant jų kiekį, matą, svorį, individualias žymes, sudėvėjimo laipsnį".

Būtina pažymėti, kad apžiūros metodas sudaro pagrindą ir yra pagrindiniu tardymo veiksmo "Įvykio vietos apžiūra" elementu. Kartu apžiūros metodas yra plačiai naudojamas pravedant ir kitus tardymo veiksmus.

Matome, kad vieno veiksmo - kratos (poėmio) - protokole faktiškai yra ir kito veiksmo - apžiūros - elementų, nors įstatyme apie tai tiesiogiai ir nekalbama. Reikia pažymėti, kad ir praktikoje paimti kratos metu paimti objektai retai kada vėliau atskirai apžiūrimi ir aprašomi atskirame apžiūros protokole.

Nors kratos pagrindinis tikslas yra surasti ir paimti tam tikrus objektus, turinčius reikšmės bylai, bet randami objektai turi būti apžiūrimi. Būtina nustatyti rasto objekto tam tikrus požymius, nes tik taip galima išsiaiškinti, ar būtent šio objekto ieškoma. Taigi, krata neįmanoma be apžiūros, kaip tam tikro pažinimo metodo.

Tam tikrų panašumų turi ir apžiūra bei parodymų patikrinimas vietoje, nors parodymų patikrinimo vietoje metu ir nenumatoma pėdsakų paieška bei paėmimas. Parodymų patikrinimas vietoje - tai toks tardymo veiksmas, kai reikia "... patikrinti ar patikslinti įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo ar liudytojo parodymus kiek jie liečia įvykio vietą arba situaciją, jo dalyvių veiksmus ar kitas aplinkybes, kurios turi reikšmės bylai" (Lietuvos BPK 205 str.). Parodymų patikrinimo vietoje metu būna atvejų, kai randama pėdsakų ar kitų objektų, kurie turi reikšmės bylai. Ir čia mes vėl susiduriame su apžiūros problema. Be to,

vienas iš įvykio vietos apžiūros tikslų yra "išaiškinti įvykio situaciją ..." (žr. Lietuvos BPK 199 str.).

Faktiškai mes turime susipažinti su situacija, išnagrinėti jos požymius, o iš esmės net galime kalbėti apie "situacijos identifikacinį tyrimą".

Pagal galiojančią koncepciją parodymų patikrinimo vietoje radus tam tikrų pėdsakų, šis tardymo veiksmas nutraukiamas ir pradedama apžiūra (221, P. 22).

Atskirais atvejais atsiranda problemų, atskiriant apžiūrą nuo tardymo eksperimento. Ypač, kada tam tikri bandomieji ar modeliavimo veiksmai gali būti atlikti apžiūros metu. Modeliavimo veiksmai įvykio vietos apžiūros metu atliekami tada, kada reikia pagaminti tam tikrų pėdsakų kopijas ar modelius. O įstatymas nurodo: "kad patikrintų ir patikslintų duomenis, turinčius reikšmės bylai, tardytojas turi teisę padaryti tardymo eksperimentą, atkurdamas tam tikro įvykio veiksmus, situaciją ar kitokias aplinkybes ir atlikdamas reikiamus bandomuosius veiksmus. Kartu tardytojas reikiamais atvejais matuoja, fotografuoja, filmuoja, sudaro planus ir schemas, pagamina pėdsakų atliejas ir atspaudus". (Lietuvos BPK 204 str.).

V.Kolmakov teigia, kad būna atvejų, kai supainiojamos apžiūra ir ekspertizė. Jis pateikia pavyzdį, kada randami įvykio vietoje objektai su pėdsakais ne apžiūrimi vietoje, o siunčiami į Ekspertinę įstaigą, kad joje būtų aptikti ir užfiksuoti pėdsakai. Pagal V.Kolmakovą apžiūros funkcija nėra charakteringa ekspertizei (221, P. 23). Su tokia nuomone negalime sutikti, nes čia painiojamos apžiūros, kaip pažinimo metodo ir apžiūros, kaip tardymo veiksmo, sąvokos. Praktiškai kiekvienos ekspertizės metu yra apžiūrimi pateikti objektai, nustatomi jų požymiai.

Kaip matome, kriminalistiniu ir procesiniu požiūriu apžiūra nėra vienareikšmis veiksmas, turintis konkrečiai fiksuotas ribas, atskiriančias jį nuo kitų tardymo veiksmų.

Apžiūros metodo elementai įeina į kitų pažinimo metodų struktūras, taip pat ir į kitų tardymo veiksmų turinį. Todėl būtina atskirti apžiūrą kaip tam tikrą procesinę įrodymų rinkimo priemonę (tardymo veiksmą), ir apžiūrą, kaip pažinimo metodą, kuris gali būti naudojamas, kaip kito tardymo veiksmo ar kitos procesinės ar neprocėsinės veiklos būtinas ar fakultatyvinis elementas.

Galime sakyti, kad apžiūra, kaip savarankiškas tyrimo metodas, charakterizuojama:

- tiesioginiu suvokimu;
- organoleptiniu ir instrumentiniu tyrimu;
- analitine veikla;

Kriminalistiniu aspektu turime suprasti apžiūrą ne kaip procesinės veiklos formą įrodymų surinkimui, o kaip informacinę-pažintinę veiklą, skirtą tam tikrų objektų ištyrimui, jų požymių nustatymui ir užfiksavimui, tikslu juos vėliau ištirti ir nustatyti svarbias bylai aplinkybes.

Be aukščiau minėtų bendrų apžiūros uždavinių, kurie kaip tam tikros teorinės koncepcijos elementai, atsispindėjo įstatyme, galime nurodyti ir to veiksmo specialius uždavinius, kurie detalizuoja bendrus. Pavyzdžiui, M.Saltevskij nurodo tokius specialius uždavinius:

- tiesioginis tardytojo įvykio vietos aplinkos nagrinėjimas, nusikaltimo įvykio charakterio ir aplinkybių išaiškinimas;

- materialių šaltinių atvaizdų suradimas, tyrimas, fiksavimas ir išėmimas;

- materialių šaltinių analizė ir kriminalistinės informacijos gavimas versijų konstravimui apie įvykio mechanizmą, jo dalyvius ir nusikaltėlio asmenybę;

- informacijos rinkimas nusikaltėlio paieškos organizavimui "karštomis pėdomis";

- informacijos gavimas apie kai kurias aplinkybes, sudariusias sąlygas nusikaltimui (302, P. 238).

Mokymas apie tardymo apžiūrą turi savo procesinius ir kriminalistinius principus. Procesiniai tardymo apžiūros pagrindai yra užfiksuoti BPK. Šiuos principus galime klasifikuoti į būtinus ir fakultatyvinius. Būtinieji procesiniai tardymo apžiūros principai yra šie: kviestinių dalyvavimas, specialisto dalyvavimas, apžiūrint lavoną, apžiūros protokolo surašymas (Lietuvos BPK jau nereikalauja kviestinių dalyvavimo apžiūroje). Fakultatyviniai procesiniai apžiūros principai, - tai techninių kriminalistinių priemonių panaudojimas įvykio vietoje (foto, video aparatūros ir kt.), schemų ir planų braižymas, specialisto dalyvavimas ir t.t.

Kriminalistiniai taktiniai apžiūros principai yra fakultatyviniai, bet jų panaudojimas padidina tardymo veiksmo efektyvumą. Tokiais kriminalistiniais apžiūros principais laikomi neatidėliotinumas, objektyvumas, visapusiškumas, išsamumas, kryptingumas, techninių priemonių panaudojimas, specialisto dalyvavimas, darbo su pėdsakais reikalavimų laikymasis ir kt.

Kalbant apie įvykio vietos apžiūros dalyką atskirai, turi būti nurodomi pagrindiniai apžiūros objektai. Praktiškai nustatyti apžiūros objektus įvykio vietoje neretai būna labai sudėtinga, nes prieš tai reikia nuspręsti, ar potencialus apžiūros objektas turi ryšį su tiriamuoju faktu. Bet to dar maža, - reikia nustatyti ir tų objektų reikšmę, tiriant įvykio aplinkybes, ir jų ryšį su įvykio situacija bei kitais pėdsakais.

Kriminalistinėje literatūroje gan dažnai akcentuojama, kad aukšta apžiūros kokybė, vadinasi, ir apskritai bylos tyrimo efektyvumas priklauso nuo "sumanaus įvykio vietoje aptiktų pėdsakų surinkimo ir ištyrimo" (220, P.5). Bet norint surinkti ir iširti reikalingus pėdsakus, būtina nustatyti jų ryšį su pačiu įvykiu. Ir todėl labai svarbiu apžiūros objektu tampa pati įvykio vieta. Bylos tyrimui svarbūs ne tik pėdsakai ar daiktai, bet ir pati įvykio situacija, kokybinė padėtis ir erdviniai pėdsakų ir daiktų ryšiai (221, P. 67).

Galima teigti, kad vienu iš svarbiausių įvykio vietos apžiūros objektų yra teritorija su joje esančiais pastatais, kur įvyko tiriamasis įvykis. Pati teritorija ar pastatai, kur įvyko tiriamasis įvykis, turi didelę pažintinę, o neretai ir įrodomąją reikšmę, tiriant nusikaltimą.

Įvykio vietoje apžiūrimi ir kiti objektai, įvairūs materialaus pasaulio daiktai, esantys ant jų pokičiai, kitaip kalbant - pėdsakai. Apžiūrint įvykio vietą galima susidurti su labai plačiu pėdsakų spektru. Tai gali būti žmogaus pėdsakai (nusikaltėlio, aukos ir kitų asmenų): rankų, kojų, dantų, lūpų, avalynės, drabužių. Kitą pėdsakų grupę sudaro įrankiai ir instrumentai, kurie galėjo būti panaudoti ruošiant, įvykdant ar slepiant nusikaltimą. Trečią grupę sudaro medžiagų, panaudotų nusikaltimo įvykdymui, pėdsakai. Atskirą pėdsakų grupę sudaro transporto pėdsakai. Dar vieną grupę sudaro nusikaltimo slėpimo įrankių pėdsakai. Dar galime išskirti skystų ir cheminių medžiagų pėdsakus, smulkius objektus, daiktus, mikropėdsakus ir t.t. (221, P.72).

Dėl naudojamų tardymo apžiūroje, ir ypač įvykio vietos apžiūroje, pažinimo metodų visumos nėra galutinių ir vienodų nuomonių. Šalia objektyviai egzistuojančių prieštaravimų šiais klausimais, tarp procesualistų ir kriminalistų nėra vienybės ir tarp pačių kriminalistų. Pažintinius metodus ir būdus galima sąlyginai suskirstyti į metodus, naudojamus teoriniame tyrime, ir į praktinės veiklos pažinimo metodus. Dėl teorinės įvykio vietos apžiūros metodų sistemos paprastai didelių nuomonių skirtumo nėra. Bet dar neretai painiojami mokslo ir praktinės veiklos metodai. Apie tai gan plačiai rašė R.Belkin, pagrįstai kritikavęs V.Kolmakovo, M.Saltevskio, M.Segajo ir kt. nuomonės šiuo klausimu (153, P. 304-307).

Esanti trinarė metodų sistema kriminalistikoje pripažįstama daugelio kriminalistų. Jie kalba apie mąstymo kategorijos ir logikos metodus, bendruosius ir specialiuosius metodus (153, P.309-313). Analogiškai traktuojami ir metodai įvykio vietos apžiūros teorijos problematikoje.

Daug daugiau skirtumų matome, kada kalbama apie įvykio vietos apžiūros praktinės veiklos metodus. Čia dažniausiai akcentuojami metodai, kurie nereikalauja informacijos

perdirbimo, tai yra, tiesioginis stebėjimas, nesudėtingi, visiems akivaizdūs matavimo būdai, aprašymas. Rečiau yra minimi lyginimas, eksperimentas, modeliavimas ir kt.

Iki 7 dešimtmečio įvykio vietos apžiūroje praktiškai viešpatavo "pasyvūs" metodai. Kriminalistikos teorijoje, baudžiamajame procese ir įstatyme akcentuojamas šio tardymo veiksmo įtvirtinamasis, užfiksuojantysis aspektas. Todėl ir tardymo veiksmai yra vadinamas įvykio vietos apžiūra. Pagal lietuvių kalbos žodyną apžiūra, tai "apžiūrėjimas, patikrinimas", o terminas apžiūrėti, reiškia "1. dėmesingai apžvelgti; 2. patikrinti" (20, P.38).

Faktiškai apžiūrą galime priešpastatyti tyrimui, kuris reikalauja aktyvių pažinimo metodų pritaikymo, naudoja sudėtingus informacijos perdirbimo, perkodavimo būdus su gan sudėtinga technika. Be to, tyrimas neretai reikalauja specialiųjų žinių. Lietuvių kalbos žodyne terminas "tirti" yra apibūdinamas taip: "1. stengtis suprasti, suvokti, sužinoti; 2. mokliškai nagrinėti; 3. apžiūrėti, aiškinti". (20, P.848).

Nors mokslinėje literatūroje atsiranda vis daugiau straipsnių, kurie pagrįstai kritikuoja esamos situacijos teorinius pagrindus, teisinius įvykio vietos apžiūros klausimus bei taktinius-metodinius apžiūros aspektus, bet įvykio vietos apžiūros praktika faktiškai nesikeičia dešimtmečiais, o Lietuvoje paskutiniaisiais metais galime kalbėti netgi apie tam tikrą regresą. Nagrinėjant 8 ir 9 dešimtmečių kriminalistinę metodinę literatūrą įvykio vietos apžiūros klausimais (vadovėlius, mokymo priemones, metodines rekomendacijas), kokių nors esminių naujovių, palyginti su anksčiau išleista literatūra, praktiškai nerasta.

Išanalizavus prieinamą kriminalistinę literatūrą (buvo nagrinėjami literatūros šaltiniai, išleisti lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių, anglų kalbomis bei atskiri darbai švedų, prancūzų kalbomis) matyti, kad įvykio vietos apžiūros problemos skirtingose šalyse tebėra aktualios, o skirtingose šalyse ir apžiūros reikšmė yra pripažįstama neginčijamai. Tačiau įvykio vietos apžiūros problemos yra skirtingos, nes skirtingos atskirų šalių ir teisinės, ir teisėsaugos organų sistemos, kompetencija, tradicijos ir uždaviniai. Todėl iš pirmo žvilgsnio labai patrauklios naujovės gali ne tik "neprigyti" pas mus, bet netgi būti žalingos kovoje su nusikalstamumu. Būtina ne tik prognozuoti tiesiogines pakeitimų pasekmes, bet ir numatyti, kaip tie pakeitimai įsikomponuos į bendrąją kovos su nusikalstamumu sistemą, ar jie neprieštaraus bendrai teisinei reformai, ar atitiks mūsų šalyje susiklosčiusias tradicijas, ar juos leis ekonominės galimybės.

1.2. ĮVYKIO VIETOS APŽIŪROS PRAKTIKA IR JOS ĮTAKA NUSIKALTIMŲ TYRIMUI LIETUVOJE

Nusikalstamumo būklė, struktūra ir dinamika Lietuvoje yra panaši į daugelio kitų Baltijos, Vidurio ir Rytų Europos šalių, kurios pereina iš totalitarinės į demokratinę, rinkos ekonomika pagrįsta santvarką. Lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis, nusikalstamumas Lietuvoje yra panašus kaip Latvijoje, bet daug mažesnis negu Estijoje, tai ir matome pateiktoje lentelėje (43, P.12).

1 lentelė. Nusikalstamumas Baltijos valstybėse

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Užregistruota nusikaltimų							
Lietuvoje	37056	44984	56615	60378	58634	60819	68053
Latvijoje	34686	41929	61871	52835	40983	39141	38205
Estijoje	23807	31748	41254	37163	35739	39570	35411
10 000-ių gyventojų tenka nusikaltimų							
Lietuvoje	99	120	151	161	157	164	183
Latvijoje	129	151	232	203	157	155	152
Estijoje	150	206	264	244	237	265	240

Pasikeitimai nusikalstamume ir jo pažinimo bei tyrimo procese be abejojimo turi įtakos ir įvykio vietos apžiūros taktikai, technikai ir teorijai.

Prieš aptariant įvykio vietos apžiūros reikalus, dera bent keliais bruožais paliesti kai kurias bendras kovos su nusikalstamumu problemas. Tai būtina, nes tik bendras kovos su nusikalstamumu kontekstas leis teisingai įvertinti įvykio vietos apžiūros problemas ir jų reikšmę aiškinant ir tiriant nusikaltimus. Taip pat reikia pažymėti, kad bendrosios problemos bus nagrinėjamos tik tiek, kiek tai būtina įvykio vietos apžiūros problemų suvokimui, nes jų visų išnagrinėti šiame darbe ir neįmanoma, ir netikslinga.

Nusikalstamumui, kaip visuomeniniam socialiniam reiškiniui, didelę įtaką turi daugybė visokeriopų veiksnių. Ypatingą reikšmę turi visuomeniniai ekonominiai veiksniai. Jų reikšmė labai išryškėja pereinamajame laikotarpyje, kada keičiasi visuomeninė santvarka. Šalia

objektyvių nusikalstamumo didėjimo priežasčių nemažai yra ir subjektyvių. Apie tai rašė S.Kuklianskis, J.Bluvšteinas ir kiti (15; 16; 23; 30; 32).

Būtina pažymėti, kad nusikalstamumas auga ir šalyse, kur yra gana stabili visuomeninė ekonominė situacija, tik gal ne taip sparčiai. Apie tai kalbėjo R.Doornbusch, R.Schulte ir kiti tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje "Policijos prevencinis darbas" (76, P.42; 125, P.20).

Lietuvos kriminogeninę padėtį nulėmė kardinalus socialinių ekonominių santykių keitimasis ir jo sukelti neigiami socialiniai padariniai. Lietuvos kriminogeninė situacija, atkūrus Nepriklausomybę, sietina su įvykusiais ir tebevykstančiais ekonominiais, socialiniais bei politiniais procesais (43, P.2). Labai rimti pokyčiai įvyko ekonomikos sferoje. Pereinant iš planinės, centralizuotos ekonomikos į rinkos ekonomiką, nebuvo išvengta klaidų ir rimtų sutrikimų. Labai smuko pramonės ir žemės ūkio gamyba. Dėl smunkančio pragyvenimo lygio padaugėjo nuskurdusių gyventojų. Daugėjo bedarbių, o kartu didėjo nelegali darbinė veikla. Privatizacijos procesas, teisiškai nesureglamentuotų veikų paplitimas sudarė prielaidas rimtiems nusikaltimams ekonomikos srityje ir kapitalo kaupimui nusikalstamu būdu.

S.Kuklianskis rašė, kad: "Formuojantis rinkos ekonomikai, vis daugėja ekonominių nusikaltimų. Organizuotas nusikalstamumas bei ekonominiai nusikaltimai iki šiol lieka itin paslėpti. Jų išaiškinama ypač nedaug. Valstybė kol kas negali rimtai pasipriešinti nusikalstamumui" (33, P.143).

Lietuvos Respublikoje atkurtas valstybingumas, tobulinamos valstybės struktūros, keičiasi valstybinių institucijų sistema. Vyksta teisinė ir teisėsaugos institucijų reforma. Keičiasi ir visuomenės mentalitetas, pirmiausia vertybių hierarchija. Viena vertybių sistema žlunga, kita dar neužėmė tvirtų pozicijų; todėl plinta visuotinis, o kartu ir teisinis nihilizmas. Paminėtos priežastys iš dalies turi įtakos sparčiam nusikalstamumo augimui.

Reikia pažymėti, kad nusikalstamumas Lietuvoje didėjo nuo 1986 metų, ir praktiškai jau 1986-1989 metais buvo galima pajusti tam tikras jo augimo tendencijas, kurias taip akivaizdžiai pamatėme 1990-1995 metais. Galime konstatuoti, kad 1989 metais buvo užregistruotas kiekybinis ir kokybinis nusikalstamumo šuolis. Charakteringais 1986-1989 metų nusikalstamumo bruožais galima laikyti tam tikrus pokyčius nusikalstamumo struktūroje. Pradeda labiau dominuoti savanaudiški ir smurtiniai nusikaltimai. Nusikaltimų išaiškinamumas blogėja; 1988 m. buvo išaiškinta 61,0 proc. nusikaltimų, o 1989 m. - tik 35,1 proc. (33, P.29).

Todėl galima konstatuoti, kad jau prieš 1990 metus nusikalstamumas Lietuvoje “subrendo”, ir atsirado rimtos prielaidos kokybiniam nusikalstamumo šuoliui, naujų organizuoto, profesionalaus nusikalstamumo formų bei visiškai naujų nusikaltimų rūšių ekonomikos sferoje atsiradimui.

Kad suprastume tam tikrus nusikalstamumo vystymosi dėsningumus, reikia “apžvelgti nusikalstamumo būklę, struktūrą ir dinamiką per ilgesnį laikotarpį” (23, P.71). Todėl būtina pažvelgti į užregistruotų nusikaltimų dinamiką nuo 1985 metų (43, P.10; 30, P.149).

2 lentelė. NUSIKALTIMŲ DINAMIKA (1985-1996)

Metai	Nusikaltimų skaičius	Nusikalstamumo lygis (10 tūkst.gyventojų)
1985	21363	60
1986	20628	57
1987	20037	55
1988	21337	58
1989	31238	84
1990	37056	99
1991	44984	120
1992	56615	151
1993	60378	161
1994	58634	157
1995	60819	164
1996	68053	183

Per 20 metų (1975-1994 m.) metinis užregistruotų nusikaltimų vidurkis padidėjo net keturis kartus - nuo maždaug 13 tūkst. 1975-1979 m. iki beveik 52 tūkst. 1990-1994 m.”- (30, P.149).

Labai svarbi yra nusikalstamumo struktūra, tai iliustruojama 3 lentelėje (žr. 30, P.156).

**3 lentelė. NUSIKALSTAMUMO STRUKTŪRA PROC.
(1990-1994 m.)**

Nusikaltimų rūšis	Metai					Skirtumas tarp 1990 m. ir 1994 m. rodiklių
	1990	1991	1992	1993	1994	
Kriminaliniai nusikaltimai	84,4	85,8	89,3	90,1	89	+4,6
iš jų:						
vagystės, plėšimai	70	73,6	78,6	77,3	74	+4
ekonominiai nusikaltimai	5,8	4,6	4,5	5	5	-0,8
kiti nusikaltimai	9,8	9,8	6,1	4,8	6	-3,8

Kaip teisingai pažymėjo J.Bluvšteinas: “Iš esmės policija registruoja ir tiria tikrai kriminalinius nusikaltimus: tirti politinius ir karinius nusikaltimus - ne jos kompetencija. Vartojant netikslią sąvoką “kriminaliniai”, iš tikrųjų turima omenyje tradicinius nusikaltimus, t.y. veikas, nuo seno kriminalizuotas visame civilizuotame pasaulyje”. (16, P.156).

Būtina pažymėti, kad nors ekonominių nusikaltimų užregistruojama nedaug, kadangi aukštas jų latentiskumo lygis, bet jų bendras lyginamasis svoris yra labai didelis.

Kaip matome iš pateiktos lentelės, beveik 90 proc. visų užregistruotų veikų sudaro vadinamieji kriminaliniai nusikaltimai, ir iš jų 3/4 tai vagystės ir plėšimai.¹

Tiriant tokius nusikaltimus, jų padarymo vietoje lieka labai daug įvairiausių pėdsakų, kuriuos galima ne tik surasti, užfiksuoti, bet ir preliminariai ištirti įvykio vietoje bei iš karto panaudoti nusikaltimo aiškinimui, nusikaltėlio paieškai nuo pat įvykio vietos tyrimo momento.

Analizuojant įvykio vietos apžiūrų praktiką, nesunku pastebėti tam tikrus būdingus dėsningumus. Augant nusikaltimų skaičiui, panašiais tempais auga ir įvykio vietos apžiūrų kiekis. Kartu galime pastebėti ir kitą dėsningumą - įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumas paprastai yra stabilus per tam tikrus periodus. Tą galime pamatyti 5 lentelėje, kur nurodyta, kiek nuo 1971 iki 1996 metų buvo atlikta įvykio vietos apžiūrų, dalyvaujant kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojams, ir koks buvo tų apžiūrų rezultatyvumas. Pateiktoje lentelėje taip pat aiškiai matyti, kad įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas, dalyvaujant specialistui kriminalistui, 1985-1987 m. sudarė apie 87 proc., 1988-1990 m. - jau tik apie 83

¹ Apie tai liudija įvairių sociologinių apklausų rezultatai. Šį faktą konstatuoja ir teisėsaugos institucijų pareigūnai ir mokslininkai: J.Bluvšteinas, S.Kuklianskis ir kt. (žr. 43; 33; 30; 16).

proc., o nuo 1991 m. iki š.m. sudaro maždaug 72 proc. Vadinasi, įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas nuo 8 dešimtmečio vidurio sumažėjo maždaug 15 proc. Tai yra labai rimtas nuosmukis, turint omenyje, kad čia kalbama tik apie registruotus nusikaltimus, kurių įvykio vietos apžiūroje dalyvavo specialistas kriminalistas. Reikia dar pabrėžti, kad oficialiose ataskaitose ir statistikoje naudojamas rodiklis - rezultatyvumas, - mūsų nuomone, yra sąlyginis. Jeigu apžiūros metu buvo paimti, pavyzdžiui, rankų pėdsakai, tai dar nereiškia, kad juos paliko būtent nusikaltėlis. Didelė tų pėdsakų dauguma neturi nieko bendro su nusikaltėliu, dažniausiai tai nukentėjusiųjų arba kitų asmenų pėdsakai. Jeigu panagrinėsime paimtų rankų pėdsakų kiekį ir nustatytų asmenų, susijusių su padarytais nusikaltimais, santykį, tai pamatysime, kad rankų pėdsakų paėmimo efektyvumas yra ne toks ir didelis (žr. 4 lentelę).

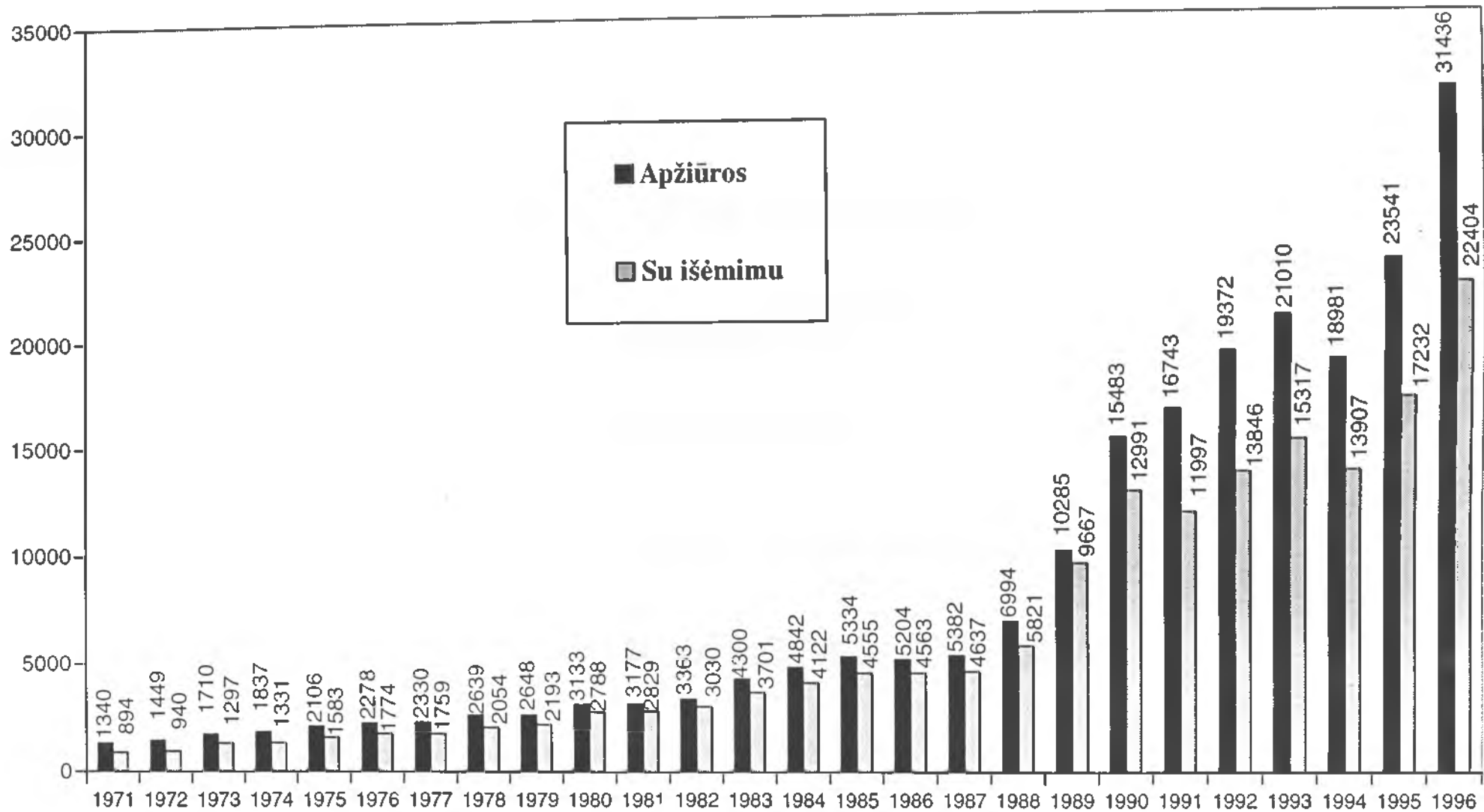
4 lentelė. PAIMAMŲ ĮVYKIO VIETOJE RANKŲ PĖDSAKŲ PANAUDOJIMO EFEKTYVUMAS

		Metai						
		1985	1986	1987	1990	1994	1995	1996
1.	Nusikaltimų skaičius	21363	20628	20037	37056	58634	60819	68053
2.	Įvykio vietų apžiūrų kiekis dalyvaujant specialistui kriminalistui	5334	5204	5382	15483	18981	23541	31436
3.	Įvykio vietų apžiūrų kiekis su pėdsakų išėmimu	4555	4555	4563	12991	13907	17232	22404
4.	Tame tarpe rankų pėdsakų	2895	2895	2873	6832	8123	9165	11586
5.	Atlikta daktiloskopinių ekspertizių	2587	2391	2449	3626	4500	5536	9654
6.	Nustatyta asmenų pagal rankų pėdsakus, kurie buvo susiję su nusikaltimu	219	255	257	272	773	464	604
7.	Daktiloskopinių ekspertizių rezultatyvumas %	8,5	10,7	10,5	7,5	17,1	8,4	6,3
8.	Paimtų įvykio vietoje rankų pėdsakų panaudojimo efektyvumo %	7,6	8,8	8,9	4,0	9,5	5,1	5,2

5 lentelėje yra pavaizduota Kriminalistinių ekspertizių tarnybos darbuotojų dalyvavimo įvykio vietų apžiūrose dinamika 1971-1996 metais.

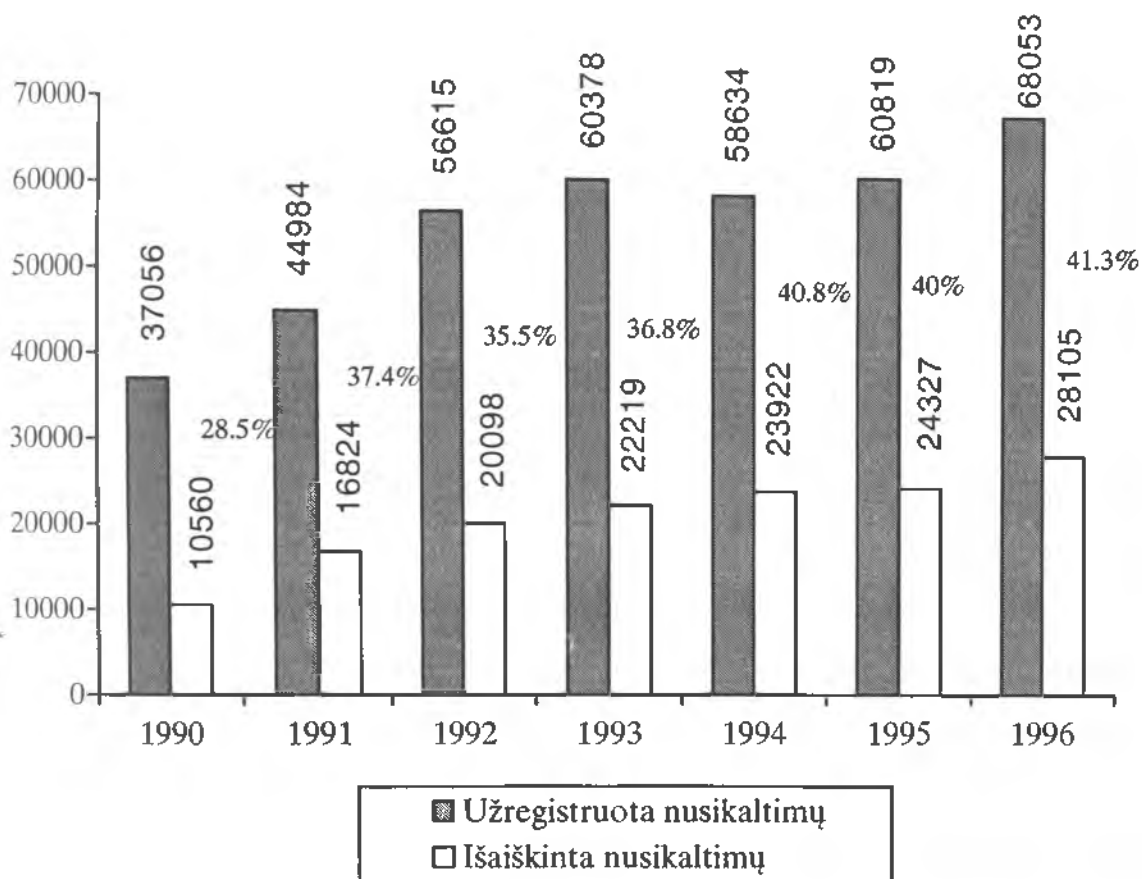
Vienas iš svarbiausių rodiklių teisėsaugos institucijų veikloje yra nusikaltimų išaiškinamumas. Augant nusikaltimų skaičiui, atitinkamai daugėja ir neišaiškintų nusikaltimų; tai matyti 6 lentelėje.

5 lentelė. Respublikinis Kriminalistinių ekspertizių tarnybos darbuotojų dalyvavimas įvykių vietų apžiūrose

Nusikaltimų ir išaiškinamumo kitimas 1990-1996 m.

6 lentelė

Mūsų atlikta analizė rodo, jog maždaug 2/3 nusikaltimų įvykio vietos yra net neapžiūrimos arba apžiūrimos be specialisto kriminalisto. Nors ir ekspertų bei techniku kriminalistų teorinis bei praktinis lygis yra gana žemas, bet be jų įvykio vietoje praktiškai nenaudojamos techninės kriminalistinės priemonės, ir, kaip taisyklė, jokių pėdsakų nerandama ir nepaimama.

Remiantis atliktais tyrimais, galima teigti, kad iš esmės nepasikeitė vadovaujančių teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūris į įvykio vietos apžiūras. Pokyčiai yra daugiau „kosmetinio“ pobūdžio, geriausiu atveju, keičiasi tik kai kurie kiekybiniai parametrai, kurie neliečia konceptualių ir giluminių įvykio vietos apžiūros praktikos problemų. Pavyzdžiui, 1984 metais spalio 25 d. buvo paskelbtas TSRS Vidaus reikalų ministerijos Kolegijos sprendimas „Dėl mokslo ir technikos pasiekimų panaudojimo efektyvumo kėlimo aiškinant ir užkertant kelią nusikaltimams“.¹ Panašaus pobūdžio sprendimų būdavo ir anksčiau ir vėliau. Praktiškai, tokia situacija yra ir dabar. 1995 metais spalio 24 dieną buvo apsvarstytas ir priimtas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Kolegijos posėdžio sprendimas „Dėl mokslinių metodų ir techninių priemonių panaudojimo aiškinant nusikaltimus“.²

Tačiau šių VRM Kolegijų, kurias skiria toks permainingas dešimtmetis, kad atrodo lyg būtų praėjusi ištisa epocha, sprendimai yra panašūs ne tik nagrinėjamų klausimų tematika, bet ir jų turiniu bei sprendimo metodais ir būdais.

Tą panašumą, ypač priimant sprendimus, lėmė ne tiek problemos aktualumas ir įvykio vietos apžiūros reikšmės neįvertinimas, tiriant nusikaltimus, kiek kriminalistinių techninių priemonių panaudojimo, tiriant nusikaltimus, koncepcijos nebuvimas. Taigi matome mokslinių metodų bei techninių kriminalistinių priemonių panaudojimo regresą, aiškinant nusikaltimus, taip pat ir apžiūrint įvykio vietas.

Iš tikrųjų, nagrinėjant nusikaltimų skaičių, įvykių vietos apžiūrų kiekį, jų tarpusavio santykį ir apžiūrų rezultatyvumą, aiškiai matyti regresinės tendencijos. Nors formaliai užregistruotų nusikaltimų ir įvykio vietos apžiūrų santykis nepablogėjo, bet į blogesnę pusę pasikeitė santykis tarp kriminalinių nusikaltimų ir įvykio vietos apžiūrų kiekio. Antai, prieš dešimt metų kriminaliniai nusikaltimai sudarydavo apie 2/3 bendro nusikaltimų kiekio, dabar jie sudaro apie 90 proc.

¹ Решение Коллегии МВД СССР от 25 октября 1984 года “О повышении эффективности использования достижений науки и техники в раскрытии и предупреждении преступлений”.

² Dėl mokslinių metodų ir techninių priemonių panaudojimo, aiškinant nusikaltimus. Lietuvos Respublikos VRM Kolegijos 1995 m. spalio 25 d. posėdžio sprendimas. - V., 1995.

Labai pablogėjo įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumas. Anksčiau rezultatyvių apžiūrų būdavo apie 85 proc. jų bendro kiekio, o paskutiniaisiais metais tas rodiklis taip pablogėjo, kad sudaro vos 72 proc. (žr. 7 lentelę). Vis dėlto šis rodiklis dar yra gana geras, turint galvoje kriminalistinių ekspertizių departamento kadro kaitą ir jų patirtį. Šioje tarnyboje daugiau negu trys ketvirtadaliai darbuotojų yra jauni, be praktinių įgūdžių, dirbantys VRM sistemoje mažiau nei 3 metus.¹

O tai, kad jau ilgą laiką niekam nerūpi, ar patys rezultatyvumo rodikliai yra patikimi, ir ar pagal juos galima objektyviai vertinti kriminalinės policijos struktūrų ar bent jau kriminalistų specialistų darbo efektyvumą, mes jau minėjome aukščiau.

Kaip matome iš pateiktos 7 lentelėje informacijos nusikaltimų skaičius 1985-1988 metais praktiškai buvo stabilus. Kriminalistinės tarnybos darbuotojai 1985-1987 metais išvažiuodavo į įvykio vietų apžiūras maždaug 5,3 tūkst. kartų, ir apžiūrų rezultatyvumas sudarė apie 86 proc.

1988 m. labai sparčiai padidėjo įvykio vietų apžiūrų kiekis (1987 m. atlikta 5382, o 1988 m. - 6994), taigi buvo atlikta 1612 apžiūrų daugiau. Atitinkamai padidėjo ir užregistruotų kriminalinių nusikaltimų, įvykio vietos apžiūrų procentas, kuris sudarė beveik pusę (48,1 proc.). Kartu sumažėjo ir įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas, kuris sudarė 83,2 proc.

1989-1992 metų rodikliai rodo, jog užregistruotų nusikaltimų skaičius pradėjo sparčiai didėti. Kartu labai pasikeitė ir kriminalinių nusikaltimų dalis tarp visų užregistruotų nusikaltimų. Kriminaliniai nusikaltimai sudarė apie 85 proc. bendro nusikaltimų skaičiaus, atitinkamai padaugėjo ir įvykio vietų apžiūrų, dalyvaujant specialistams kriminalistams; 1988 m. jų buvo 6994, 1989 m. jau 10617, o 1990 m. - 15483. Matome, kad vertinant procentais kiek išaugo nusikalstamumas, tiek maždaug išaugo ir įvykio vietų apžiūrų skaičius. 1990 m. tas skaičius buvo netgi didesnis. Bendras įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas 1988-1990 m. sudarė virš 83 proc.

Tačiau 1991-1994 m. pastebime ir įvykio vietų apžiūrų mažėjimo tendenciją, palyginti su užregistruotais kriminaliniais nusikaltimais nuo 43,6 proc. 1991 m. iki 36,4 proc. 1994 m.

Kartu matome ir aiškų įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumo smukimą: rezultatyvių apžiūrų procentas 1985-1987 m. sudarė apie 86, 1988-1990 m. - virš 83 proc., o 1991-1994 m. - tik apie 72 proc.

¹ Dėl mokslinių metodų ir techninių priemonių panaudojimo aiškinant nusikaltimus. Lietuvos Respublikos VRM KED direktoriaus V.Drobnio pranešimas VRM Kolegijai 1995 m. spalio 25 d. - V., 1995. P.2.

NUSIKALSTAMUMO IR ĮVYKIO VIETŲ APŽIŪRŲ EFEKTYVUMO KITIMAS 1985-1996 METAIS

7 lentelė

	Metai											
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Nusikaltimų skaičius	21363	20628	20037	21337	31238	37056	44984	56615	60378	58634	60819	68053
Kriminalinių nusikaltimų proc. nuo bendro nusikaltimų skaičiaus	65,7	61,4	60,5	68,2	78,0	84,4	85,8	89,3	90,1	89,0	88,0	85,2
Įvykio vietų apžiūrų kiekis, dalyvaujant specialistui kriminalistui	5334	5204	5382	6994	10617	15483	16743	19372	21010	18981	23541	31436
Įvykio vietų apžiūrų proc. nuo užregistruotų kriminalinių nusikaltimų	37,9	41,3	44,3	48,1	43,6	49,5	43,6	38,3	38,6	36,4	43,9	54,2
Įvykio vietų apžiūrų kiekis su pėdsakų išėmimu	4555	4563	4637	5821	8839	12991	11997	13846	15317	13907	17232	22404
Rezultatyvių apžiūrų proc. nuo bendro kiekio įvykio vietų apžiūrų	85,4	87,7	86,2	83,2	93,9	71,6	71,5	72,9	72,9	73,3	73,1	71,3

Tokios situacijos negalime paaiškinti vien tik kadru stoka, nes 1985 metais VRM kriminalistinėje tarnyboje buvo tik apie 60 darbuotojų. Lyginant šį skaičių su atliktų apžiūrų kiekiu kiekvienam "statistiniam" darbuotojui tekdavo apžiūrėti per metus apie 90 įvykio vietų. Šiuo metu kriminalistinių ekspertizių tarnyboje yra apie 260 darbuotojų etatų, iš kurių 230 pareigūnų. Lyginant atliktų apžiūrų kiekį su bendrų kriminalistinių ekspertizių tarnybos darbuotojų skaičiumi, kiekvienam darbuotojui tenka apžiūrėti apie 80 įvykio vietų. Jeigu imsime tik pareigūnus, tai tas skaičius priartės prie 90. Kaip matome, apžiūrų skaičius vienam statistiniam kriminalistinių ekspertizių tarnybos darbuotojui visiškai nepasikeitė. Netgi galime teigti, kad šis rodiklis sumažėjo, nes dabar jau yra technikų kriminalistų pareigos, kurių pagrindinis darbas - įvykio vietų apžiūros. Palyginimui reikėtų pažymėti, kad Prancūzijoje technikas kriminalistas per metus vidutiniškai 90 kartų važiuoja į įvykio vietų apžiūras, savarankiškai surašo įvykio vietos apžiūros dokumentus bei atlieka tradicinius kriminalistinius pėdsakų tyrimus. Be to, technikas kriminalistas atlieka ir labiausiai paplitusias tradicines kriminalistines ekspertizes (122, P.8).

Kalbant apie kriminalistinės technikos panaudojimą tiriant nusikaltimus, būtina pažymėti, kad 1985 m. buvo atlikta 8471 ekspertizių ir tyrimų (4211 - ekspertizių, 4260 - tyrimų), o 1994 m. 13662 ekspertizės ir tyrimai, (tarp jų 8058 ekspertizės ir 5604 tyrimai). Jau šie duomenys rodo štai ką: vienam darbuotojui 1985 m. reikėjo atlikti vidutiniškai 141 ekspertizę ir tyrimą, o 1994 m. jau tik 55 ekspertizes ir tyrimus (žr. 10 lentelę). Kaip matome, nenagrinėjant kitų kriminalistinių ekspertizių tarnybos funkcijų (kurios, mūsų manymu, nepasikeitė per 10 metų), įvykio vietos apžiūrų krūvis vienam darbuotojui liko toks pats, o atliktų ekspertizių ir tyrimų rodikliai yra keletą kartų mažesni. Todėl mes galime teigti, kad būtent čia yra labai dideli įvykio vietos apžiūrų efektyvumo kėlimo rezervai, ypač gerinant specialų pareigūnų paruošimą, techninį kriminalistinį aprūpinimą, metodinį darbą, jau nekalbant apie kriminalistinės profilaktikos galimybes, apie kurias šiandieninė kriminalistinė statistika net neužsimena.

Nagrinėjant bendrą įvykio vietos apžiūrų efektyvumo, rezultatyvumo bei jų reikšmės nusikaltimų tyrimui problematiką, tenka konstatuoti, jog dažnai apibendrinti skaičiai trukdo suvokti konkretų rezultatą, ir visai neprognozuojamos tokio statistikos interpretavimo pasekmės. Juk 90 proc. rezultatyvumas, apžiūrint įvykio vietas nužudymų bylose yra blogas, o tiriant automobilių vagystes, būtų puikus. Todėl visų pirma, mūsų manymu, būtina palyginti įvykio vietos apžiūros efektyvumą, rezultatyvumą, tiriant bent pagrindinių rūšių nusikaltimus. Tai mes parodysime 8 lentelėje. Trumpai pakomentuosime jos duomenis:

8 dešimtmetyje specialistai kriminalistai dalyvaudavo maždaug apie 70-80 proc. nužudymo vietų apžiūrose, 9 dešimtmetyje šis rodiklis buvo daug aukštesnis ir sudarė gerokai virš 90 proc. o 1992 metais - netgi 100 proc. Įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumas šios kategorijos bylose 8 dešimtmetyje sudarė apie 95 proc., o 9 dešimtmetyje matome aiškius svyravimus: nuo 89,1 proc iki 100 proc.

Tam tikrų poslinkių sulaukta, apžiūrint įvykio vietas lytinių nusikaltimų tyrime. 8 dešimtmetyje dalyvavimas tokiose apžiūrose sudarė maždaug nuo 40 proc. iki 70 proc. visų užregistruotų atvejų; 9 dešimtmetyje maždaug 60 proc. - 80 proc. Šie skaičiai rodo tam tikrą teigiamą statistinį poslinkį, tiriant šios kategorijos bylas. Bet kartu matome ir įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumo smukimą. Bendras situacijos vaizdas, tiriant lytinius nusikaltimus nebūtų visapusiškas, jeigu nepanagrinėtume bendro išžaginių skaičiaus. Po 1990 metų matome ryškią smurtinio nusikalstamumo augimo tendenciją. Tačiau kiekvienais 1990-1993 laikotarpio metais užregistruojama apie 190 išžaginių, 1994 m. - tik 165. J.Bluvšteinas šiuo klausimu rašė: "Tai reiškia, kad išžaginių, priešingai negu kitų sunkių nusikaltimų, nedaugėja. Paaiškinti šį paradoksalų faktą galima tik pasitikėjimo policija stoka. Nukentėjusiajai sunku viešai pareikšti apie savo nelaimę - pateikti policijai pareiškimą. Jeigu ji abejoja policijos pagalba, pareiškimo tikriausiai nerašys". (16, P.158).

Kartu reikia pažymėti, kad įvykio vietos apžiūrų efektyvumas tiriant šiuos smurtinius nusikaltimus 8 dešimtmetyje buvo apie 90 proc., o 9 dešimtmetyje - apie 85 proc.

Nagrinėjant plėšimų statistiką matome, kad padaugėjo įvykio vietų apžiūrų skaičius šios kategorijos bylose. Tačiau atskirais metais, pavyzdžiui 1993 m., buvo atlikta tik 513 apžiūrų su specialistais kriminalistais, o tai sudarė tik 11,5 proc. užregistruotų plėšimų. Apžiūrų rezultatyvumas svyravo apie 80 proc., o 1994 m. matome ryškų smukimą (66,2 proc.). Labai svarbu yra išanalizuoti įvykio vietų apžiūros, tiriant vagystes, dinamiką, nes jos sudaro vos ne 3/4 visų užregistruotų nusikaltimų.

8 dešimtmetyje specialistai kriminalistai dalyvaudavo, apžiūrint tokias įvykio vietas 75 - 80 proc. visų užregistruotų valstybinio ir visuomeninio turto vagysčių. Tik 1989 metais, kada buvo užfiksuotas labai didelis nusikalstamumo šuolis, taip pat ir šių nusikaltimų, įvykio vietos buvo apžiūrėtos tik 52,6 proc. visų užregistruotų šios rūšies nusikaltimų. 9 dešimtmetyje šis rodiklis labai sumažėjo ir sudarė tik virš 40 proc., o 1993 m. pasiekė vos 36,3 proc.

Kartu maždaug 10 proc. smuko ir tų apžiūrų rezultatyvumas.

Mūsų atlikta baudžiamųjų bylų, tiriant vagystes iš parduotuvių, bazių ir sandėlių analizė (buvo išnagrinėta 180 šios kategorijos baudžiamųjų bylų) rodo, jog specialistai kriminalistai

IVYKIO VIETŲ APŽIŪROS PAGAL ATSKIRŲ NUSIKALTIMŲ RŪŠIS IR JŲ REZULTATYVUMAS

8 lentelė

	Metai											
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1. Nužudymai:	143	140	125	143	153	224	260	303	480	523	502	405
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	92	113	125	138	257	303	424	502	475	388
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	91	108	120	136	243	303	378	462	462	373
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	98.9	95.6	96.1	98.5	94.5	100	89.1	93.3	97.2	96.1
-apžiūrų santykis su visais užregistruotais nusikaltimais, %	n.d.	n.d.	73.6	79	81.9	61.6	98.8	100	88.3	96	94.6	92.1
2. Lytiniai nusikaltimai:	136	130	113	124	173	196	189	191	196	165	200	168
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	52	81	63	61	119	123	112	134	174	184
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	50	76	55	58	95	108	97	107	156	165
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	96.1	93.8	87.3	95	79.9	87.8	86.6	79.8	89.6	89.7
-apžiūrų santykis su visais užregistruotais lytiniais nusikaltimais, %	n.d.	n.d.	46	65.3	36.4	31.1	63	64.3	57.1	81.2	87	109.5
3. Plėšimai:	1209	886	897	1102	1943	2385	2635	3455	4431	4780	2837	3481
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	117	135	259	192	496	624	513	1044	977	1010
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	86	119	208	160	322	493	402	691	613	819
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	73.5	88.1	80.3	83.3	75.6	79	78.3	66.2	62.7	81.1
-apžiūrų santykis su visais užregistruotais plėšimais, %	n.d.	n.d.	13	12.2	13.3	8	16.2	18	11.5	21.8	34.4	29
4. Valstybinio, visuomeninio turto vagystės:	1790	1553	1498	1661	3354	5516	8545	14669	13467	10644	*	*
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	1145	1304	1764	2123	4956	6069	4898	4809		
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	1044	1085	1483	1728	3392	4656	3736	3542		
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	91.1	83.2	84.1	81.4	68.4	76.7	76.2	73.6		
-apžiūrų santykis su visomis užregistruotomis vagystėmis, %	n.d.	n.d.	76.5	78.5	52.6	38.5	58.0	41.3	36.3	45.2		

	Metai											
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
4a.Tarp jų iš sandėlių, bazių, parduotuvių:	513	440	413	465	690	1115	1544	3421	3282	3187	*	*
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	218	225	273	382	877	1347	1524	1531		
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	196	206	253	329	672	1027	1240	1254		
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	89.9	91.5	92.7	86.1	76.6	76.6	81.3	81.9		
-apžiūrų santykis su visomis užregistruotomis vagystėmis, %	n.d.	n.d.	52.8	48.4	39.6	34.3	56.8	39.3	46.4	48		
5.Asmeninio turto vagystės:	6073	5594	5678	7675	13976	18056	21937	26384	28824	27936	41619	36926
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	2805	4183	6234	6166	9038	9453	8642	10109	17588	19475
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	2578	3612	5457	5035	6883	7562	6415	7754	13715	14275
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	91.9	86.3	87.5	81.7	76.2	79.9	74.2	76.7	77.9	73.3
-apžiūrų santykis nuo visų užregistruotų vagysčių, %	n.d.	n.d.	49.4	54.5	44.6	34.1	41.2	35.8	29.9	36.2	42.2	52.7
5a.Tarp jų iš butų:	2267	1943	1751	2293	3821	4731	5737	6610	6964	7355	*	8631
-atlikta apžiūrų	n.d.	n.d.	1061	1525	2499	2831	4142	4039	3897	4621		7156
-su pėdsakų išėmimu	n.d.	n.d.	1026	1451	2361	2599	3497	3595	3290	3924		6124
-apžiūrų rezultatyvumas, %	n.d.	n.d.	95.9	95.1	94.5	91.8	84.4	89	84.4	84.9		85.6
-apžiūrų santykis nuo visų užregistruotų vagysčių, %	n.d.	n.d.	60.6	66.5	65.4	59.8	72.2	61.1	55.9	62.8		82.9

* pasikeitė ataskaitos forma, atskirai nefiksuojamoms
n.d. nėra duomenų

aštuoniasdešimtaisiais metais dalyvaudavo apžiūrose maždaug 50 ir daugiau proc. užregistruotų nusikaltimų. 9 dešimtmetyje šie skaičiai sumažėjo, o 1992 m. sudarė vos 39,3 proc. visų užregistruotų šios rūšies nusikaltimų. Asmeninio turto vagystės, ypač paskutiniaisiais metais sudaro apie pusę visų registruojamų nusikaltimų. Todėl nuo jų išaiškinimo ir tyrimo efektyvumo ypatingai priklauso ir bendri kovos su nusikalstamumu rodikliai. Ypatingą reikšmę, tiriant tokius nusikaltimus, turėtų būti teikiama įvykio vietos apžiūrai, nes čia mes galime gauti labai daug informacijos, kuri padės mums išsiaiškinti nusikaltimą, jo mechanizmą ir kitas aplinkybes bei gauti orientacinės informacijos ir nusikaltėlio paieškai. Taip pat procesiškai bus užfiksuota tam tikra informacija (pėdsakai ir kiti objektai), kurie padės įrodyti kaltę ir t.t. Reikia pažymėti, kad 8 dešimtmetyje specialistai kriminalistai dalyvaudavo, apžiūrint maždaug kas antro tokio nusikaltimo vietą. 9 dešimtmetyje šis rodiklis ženkliai sumažėjo ir sudarė apie 35 proc. visų užregistruotų asmeninio turto vagysčių, o 1993 m. smuko iki 29,9 proc. Kartu reikia pažymėti, kad apžiūrų rezultatyvumas tiriant šios kategorijos nusikaltimus, 8 dešimtmetyje siekdavo virš 85 proc., o 9 dešimtmetyje - tik apie 75-80 proc.

Tarp asmeninio turto vagysčių visuomet ypatingą vietą turėjo vagystės iš butų. Iš pateiktos lentelės matome, kad praktiškai per dešimtmetį specialistai kriminalistai važiuodavo į 60 proc. užregistruotų vagysčių iš butų įvykio vietų apžiūrų. Bendras išvažiavimų skaičius nesikeitė, bet apžiūrų rezultatyvumas yra skirtingas. 8 dešimtmetyje jis sudarė virš 95 proc., o devyniasdešimtaisiais - 5-10 proc. mažiau.

Pateikta statistinių duomenų analizė rodo, kad labai pablogėjo pagrindiniai įvykio vietos apžiūrų rodikliai. Be abejo, tam įtakos turėjo ir bendra visuomeninė ekonominė situacija bei spartūs nusikalstamumo pokyčiai, bet labai rimtas veiksnys, nuo kurio priklauso apžiūrų efektyvumas, mūsų nuomone, yra specialistai (jų išsimokslinimas, praktinis darbo stažas, kvalifikacijos kėlimas ir t.t.). Apie tai mes kalbėsime vėliau, tam skirdami atskirą darbo paragrafą.

Atskirai būtina panagrinėti, kaip dažnai ir kokių rūšių pėdsakai randami ir paimami apžiūrint įvykio vietas (žr. 9 lentelę).

9 lentelėje parodėme nusikaltimų skaičių, įvykio vietų apžiūrų kiekį, tarp jų ir rezultatyvių apžiūrų, skaičių bei kiekį apžiūrų, kuriose buvo paimti tam tikros rūšies pėdsakai (rankų, kojų, transporto priemonių, mikroobjektų, biologinės kilmės pėdsakai ir kt.). Į kitų pėdsakų grupę pateko ir kvapų pėdsakai, kulkos, tūtelės, dokumentai ir t.t.). Panagrinėkime atskirų rūšių pėdsakų paėmimo praktiką.

ĮVAIRIŲ RŪŠIŲ PĖDSAKŲ IŠĖMIMO DINAMIKA DALYVAUJANT SPECIALISTUI KRIMINALISTUI ĮVYKIO VIETŲ APŽIŪROSE 1985-1996 METAIS

9 lentelė

	Metai											
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1. Nusikaltimų skaičius	21363	20628	20037	21337	31238	37056	44984	56615	60378	58634	60819	68053
2. Įvykio vietos apžiūrų kiekis, dalyvaujant specialistui kriminalistui	5334	5204	5382	6994	10617	5483	16743	19372	21010	18981	23541	31436
3. Įvykio vietos apžiūrų kiekis su pėdsakų išėmimu	4555	4563	4637	5821	8839	12991	11997	13846	15317	13907	17232	22404
4. Tame tarpe:												
-rankų pėdsakai	2895	2873	2972	3376	6273	6832	7435	8561	8726	8123	9165	11586
-kojų pėdsakai	370	413	553	706	1032	1887	1652	1849	1162	1478	1862	2224
-transporto priemonių pėdsakai	32	30	30	34	67	306	325	492	477	350	488	473
-laužimo įrankių pėdsakai	600	512	510	707	1068	1164	1606	2258	2003	1819	2521	3522
-mikroobjektai	672	513	436	373	470	686	705	866	886	915	1944	3457
-biologinės kilmės pėdsakai	170	320	464	861	508	620	889	1163	1293	1269	1860	2300
-kiti pėdsakai (tame tarpe ir nusikaltėlio palikti daiktai)	n.d.	708	357	1955	2452	2612	1246	2672	3606	4152	6563	6799

Rankų pėdsakai 1985 m. buvo paimti 2895 kartus; tai sudaro apie 64 proc. rezultatyvių apžiūrų, atliktų dalyvaujant specialistui kriminalistui, ir apie 54 proc. bendro apžiūrų, kur dalyvavo specialistas kriminalistas, skaičiaus. Rankų pėdsakai 1986 ir 1987 metais buvo paimti atitinkamai 2873 ir 2972 kartus. Atsižvelgiant į apžiūrų kiekį, rezultatyvumas buvo panašus. 1988 metais minėti rodikliai sudarė jau 54 proc. ir 48 proc. 1989 metais jau buvo 71 proc. ir 60 proc., 1990 metais atitinkamai 52,5 proc. ir 44 proc.

Jeigu panagrinėsime santykį tarp užregistruotų nusikaltimų ir rankų pėdsakų paėmimo dažnumo, atliekant apžiūras su specialistu kriminalistu, tai pamatysime, kad 1985-1988 metais rankų pėdsakai būdavo paimami apžiūrint maždaug kas septintą nusikaltimą. 1989-1990 metais šis rodiklis pagerėjo: ir rankų pėdsakai buvo paimti tiriant maždaug kas penktą nusikaltimą. Įdomus yra paimamų rankų pėdsakų santykis su kitais paimtais pėdsakais. Paimamų rankų pėdsakų santykis su kojų pėdsakais sudarė: 1985 m. 8:1, su transporto priemonių pėdsakais - 90:1, su įsilaužimo įrankių pėdsakais beveik 5:1, su mikroobjektais maždaug 4:1, su biologinės kilmės pėdsakais 17:1. Kaip matome, rankų pėdsakai dominuoja. Netgi jeigu susumuosime šitų penkių grupių pėdsakus, tai pamatysime, kad ir tada jų santykis su rankų pėdsakais bus paskutiniųjų naudai ir sudarys 1,5:1.

Informacija apie rankų pėdsakų paėmimo dažnumą, apžiūrint įvykio vietas su specialistu kriminalistu ir jų santykį su kitais aukščiau išvardintais pėdsakais 1985-1995 m. laikotarpyje, yra 12 lentelėje. Ką tai rodo? Mūsų nuomone, visų pirma, tam tikrą niekuo neparemtą prioritetą, ieškant tam tikrų pėdsakų. Antra, žemą techninį pareigūnų pasirengimą; trečia, nepakankamą kriminalistikos galimybių studijavimą; ketvirta, rimtus trūkumus specialistų ir kitų pareigūnų išsimokslinime; penkta, neefektyvią ir nepakankamai objektyvią darbo įvykio vietoje apskaitą; šešta, netinkamą darbo organizavimą, kada vertinamas ne galutinis rezultatas, o tikrai pradiniai veiksmai. Na, ir pagrindinė priežastis - netikusi įvykio vietos apžiūros koncepcija, arba, tiksliau sakant, jos nebuvimas šiuo metu.

Turėtų neraminti trasologinių pėdsakų panaudojimas. Pagal ataskaitas per metus specialistai kriminalistai tūkstančius kartų paima trasologinius objektus, bet trasologinių ekspertizių skaičius yra nedidelis, ir visiškai mažai yra teigiamų paimtų ir ištirtų pėdsakų panaudojimo rezultatų. Pavyzdžiui, 1990 metais specialistai kriminalistai, apžiūrint įvykio vietas, 1887 kartus paėmė kojų pėdsakus, 1164 kartus įsilaužimo įrankių pėdsakus, 316 kartus transporto priemonių pėdsakus, o iš viso tai sudaro 3367 kartus, kada apžiūrint įvykio vietas buvo paimami trasologiniai pėdsakai.

1990 metais VRM kriminalistinių ekspertizių tarnyboje buvo atlikta 1362 trasologinės ekspertizės ir tyrimai. 1994 metais VRM kriminalistinių ekspertizių tarnyboje buvo atlikta 1438 trasologinės ekspertizės ir tyrimai.

Informacija apie ekspertizių atlikimo dinamiką VRM KED 1971-1996 metais yra pateikta 10 lentelėje. 11 lentelėje pateikti duomenys apie ekspertizių atlikimą VRM KED ir LTEI 1991-1996 metais.

Kaip matome, pėdsakų panaudojimo problema yra gana sudėtinga, reikalaujanti gilios ir visapusiškos analizės. Mes ją nagrinėjome tik bendroje įvykio vietos apžiūros problematikoje.

Analizuojant įvykio vietų apžiūrų praktiką Lietuvoje galima kalbėti apie "nominalų" įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumą, todėl kad paimami pėdsakai dažnai netiriami, o tiriama - neduoda teigiamų rezultatų. Ryškėja tendencija, kada pėdsakas paimamas dėl paėmimo (kad būtų pagerinti rodikliai), o ne siekiant išaiškinti nusikaltimą ar surasti nusikaltėlį. Todėl kalbėti apie realią reikšmę, apie realų rezultatyvumą, apžiūrint įvykio vietą, yra labai sudėtinga. Mes dažniausiai neturime tikslios informacijos apie realią reikšmę nei apie tikrąjį rezultatyvumą, nei apie gautos įvykio vietos apžiūros metu informacijos naudingumą tolimesniam bylos tyrimui.

Analizuojant įvykio vietos apžiūros svarbą ir reikšmę nusikaltimų aiškinime ir tyrime, matome, kad visi tai pripažįsta. Tai rodo ir mūsų atlikti tyrimai, kada buvo apklausti 820 vidaus reikalų sistemos skirtingų tarnybų darbuotojų.¹ Tą patvirtina ir kitų mokslininkų nuomonės.² Tai, kad įvykio vietos apžiūrą reikia tobulinti, jos efektyvumą, rezultatyvumą didinti, supranta (arba bent jau deklaruoja) ir VRM bei kitų teisėsaugos institucijų vadovai. (56 apklaustųjų duomenys).

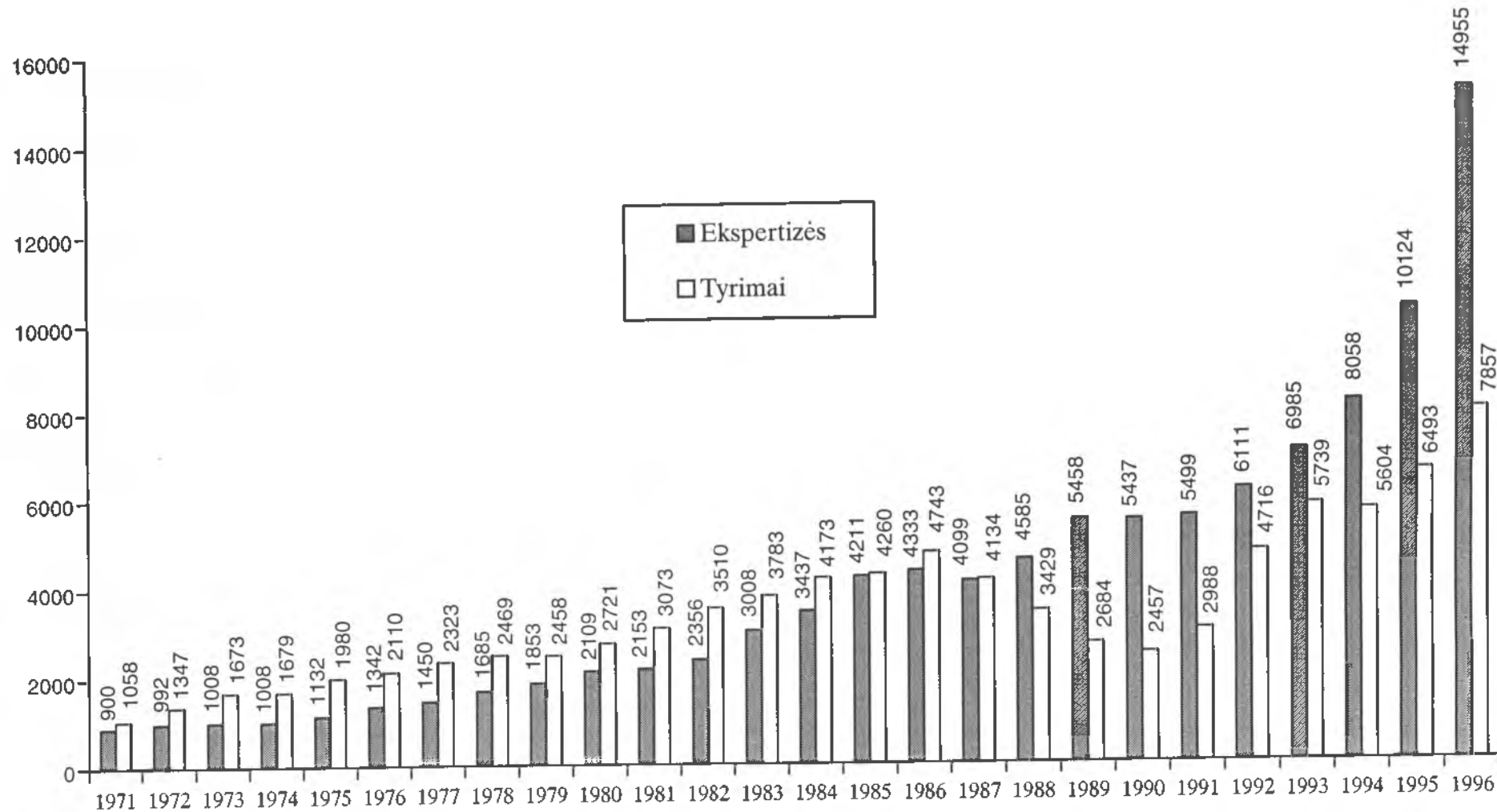
Mūsų atlikti tyrimai išryškino tik deklaratyvų įvykio vietos apžiūros svarbos pripažinimą. Taip yra, kai tik kalbama apie įvykio vietos apžiūros reikšmę, tiriant ir aiškinant nusikaltimus. O visiškai kitaip atrodo reali situacija, kada konkrečią įvykio vietą reikia apžiūrėti konkrečiam pareigūnui. Tada praktiškai nutolstama nuo bendrų globalinių problemų, o konkretus tiriamasis įvykis atrodo ne toks ir reikšmingas, kad reikėtų jam skirti tiek daug dėmesio ir pastangų. Taip pamirštama, kad nusikalstamumas, kaip socialinis reiškinys, susideda iš tam tikrų nusikalstamų veikų; lygiai taip pat yra ir su nusikaltimų

¹ Mūsų atlikti šių tyrimų rezultatai bus pateikti kitame šio darbo skyriuje.

² Žr. P.Ancelis, D.Grigolovičienė. Tardymo institucijų raidos bruožai Lietuvoje ir jo reorganizavimo problemos //LPA mokslo darbai. - T.2.-V., 1994.

Respublikos Kriminalistinių ekspertizių tarnybos darbuotojų per metus atliktos ekspertizės ir tyrimai

10 lentelė

ATLIKTA KRIMINALISTINIŲ EKSPERTIZIŲ IR TYRIMŲ KED IR TEI

11 lentelė

Viso atlikta ekspertizių ir tyrimų	1991		1992		1993		1994		1995		1996	
	KED	TEI	KED	TEI	KED	TEI	KED	TEI	KED	TEI	KED	TEI
	8487	2212	10827	2700	12724	5582	13662	4504	16617	4724	22812	5396
Daktiloskopinių	5213	-	5949	-	5479	-	5752	-	6572	-	9654	-
Trasologinių	1342	viso	1411	viso	1407	225	1438	195	2051	261	3049	275
Balistinių	463	398	555	438	1056	311	1292	372	1126	297	1025	238
Dokumentų	172	161	503	245	1279	2916	1214	1328	1112	781	1662	812
Rašysenos	123	203	144	320	168	430	215	563	222	887	184	1116
Nešaunamojo ginklo	240	-	381	-	384	-	501	-	508	-	612	-
Fizikinių ir cheminių	525	704	983	643	1203	938	1231	1117	1485	1104	1744	1339
Sprogmenų ir sprogstamų medžiagų	-	-	-	-	-	-	-	-	312	-	332	-
Serologinių	20	-	31	-	40	-	86	-	144	-	345	-
Biologinių	-	-	-	-	-	26	-	33	-	53	-	60
Maisto produktų	423	-	839	-	1706	-	1928	-	3122	-	4389	-
Autotechninių	8	751	31	686	-	555	-	651	-	949	-	986
Techninės gaisrų ir saugumo technikos	-	51	-	62	-	29	-	79	-	139	-	153
Ekonominių	-	86	-	87	-	126	-	137	-	193	-	211
Fonoskopinių	-	1	-	16	-	26	-	79	-	107	-	142
Kitų	3	-	-	-	-	-	5	5	-	23	-	34

Pastaba: KED - Kriminalistinių ekspertizių departamentas
TEI - Teismo ekspertizės institutas

SANTYKIS TARP RANKŲ PĖDSAKŲ IR KITŲ PĖDSAKŲ, IŠIMAMŲ APŽIŪRINT ĮVYKIO VIETAS SU SPECIALISTU KRIMINALISTU

12 lentelė

	Metai											
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1. Kojų pėdsakai	8:1	7:1	5,5:1	5:1	6:1	3,5:1	4,5:1	4,5:1	5:1	5,5:1	5:1	5,2:1
2. Transporto priemonių pėdsakai	90:1	96:1	99:1	99:1	94:1	22:1	23:1	17,5:1	18:1	23:1	19:1	24,5:1
3. Laužimo įrankių pėdsakai	5:1	5,5:1	6:1	5:1	6:1	6:1	4,5:1	4:1	4:1	4,5:1	3,5:1	3,3:1
4. Mikroobjektai	4:1	5,5:1	7:1	9:1	13:1	10:1	10,5:1	10:1	10:1	9:1	4,5:1	3,4:1
5. Biologinės kilmės pėdsakai	17:1	9:1	6,5:1	4:1	12:1	11:1	8:1	7,5:1	7:1	6,5:1	5:1	5:1

aiškinimo priemonėmis. Iš atskirų nekokybiškai atliktų įvykio vietos apžiūrų per tam tikrą periodą susidaro įspūdingi skaičiai, slepiantys rimtas problemas.

Nors apskritai apklausti vidaus reikalų pareigūnai iš tikrųjų mato nemažai problemų apžiūrų atlikime, bet nerimauti verčia jų vertinimai. Maždaug 2/3 apklaustųjų VRM pareigūnų (kvotėjų, tardytojų, kriminalinės policijos inspektorių ir komisarų, apylinkės inspektorių ir kt.) įvertino įvykio vietos apžiūrų lygį vidutiniškai, nors buvo pasiūlyti net penki įvykio vietos apžiūrų lygio vertinimo variantai: 1) labai aukštas; 2) aukštas; 3) vidutinis; 4) žemas; 5) labai žemas (37, P.164).

Toks vertinimas kartu su kai kuriais kitais apklausos rezultatais leidžia teigti, kad dauguma pareigūnų, ypač jaunų, neturinčių specialaus paruošimo, iš esmės nemato tų realių įvykio vietos apžiūros galimybių, kurios slypi šitame tardymo veiksmė. Bet kitaip ir būti negali, nes dabar įvykio vietos apžiūra yra patikėta asmenims, kurie net nežino, kokios techninės kriminalistinės priemonės yra jų tarnybose, arba kas yra būtina kokybiškai įvykio vietos apžiūrai. Apklausiant jaunus VRM pareigūnus, virš 50 proc. apklaustųjų į klausimus apie turimą komisariatuose kriminalistinę techniką ir į klausimą, kas yra būtina kokybiškai įvykio vietos apžiūrai, neatsakė, arba atsakė, kad nežino. (37, P.167).

Įvykio vietos apžiūros praktikos analizė (mūsų atlikti baudžiamųjų bylų anketavimai, vidaus reikalų sistemos pareigūnų apklausos rezultatai bei praktikų ir mokslininkų pasisakymai) sudaro pagrindą formuluoti tam tikras išvadas ir įvertinimus.

Mūsų ir kitų tyrėjų atlikti tyrimai leidžia konstatuoti faktą, kad tarp sustabdytų, "tamsių" bylų įvykio vietos apžiūros buvo atliekamos keletą kartų rečiau, negu bylose, kur buvo priimtas nuosprendis. Be to, daug dažniau sustabdytose bylose įvykio vietos apžiūros būdavo nerezultatyvios. Mes negalime teigti, kad yra tiesioginis ryšys tarp šitų faktų, ir kad yra neabejotinas dėsningumas: jeigu nebuvo atlikta įvykio vietos apžiūra arba ji buvo paviršutiniška, tai byla bus neišnagrinėta, o nusikaltėlis nebus nustatytas. Tokių kategoriškų išvadų daryti negalima, bet galima konstatuoti tam tikrą tendenciją: kai įvykio vieta nebuvo kokybiškai apžiūrėta, nusikaltimo išaiškinimo bei nusikaltėlio nustatymo galimybės labai mažėja.

Problemos aktualumas, praktikos poreikiai paskatino atlikti šį tyrimą. Mat neretai tam tikros išvados daromos ne visiškai pagrįstai, kai kur intuityviai. Todėl ir būtina giliau nagrinėti įvykio vietos reikšmę nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui. Mūsų atlikti tyrimai šiuo klausimu parodė tam tikrą tendenciją, kurią kai kas priimdavo kaip aksiomą, kiti iš viso čia jokios

problemos nematydamas. O šios problemos nematyti negalime. Juk su šia problema kuo glaudžiau yra susijęs nusikaltimų išaiškinimo klausimas.

9 dešimtmetyje metais labai sumažėjo nusikaltimų išaiškinamumas. Teisminėje praktikoje atsirado labai pavojinga tendencija - keisti parodymus arba atsisakyti juos duoti. Todėl ypatingai auga materialių (daiktinių) įrodymų reikšmė. Šie "nebylūs liudytojai" nekeičia savo parodymų, jų negalima įbauginti, jų tyrime gautų rezultatų objektyvumą sunku nugincyti. Deja, ši tendencija, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kaip parodė atlikti tyrimai, daugelio pareigūnų dar nėra suvokta.

Atliekant baudžiamųjų bylų analizę nustatėme, kad specialistas kriminalistas dalyvauja apžiūrint maždaug kas ketvirtą - penktą užregistruotą įvykį. Šitų išvadų patvirtinimą randame ir VRM kriminalistinės tarnybos ataskaitose (žr. 4 lentelę). Kituose įvykiuose apžiūros neatliekamos arba atliekamos be specialisto kriminalisto. Apžiūrų, kuriose nedalyvavo specialistas kriminalistas, rezultatyvumas, yra labai menkas. Tai patvirtina tiek mūsų, tiek S.Kuklianskio atlikti baudžiamųjų bylų tyrimai.

Trumpai apibendrinsime atliktus tyrimus, kartu nurodydami problemas ir kai kuriuos jų sprendimo būdus:

1. Nustatėme, kad vienam statistiniam kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojui dabar tenka apžiūrėti apie 80-90 įvykio vietų, o 1985 metais šis rodiklis buvo 90 apžiūrų;

2. Sumažėjo ekspertizių skaičius vienam statistiniam KED darbuotojui, lyginant, pavyzdžiui, su 1985 metais. Taigi, galima teigti, kad šitoje srityje turime nemažai rezervų įvykio vietos apžiūros praktikos gerinimui;

3. 1985-1995 metų įvykio vietos apžiūros praktikos analizė parodė krentantį įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumą. Ypač ryški ši tendencija nuo 1991 metų. Nagrinėjant įvykio vietos apžiūrų rezultatyvumą nustatėme, kad vienos rezultatyvios apžiūros metu statistiškai būna paimami 1,1-1,3 skirtingų rūšių pėdsakai. Tai reiškia, kad dažniausiai vienos apžiūros metu būna paimama tik vienos rūšies pėdsakų. Dviejų rūšių pėdsakai būna paimami tik viena - du kartus iš dešimties apžiūrų. Vakarų šalių praktikoje šis vidurkis yra daug aukštesnis ir sudaro apie 2, o kai kur net 3. Tai reiškia, kad kiekvienoje statistinėje apžiūroje yra paimami dviejų arba netgi trijų rūšių pėdsakai;

5. Ydingai įvykio vietos apžiūros praktikai ypatingą reikšmę turi kadru problemos. Tai ir problemos, kurios yra būdingos apskritai nusikaltimų išaiškinimui bei tyrimui, ir specifinės įvykio vietos apžiūros problemos. Reikia pažymėti, išsimokslinimo problemą. 8 dešimtmetyje

pabaigoje dauguma pareigūnų turėjo teisinį (aukštąjį arba vidurinį) išsilavinimą. Žymiai daugiau buvo pareigūnų, turinčių 5, 10 ir daugiau metų darbo stažą. Dabar apie 1/2 visų vidaus reikalų sistemos pareigūnų turi stažą iki 3 metų. Dar blogesnė padėtis yra Kriminalistinių ekspertizių departamente, kur net 3/4 darbuotojų turi stažą iki 3 metų. Anksčiau ši tarnyba buvo viena iš stabiliausių;

6. Tam tikra kadru problema atsirado dėl baudžiamojo proceso pasikeitimų. Dabar į daugelį įvykio vietos apžiūrų vyksta kriminalinės policijos inspektoriai arba apylinkės inspektoriai, ir jeigu apžiūroje nedalyvauja specialistas kriminalistas, tai praktiškai techninės kriminalistinės priemonės nenaudojamos ir pėdsakų nerandama. Reikia pažymėti, kad apklausos metu tarp žemo įvykio vietos apžiūros efektyvumo priežasčių maždaug kas šeštas respondentas paminėjo ir tardytojo nedalyvavimą apžiūroje;

7. Atskirai reikėtų akcentuoti labai menką pėdsakų panaudojimą jau apžiūros metu (versijų iškėlimui, nusikaltimo mechanizmo nustatymui, nusikaltėlio persekiojimui ar paieškai ir t.t.);

8. Praktiškai beveik nėra preliminarinių pėdsakų tyrimų įvykio vietoje.

Mes beveik nepalietėme pėdsakų panaudojimo nusikaltimo aiškinime ir tyrime apskritai, nes tai ne šio darbo tema. Bet ši problema egzistuoja, ją reikia giliau ir visapusiškiau analizuoti. Pėdsakų suradimas, užfiksavimas ir paėmimas įvykio vietoje nėra savitikslis veiksmas. Įvykio vietos apžiūra sudaro prielaidas būsimiems ekspertiniams tyrimams, kurie padeda nustatyti objektyvią tiesą ir atsakyti į kitus reikšmingus bylos tyrimui klausimus.

1.3. SPECIALISTO KRIMINALISTO VAIDMUO APŽIŪRINT ĮVYKIO VIETAS

Mokslinėje literatūroje naudojami, ir ne visada korektiškai, panašios reikšmės terminai: kriminalistas, ekspertas, specialistas, specialistas kriminalistas, žinovas, kriminalistas technikas. Vykstanti teisinė reforma ir diskusijos dar didina sumaištį šioje srityje. Nesigilindami į filologinius, nei filosofinius niuansus, pabandysime iš kriminalistinių pozicijų interpretuoti šiuos terminus. Mūsų manymu, "kriminalistas" - tai kriminalistikos mokslo (teorijos ar praktikos srityje) žinovas.¹ Publicistikoje ir praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje šis terminas yra naudojamas nevienareikšmiškai. Dažnai kriminalistais vadinami kriminalinės policijos pareigūnai, baudžiamosios teisės žinovai arba net nusikaltėliai.

Kalbant apie šiuos terminus turime akcentuoti tam tikrus jų aspektus, nes priklausomai nuo termino panaudojimo sferos jis įgauna kitą atspalvį.

Kalbant apie specialistą, susiduriame su sudėtingų problemų kompleksu. Jų nagrinėjimas reikalautų atskiro tyrimo, nes čia yra susiję procesiniai, taktiniai kriminalistiniai ir kiti klausimai. LR BPK papildymai žymiai pakeitė specialisto funkcijas. Apskritai, "specialisto" sąvoką galima nagrinėti iš baudžiamojo proceso, kriminalistikos mokslų, žinybinių ir kitokių pozicijų. Artima specialisto sąvokai yra specialių žinių sąvoka, apie tai rašėme "Dėl specialių žinių termino apibrėžimo" straipsnyje (22).

Baudžiamojo proceso kodeksas operuoja eksperto ir specialisto sąvokomis. Kaip rašo P.Pošiūnas: "Nesiryžtant atsisakyti procesinės specialisto figūros, nes tam prieštaravo praktiniai darbuotojai, atsižvelgiant į praktikos poreikius, išplėtos specialisto funkcijos, tapatinant jas su eksperto funkcijomis". (53, P.5). Toliau jis pažymi, kad: "Tai reikšmingas BPK papildymas, po kuriuo tarp specialisto ir eksperto praktiškai nebeliko esminio skirtumo, išskyrus tai, kad tik ekspertas gali nustatyti mirties priežastį ir kaltinamojo psichinę būklę bei kai kuriuos ekspertų ir specialistų paskyrimo ir jų tyrimo rezultatų įforminimo skirtumus" (53, P.6).

Mūsų manymu, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pagal BPK tik ekspertas gali panaudoti specialias žinias ekspertizėje. Specialistas gi specialias žinias gali panaudoti, tik dalyvaudamas tardymo veiksmuose ir surašydamas specialisto išvadą.

¹ Panašiai "kriminalistą" apibūdina ir kiti autoriai. Pavyzdžiui, S.Kuklianskis rašo, kad: "Kriminalistais galima pavadinti asmenis, kurie darbuojasi kriminalistikos teorijos ir praktikos srityje" (31, P.6).

VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento struktūrose yra ekspertų ir technikų kriminalistų etatai. Pagrindinė ekspertų funkcija yra ekspertizių atlikimas. Pagrindinė technikų kriminalistų funkcija - techninių kriminalistinių metodų ir priemonių panaudojimas tardymo ir kituose veiksmuose.

Taigi įvykio vietoje ir VRM KED ekspertas ir technikas kriminalistas bus specialistu. Bet specialistu kriminalistu gali būti tik asmuo, turintis specialų pasiruošimą kriminalistikos mokslo ar praktikos srityje. Todėl specialistu kriminalistu nelaikysime asmens, kuris turi specialų nekriminalistinį pasirengimą (ekspertas chemikas, ekspertas biologas), bet jis turi teisę apžiūrinėti įvykio vietas. Toks asmuo, mūsų manymu, gali kvalifikuotai apžiūrėti įvykio vietą ir dalyvauti įvykio vietos tyrime, kai reikia atsakyti į jo kompetencijos klausimus. Organizuoti ir spręsti bendrus ir kriminalistinius uždavinius įvykio vietos tyrime turi specialistas kriminalistas. Mūsų giliu įsitikinimu, specialistas kriminalistas privalo turėti teisinį kriminalistinį išsilavinimą. Jam juk reikia spręsti ir tam tikrus teisinius klausimus, (kuriuos anksčiau ir dabar sprendžia kvotėjai ir tardytojai), jis turės orientuotis bendruose nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo klausimuose, suvokti atliekamų veiksmų reikšmę, tikslus, uždavinius ir pan.

Įvykio vietos apžiūroje ar tyrime gali dalyvauti teismo medikai, autotechnikai bei kitų sričių specialistai. Apžiūrint ir tiriant tam tikrų rūšių nusikaltimų vietas, jų vaidmuo ypatingai didelis. Jų reikšmės įvertinimas tokiose apžiūrose turi susilaukti atskiro monografinio tyrimo. Bet bendrojoje apžiūrų praktikoje apžiūros su šių sričių specialistais yra gan retos. Mūsų paskaičiavimais kitų sričių specialistai dalyvauja ne daugiau kaip 2 proc. apžiūrų, atliekamų su VRM KED padalinių specialistais. Todėl atsižvelgiant į mūsų darbo kryptį bei apimtį, buvo nutarta analizuoti tik VRM kriminalistinės tarnybos specialisto vaidmenį šitame veiksmė.¹

Dar 1971 m. E.Palskys siūlė išplėsti specialisto teises įvykio vietos apžiūroje. Jis nurodė, kad specialistas turėtų atlikti visą techninį (turima omenyje techninį kriminalistinį) darbą, susietą su pėdsakų ir kitų rūšių daiktinių įrodymų paieška, suradimu, fiksavimu ir paėmimu (269, P.130-131).

Šiuolaikinėje literatūroje taip pat yra pasiūlymų išplėsti specialistų funkcijas, apžiūrint įvykio vietas. P.Pošiūnas, nurodydamas Vakarų Europos šalių, - Vokietijos, Prancūzijos, Švedijos, Olandijos ir kitų patirtį, siūlo, kad ir pas mus įvykio vietos apžiūras atliktų policijos komisariatų kriminalistai (53, P.7; 52, P.12). Tokios pačios nuomonės yra ir P.Ancelis ir

¹ Teismo ekspertizės instituto darbuotojai 1994 metais 219 kartų, o 1995 metais 251 kartą dalyvavo tardymo veiksmuose, ir tik dalis jų - tai įvykio vietos apžiūros.

D.Grigolovičienė. Jie siūlo “suteikti teisę įvykio vietos apžiūrą atlikti policijos komisariatų specialistams ir ekspertams” (13, P.78).

Savo daktaro disertacijoje apibendrinęs tardytojų ir kvotėjų apklausos rezultatus P.Ancelis rašo: “Pusė apklaustųjų tardytojų ir kriminalinės policijos pareigūnų teigia, kad įvykio apžiūros kokybė labai išaugtų, jeigu būtų suteikta teisė forminti šio tardymo veiksmo dokumentus ekspertui specialistui, tačiau šie respondentai abejoja, ar prie esamų nusikalstamumo tempų ekspertai suspės pabuvoti visose aptarnaujamos zonos įvykių vietose” (12, P.22-23).

Analizuojant specialistų vaidmenį ir reikšmę įvykio vietų apžiūrose, būtina parodyti jų skaičių ir santykį su užregistruotais nusikaltimais (žr. 13-ą lentelę).

13 lentelė. Nusikaltimų dinamika ir VRM kriminalistinės tarnybos kadro augimo dinamika (1985-1996 m.)

Metai	Nusikaltimų skaičius	VRM kriminalistinės tarnybos darbuotojų skaičius	Nusikaltimų skaičius vienam VRM kriminalistinės tarnybos darbuotojui
1985	21363	60	356
1986	20628	63	327
1987	20037	62	323
1988	21337	61	350
1989	31238	62	503
1990	37056	87	426
1991	44984	90	500
1992	56615	202	280
1993	60378	223	271
1994	58634	225	261
1995	60819	250	243
1996	68053	260	262

Kaip matome, nuo 1985 metų nusikaltimų skaičius padidėjo apie tris kartus, o VRM kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų skaičius padidėjo virš keturių kartų. Taigi kiekybiškai matome pakankamai teigiamą tendenciją: KED darbuotojų skaičius didėja šiek tiek greičiau negu auga nusikalstamumas. Tai labai svarbus reiškinys, nes mokslinio techninio progreso pasiekimai dažniausiai ateina į teisėsaugos institucijų kasdieninę veiklą per kriminalistinę tarnybą.

Tačiau labai opi yra kadru paruošimo problema. Antai 1985 metais kriminalistinėje tarnyboje virš 2/3 darbuotojų turėjo aukštąjį išsilavinimą, o visi kiti buvo baigę VRM specialiąsias vidurines mokyklas ir todėl turėjo neblogą kriminalistinę teorinę bei praktinę pasirengimą, o 1995 metais jau tik apie 40 proc. darbuotojų turėjo aukštąjį išsilavinimą. Tarp jų yra nemažai žmonių, kurie turi visai su kriminalistika nesusijusias specialybes (mokytojai, žemės ūkio specialistai ir t.t.). Kiti asmenys turi labai skirtingo lygio ir krypties išsilavinimą (tarp jų yra nemažai darbuotojų, baigusiu tik vidurines mokyklas).

1985 metais virš 2/3 visų darbuotojų turėjo darbo stažą kriminalistinėje tarnyboje didesnę negu 3 metai, o 1995 metais tokių darbuotojų buvo vos 1/4. Pagrindinė tokios situacijos priežastis yra labai staigus šioje tarnybos išaugimas: 1992 metais etatų skaičius padidėjo daugiau negu du kartus. Be to, 1970-1980 metais kriminalistinė tarnyba buvo viena iš stabiliausių; kadru kaita joje buvo minimali. Dabar dėl daugelio priežasčių, tarp jų ir materialinių, kadru kaita gana didelė.

Lietuvoje nėra specializuotos mokymo įstaigos, rengiančios specialistus kriminalistus, kaip nėra ir vieningos valstybinės ekspertų kriminalistų rengimo koncepcijos. Šiuo metu VRM kriminalistinių ekspertizių tarnybai specialistai preliminarai parengiami šio departamento struktūrose arba Lietuvos policijos akademijos bazėje, dalyvaujant KED'o specialistams. Tai penkių savaitių pirminiai kursai, kurių metu mokama įvykio vietos apžiūros, daktiloskopinių ir nešaunamojo ginklo tyrimų. Kursai baigiami egzaminais. Juos išlaikiusieji gauna teisę dirbti savarankiškai, taip pat ir dalyvauti, apžiūrint įvykio vietas. Dar yra specializuoti kursai LPA stacionaro studentams, kurie gali studijuoti laisvai pasirinkamus dalykus - "Trasologinę ekspertizę", "Balistinę ekspertizę" ir "Įvykio vietos apžiūros problemas".

Nors specialistų rengimo srityje ir yra daug rimtų problemų, bet matome ir teigiamų tendencijų (šiuo metu jau didelė dauguma kriminalistinės tarnybos darbuotojų turi teisę ne tik dalyvauti įvykio vietos apžiūrose, bet ir daryti ekspertizes, didėja jų atliktų tyrimų bei apžiūrų skaičiai).

1994-1995 metais buvo apklausta apie 40 proc. darbuotojų, t.y. VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento 105 pareigūnai.

Tyrimo bendrais tikslais buvo numatyta susipažinti su subjektyviais įvykio vietos apžiūrų praktinių problemų vertinimais ir specialisto kriminalisto bei kvotėjo (tardytojo) vaidmeniu šitame tardymo veiksmo. Šitam tyrimui buvo paruoštas specialus eksperto apklausos lapas, kuriame buvo klausimų apie asmenį, ir klausimų apie įvairias įvykio vietos apžiūros problemas.

Tarp specialių šito tyrimo uždavinių galime nurodyti klausimus apie specialisto statuso pakeitimą, apžiūrint įvykio vietas, įvykio vietos apžiūrų vertinimo problemas, nepakankamą įvykio vietos apžiūros efektyvumą ir pan.

Pagal išsilavinimą 55 apklaustieji buvo baigę aukštąjį mokslą (tarp jų 21 asmuo turėjo aukštąjį teisinį išsilavinimą) ir 50 apklaustųjų buvo baigę įvairias aukštesniasias (jų tarpe 7 asmenys VRM sistemos specialiąsias mokyklas, LPA I pakopą arba mokėsi aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose). Reikia pažymėti, kad apklaustų pareigūnų išsilavinimo cenzas yra šiek tiek didesnis, negu realiai yra visoje VRM kriminalistinėje tarnyboje, kur darbuotojų su aukštuoju išsilavinimu skaičius sudaro tik apie 40 proc. Ši nedidelė disproporcija atsirado dėl to, kad anketas pirmojoje eilėje užpildė vadovaujantys bei turintys didesnę patirtį pareigūnai, t.y. skyrių ir poskyrių viršininkai bei vyr.ekspertai.

Tarp apklaustųjų 57 asmenys turėjo iki 30 metų, 33 asmenys nuo 30 iki 40 metų, 11 asmenų - nuo 40 iki 50 metų ir 4 asmenys virš 50 metų.

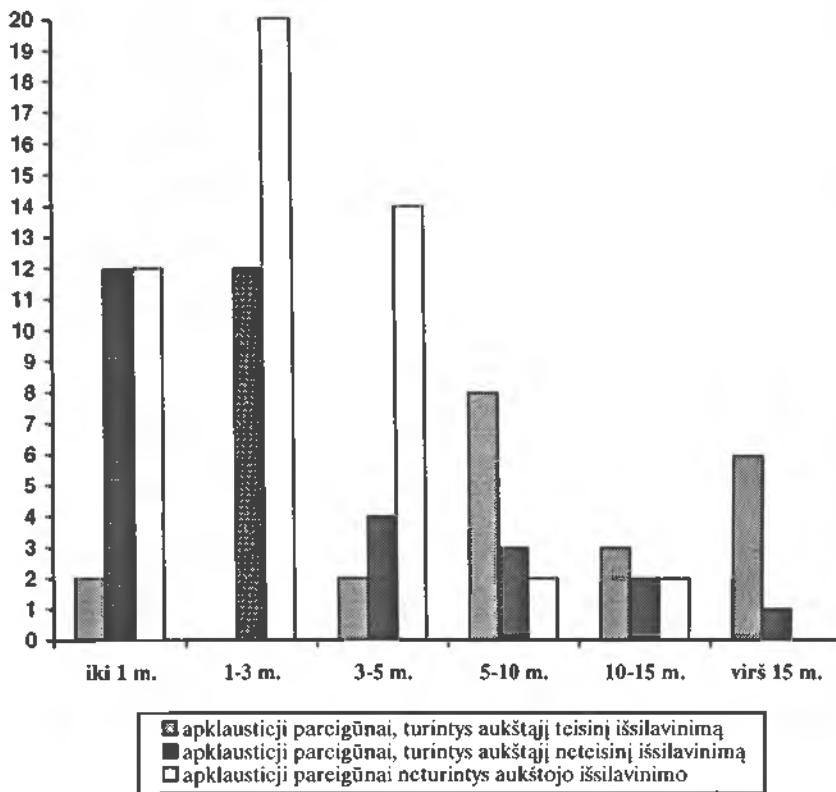
Tarp apklaustųjų 58 asmenys turėjo darbo stažą iki 3 metų, o 47 - virš 3 metų. Taigi, tarp apklaustųjų 45 proc. pareigūnų turėjo didesnę negu 3 metų darbo stažą. Šis rodiklis beveik du kartus aukštesnis negu realiai yra kriminalistinių ekspertizių departamente.¹ Todėl analizuojant šias anketas, reikia turėti omenyje, kad pateikti atsakymai pirmiausia atspindi daugiau patyrusių ir turinčių aukštesnį išsilavinimą cenzą kriminalistinės tarnybos pareigūnų požiūrius.

Iš pateiktos diagramos matome, kad daugelis pareigūnų su aukštuoju teisiniu išsilavinimu dirba kriminalistinėje tarnyboje virš 5 metų. Jie sudaro 81 proc. visų apklaustųjų pareigūnų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Daugelis pareigūnų su aukštuoju neteisiniu išsilavinimu dirba kriminalistinėje tarnyboje iki 3 metų. Jie sudaro virš 70 proc. visų šios kategorijos apklaustųjų pareigūnų. Didelė dauguma pareigūnų neturinčių aukštojo išsilavinimo dirba kriminalistinėje tarnyboje iki 5 metų. Jie sudaro 92 proc. visų šios kategorijos apklaustųjų pareigūnų.

Pateikti skaičiai turėtų neraminti dėl bendro kriminalistinės tarnybos išsilavinimo cenzo kritimo ir ypač dėl teisininkų stokos tarp naujai priimamų į Kriminalistinių ekspertizių departamentą. Tačiau reikia pažymėti, kad potencialiai situacija laikui bėgant pasikeisti į geresnę pusę, nes 54 proc. apklaustųjų amžius nesiekė 30 metų.

¹ Žr. šio darbo 56 puslapį.

1 diagrama. Apklaustųjų pareigūnų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir darbo stažą kriminalistinėje tarnyboje

Pagal pateiktus anketose duomenis įvykio vietų apžiūrų per metus pareigūnai atlikdavo:

iki 10	4 (3,8 proc.)
nuo 10 iki 20	5 (4,8 proc.)
nuo 20 iki 30	5 (4,8 proc.)
nuo 30 iki 50	12(11,4 proc.)
nuo 50 iki 100	17(16,2 proc.)
nuo 100 iki 200	33(31,4 proc.)
virš 200	17(16,2 proc.)
neatlikdavo	3 (9,8 proc.)
nenurodyta	9 (8,6 proc.)

Pagal mūsų paskaičiavimus statistiniam VRM KED darbuotojui 1994-1995 metais per metus tekdavo apžiūrėti 85-95 įvykio vietas.

Apklaustos metu Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnai turėjo įvertinti įvykio vietų apžiūrų lygį, nurodyti priežastis, dėl kurių apžiūros būna neveiksmingos; nurodyti, ar įmanoma geriau atlikti įvykio vietos apžiūrą dabartinėmis sąlygomis, ir ko tam reikia.

Pareigūnai turėjo atsakyti į klausimus apie specialisto ir kvotėjo (tardytojo) funkcijas bei uždavinius, apžiūrint įvykio vietas.

Apklaustos lape pareigūnams buvo pasiūlyti 5 atsakymų variantai į klausimą "Kaip Jūs vertinate įvykio vietų apžiūrų lygį?" (labai aukštas, aukštas, vidutinis, žemas ir labai žemas).

Kad įvykio vietos apžiūros lygis yra labai aukštas, buvo gautas vienas atsakymas, kad jis yra labai žemas, mano du respondentai, 7 pareigūnai neatsakė į šį klausimą. Šeši apklaustieji mano, kad apžiūrų lygis yra aukštas, o 12 mano, kad jis yra žemas. Didelė dauguma mano, kad įvykio vietų apžiūrų lygis yra vidutinis. Tokius atsakymus pateikė 77 asmenys arba beveik 3/4 apklaustųjų.

Reikia pažymėti, kad įvykio vietų apžiūrų lygį kaip vidutinį įvertino 88 proc. apklaustų asmenų, neturinčių aukštojo išsilavinimo. Įvykio vietų apžiūrų lygį kaip vidutinį pažymėjo tik 61 proc. apklaustųjų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Asmenys su aukštuoju neteisiniu išsilavinimu "optimistiškiau" vertina apžiūrų lygį. Jie pateikė 5 atsakymus, kad apžiūrų lygis yra aukštas, t.y. kas septintas pareigūnas su aukštuoju neteisiniu išsilavinimu yra tokios nuomonės. Tarp teisininkų nėra "optimistų", atvirkščiai 8 iš jų teigia, kad įvykio vietų apžiūrų lygis yra žemas arba labai žemas. Tai sudaro 38 proc. apklaustųjų su aukštuoju teisiniu išsilavinimu.

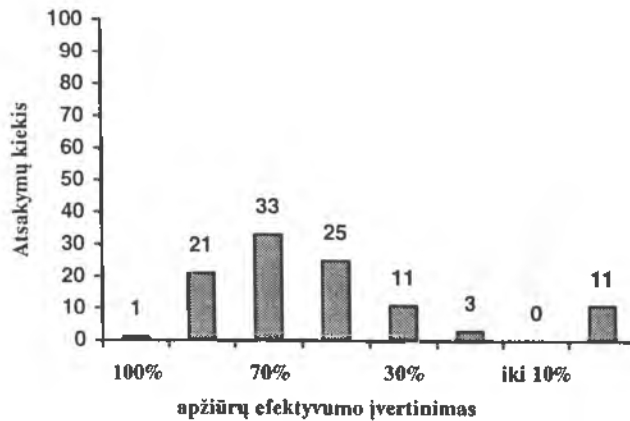
Su šiuo klausimu glaudžiai susiję klausimai apie bendrą apžiūrų efektyvumą (t.y., kai apžiūros metu yra randami ir paaimami kokie nors pėdsakai), ¹dalyvaujant specialistams kriminalistams, ir subjektyvūs savo atliktų apžiūrų įvertinimai.

Į klausimą "Koks Jūsų nuomone yra įvykio vietų apžiūrų efektyvumas (t.y. kai randami kokie nors pėdsakai) dalyvaujant specialistui kriminalistui?" buvo pasiūlyti tokie atsakymai: 100 proc.; 90 proc.; 70 proc.; 50 proc.; 30 proc.; 20 proc.; 10 proc. Pateikti atsakymai yra pavaizduoti 2 diagramoje.

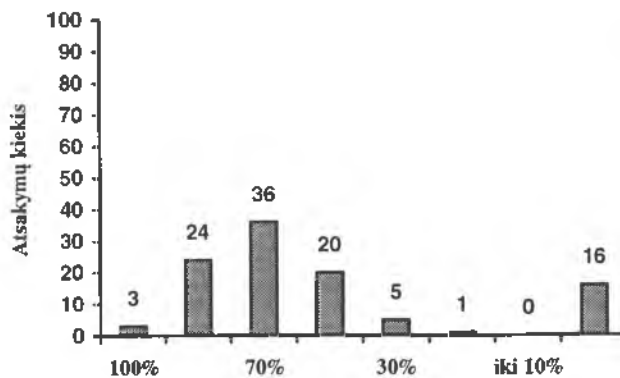
Iš pateiktos diagramos matome, kad daugelis apklaustų pareigūnų teisingai nurodo bendrą apžiūrų efektyvumą. 1991-1995 metais šis rodiklis sudarė 71-73 proc. Iš kitos pusės asmeninį apžiūrų efektyvumą dalis apklaustųjų vertina aukščiau (žr. 3 diagramą), negu bendrą jų lygį.

¹ Mes suprantame, kad pateiktas apžiūros efektyvumo apibūdinimas yra nevisapusiškas, paviršutiniškas ir be abejo, kritikuotinas, bet objektyviai registruoti galime tik materialius pėdsakus.

2 diagrama. Įvykio vietų apžiūrų efektyvumas dalyvaujant specialistui kriminalistui

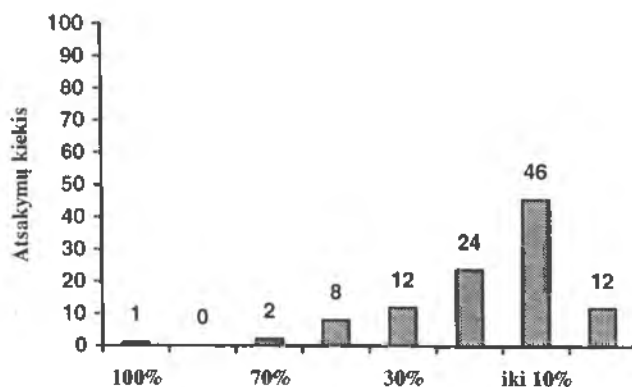

3 diagrama. Asmeninis įvykio vietų apžiūrų efektyvumo vertinimas

Iš pateiktos anketos matome, kad kriminalistinės tarnybos darbuotojai labai kritiškai vertina įvykio vietos apžiūras, kuriose nedalyvavo specialistas kriminalistas. Apklaustųjų nuomone, tokių apžiūrų efektyvumas yra labai žemas (žr. 4 diagramą).

4 diagrama. Įvykio vietų apžiūrų, kuriose nedalyvavo specialistas kriminalistas efektyvumo vertinimas (pagal KED darbuotojų apklausos rezultatus)

Vienas iš pagrindinių anketos klausimų buvo toks: "Jeigu, Jūsų nuomone, įvykio vietų apžiūrų lygis nepakankamai aukštas, ir jų efektyvumas žemas, tai jų priežastys yra:"

1) nepakankamas teorinis kvotėjų, tardytojų paruošimas. Šią priežastį nurodė 38 apklaustieji (36,2 proc.). Šį atsakymą nurodė 76,2 proc. turinčių aukštąjį teisinį, 20,6 proc. turinčių aukštąjį neteisinį, ir 30,0 proc. turinčių kitokį išsilavinimą;

2) nepakankamas praktinis kvotėjų, tardytojų paruošimas. Šią priežastį nurodė 36 apklaustieji (34,3 proc.). Tarp turinčių aukštąjį teisinį, aukštąjį neteisinį ir kitokį išsilavinimą šis rodiklis sudarė 71,4 proc., 29,4 proc ir 22 proc.;

3) įvykio vietų apžiūros yra atliekamos be tardytojo. Šis atsakymas buvo paminėtas 18 kartų (17,1 proc.). Atitinkamai iš turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą šį atsakymą paminėjo 38,1 proc., iš turinčių aukštąjį neteisinį - 5,9 proc. ir iš neturinčių aukštojo išsilavinimo - 16 proc.;

4) įvykio vietų apžiūros yra atliekamos be specialisto kriminalisto. Šis atsakymas buvo paminėtas 15 kartų (14,3 proc.). Pagal apklaustųjų išsilavinimo grupes atitinkamai 38,1 proc., 2,9 proc. ir 12 proc.;

5) įvykio vietos apžiūros atlikimas, praėjus kuriam laikui. Šis atsakymas buvo paminėtas 33 kartus (31,4 proc.); tai 42,9 proc., 29,4 proc. ir 28 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

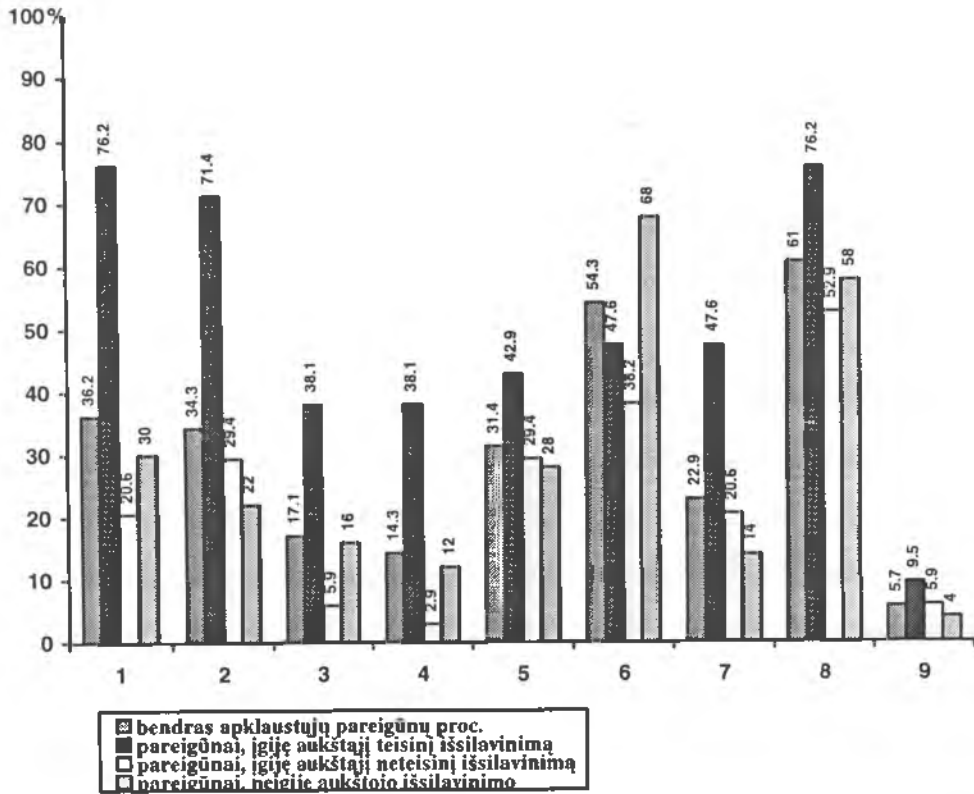
6) neapsaugoma įvykio vieta iki tardymo operatyvinės grupės atvykimo. Šis atsakymas buvo paminėtas 57 kartus (54,3 proc.); tai 47,6 proc., 38,2 proc ir 68 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

7) nepakankamas tardymo operatyvinės grupės dalyvių bendradarbiavimas įvykio vietoje. Šis atsakymas buvo paminėtas 24 kartus (22,9 proc.); tai 47,6 proc., 20,6 proc. ir 14 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

8) nepakankamas techninis kriminalistinis aprūpinimas. Šis atsakymas buvo paminėtas 64 kartus (61 proc.); tai 76,2 proc., 52,9 proc. ir 58 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

9) šešis kartus buvo nurodytos kitos priežastys. Septyni apklaustieji visai neatsakė į šį klausimą.

5 diagrama. Nepakankamo įvykio vietų apžiūrų lygio priežastys

Į klausimą “Ar galima mūsų sąlygomis (su turima technika, dabartiniais specialistais ir t.t.) iš esmės pagerinti įvykio vietų apžiūras?” buvo gauti 55 (52,4 proc.) teigiami, 23 (21,9 proc.) neigiami atsakymai ir 27 (25,7 proc.) pareigūnai neatsakė į šį klausimą.

Į klausimą “Jeigu Jūsų nuomone specialistai kriminalistai įvykio vietose dirba nepakankamai kokybiškai ir efektyviai, tai to priežastys yra:

1) silpnas teorinis specialistų kriminalistų paruošimas. Šis atsakymas buvo paminėtas 25 kartus (23,8 proc.). Apklaustieji, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą šį atsakymą nurodė 11 kartų (52,4 proc.), turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą nurodė 3 kartus (8,8 proc.) ir asmenys, neturintys aukštojo išsilavinimo, nurodė į šį atsakymą 11 kartų;

2) iniciatyvos nebuvimas. Šis atsakymas buvo paminėtas 20 kartų (19,0 proc.) ir atitinkamai 4,8 proc., 23,5 proc. ir 22,0 proc. kartų skirtingo išsilavinimo grupėse;

3) silpna specialisto orientacija įvykio vietos apžiūros taktikoje. Šitas atsakymas buvo paminėtas 7 kartus (6,7 proc.); tai sudarė 23,8 proc., 2,9 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

4) specialisto apsiribojimas apžiūros metu tik vienos ar kelių rūšių pėdsakų ieškojimu. Šis atsakymas buvo paminėtas 28 kartus (26,7 proc.); tai sudarė 52,4 proc., 23,5 proc. ir 18,0 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

5) kvotėjo, tardytojo, kaip tardymo operatyvinės grupės vadovo pasyvumas. Šis atsakymas buvo paminėtas 18 kartų (17,1 proc.), tai sudarė 33,3 proc., 8,8 proc. ir 16 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

6) silpnas praktinis specialistų kriminalistų paruošimas. Šitas atsakymas buvo pažymėtas 37 kartus (35,2 proc.); tai sudarė 61,9 proc., 23,5 proc. ir 32 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

7) silpnas techninis aprūpinimas. Šis atsakymas buvo paminėtas 40 kartų (38,1 proc.); juos sudarė 42,9 proc., 32,4 proc. ir 36,0 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

8) nepakankamos specialisto žinios apie kvotėjo, tardytojo uždavinius, atliekant įvykio vietos apžiūrą. Šis atsakymas buvo paminėtas 12 kartų (11,4 proc.). Šį atsakymą paminėjo 28,6 proc. apklaustųjų, turinčių aukštąjį teisinį ir 12,0 proc. neturinčių aukštojo išsilavinimo. Pareigūnai, turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą šito atsakymo nepaminėjo nei karto;

9) specialisto nesuinteresuotumas galutiniais apžiūros rezultatais. Šitas atsakymas buvo pažymėtas 8 kartus (7,6 proc.); iš jų 9,5 proc., 14,7 proc. ir 2,0 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

10) nepatenkinama specialistų kriminalistų darbo organizacija. Šis atsakymas buvo paminėtas 33 kartus (31,4 proc.); tai sudarė 38,1 proc., 14,7 proc. ir 38,0 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;

11) kitos priežastys. Šis atsakymas buvo paminėtas 5 kartus (4,8 proc.); tai sudarė 4,8 proc., 8,8 proc. ir 2,0 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse.

Į šį klausimą neatsakė 9 turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą (26,5 proc.) ir 5 neturintys aukštojo išsilavinimo (10,0 proc.) pareigūnai. Į jį atsakė visi, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą pareigūnai.

Tarp klausimų buvo ir klausimas apie specialisto kriminalisto vaidmenį, apžiūrint įvykio vietas. Į šį klausimą buvo pasiūlyti trys atsakymų variantai:

1) dabartinė padėtis nereikalauja pakeitimų. Šis atsakymas buvo pateiktas 21 kartą (20,0 proc.);

2) reikia suteikti tardytojui ar kvotėjui didesnes teises, o specialistas kriminalistas turi būti tik jų techniniu padėjėju. Šis atsakymas buvo paminėtas 7 kartus (6,7 proc.);

3) reikia suteikti specialistui kriminalistui autonomiją apžiūrint įvykio vietą. Šis atsakymas buvo nurodytas 54 kartus (51,4 proc.).

Be to, į šį klausimą 23 kartus (21,9 proc.) buvo neatsakyta.

Apklaustos lape kriminalistinės tarnybos pareigūnai turėjo atsakyti į klausimus apie tiesiogines specialisto kriminalisto ir kvotėjo (tardytojo) užduotis.

Į klausimą "Kokias užduotis turi tiesiogiai spręsti specialistas kriminalistas įvykio vietoje?" buvo pateikti 10 atsakymų variantų. Dažniausi buvo tokie atsakymai:

- surasti, išryškinti bei techninėmis priemonėmis ir metodais užfiksuoti įvairius pėdsakus. Šis atsakymas buvo paminėtas 82 kartus, tai sudaro 78,1 proc. visų apklaustųjų;
- fotografuoti ir daryti įvykio vietos videoįrašą - 73 kartus (69,5 proc.);
- įpakuoti pėdsakus ir kitus objektus - 73 kartus (69,5 proc.);
- nustatyti konkrečias technines kriminalistines priemones ir metodus, ieškant, fiksuojant ir paimant tam tikrų rūšių pėdsakus - 69 kartus (65,7 proc.);
- konsultuoti kvotėją (tardytoją) apie kriminalistinių priemonių panaudojimą apžiūroje - 52 kartus (49,5 proc.);
- iškelti versijas apie įvykio mechanizmą - 48 kartus (45,7 proc.);
- atlikti pėdsakų pirmuosius tyrimus įvykio vietoje - 44 kartus (41,9 proc.);
- nustatyti apžiūros atlikimo tvarką ir eiliškumą - 42 kartus (40,0 proc.);
- atlikti kitus (papildomus) techninius darbus kvotėjo (tardytojo) nurodymu - 36 kartus (34,3 proc.).

Keturiose anketose nebuvo atsakymų į šį klausimą.

Į klausimą "Kokius uždavinius turi tiesiogiai spręsti kvotėjas (tardytojas) įvykio vietos apžiūros eigoje?" atsakymai išsirikiavo taip:

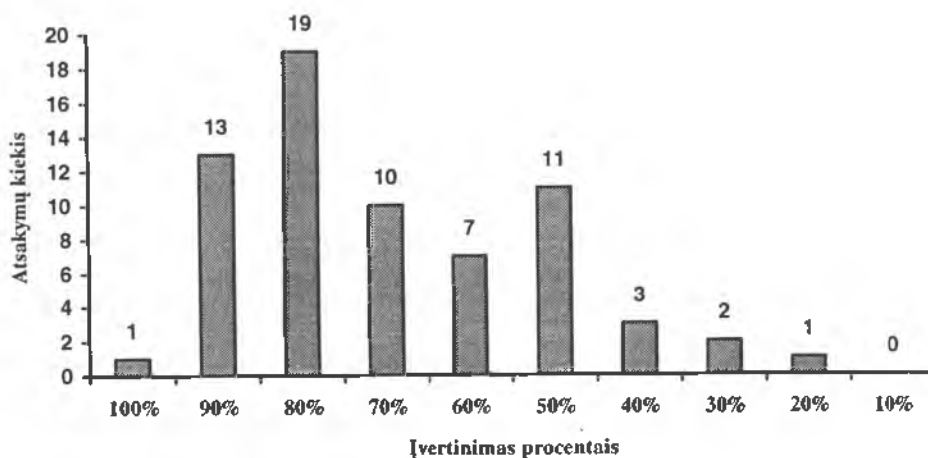
- paruošimas ir įvykio vietos apžiūros organizacija - 70 kartų (66,7 proc.);

- planų, schemų braižymas - 67 kartai (63,8 proc.);
- nusikaltėlio persekiojimo “karštomis pėdomis” organizavimas - 66 kartai (62,9 proc.);
- versijų iškėlimas įvykio vietoje apie potencialų nusikaltėlį - 64 kartai (60,9 proc.);
- versijų dėl įvykio mechanizmo iškėlimas - 52 kartai (49,5 proc.);
- įvykio vietos apžiūros būdo bei ribų nustatymas - 29 kartai (27,6 proc.);
- veiksmai, susiję su pėdsakų bei daiktinių įrodymų paieška, fiksacija ir paėmimu - 14 kartų (13,3 proc.);
- fotografavimas, videofilmavimas įvykio vietoje - 13 kartų (12,4 proc.);
- daiktinių įrodymų įpakavimas - 13 kartų (12,4 proc.);
- konkrečių techninių kriminalistinių priemonių bei metodų pėdsakams surasti, užfiksuoti bei paimti nustatymas - 7 kartus (6,7 proc.);
- pirminiai pėdsakų tyrimai įvykio vietoje - 2 kartus (1,9 proc.);
- kitos užduotys - 3 kartus (2,6 proc.).

16 arba 15,2 proc. apklaustųjų į šį klausimą neatsakė.

Į klausimą “Kaip dažnai įvykio vietų apžiūrose paimami tam tikros rūšies pėdsakai?” atsakė tik 66 apklaustieji (62,9 proc.). Atsakymų į šį klausimą analizė rodo, kad rankų pėdsakai yra paimami 70-90 proc. visų apžiūrų (taip teigė 43 apklaustieji). Atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 6 diagramoje.

6 diagrama. Rankų pėdsakų paėmimo dažnumas įvykio vietų apžiūrose

Realiai rankų pėdsakai yra paimami apie 40 proc. įvykio vietų apžiūrų, kur dalyvauja specialistas kriminalistas. Pagal anketos rezultatus šis rodiklis yra daug aukštesnis ir sudaro apie 70-80 proc.

Bet analizuodami anketos rezultatus, turime nepamiršti, kad atsakė į šį klausimą tik labiausiai patyrę specialistai. Šis rodiklis gali būti charakteringas patyrusiems kriminalistinės tarnybos pareigūnams.

Panašūs atsakymai vertinant kitų rūšių pėdsakų paėmimo dažnumą įvykio vietų apžiūrose.

Labai svarbus buvo anketos klausimas “Ką, Jūsų nuomone, reikia padaryti, siekiant pagerinti įvykio vietų apžiūrų kokybę ir efektyvumą?” Respondentai turėjo įrašyti savo pasiūlymus.

Buvo pateikta virš dvidešimties įvairių atsakymų į šį klausimą. Visus atsakymus galima sugrupuoti į kelias pagrindines grupes. Dažniausia buvo siūlymų pagerinti techninį kriminalistinį įvykio vietos apžiūros aprūpinimą. Toks atsakymas buvo paminėtas 44 anketose (41,9 proc.). Po keliolika kartų buvo paminėti įvykio vietos apžiūros organizavimo tobulinimo klausimai (jos apsauga, išvykimas laiku, transportas ir pan.) ir specialistų kriminalistų rengimo, taip pat kvalifikacijos kėlimo klausimai bei darbuotojų materialinio skatinimo problemos.

Kiti atsakymai buvo pateikiami po keletą kartų (pavyzdžiui, sustiprinti kontrolę, pagerinti sąveiką apžiūroje, sukomplektuoti nuolat veikiančias operatyvines grupes ir pan.). Tik vieną kartą, atsakant į šį klausimą, buvo nurodyta, kad įvykio vietų apžiūrų efektyvumui gerinti reikalinga speciali kriminalistinė literatūra.

Apibendrinus VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų apklausos rezultatus galima suformuluoti keletą išvadų apie įvykio vietos apžiūros problemas ir specialistų dalyvavimą šitame tardymo veiksmė.

Taigi, apklaustų VRM KED specialistų kriminalistų nuomonė yra tokia:

1. Bendras įvykio vietų apžiūrų lygis yra vertinamas kaip vidutinis (tokios nuomonės laikosi beveik 3/4 apklaustųjų). Tokios nuomonės laikosi 88 proc. pareigūnų, neturinčių aukštojo išsilavinimo, 61,8 proc. turinčių aukštąjį neteisinį išsilavinimą, ir tik 57,1 proc., turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą. Kritiškiausiai įvykio vietų apžiūrų lygį vertina pareigūnai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą. 38,1 proc. šitos kategorijos specialistų vertina įvykio vietų apžiūrų lygį kaip žemą ar labai žemą.

2. Nuo apklaustųjų išsilavinimo priklauso skirtumai, vertinant ne tik įvykio vietų apžiūrų lygį, bet ir kitais su šia problematika susijusius dalykus. Kritiškiausiai vertina įvykio vietos

apžiūros problemas pareigūnai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą. Mažiausiai “kritiški” ir “aktyvūs” buvo pareigūnai su aukštuoju neteisiniu išsilavinimu.

3. Absoliuti apklaustųjų dauguma teisingai nurodė bendrą apžiūrų efektyvumą (t.y. kada būna surandami ir paimami pėdsakai), dalyvaujant specialistui kriminalistui. Čia subjektyvus apžiūrų efektyvumo įvertinimas sutapo su objektyvia informacija.

4. Labai kritiškai buvo įvertintas įvykio vietų apžiūrų efektyvumas nedalyvaujant specialistui kriminalistui. Absoliuti apklaustųjų dauguma nurodė, kad tik 10-20 proc. tokių apžiūrų yra surandami ir paimami kokie nors pėdsakai.

5. Pagrindine nepakankamai aukšto įvykio vietų apžiūrų lygio priežastimi daugelis apklaustųjų laiko žemą jų techninį kriminalistinį aprūpinimą. Tokios nuomonės yra virš 60 proc. visų apklaustų pareigūnų.

Mūsų manymu, pernelyg didelis dėmesys yra skiriamas įvykio vietos apsaugai iki tardymo operatyvinės grupės atvykimo. Virš 50 proc. apklaustųjų nurodė šį atsakymą tarp įvykio vietos apžiūros žemo lygio priežasčių. Iš kitos pusės, tik 15 kartų tarp priežasčių, dėl kurių įvykio vietos apžiūros lygis yra žemas, buvo nurodytas jos atlikimas be specialisto kriminalisto. Bet atsakant į kitą klausimą, įvykio vietų apžiūrų efektyvumas, nedalyvaujant specialistui kriminalistui, vertinamas kaip daug kartų žemesnis, negu kada jis dalyvauja.

6. Vertinant specialistų kriminalistų nepakankamai kokybišką ir efektyvų darbą įvykio vietoje, dažniausiai to priežastimi buvo nurodomi prastas techninis aprūpinimas (38,1 proc.), menkas praktinis specialistų kriminalistų paruošimas (35,2 proc.), nepatenkinama specialistų kriminalistų darbo organizacija (31,4 proc.). Kitos priežastys buvo nurodomos daug rečiau.

Virš pusės apklaustų (52,4 proc.) pažymėjo, kad dabartinėmis sąlygomis galima iš esmės pagerinti įvykio vietų apžiūras. 21,9 proc. pareigūnų neigiamai atsakė į šį klausimą, o 25,7 proc. apklaustųjų į šį klausimą neatsakė.

8. Virš pusės apklaustų pareigūnų (51,4 proc.) mano, kad reikia padidinti specialisto kriminalisto teises ir funkcijas įvykio vietos apžiūroje. 20 proc. mano, kad situacijos nereikia keisti. 21,9 proc. apklaustųjų neatsakė į šį klausimą. Tik 6,7 proc. pareigūnų mano, kad reikia didinti kvotėjo, tardytojo teises įvykio vietos apžiūroje, o specialistas kriminalistas turi būti tik kvotėjo (tardytojo) techniniu padėjėju.

Apibendrinant Kriminalistinių ekspertizų departamento specialistų apklausos rezultatus, mūsų manymu, galima teigti, kad įvykio vietos apžiūros problemas pareigūnai vertina ir išieities ieško vienpusiškai. Apklaustieji daugiausiai akcentuoja techninius apžiūros klausimus bei problemas. Iš apklaustųjų akiračio praktiškai “iškrenta” teisiniai bei teoriniai

kriminalistiniai klausimai. Iš esmės nekalbama ir apie taktinius kriminalistinius klausimus. Šito tyrimo rezultatai rodo, kad kriminalistinėje tarnyboje didėja teisinis neraštingumas; todėl specialistai kriminalistai neretai nesuvokia įvykio vietos apžiūros reikšmės bei savo vaidmens (funkcijų, teisių ir pareigų) šiame tardymo veiksmė. Mūsų manymu, sprendžiant kitus tarnybos uždavinius, būtina pagerinti ir teisinio pasirengimo lygį.

Žinoma, būtina pagerinti ir techninį kriminalistinį bei taktinį kriminalistinį specialistų kriminalistų parengimo lygį, nes nuo to pirmoje eilėje priklauso ir įvykio vietų apžiūrų efektyvumas.

Teigiami šio tyrimo rezultatai yra teiginiai, kad dabartinėje situacijoje įmanoma iš esmės pagerinti įvykio vietos apžiūros praktiką, ir apklaustųjų įsitikinimas, kad būtina padidinti specialistų teises ir funkcijas įvykio vietos apžiūroje. Toks daugumos jaunų apklaustųjų nusistatymas teikia vilties, kad šie pareigūnai rūpinsis savo kvalifikacijos kėlimu ir tobulėjimu.

Mūsų ir kitų mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai rodo tam tikras tendencijas įvykio vietų apžiūrose ir specialisto vaidmens šitame veiksmė raidos etapus.

Anksčiau, iki 1961 metų tarybiniame baudžiamajame procese buvo numatyta tik viena specialių žinių panaudojimo forma - ekspertizė. Nors praktikoje specialistas dalyvaudavo apžiūrint įvykio vietas, bet BPK nebuvo tokios procesinės figūros, nebuvo ir reglamentuotos jo funkcijos, teisės bei pareigos. Anų laikų teisinėje literatūroje buvo skirtingų nuomonių, kaip įveikti šią problemą.

Pavyzdžiui, R. Rachunov kategoriškai teigė, kad specialios žinios gali būti panaudotos parengtiniame tardyme ir teisme, tik darant ekspertizę (292, P.140-143). Kitos nuomonės buvo daugelis kriminalistų ir procesualistų, kurie teigė, kad prireikus atsakyti į tam tikrus techninius klausimus, konsultuoti tardytojus, gali būti kviečiami tam tikros srities žinovai, specialistai (164, P.33-34; 311, P.47). Bet ir jie akcentavo, kad tai yra techninė, neturinti jokių procesinių pasekmių pagalba.

Vėliau, priėmus naujus BPK, jau minimas specialistas ir procesiškai užfiksuota šita specialių žinių panaudojimo forma. Nors BPK ir buvo paminėtas specialisto institutas, bet ten nebuvo nurodytos jo teisės ir pareigos, nebuvo nustatyta jo kompetencija ir t.t. Tik 1967 metais Lietuvos baudžiamojame proceso kodekse buvo įtvirtintos specialisto teisės ir pareigos tardymo veiksmuose. Apie tai išsamiai rašo E. Palskys (269, P.123-127).

Šiame periode pasirodė darbų apie specialisto žinių panaudojimą tardymo veiksmuose ir jo uždavinius (žr. pavyzdžiui: 160; 208; 142; 165; 205; 206; 258).

Iki 1991 metų specialistų funkcijos įstatyme iš esmės nebuvo pakeistos. Tik Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 metų gruodžio 10 dienos įstatyme Nr. I-2078 pirmą kartą numatyta specialisto teisė tirti įvykio vietą ir kitus objektus, kai tam reikia specialių žinių (BPK 84² str.). Tai buvo labai reikšmingas žingsnis, kuriuo specialisto išvada buvo pripažinta savarankišku įrodymu (BPK 74 str.).

Iš esmės liko tik vienas žingsnis, kad būtų įteisintas įvykio vietos tyrimas ir pripažinta jo metu gautų rezultatų savarankiška procesinė reikšmė. Iš esmės tai jau tik formalus reikalas, nes įstatymas pripažįsta specialisto išvados, kurią jis gali pateikti tardymo veiksmo eigoje, reikšmę. Ir, kaip rašo P.Pošiūnas “Jeigu apžiūroje dalyvauja specialistas, tai praktiškai jis ir daro apžiūrą, o tardytojas (kvotėjas) tik fiksuoja įvykio vietos, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūros rezultatus. Ir tai suprantama, kadangi, norint gerai atlikti apžiūrą, reikia turėti mokslinių ir techninių žinių surasti, įtvirtinti, paimti įrodymus ir prireikus atlikti jų preliminarų tyrimą bei kvalifikuotai juos aprašyti apžiūros protokole. Atliekant apžiūrą dažnai reikia fotografuoti, daryti vaizdo ir garso įrašus, gaminti pėdsakų atliejas, atspaudus ir kt. Visa tai gali atlikti tik asmuo, turintis specialų “kriminalistinį techninį pasirengimą” (53, P.7).

Mūsų pasiūlytos idėjos iš esmės sutampa su P.Pošiūno mintimis, kuris teigia, kad “Dabar Kriminalistinių ekspertizių departamentas ir jo padaliniai turi kvalifikuotų specialistų, galinčių gerai atlikti įvykio vietos apžiūras ir surinkti, įtvirtinti, paimti, ir prireikus atlikti preliminarų įrodymų tyrimą (pabraukta mūsų). Todėl artimiausiu laiku reikėtų numatyti, kad įvykio vietos, vietovės, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūrą atlieka kriminalistas technikas, o prireikus ją atlikti gali tardytojas, dalyvaujant kriminalistui technikui arba ekspertui. Padarius tokius pakeitimus, būtų pradėta spręsti dabar pati sudėtingiausia parengtinio tyrimo problema, nes dažnai apžiūros atliekamos nekokybiškai, mažai surandama daiktinių įrodymų ir pėdsakų, neatliekami preliminarūs jų tyrimai, nepaimami surasti daiktiniai įrodymai ir pėdsakai, nepadaromas jų ekspertinis tyrimas, prastai ruošiama ekspertizei medžiaga, apskritai reikiamai neištiriama įvykio vieta (pabraukta mūsų) ir dėl to neretai neatskleidžiami nusikaltimai” (53, P. 8).

Atlikti praktinių teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonių tyrimai, kriminalistikos ir baudžiamojo proceso mokslininkų įvykio vietos apžiūros problemų įvertinimai leidžia konstatuoti, kad teisinė visuomenė yra psichologiškai pasirengusi pripažinti, kad įvykio vietos apžiūras ar tyrimus gali ir turi atlikti specialistai kriminalistai be kvotėjų ir tardytojų. Tai reikštų žengti pagrįstą ir lemiamą žingsnį reformuojant nusikaltimų tyrimo procesą. Tačiau

pastebimas ir nerimas dėl Kriminalistinių ekspertizių departamento sugebėjimo praktiškai realizuoti tą nelengvą uždavinį.

Sutikdami su išsakytomis praktinių darbuotojų (kvotėjų, tardytojų ir kriminalinės policijos pareigūnų) abejonėmis ir netgi daug kritiškiau vertindami realų kriminalinės tarnybos darbuotojų dabartinį lygį, galime teigti, kad įvykio vietų apžiūros ir tyrimai būtų ženkliai efektyvesni, jeigu jas atliktų Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnai. Suprantama, tam reikėtų padidinti šitos tarnybos darbuotojų skaičių, atitinkamai juos paruošti, aprūpinti šiuolaikine kriminalistine technika ir t.t.

Dėl sudėtingos valstybės ekonominės padėties, reformą galima įgyvendinti etapais.

Pirmame etape iš esmės reikėtų tik patobulinti dabartinę situaciją. Kaip jau anksčiau rašėme, tam reikia įstatymiškai įtvirtinti apžiūrų lygius: paprasta apžiūra; kvalifikuota apžiūra; įvykio vietos tyrimas.

Pagal mūsų koncepciją toks apžiūrų suskirstymas pereinamuoju laikotarpiu padėtų realiai pagerinti įvykio vietų apžiūrų praktiką be ypatingų išlaidų. Tam reikia įstatymiškai užfiksuoti kvotos ir kriminalinės policijos darbuotojų pareigas ir atsakomybę už apžiūrą be specialisto. Savaime aišku, kad tam reikia ne tik įstatyminės, bet ir materialinės bei metodinės bazės. Bet, mūsų manymu, įsigyti pakankamą kiekį nesudėtingų kriminalistinių rinkinių komplektų klasikinių pėdsakų (rankų, kojų, įsilaužimo įrankių pėdsakų) užfiksavimui ir paėmimui tikrai galima rasti galimybių.

Iš esmės per gana trumpą laiką policijos komisariatuose būtų galima apmokyti ir kvotėjus bei kriminalinės policijos pareigūnus. Šį darbą būtų galima pavesti Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojams.

Taigi sudėtingiausia problema lieka tam tikrų psichologinių stereotipų įveikimas.

Įveikus šias problemas, būtų galima apžiūrėti daugelį įvykio vietų ir surasti jose, užfiksuoti bei paimti nemažai įvairių pėdsakų bei kitų kriminalistinių objektų, taip sudarant palankias sąlygas šių nusikaltimų išaiškinimui.

Faktiškai tokioms apžiūroms yra beveik visos organizacinės prielaidos. Tokios apžiūros turi būti atliekamos, o kai kur ir yra atliekamos, tiriant nesudėtingus, nesunkius ir akivaizdžius nusikaltimus. Tik dabar tai dažniausiai daroma formaliai; nenaudojama kriminalistinė technika, dažniausiai nieko nerandama ir nieko nepaimama.

Pareigūnas, atliekantis tokią apžiūrą turi jausti atsakomybę už jos rezultatus. Jis turi žinoti, kad jo bus paklausta, kas surasta ir paimta įvykio vietoje, o jeigu nieko nesurasta, tai kodėl.

Kvalifikuota apžiūra - tai apžiūra su specialistu, kuris iš esmės atsako už jos atlikimo eigą, rezultatus ir apiforminimą. Tokioje apžiūroje dalyvaujantis kvotėjas ar tardytojas gali kelti specialistui bendrus uždavinius, turi susipažinti su apžiūros eiga ir rezultatais, tuo pat metu organizuoti tam tikras priemones nusikaltimui išaiškinti ir nusikaltėliui sulaikyti.

Įvykio vietos tyrimą atlieka specialistas kriminalistas ar specialistų grupė, kuriai vadovauja specialistas kriminalistas. Įvykio vietos tyrimas atliekamas, tiriant sunkiausius nusikaltimus. Tuo pačiu metu, kaip ir įvykio vietos tyrimas, gali būti atliekama taktinė operacija nusikaltėliams nustatyti ir sulaikyti. Taktinei operacijai vadovauja atsakingi policijos pareigūnai.

Antrajame etape, kada bus parengta pakankamai naujų Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų, sukurta tam materialinė techninė bazė, visas įvykio vietas galės apžiūrinėti šios tarnybos pareigūnai. Ir praktiškai tada liks tik kvalifikuota įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas - tai naujo lygio procesinis veiksmas, kurio metu yra realizuojamos ne tik įtvirtinamojo, bet ir tiriamojo pobūdžio užduotys. Kartu su įvykio vietos tyrimu gali būti atliekama taktinė operacija, turint tikslą nustatyti įtariamuosius arba kitas reikšmingas bylai aplinkybes.

Įvykio vietos tyrimas - tai savarankiškas procesinis veiksmas, daromas įvykio vietoje, siekiant operatyviai ištirti aktyviais ekspertiniais metodais atskirus pėdsakus, jų visumas ar įvykio situaciją, turint tikslą nustatyti įvykio mechanizmą ar kitas reikšmingas įvykio tyrimui aplinkybes bei pateikti patikimą informaciją neatidėliotinam įvykio aiškinimui ir įtariamojo nustatymui.

1.4. Įvykio vietos apžiūros trūkumai ir jų priežastys

Bendrame įvykio vietos apžiūros problemų kontekste ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į apžiūrų praktikos trūkumus ir jų priežastis. Tiesa, įvykio vietos apžiūros trūkumai Lietuvos teisinėje literatūroje buvo nagrinėti, tačiau tai nebuvo specialūs monografiniai tyrimai. Dažniausiai tai būdavo VRM kriminalistinių ekspertizių departamento ataskaitos, Teismo ekspertizės instituto metodinės rekomendacijos ekspertizių skyrimo klausimais bei atskiri straipsniai. O apie tų trūkumų priežastis geriausiu atveju būdavo tik užsiminta.

Norėdami užpildyti tas spragas, mes atlikome specialų tyrimą, kurio metodiką, rezultatus ir pasiūlymus pateikiame. Tam, kad būtų išnagrinėti įvykio vietų apžiūrų trūkumai, buvo paruošta:

- 1) baudžiamosios bylos anketavimo anketa;
- 2) eksperto apklausos lapas;
- 3) tardytojo, kvotėjo ir kitų vidaus reikalų sistemos darbuotojų apklausos lapas.

Tyrimo eigoje iš dalies buvo panaudota 345 baudžiamųjų bylų anketų apibendrinimo medžiaga, surinkta S.Kuklianskio.

Iš pradžių buvo išnagrinėta kriminalistinė literatūra bei iki mūsų atlikti atskiri praktikos apibendrinimai. Jie parodė, kad apžiūrint įvykio vietas - buvo daroma labai daug klaidų. Išnagrinėjus baudžiamąsias bylas apie neišaiškintus nužudymus bei išžaginimus 1975-1979 metais buvo nustatyta, kad daugelyje šitų bylų (75 proc.) yra esminių trūkumų apžiūrint įvykio vietas (263, P.6). Atliktuose B.Škliaro ir P.Babraičio tyrimuose pagrindinis dėmesys buvo skiriamas įvykio vietos užfiksavimui bei pėdsakų suradimui. Buvo nustatyta, kad tiriant neišaiškintus nužudymus, tik kas 1/2 apžiūroje dalyvavo specialistas-kriminalistas ir tik kas 1/3 teismo medicinos ekspertas. Tiriant išžaginimus, įvykio vietos apžiūrose specialistas-kriminalistas dalyvavo tik 15,5 proc. atvejų, o teismo medicinos ekspertas visiškai nedalyvavo įvykio vietos apžiūrose (263, P.6-7).¹ Yra nurodyti trūkumai fiksuojant konkrečius pėdsakus: rankų, kojų ir t.t. Akcentuojamas tikslus įvykio vietos aprašymas, bet, deja, praktiškai kiekviename protokole yra rimtų trūkumų: dažnai nenurodoma pėdsakų lokalizacija, blogai aprašomi užraktai, durys, langai ir kt; naudojama daug netikslių terminų, pėdsakų ir kitų daiktinių įrodymų aprašymas dažnai būna paviršutiniškas. Pasitaiko, kad tardytojai surašo į

¹ Būtina pažymėti, kad situacija keičiasi. Pavyzdžiui, 1996 metais buvo atliktos 184 įvykio vietos apžiūros tiriant lytinius nusikaltimus, nors oficialiojoje statistikoje užregistruota tik 168 tokie nusikaltimai.

protokolą savo samprotavimus, daro išvadas; pasitaiko faktų, kada įvykio apskritai vieta neapžiūrima (263, P.8-17).

Teismo ekspertizės instituto darbuotojai B.Škliaras ir G.Berliandas 1981-1985 metais atliko tyrimą, turėdami tikslą išanalizuoti klaidas ir trūkumus, susijusius su ekspertizių skyrimu, tarp jų ir apžiūrint įvykio vietas. Tyrimo metu buvo išnagrinėta 501 baudžiamoji byla (262, P.5). Šitame darbe įvykio vietos apžiūros trūkumai buvo išnagrinėti per ekspertizės skyrimo funkciją. Todėl jie sudaro tik dalį įvykio vietos apžiūros problemų. Nustatyti trūkumai buvo suskirstyti į kelias grupes:

- pavėluota įvykio vietos apžiūra arba jos neatlikimas;
- nederamas įvykio vietos aprašymas protokole, paviršutiniškas pėdsakų ir kitų objektų aprašymas;
- individualių paimamų objektų požymių nenurodymas įvykio vietos apžiūros protokole;
- techninių-mokslinių priemonių, kurios buvo panaudotos pėdsakų suradimui, užfiksavimui ir paėmimui, nenurodymas protokole,
- netikslios formuluotės ir terminai, naudojami įvykio vietos apžiūros protokole;
- ne visada tinkamai apsaugojami pėdsakai (262, P.8-14).

Kaip jau buvo minėta, įvykio vietos apžiūros problemos, tarp jų ir trūkumai yra nagrinėjami kartu su kitomis problemomis. Pavyzdžiui, B.Škliaras, nagrinėdamas butų vagysčių atskleidimo klausimus, nemažai dėmesio skyrė ir įvykio vietos apžiūros trūkumams (334). Jis išanalizavo 161 sustabdytą baudžiamąją bylą dėl vagysčių iš butų, kurios buvo tiriamos tardymo organų 1988-1989 metais. Analizė atskleidė nemažai rimtų trūkumų, nulėmusių negatyvų bylų tyrimo rezultata. Autorius sugrupavo trūkumus į keturias grupes:

- 1) organizaciniai;
- 2) įvykio vietos apžiūros darymo klaidos;
- 3) ekspertizės galimybių panaudojimo trūkumai;

4) trūkumai atliekant kitus tardymo veiksmus. Autorius organizaciniams trūkumams priskiria visų pirma įvykio vietos apžiūros organizavimo trūkumus. Iš analizuotų bylų 21 proc. vagysčių įvykio vietą apžiūrėdavo kriminalinės paieškos inspektorai, o 39 proc. vagysčių, apžiūrint įvykio vietą, nedalyvavo specialistas kriminalistas. 37 proc. analizuotų bylų nebuvo naudojamosi mokslo ir technikos galimybės, nebuvo tinkamai surandami, fiksuojami ir paimami nusikaltėlių pėdsakai, nekokybiškai ir paviršutiniškai surašomi įvykio vietos apžiūros protokolai (334, P.104).

Nagrinėdamas įvykio vietos apžiūros trūkumus B.Škliaras bando nustatyti priežastinį ryšį tarp mokslinių techninių priemonių panaudojimo ir pėdsakų suradimo. Iš pateiktos medžiagos galime padaryti išvadą, kad ten, kur nedalyvavo specialistas kriminalistas, ten ir mokslinės techninės priemonės dažniausiai nebuvo naudojamos, o kaip rezultatas nebuvo surasta ir pėdsakų.¹

B.Škliaras nurodo, kad atliekant įvykio vietos apžiūras, dažnai netinkamai užfiksuojami bei paimami pėdsakai. 87 proc. išanalizuotų bylų buvo nustatyta pėdsakų užfiksavimo ir paėmimo trūkumų: nenurodoma, kur buvo rasti pėdsakai, pėdsakų ir kt. objektų tarpusavio išsidėstymas, pėdsakų kiekis ir jų požymiai bei savybės (334, P.98).

Atskirai būtina pažymėti, kad praktiškai nebuvo ieškoma mikroobjektų. Nė viename protokole nebuvo nurodyta, kad buvo ieškota mikrodalelių (334, P.98).

Tiriant vagystes iš butų, labai svarbu yra nusikaltėlio patekimo į butą klausimas, nes tai ne tik tam tikrų pėdsakų šaltinis, bet ir svarbi informacija apie modus operandi. Be to, ši informacija yra reikšminga nusikaltimo inscenizavimo nustatymui.

Analizuojamame darbe taip pat nurodoma daug ir procesinio, ir kriminalistinio pobūdžio trūkumų, susijusių su įvykio vietos apžiūros protokolo surašymu. Su autoriaus pastabomis šiame kontekste galima sutikti, išskyrus vieną atvejį, ir ne dėl jo esmės, bet dėl jo pagrindimo. B.Škliaras teigia, kad protokole negali būti tardytojo samprotavimų; šis teiginys laikomas yra praktiškai neginčijamu todėl, kad faktų interpretacija gali lemti kitų įrodymų paieškos, atrankos ir įvertinimo procesą (334, P.101). Su tokia interpretacija negalime sutikti. Mūsų nuomone, tyrimo eigoje svarbios yra ne tik fiksavimo funkcijos, bet ir euristinės, paieškos funkcijos, kada yra keliamos ir tikrinamos versijos. Taigi, negalima painioti įvykio vietos apžiūros įvirtinamosios (fiksacijos) funkcijos su kitomis baudžiamosios bylos tyrimo funkcijomis. Kartu būtina pažymėti, kad įvykio vietos apžiūros metu realizuojama ne tik įvirtinamoji funkcija, bet ir kitos, tame tarpe ir euristinė. Bet funkcijų realizacija dar nereiškia, kad jos rezultatai automatiškai atsispindi įvykio vietos apžiūros protokole. Jame yra fiksuojami tik akivaizdūs faktai, be jų įvertinimo, interpretacijos ir t.t.²

¹ Kiek kitokios nuomonės yra S.Kuklianskis, kuris teigia: "Tačiau svarbu nurodyti, kad specialisto dalyvavimas paprastai neturi reikšmės įvykio vietos apžiūros kokybei" (34, P.57). Su tokia S.Kuklianskio nuomone negalime sutikti, nes mūsų atlikti tyrimai (baudžiamųjų bylų anketavimas, praktinių darbuotojų apklausos rezultatai bei VRM statistinės medžiagos analizė) rodo visiškai ką kita (žr. šio darbo 1.3 skirsnį).

² Pagal Lietuvos BPK 84² straipsnį specialisto išvada gali būti įrašoma į tardymo veiksmo protokolą. Taigi, ir įvykio vietos apžiūros protokole gali būti įrašytos tam tikros išvados ar įvertinimai, kaip tam tikrų specialisto tyrimų rezultatas.

S.Kuklianskio ir A.Žurausko atlikto 1993 metais kvotos organų iškeltų baudžiamųjų bylų tyrimo metu buvo nustatyta labai daug baudžiamojo proceso pažeidimų bei kriminalistikos rekomendacijų nepaisymo. Iš išnagrinėtų 345 baudžiamųjų bylų 23,4 proc. nusikaltimų buvo tirta, neatlikus įvykio vietos apžiūros. “Analizuodami bylas, kuriose buvo įvykio vietos apžiūros protokolai, mes beveik nesuradome protokolo, kuris kriminalistikos požiūriu būtų nepriekaištingas arba bent patenkinamas” (34, P.57).

Autoriai teigia, kad apžiūrose labai retai dalyvavo specialistai, vidutiniškai tik kas dešimtoje įvykio vietos apžiūroje minimamas specialistas. “Apibendrinant galima būtų tvirtinti, kad dominuoja tokie įvykio vietos apžiūros trūkumai: nefiksuojama įvykio situacija, įvykį apibūdinanti aplinka, nerandami ir neužfiksuojami materialūs nusikaltimo pėdsakai, nors pagal įvykio aplinkybes tokie pėdsakai turėjo būti (nefiksuojami ir nepaimami įsilaužimo priemonių bei įrankių pėdsakai, nepaimami daiktai, ant kurių buvo nusikaltimo įrankių pėdsakų ir pan.), nenustatomas ir neužfiksuojamas nusikaltimo mechanizmas, nepaimami daiktai bei dokumentai, kurie galėtų individualizuoti pavogtus daiktus” (34, P.57).

Toliau nurodyti ir kiti apžiūros trūkumai. Pavyzdžiui, nurodoma, kad “.Tais atvejais, kai apžiūrint įvykio vietą dalyvavo specialistas, kiek galima spręsti iš apžiūros protokolo, iš kriminalistinės technikos tepanaudojama daktiloskopija”. Susidaro įspūdis, kad kvotėjas, apžiūrėdamas įvykio vietą dirba sau, o specialistas - sau, nes tais atvejais, kai buvo imami pirštų pėdsakai, nebuvo nurodoma, iš kokios vietos arba nuo kokio daikto jie paimti ir kur tas daiktas buvo.

Nors daugelyje apžiūros protokolų minima, kad buvo fotografuota, tačiau nei prie vieno įvykio vietos apžiūros protokolo fotolentelių nėra. Nesudaromos ir įvykio vietos schemos: jų nebuvo nei vienoje iš išnagrinėtų baudžiamųjų bylų.

“Apskritai iš įvykio vietos apžiūros protokolų neįmanoma spręsti apie apžiūros taktiką: ar buvo ieškota nusikaltimo įrankių bei jų pėdsakų, ar buvo ieškota nusikaltėlio pėdsakų, ar buvo nustatoma, kokie pėdsakai galėjo ir turėjo likti ant nusikaltėlio drabužių bei kūno, koks buvo nusikaltimo mechanizmas (laikas, per kurį nusikaltėlis galėjo padaryti nusikaltimą, kiek asmenų galėjo dalyvauti darant nusikaltimą, kokius įrankius tam reikėjo panaudoti, ar buvo reikalingas transportas). Įvykio vietos apžiūros protokoluose nefiksuojamos negatyvios aplinkybės” (34, P.57-58).

Aukščiau minėtų autorių atlikti tyrimai bei mūsų baudžiamųjų bylų tyrimai, atlikti 1994-1996 metais bei 1992-1995 m. atlikti specialistų kriminalistų bei kitų VRM sistemos

pareigūnų apklausos rezultatai leidžia teigti, kad įvykio vietos apžiūros praktika, jos efektyvumas ir kokybė per pastaruosius 10 metų pablogėjo.

Kaip jau minėjome aukščiau, vienas šio darbo tikslų yra išnagrinėti teisėsaugos organų praktiką, susisteminti esamus trūkumus, apžiūrint įvykio vietas, nustatyti tų trūkumų dėsningumus bei priežastis ir pasiūlyti galimus šios labai svarbios problemos sprendimo variantus. Kokie gi mūsų atliktų tyrimų rezultatai?

Iš pradžių pabandysime susisteminti mūsų nustatytus įvykio vietos apžiūros atlikimo trūkumus.¹ Sąlyginai juos galime suskirstyti į keletą pagrindinių grupių:

1. Trūkumai, užtikrinant įvykio vietos apsaugą;
2. Trūkumai, pasirengiant įvykio vietos apžiūrai;
3. Trūkumai, atliekant įvykio vietos apžiūrą;
4. Trūkumai, fiksuojant įvykio vietą.

Panagrinėsime šias grupes smulkiau:

1. Išanalizavus baudžiamąsias bylas, galima teigti, kad egzistuoja ir įvykio vietos apsaugos problemos. Čia galime nurodyti: 1) bendrus įvykio vietos apsaugos trūkumus; 2) specializuotus apsaugos trūkumus.

Bendri apsaugos trūkumai yra nulemti gana žemo mūsų visuomenės teisinio - kriminalistinio išprusimo: nukentėjusieji paprastai nežino, kaip reikia elgtis, aptikus nusikaltimą; apie nusikaltimą pranešama neretai pavėluotai; būna atvejų, kada įvykio vietos padėtis gana stipriai keičiama dėl vienu ar kitu priežasčių; iš esmės įvykio vieta dažnai yra neapsaugoma iki tardymo-operatyvinės grupės atvykimo. Todėl ir viena iš žemo įvykio vietos apžiūros rezultatyvumo priežasčių laikoma bloga įvykio vietos apsauga. Tai nurodė 54,3 proc. apklaustųjų ekspertų ir 12,2 proc. apklaustųjų kitų pareigūnų.

Bendros apsaugos problemos yra svarbios, bet mes jų čia nenagrinėsime. Galima tik pažymėti, kad reikia tobulinti bendros teisinės kultūros pagrindus, aktyviau skleisti teises žinias.

¹ Tačiau prieš pradėdant įvykio vietos apžiūros trūkumų analizę reikia pažymėti, kad apskritai yra labai daug nusikaltimų, kur visai neatliekamos apžiūros. Tokių nusikaltimų kiekį nustatyti galima tik apytiksliai, nes turima statistinė medžiaga yra netobula ir neretai neapima visų mus dominančių aspektų. Be to, mūsų atlikti tyrimai ir kitų mokslininkų tyrimai dažnai nesutampa su oficialiąja statistika. Pavyzdžiui, 1993 metais buvo užregistruoti 60.378 nusikaltimai ir atlikta apžiūrų su kriminalistinių ekspertizės departamento specialistais 21.010 kartų. 1994 metais buvo užregistruoti 58.634 nusikaltimai ir atlikta apžiūrų su KED specialistais 18.981 kartą. Bet reikia nepamiršti to, kad, pavyzdžiui, 1994 metais oficialiai buvo užregistruota apie 120 tūkst. pareiškimų dėl padarytų nusikaltimų, bet dėl virš 60 tūkst. pareiškimų atsisakyta kelti baudžiamąsias bylas (16, P.149-152). O į šį skaičių įeina be abejo ir atvejai, kada buvo apžiūrima įvykio vieta. Todėl gal teisingiau būtų kalbėti apie šį skaičių 120 tūkst. ir pagal jį nustatyti apžiūrų skaičių ir t.t. Mes neliečiame ir tų atvejų, kur policijos pareigūnai išvažiuoja pagal gautą signalą apie vagystę į įvykio vietą, formaliai ją apžiūri ir atsisako priimti pareiškimus arba priimtų pareiškimų neregistruoja (16, P.152).

Labai svarbi yra speciali įvykio vietos apsauga, kurią organizuoja ir atlieka policijos pareigūnai. Ji labai priklauso nuo teisingų ir operatyvių veiksmų pareigūnų, gaunančių pirminę informaciją apie įvykį: nuo budėtojų komisariatuose arba nuovadose, apylinkės inspektorių, ir kt. Ir čia tie pareigūnai ne visada tiksliai ir išsamiai informuoja pranešusį apie įvykį asmenį, kaip reikia elgtis įvykio vietoje, kaip ją apsaugoti, ką galima ir reikia padaryti, ko negalima ir pan.

Kita grandis, kurios pasyvumas, apsaugant įvykio vietą neretai turi neigiamos įtakos tyrimo rezultatams - tai policininkai, kurie dažniausiai pirmieji būna įvykio vietoje.

Policininkai, kurie mokėsi Lietuvos policijos akademijoje, mūsų nuomone, gauna pakankamai žinių apie pareigūno elgesį įvykio vietoje.¹

Tačiau specialiai nesimokę policininkai dar dažnai ne tik nesugeba organizuoti įvykio vietos apsaugos, bet ir patys neretai neteisingai elgiasi.²

2. Atskirą trūkumų grupę sudaro trūkumai, susiję su pasirengimu įvykio vietos apžiūrai. Tarp jų minėtini organizacinio pobūdžio trūkumai. Pirmiausiai tai didelis laiko tarpas nuo informacijos apie nusikaltimo gavimą iki grupės išvykimo į įvykio vietą. Nustatyti to laiko tarpo vidurkio nepavyko, nes daugumoje baudžiamųjų bylų tokios informacijos nėra. Galime tik teigti, kad dažniausiai tai kelių ir daugiau valandų intervalas. Šio laiko tarpo ilgį nulemia daug veiksnių, tai įvykio rūšis, laikas, vietovė, turimos pajėgos, darbo krūvis, transportas ir kt. Be to, neretai tam tikrą laiką užima grupės sukomplektavimas. Mūsų nuomone, vertėtų atkreipti dėmesį į Švedijos policijos patirtį, kur yra pastoviai veikiančios technikų kriminalistų grupės, apžiūrinčios tam tikrų nusikaltimų įvykio vietas. Tų grupių funkcijos - tai kokybiškai apžiūrėti įvykio vietą, surinkti pėdsakus ir kitus daiktinius įrodymus, surašyti protokolus, sudaryti įvykio vietos planus, schemas, paruošti fotoilustracijas. Į tam tikrų nusikaltimų įvykio vietas važiuoja policininkai (patruliai) ir, jeigu tokio nusikaltimo apžiūra neįeina į technikų kriminalistų kompetenciją, tai jie patys ją apžiūri ir atitinkamai įformina. (98, P.11-21).

Reikia pažymėti, kad jeigu į įvykio vietą važiuoja ne visos sudėties grupė arba vienas kriminalinės policijos pareigūnas, tai ir rezultatai būna labai menki. Prieš prasidedant baudžiamojo proceso reformai, kada į įvykio vietą važinėdavo grupės su tardytojais, kaip

¹ Pirmo kurso kriminalistikos pagrindų programoje yra numatyta tema "Įvykio vietos apžiūra. Policininkas įvykio vietoje". Kitose temose taip pat yra akcentuojami kai kurie, susiję su įvykio vietos apžiūra, klausimai. Nuo 1993/94 mokslo metų Akademijoje įvestas specialus laisvai pasirenkamas dalykas "Įvykio vietos apžiūros problemos".

² Pagal VRM duomenis 1996 20,4 proc. policininkų neturėjo specialaus paruošimo. Su aukštesniu juridiniu išsilavinimu VRM sistemoje dirba 7,2 proc. darbuotojų ir 5,1 proc. darbuotojų turi aukštesnįjį juridinį išsilavinimą.

taisyklė, būdavo geresni ir rezultatai.¹ Apie tai liudija ne tik baudžiamųjų bylų analizė, bet ir praktinių darbuotojų, tarp jų ir ekspertų apklausos rezultatai. Prieš baudžiamojo proceso reformą tam tikrais atvejais operatyviniai darbuotojai taip pat apžiūrėdavo įvykio vietas savarankiškai. Bet tokių įvykio vietų apžiūrų rezultatyvumas, kaip taisyklė buvo žemesnis, net jeigu ir dalyvaudavo specialistas kriminalistas. Ta situacija iš esmės nepasikeitė, nes operatyviniai policijos darbuotojai turi savotišką psichologinę nuostatą: jie turi "atskleisti", išaiškinti nusikaltimą, jų pagrindinis darbo profilis - tai darbas su žmonėmis, o apžiūrėti, paimti pėdsakus ar kitus objektus - jau ne jų darbo baras.

Atskira problema yra geros tarpžinybinės įvykio vietos apžiūros instrukcijos paruošimas. Ji turėtų reglamentuoti visus pagrindinius įvykio vietos apžiūros aspektus, nepalikdama jokių "spragų". Tą instrukciją turėtų rengti Generalinė Prokuratūra su Vidaus reikalų ministerija ir suderinti ją su tam tikromis Sveikatos, Finansų ministerijų tarnybomis, Kontrolės departamentu ir kitomis suinteresuotomis žinybomis.

Mums atrodo, jog galiojanti Lietuvos Respublikos VRM instrukcija "Dėl tardymo, kriminalinės policijos ir kitų kvotos bei kriminalistinių ekspertizių padalinių sąveikos išaiškinant ir tiriant nusikaltimus" yra gana netobula. Joje yra daug deklaratyvių punktų, trūksta konkretumo bei vienareikšmiškumo. Daugelis punktų tik deklaruoja tam tikrą veiklą tam tikrose situacijose, bet nenurodomas tos veiklos mechanizmas.

Mūsų manymu, tokioje instrukcijoje turėtų būti nurodytos ne tik abstrakčios funkcijos, bet ir atitinkamų pareigūnų konkretūs uždaviniai. Instrukcijoje turi būti reglamentuota, kokios sudėties grupė turi važiuoti į tam tikrą įvykį (kada visa grupė, kada speciali tyrimo komisija ir kada apžiūrą gali atlikti vienas pareigūnas ir t.t.). Instrukcija turėtų numatyti tipines situacijas ir pareigūnų veiksmų algoritmus tam tikroje situacijoje.

Tarp organizacinio pobūdžio trūkumų galima nurodyti ir tam tikras problemas su transportu. Apie tai pažymėjo 8 proc. apklaustų ekspertų ir 11 proc. kitų pareigūnų.

3. Tyrimo metu daugiausia trūkumų buvo nustatyta, fiksuojant įvykio vietą. Tarp kitų trūkumų, visų pirma reikia nurodyti taktinio, organizacinio, techninio pobūdžio trūkumus.

Vienas iš pagrindinių taktinių trūkumų yra kriminalistinių įvykio vietos apžiūros rekomendacijų nesilaikymas.² Nors tos rekomendacijos nėra idealios, bet leidžia susisteminti darbą įvykio vietoje ir pasiekti tam tikrų rezultatų. Labai retai sąmoningai organizuojama

¹ Mūsų atlikti praktinių darbuotojų apklausos rezultatai rodo, kad tarp kitų žemo lygio apžiūrų priežasčių yra nurodomas tardytojo nebuvimas.

² Nors esamos įvykio vietos apžiūros rekomendacijos ir nėra tobulos, bet mūsų, S.Kuklianskio ir kitų kriminalistų atlikti tyrimai rodo, kad dažniausiai jų nesilaikoma (34; 334; 263).

apžvalginė stadija, nesijaučia įvykio vietos apžiūros planavimo. Apklaustos rezultatai, baudžiamųjų bylų tyrimas, rodo, kad pareigūnai, atliekantys įvykio vietos apžiūrą, neturi "taktinio kriminalistinio mąstymo". Tai matyti iš to, kad daugelis jų mano, jog apžiūrėti įvykio vietą gali beveik kiekvienas pareigūnas, ir tam veiksmui jokių specialių žinių ar įgūdžių nereikia.¹

Daug anketų respondentų, atsakydami, kodėl žemas įvykio vietos apžiūros efektyvumas, nurodo blogą teorinį ir ypač praktinį paruošimą.² Ir keletą kartų dažniau nurodomi kitų pareigūnų darbo trūkumai (kvotėjai, tardytojai, kriminalinės policijos pareigūnai nurodo specialistų klaidas ir atvirkščiai).

Mūsų atlikto tyrimo metu nustatyta, kad apžiūrint įvykio vietas yra nemažai ir techninio-kriminalistinio pobūdžio trūkumų. Vien tas faktas, kad specialistai kriminalistai dalyvavo tik kas trečioje užregistruoto nusikaltimo vietos apžiūroje, jau turi neigiamų pasekmių, kadangi, kaip rodo praktika, mokslinės techninės priemonės beveik nenaudojamos, jeigu įvykio vietos apžiūroje nedalyvauja specialistas kriminalistas. Tam yra, be abejo, ir objektyvių priežasčių. Bet faktai yra tokie, kad jeigu nedalyvauja specialistas kriminalistas, tai mokslinės techninės priemonės ir nepanaudojamos, o to rezultatas - jokių pėdsakų ar kitų objektų nerasta ir nepaimta. Tiesa, reikia pažymėti, kad ir su specialistais įvykio vietos apžiūros rezultatyvumas sudaro apie 70 proc.

Dar vienas trūkumas, kurį patvirtino atlikta analizė yra tai, jog apžiūrint įvykio vietas dažnai nenaudojama ne tik šiuolaikinė kriminalistinė technika, bet ir tradicinė, kuri yra kiekviename komisariate. Atskirai būtina paminėti, techninės kriminalistinės priemonės neretai naudojamos netinkamai, nesilaikoma parengtų rekomendacijų. Praktiškai nuolat kartojasi nusiskundimai dėl medžiagų (fotomedžiagų, daktiloskopinių miltelių, gipso, plėvelių ir kt.) trūkumo. Pripažįstant, kad iš tikrųjų yra rimtų problemų policijos komisariatų aprūpinime kriminalistine technika ir medžiagomis, negalime sutikti su tuo, kad tai pagrindinė, o tuo labiau vienintelė žemo įvykio vietos apžiūrų lygio priežastis. Toks problemos supratimas mūsų ir, kaip mums atrodo, glūdi mūsų pareigūnų psichologijoje, jų teoriniame ir praktiniame pasirengime. Rimtu trūkumu mes laikome taip pat blogą kriminalistinės technikos ir kriminalistinės taktikos metodų ir būdų tarpusavio ryšį, kuris turėtų sudaryti optimalias

¹ Šį teiginį patvirtina mūsų atlikti tyrimai, kur nustatyta, kad tik keli procentai apklaustųjų iš 820 pareigūnų teigė, kad kokybiškai apžiūrai yra būtinas specialus paruošimas, speciali literatūra ir t.t.

² Blogą teorinį paruošimą, kaip žemo įvykio vietos apžiūros efektyvumo priežastį nurodė apie 28 proc. mūsų apklaustų pareigūnų, blogą praktinį paruošimą nurodė apie 35 proc. pareigūnų - šitie skaičiai rodo realią situaciją: pareigūnai nemato labai didelio atotrūkio tarp kriminalistikos mokslo galimybių apžiūrint įvykio vietas, ir mūsų kasdieninės praktikos.

sąlygas jų efektyviausiam panaudojimui. Tas nepakankamas ryšys matyti kad ir iš to, ir daug kalbame apie tam tikrų tarnybų darbuotojų sąveiką, apžiūrint įvykio vietą, bet iš esmės dalykinio bendradarbiavimo dažnai nebūna. Įvykio vietoje dirba ne vieninga grupė¹, o mechaniškai sujungtų žmonių grupė. Kiekvienas iš jų dirba savo darbą ir "nesikiša" į kitų reikalus. Todėl, mūsų nuomone, yra būtinas tobulas norminis aktas, reglamentuojantis tų skirtingų tarnybų darbuotojų sąveiką įvykio vietos apžiūroje (aišku, jeigu nepakeisime įvykio vietos apžiūros koncepcijos).

4. Labai didelį, bet kartu ir lengviausiai suvokiamą trūkumų bloką sudaro įvykio vietos apžiūros užfiksavimas. Šito bloko trūkumus sąlyginai galime suskirstyti į procesinius bei techninius kriminalistinius.

Vienas iš pagrindinių įvykio vietos apžiūros protokolo surašymo trūkumų yra jo paviršutiniškumas. Neretai yra surašomas dokumentas, kuris tik pagal pavadinimą yra įvykio vietos apžiūros protokolas, nes be įžanginės dalies, kurioje taip pat ne visada yra visi būtini rekvizitai, pagrindinėje protokolo dalyje yra tik keletas bendro pobūdžio sakinių apie įvykio vietos lokalizaciją bei jos pagrindinius elementus.

Atlikti baudžiamųjų bylų tyrimai parodė, kad praktiškai kiekviename įvykio vietos apžiūros protokole yra trūkumų, o daugumoje jų tie trūkumai yra esminiai. Neretai protokolų ir fotolentelių arba schemų (planų) ryšys būdavo grynai hipotetinis, t.y. protokole nebūdavo aprašomi tie objektai, kurie būdavo pavaizduoti fotonuotraukose. Tai tik patvirtina aukščiau išsakytą mintį, kad įvykio vietoje neretai dirba keli nepriklausomi vienas nuo kito ir nesuderinantys savo veiksmų pareigūnai.²

Atskirą trūkumų grupę sudaro taktinės klaidos. Čia arba veiksmo atlikimo klaidos yra "pernešamos" į protokolą, arba protokole praktiškai iš viso nekalbama apie apžiūros taktiką.

Neretai susiduriame su loginėmis, terminologinėmis klaidomis. Būna atvejų, kada yra naudojami nevienareikšmiai terminai, žargonas, barbarizmai ir t.t. Aprašymuose dažnai trūksta nuoseklumo, struktūros, loginio dėstymo. Todėl protokoluose dažnai po keletą kartų grįžtama prie to paties objekto aprašymo.

Be to, prie dažniausiai pasitaikančių trūkumų minėtini:

-informacijos apie pėdsakų ir kitų objektų paieškos, ryškinimo, užfiksavimo ir paėmimo metodų, būdų ir techninių priemonių nebuvimas;

¹ Kaip tą grupę pavadinti, tai ne pagrindinis klausimas. Tai gali būti įvykio vietos apžiūros ar tyrimo grupė. Be to, turime ir senesnių pavadinimų: tarymo operatyvinė ar operatyvinė grupė ir pan.

² Virš 90 proc. mūsų išnagrinėtų baudžiamųjų bylų turi šį trūkumą. Tai arba nevisiškas, neišsamus užfiksuotų fotonuotraukose objektų aprašymas protokole, arba tik nuoroda, kad apžiūros metu buvo fotografuota.

-išsamios informacijos apie įvykio vietos situaciją ir jos elementus (pvz.: užraktus) nebuvimas;

-paviršutiniškas, o kartais ir ydingas pėdsakų aprašymas. Labai dažnai nėra pakankamai visapusiškai aprašomi pėdsakai, jų grupiniai bei individualūs požymiai: pėdsakų lokalizacija; išryškavimo būdai ir priemonės ir pan.;

-paimamų pėdsakų sąrašo nebuvimas (neretai rašoma, kad paimti rankų pėdsakai. O kiek jų buvo paimta, kaip ir kiti klausimai lieka be atsakymo);

- nenurodoma, kaip įpakuoti pėdsakai.

Dažniausiai naudojamu techniniu kriminalistiniu įvykio vietos fiksavimo metodu yra laikomas fotografavimas. Prie įvykio vietos fotografavimo taisyklių sukūrimo prisidėjo dar H.Gross ir kiti kriminalistikos mokslo klasikai. Ir, nors pagrindinės įvykio vietos fotografavimo taisyklės praktiškai mažai pakito, bet mūsų praktikoje turime labai daug klaidų. Neretai prie protokolo iš viso nėra fotolentelės, nors protokole buvo pažymėta, kad buvo fotografuota. Dažnai protokole nėra išsamios informacijos apie fotografinę aparatūrą, medžiagas bei fotografavimo sąlygas. Pasitaiko atvejų, kada nuotraukos nėra suklijuotos, o tik pridedamos prie protokolo voke.

Jeigu mes turime fotolentelę, tai iš kriminalistikos rekomenduojamų keturių rūšių nuotraukų (orientacinės, apžvalginės, mazginės ir detaliosios) dažniausiai būna viena bendro pobūdžio nuotrauka (orientacinė ar apžvalginė) ir keletas detaliųjų nuotraukų. Praktiškai kalbėti apie kažkokią užbaigtą nuotraukų visumą (sistemą), kaip reikalauja kriminalistikos rekomendacijos, tampa visai neįmanoma. Tuo labiau negalime kalbėti apie tam tikrą nuoseklumą, loginę vaizdų tąsą ir t.t. Neretai nuotraukų paaiškinimas būna neišsamus. Labai dažnai yra pažeidžiami kriminalistinės fotografijos principai, kurie yra plačiai aprašomi visuose kriminalistikos vadovėliuose. Viena iš tokių klaidų yra mastelinės fotografijos taisyklių nesilaikymas.

Būtina pažymėti, kad dažnai nuotraukų kokybė yra labai žema. Praktiškai nenaudojama momentinė fotografijai ir retai - spalvota fotografija.¹

Labai retai yra naudojamas videoįrašas, apžiūrint įvykio vietas. Iš mūsų nagrinėtų bylų nei vienoje nebuvo naudojamas videoįrašas. Nagrinėjant prieinamus įvykio vietos apžiūros videoįrašus, buvo nustatyta, kad nėra vienodos to veiksmo atlikimo metodikos ir taip pat yra daugybė netikslumų.

¹ Tarp mūsų ištirtų baudžiamųjų bylų nei vienoje nebuvo spalvotų fononuotraukų, nors spalvotų fononuotraukų kainos tampa artimos juodai baltoms ir jų paplitimas priklauso daugiau nuo tam tikro psichologinio barjero.

Kinofilmavimas, kaip fiksavimo metodas, mūsų analizuojamose bylose nebuvo naudotas, todėl ir apie tą metodą nekalbėsime.

Prie techninių kriminalistinių įvykio vietos fiksavimo metodų priskiriame ir schemų ar planų braižymą. Šitas fiksavimo būdas yra naudojamas dažniausiai tik apžiūrint autoįvykius. Tiriant kitų rūšių nusikaltimus, schemas ir planai yra braižomi retai. Mūsų praktikoje kol kas yra naudojamos tik paprastos schemas ir planai. Kol kas nenaudojami su kompiuterio pagalba braižomi planai ir fotogrametrinis "Rolleimetric MR2" metodas (75; 117).¹

Atlikta schemų analizė parodė, kad tik kelių policijos darbuotojai turi tam tikrų žinių ir įgūdžių apie schemų ir planų braižymą. Bet ir jų schemose buvo rasta nemažai trūkumų, nors tie trūkumai dažniausiai nebuvo esminiai. Ne visada aiškiai nurodoma, kad schema yra priedas prie tokio protokolo ir aprašant tokį faktą. Ne visada tiksliai ir išsamiai paaiškinami sutartiniai ženklai. Būna, kad nenurodoma arba neišlaikoma skalė, nenurodomos pagrindinės kelių kryptys bei pasaulio šalys. Būna, kad schemas yra nubraižomos be braižymo priemonių, nesilaikant braižymo taisyklių; pateikiamas praktiškai eskizas (schemos juodraštis).

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad žemą įvykio vietos apžiūros efektyvumą lemia daug veiksnių, kurie sudaro savotišką schemą. Nustatyti įvykio vietos apžiūros trūkumai yra tiesiogiai susiję su šitų veiksnių sistema.²

Įvykio vietos apžiūros praktikos analizė išryškino tokius veiksnius, kurių įtaka apžiūrai yra pakankamai reikšminga. Tai: teorinio, teisinio, materialinio-techninio, organizacinio, taktinio kriminalistinio, psichologinio, metodinio, didaktinio, kadru atrankos, parengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo veiksniai. Be abejo, yra ir kitų veiksnių, kurie turi įtakos įvykio vietos apžiūros praktikai. Bet, mūsų nuomone, aukščiau išvardinti veiksniai turi šioms didžiausią neigiamą įtaką. Tai nereiškia, kad pasikeitus sąlygoms, šių veiksnių sistema nesikeis.

Mes nenagrinėsime bendro pobūdžio veiksnių ir priežasčių, turinčių įtakos apskritai kovai su nusikalstamumu ir teisėsaugos organų veiklai aiškinant, tiriant ir užkertant kelią nusikaltimams, nes ta problema nėra mūsų tyrimo užduotis. Būtina tik pažymėti, kad bendra ekonominė ir socialinė šalies padėtis ir su ja susiję sunkumai taip pat daro įtaką ir įvykio vietos apžiūros praktikai. Egzistuojanti įvykio vietos apžiūros koncepcija nesikeitė, kaip ir jos atlikimo praktika dešimtmečiais, o atskiri pavieniai pasikeitimai praktiškai jokios esminės reikšmės neturėjo.

¹ Fotogrametrinis "Rolleimetric MR2" metodas leidžia pagal dvi nuotraukas automatiniame režime braižyti mastelinius planus.

² Apie tai mes jau rašėme jubiliejinės konferencijos, skirtos Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto 350 metų sukakčiai paminėti, įvykusios 1991 m. lapkričio 19-20 d.d. tezėse (36, P.175).

Aukščiau paminėjome pagrindinius įvykio vietos apžiūros trūkumus. Jų pagrindinės priežastys yra žemas profesinis pareigūnų lygis, nepakankamas techninis kriminalistinis aprūpinimas ir kitokio pobūdžio problemos. Atskirai būtina pažymėti ir teorinio, konceptualaus pobūdžio priežastis, kurios iš esmės įtvirtintos įstatyme.¹ Įvykio vietos apžiūros koncepcijos pagrindai susiformavo daugiau nei prieš pusę amžiaus, ir per tą laiką rimtų pasikeitimų neįvyko. Visi pokyčiai buvo "kosmetinio" pobūdžio ir įvykio vietos apžiūros konceptualių, principinių nuostatų ir pagrindų nepalietė. Nepasikeitė pagrindiniai įvykio vietos apžiūros konceptualūs bruožai, tokie kaip:

- įtvirtinamasis apžiūros aspektas;
- apžiūrėjimas ar tiksliau observacija (o ne tyrimas), kaip pagrindinė veiklos forma įvykio vietoje;
- apžiūros taktikos pagrindai;
- įvykio vietos apžiūros dalyvių funkcijos (teisės ir pareigos). Čia reikia pažymėti, kad daugelis kriminalistų ir anksčiau keldavo šią problemą.²

Dabartinėje įvykio vietos apžiūros koncepcijoje pagrindinį vaidmenį atlieka tardytojas, kuris ir organizuoja ir atlieka apžiūrą. Jis faktiškai atsako už viską. Kiti turėtų tik jam padėti. Šita koncepcija jau neatitinka šiuolaikinių nusikaltimų tyrimo poreikių ir dabartinės praktikos. Dažniausiai įvykio vietą apžiūri kriminalinės policijos darbuotojas arba kitas pareigūnas.

Įvykio vietos apžiūros praktikai didelį poveikį daro teoriniai, konceptualūs veiksniai. Dabartinėje įvykio vietos apžiūros koncepcijoje:

- akcentuojamas mechaninis kruopštumas atliekant apžiūrą. Sakoma, kad reikia apžiūrėti kuo kruopščiau kiekvieną plotelį, kiekvieną objektą. Taigi akcentuojamas kruopštumas apžiūrint įvykio vietą, o ne įvykio vietos tyrimas, ne mąstymas įvykio vietoje;

¹ Apie tai kalbėjome 1990 metais respublikinėje mokslinėje konferencijoje (39, P.95-97) ir 1994 metais tarptautinėje konferencijoje Krokuvoje (107, P. 16-17).

² Mes kalbėjome ir rašėme apie tai 1991 m. Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto organizuotoje konferencijoje "Keistina ir pažiūra į specialisto, dalyvaujančio tardymo veiksmė, statusą. Pagal galiojantį įstatymą specialistui skiriamas tardytojo padėjėjo, kuris ir turi patarėjo teisę, bet negali savarankiškai veikti ir faktiškai už nieką neatsako, vaidmuo. Suteikus specialistui tam tikras teises (ir pareigas), tiriant įvykio vietą tardytojui bendrai vadovaujant, būtų galima toliau tobulinti šio tardymo veiksmo atlikimo praktiką" (36, P.175; 21, P.66-67). Kalbant apie Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raidą 1990-1994 metais, E.Palskys rašo: "Iš esmės pasikeitė specialisto statusas. Specialistas iš tardytojo techninio pagalbininko, konsultanto (dalyvaudavo tardymo veiksmuose ir padėdavo tardytojui surasti, įtvirtinti ir paimiti įrodymus, taigi neturėjo eksperto autonomijos) tapo savarankišku proceso dalyviu. Platesnės ir jo funkcijos: specialistas gali pateikti išvadą ne tik atliekant tardymo veiksmus, bet ir kitais atvejais, jeigu reikia specialaus išmanymo nusikaltimo aplinkybėms nustatyti. Be to, specialistas gali pateikti išvadą ir iki baudžiamosios bylos iškėlimo (BPK 84² str.). Specialisto paskirtis ir funkcijos panašėja į eksperto. Tačiau praktikoje dėl specialisto dar daug neiškumų: kokius tyrimus jis gali atlikti, koks procesinis dokumentas nustato jo užduotis, kokia yra specialisto išvados struktūra, forma, turinys ir kt. (47, P.108-109). Mūsų nuomone, šioje srityje padaryti žingsniai teisinga kryptimi, bet galutinai dar nėra tas klausimas išspręstas."

-akcentuojamas organizacinis apžiūros aspektas. Kalbama apie apžiūros etapus, stadijas ir t.t. Čia yra faktiškai formali įvykio vietos apžiūros pusė, ir beveik nekalbama apie jos turinį, apie informacinius pažintinius apžiūros aspektus;

-ši koncepcija nutraukia natūralų ryšį tarp įvykio vietos apžiūros ir tolimesnės nusikaltimo tyrimo eigos. Reikia pažymėti, kad baudžiamojo proceso reforma padarė tam tikrų žingsnių, kad būtų įveikta ši problema. Tarp jų galima paminėti ir teisę skirti ekspertizę iki baudžiamosios bylos iškėlimo.

Įstatyminio pobūdžio veiksniai - tai teorinių konceptualių klausimų atspindžiai įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose. Įstatymai, kaip taisyklė, užfiksuoja tam tikrą mokslo ir praktikos pasiektą lygį. Taip buvo ir su normomis, reglamentuojančiomis įvykio vietos apžiūros klausimus. Iš esmės šio amžiaus trečiajame - ketvirtajame dešimtmėčiuose teorinės įvykio vietos apžiūros koncepcijos pagrindai buvo užfiksuoti ir 1961 m. baudžiamojo proceso įstatyme. Vykstanti Lietuvoje baudžiamojo proceso reforma sudaro palankią situaciją iš naujų pozicijų peržiūrėti įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo konceptualius klausimus ir įtvirtinti įstatyme pažangias idėjas. Reikia pripažinti, kad tam tikri pakeitimai jau yra įvesti į baudžiamojo proceso įstatymą, bet, kaip rašo E.Palskys: "... dabartinis Lietuvos Respublikos BPK atrodo kaip blogai sudėliota mozaika: šalia atgyvenusių, pasenusių teisės normų jame nemaža ir visiškai naujų, pažangių, tarsi iš kitos civilizacijos perkeltų normų" (47, P.95).

Mes manome, kad šioje srityje turi būti esminių pakeitimų, nes egzistuojanti padėtis turi neigiamos įtakos nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui.

Kokios gi pagrindinės mūsų išaiškintų įvykio vietos apžiūros trūkumų priežastys?

1) Rimtą įtaką įvykio vietos apžiūros praktikai turi prastas materialinis techninis aprūpinimas visose grandyse. Apie tai liudija ekspertų ir kitų pareigūnų, atliekančių įvykio vietos apžiūras, apklausos rezultatai. Virš 60 proc. apklaustų ekspertų tarp įvykio vietos apžiūros žemo lygio priežasčių nurodė nepakankamą techninį kriminalistinį aprūpinimą. Tas procentas būtų ženkliai aukštesnis, jeigu dalis jaunų ekspertų ir technikų kriminalistų, kurie dalyvavo apklausoje, būtų atsakę į šį klausimą. Dėl žinių ir praktikos stokos dalis jaunų ekspertų ir technikų kriminalistų į kai kuriuos klausimus, tarp jų ir į šitą, neatsakė.

Kitų pareigūnų (kvotėjų, tardytojų ir t.t.) apklausos rezultatai yra dar kategoriškesni. Maždaug 67 proc. apklaustųjų mano, kad blogas techninis kriminalistinis aprūpinimas yra viena iš priežasčių, dėl kurių įvykio vietos apžiūra, yra neefektyvi. Čia taip pat šis procentas būtų daug didesnis, jeigu į klausimą būtų atsakę visi dalyvavę apklausoje asmenys.

Reikia pažymėti, kad apžiūra yra atliekama, kaip taisyklė, su vienu unifikuotu įvykio vietos apžiūros lagaminu ir fototechnika. Priemonės, kurios yra unifikuotame lagamine, yra naudojamos ekspertų ir technikų kriminalistų. Kiti pareigūnai, atliekantys įvykio vietos apžiūrą be specialisto, praktiškai techninių kriminalistinių priemonių nenaudoja arba dėl to, kad jų nėra arba jie nemoka jomis naudotis, arba mano, kad techninių kriminalistinių priemonių panaudojimas - tai ne jų funkcijos. Reikia pažymėti, kad mes neturime nedidelių, portatyvių techninių kriminalistinių rinkinių kvotėjams, kriminalinės policijos darbuotojams, kada jie apžiūri įvykio vietą savarankiškai, be specialisto. Jeigu bus išlaikyta šiuolaikinė įvykio vietos apžiūros praktika, tai kvotėjai ir kriminalinės policijos pareigūnai tokius rinkinius turi turėti ir jais naudotis.

Mūsų nuomone, rimtiems nusikaltimams tirti Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojai privalo turėti specializuotus techninių kriminalistinių priemonių rinkinius, o ne tik vieną unifikuotą lagaminą. O tam yra būtinos autokriminalistinės laboratorijos.

2) Reikšmingos neigiamos įtakos įvykio vietos apžiūros praktikai turi organizaciniai klausimai. Visi praktikai ir teoretikai pripažįsta, kad darbo organizavimas yra svarbus ir nuo geros atvykusių į įvykio vietos apžiūrą pareigūnų sąveikos priklauso ir galutiniai rezultatai. Deja, neretai įvykio vietoje susiklosto tokia situacija, kai kvotėjas (tardytojas) ir specialistas veikia visiškai autonomiškai, nederindami savo veiksmų, be kokio nors išankstinio bendrai aptarto plano. Dėl šių priežasčių atsiranda rimtų "spragų", aprašant įvykio vietą. Atlikti veiksmai yra neadekvačiai užfiksuojami protokole ir fotolentelėje arba schemeje. Be to, dėl policijos komisariatų veiklos organizavimo, turimų kadro ir t.t. neretai yra problemų su specialisto dalyvavimu įvykio vietos apžiūroje. O kaip rodo praktika, kur nedalyvavo specialistas, ten labai retai yra paimami pėdsakai. Čia taip pat yra organizacinio pobūdžio priežastis. Reikia, kad atitinkamų tarnybų pareigūnai būtų įpareigoti, apmokyti ir psichologiškai paruošti savarankiškam darbui įvykio vietoje. Tam taip pat turi būti tam tikros techninės priemonės, jų rinkiniai.

3. Taktinio pobūdžio įvykio vietos apžiūros žemo efektyvumo priežastys - tai praktikos deformuoti teorijos atspindžiai. Apie tai buvo kalbėta aukščiau. Čia būtina tik pažymėti, kad taktikos rekomendacijos buvo parengtos, atsižvelgiant į to laiko (XX a. 3 ir 4 dešimtmečiai) bendrą techninį lygį bei tam tikrus prioritetus. Anais laikais prisipažinimas bent jau tarybiname baudžiamajame procese, buvo laikomas "įrodymų karaliene", ir visiškai menkai buvo vertinami daiktiniai įrodymai. Egzistavo netgi savotiška ideologija, teikianti pirmenybę asmeninio pobūdžio įrodymų šaltiniams, priešpastatant tai "Vakarų" daiktinių įrodymų

šlovimui. Taip skirtingų socialinių ekonominių sistemų konkurencija darė įtaką bendriciams teisės kūrimo ir funkcionavimo klausimams, o pastarieji - įvykio vietos apžiūros problemoms.

4. Su taktinio pobūdžio veiksniais įvykio vietos apžiūros problematikoje glaudžiai yra susiję ir psichologinio pobūdžio veiksniai. Išvardinsime tik keletą pagrindinių. Tai aukščiau minėtos įrodymų koncepcijos, kad prisipažinimas yra "įrodymų karalienė" atgarsiai policijos pareigūnų veikloje. Dėl to sumenkinama daiktinių įrodymų reikšmė, o šito rezultatas - neadekvatus įvykio vietos apžiūros vertinimas.

Pažymėtinas ir toks psichologinis veiksnys, kaip kriminalinės policijos (ir kitų tarnybų) pareigūnų nuostatos, kad įvykio vietos apžiūra - tai ne jų funkcija, o tik sunki našta, kuri praktiškai neduoda pozityvių rezultatų.

Dar viena neigiama psichologinė nuostata - tai atsakomybės jausmo stoka, atliekant darbą, neretai formalus savo funkcijų vykdymas. Tai, mūsų nuomone, yra savotiškas profesionalumo stokos pasireiškimas.

5) Labai reikšmingi įvykio vietos apžiūros praktikai yra veiksniai, susiję su kadru atrankos, jų kvalifikacijos kėlimo klausimais. Su jais yra labai glaudžiai susietos metodinio bei didaktinio pobūdžio problemos.

Pereinamuoju laikotarpiu dėl kadru kaitos buvo nutrauktas tam tikrų policijos ir kitų tarnybų veiklos tęstinumas, kai kur nebeliko iš ko perimti nusikaltimų išaiškinimo ir tyrimo, taip pat ir įvykio vietos apžiūrų, patirties. Labai pasikeitė policijos kadrai. 1994 m. sausio 1 d. beveik pusė Lietuvos VRM kadru turėjo darbo stažą šioje sistemoje iki 3 metų (43, P.31). Į policijos ir kitas teisėsaugos tarnybas atėjo daug žmonių be teisinio ir policinio išsilavinimo. Pavyzdžiui, aštuntojo dešimtmečio pabaigoje virš 90 proc. dirbančių VRM sistemoje tardytojų buvo su aukštuoju teisiniu išsilavinimu, o 1993 metais tik 56,9 proc. tardytojų turėjo aukštąjį (nebūtinai teisinį) išsilavinimą (13, P.80). Net į prokuratūrą pradėta priiminėti dirbti tardytojus be teisinio išsilavinimo.¹ Tie asmenys, neturintys bazinio pasiruošimo ir patekęs į kolektyvą, kur nėra patyrusių darbuotojų, susiduria su rimtais, tarp jų ir techninio kriminalistinio pobūdžio sunkumais. Perspektyvoje Lietuvos policijos akademijoje ruošiami specialistai iš dalies tą problemą turėtų išspręsti. Panagrinėjus įvairių nusikaltimus aiškinančių žinybų pareigūnų funkcijas, atrodo, kad tirti įvykio vietas lyg ir nėra kam.

Rimtos problemos yra metodikos srityje. Labai mažai yra metodinės literatūros įvykio vietos apžiūros klausimais, o esama literatūra ne visada atitinka šiuolaikinius reikalavimus.

¹ Autoriui teko 1994/95 mokslo metais vesti užsiėmimus grupei asmenų, neturinčių teisinio išsilavinimo, bet rengiamų darbui prokuratūros tardytojais Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuojuose pusės metų kursuose.

Turimos metodinės literatūros užsienio kalbomis, tarp jų ir rusų kalba, nepakanka, nes ne visi gali skaityti užsienio kalbomis. Todėl būtina rengti aukšto lygio metodines priemones įvykio vietos apžiūros klausimais lietuvių kalba.

Svarbu pabrėžti, kad dabartiniai pareigūnai neįsivertina būtinumo tobulėti, kelti savo kvalifikaciją apskritai, taigi ir įvykio vietos apžiūros darbe. Atlikti anketiniai tyrimai parodė, kad kriminalinės policijos pareigūnai, kvotėjai, tardytojai, apylinkių inspektoriai ir kiti praktiškai nestudijuoja specialiosios literatūros, ir ypač kriminalistikos klausimais. Pareigūnų apklausos parodė, kad jie negali nurodyti netgi šaltinių, kur galima būtų pasisemti žinių įvykio vietos apžiūros klausimais. Todėl ypatingą reikšmę pareigūnų kvalifikacijos kėlimo sistemoje turi didaktinio pobūdžio klausimai. Iš esmės turi būti pakeista pati pareigūnų kvalifikacijos sistema, jos tikslai, uždaviniai, formos ir reikšmė. Ją būtina kurti taip, kad pareigūnas pageidautų, siektų kvalifikacijos kėlimo, kad tai būtų susieta su jo "kopimu tarnybos laipteliais". Tada atsirastų noras dirbti savarankiškai, semtis žinių iš mokslinės, metodinės literatūros.

Apibendrinant galime teigti, kad kiekvienas iš išvardintų veiksnių turi neigiamos įtakos įvykio vietos apžiūros praktikai. Tie veiksniai sudaro tam tikrą tarpusavyje susijusią sistemą, kurios poveikis įvykio vietos apžiūros praktikai yra daug didesnis, negu paprasta tų veiksnių suma.

Atlikti tyrimai parodė, kad mėgindami įveikti tik tuos atskirus veiksnius esminių pokyčių įvykio vietos apžiūros praktikoje nesulauksime. Būtina koncentruotai vienu metu veikti visą tų veiksnių sistemą. Tik po to galime tikėtis apčiuopiamų rezultatų įvykio vietos apžiūros praktikoje.

Išnagrinėti teoriniai ir praktiniai įvykio vietos apžiūros klausimai Lietuvos Respublikoje išryškino platų visokeriopų problemų spektrą, kuris paskutiniaisiais metais vis rimčiau veikia, ir iš esmės dezorganizuoja teisėsaugos organų veiklą šioje srityje. Neabejotinai bloga įvykio vietos apžiūra daro rimtą įtaką nusikaltimų tyrimui. Bendros problemos ir neigiamos tendencijos teisėsaugos organų veikloje tiesiogiai veikia ir įvykio vietos apžiūros praktiką. Iš kitos pusės, žemas įvykio vietos apžiūrų efektyvumas ir rezultatyvumas, kaip taisyklė, taip pat turi labai rimtų neigiamų pasekmių nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui. Tos neigiamos pasekmės gali pasireikšti kaip papildomos problemos, apsunkinančios baudžiamosios bylos tyrimą, nusikaltėlio nustatymą ir jo kaltės įrodymą, arba netgi sužlugdyti visą tyrimą.

Literatūros analizė tiriamuoju klausimu parodė, kad ši problema yra labai aktuali ir nuolatos yra pasaulio kriminalistų akirtyje. Iš istorinės mokslinės literatūros apžvalgos šiuo

klausimu matyti, kad teoriniai įvykio vietos apžiūros pagrindai, kuriuos pradėjo kurti H.Gross ir kiti XX a. pradžios kriminalistai, yra vystomi iki šiol. Čia reikia pažymėti, kad nors įvykio vietos apžiūros problemos yra gvildenamos virš šimto metų, vis dar faktiškai neturime užbaigtos, visapusiškai išnagrinėtos ir pagrįstos mokslinės koncepcijos ar teorijos. Daugiausiai dėmesio yra skiriama organizaciniams, techniniams, fiksacijos, dar šiek tiek taktikos klausimams, apžiūrint įvykio vietą. Vis plačiau nagrinėjami įvykio vietos ypatumai tiriant atskirų rūšių nusikaltimus. Bandoma aprašyti vis siauresnes apžiūrų kryptis. Pavyzdžiui, būdavo ruošiamos metodinės (praktinės ar mokslinės) rekomendacijos įvykio vietos apžiūrai tiriant vagystes. Tolesnis etapas buvo rekomendacijos įvykio vietos apžiūroms, tiriant tik asmeninio turto vagystes. Dar smulkesnės rekomendacijos - butų apžiūroms. Ir pagaliau, rekomendacijos butų apžiūroms didelio (arba mažo) miesto sąlygomis ir t.t.

Iš esmės ta kryptis turi teisę gyvuoti, bet praktikai ji gali būti naudinga tik tada, kai visa ta informacija bus įvesta į kompiuterį, ir ja galės pasinaudoti kiekvienas pareigūnas, kaip savotišku veiksmų algoritmu.

Susiklosčiusioje situacijoje Respublikos teisėsaugos organų praktinei veiklai yra labai svarbu pateikti pakankamai kompaktišką, susistemintą įvykio vietos tyrimo (apžiūros) koncepciją. Iš esmės tai turi būti naujas žvilgsnis į šią veiklą, tam tikras "akcentų perkėlimas" nuo fiksuojančių į pažintinius, tiriamuosius uždavinius. Tokios koncepcijos pagrindu turi būti ruošiamos ir praktinės metodinės įvykio vietos apžiūros bei tyrimo rekomendacijos, būtinai atsižvelgiant į vykstančią ne tik baudžiamojo proceso, bet teisės reformą.

Atliktame ir šiame darbo skyriuje aprašytame tyrime pabandėme nustatyti neigiamai veikiančius įvykio vietos apžiūros praktiką veiksnius ir nurodyti šių veiksmų priežastis. Be to, nustatėme, kad šie veiksniai veikia kaip vieninga sistema, ir neutralizuoti jų neigiamą poveikį galima, tik veikiant juos kaip tam tikrą sistemą. Tai buvo pagrindas sukcentruoti mūsų pastangas, įgyvendinant pagrindinę užduotį - pabandyti pateikti naują įvykio vietos apžiūros koncepciją, kuriai yra skirtas tolesnis mūsų darbo skyrius, bei pateikti įstatymų leidėjams pasiūlymų dėl jos norminio reglamentavimo.

2. ĮVYKIO VIETOS TYRIMAS - NAUJA KRIMINALISTIKOS MOKSLO IR PRAKTIKOS KONCEPCIJA IR JOS PAGRINDIMAS

2.1. ĮVYKIO VIETOS TYRIMO TIKSLAI IR TEORINIAI PAGRINDAI

Baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslai daug dėmesio skiria įrodymų rinkimo ir tyrimo klausimams. Įrodymų rinkimas - tai pirmas darbo su įrodymais etapas baudžiamajame procese. Tai etapas, kada renkama įrodomoji medžiaga, kadangi tai yra būtina proceso pagrindinio tikslo pasiekimui, t.y. objektyvios tiesos nustatymui. Įvykio vietos apžiūra - tai kaip tik toks veiksmas, kurio metu yra randami, užfiksuojami ir paimami objektai, kurie po ištyrimo dažnai tampa daiktiniais įrodymais. Įrodymų tyrimas, tai antras darbo su įrodymais etapas. Apie įrodymų tyrimą rašė daugelis baudžiamojo proceso specialistų. Pavyzdžiui, M.Strogovič rašė, kad įrodymų tyrimas - tai jų patikrinimas, ir kaip rezultatas - jų įvertinimas. Kartu jis pažymėjo, kad įrodymų patikrinimo ir vertinimo sąvokos nėra tapačios, nes tai nesutampantys įrodinėjimo proceso momentai (303, P.165) Panašiai įrodymų tyrimą traktuoja A.Trusov, P.Paškevič ir kai kurie kiti specialistai (314; P. 86-89; 270, P. 5; 312).

Kiti procesualistai mano, kad įrodymų tyrimas tai jų įvertinimo elementas. Tokios nuomonės yra V.Prituzova, A.Vasiljev ir kiti (286, P. 75; 163, P.103-105; 317, P. 15).

J.Rinkevičius įrodinėjimo procesą suvokia kaip vieningą procesą, kuris susideda iš trijų pagrindinių elementų:

- a) įrodymų rinkimo;
- b) įrodymų patikrinimo;
- c) įrodymų įvertinimo (54a, P.4).

Kartu jis akcentuoja įrodymų rinkimo ir patikrinimo neatskiriamumą. Jis rašo: "Įrodymų rinkimas ir patikrinimas yra neatskiriamai susiję. Įrodymai renkami ir tikrinami dažniausiai tuo pačiu metu ir tais pačiais būdais, todėl ir nagrinėti šiuos abu įrodinėjimo proceso elementus tikslinga kartu" (54a, P.28).

Mūsų manymu, lygybės ženklas tarp įrodymų rinkimo ir patikrinimo elementų, bent iš kriminalistinio taško, yra nevisiškai pagrįstas. Jeigu nagrinėsime darbą su įrodymais, kaip tam tikrų operacijų visumą, tai pamatysime, kad įrodymo suradimas yra vieno veiksmo operacija, o įrodymo patikrinimas ir vertinimas - tai permanentinis procesas, kuris vyksta viso įrodinėjimo proceso metu, kiekvienoje baudžiamojo proceso stadijoje.

Kriminalistinėje literatūroje, kada kalbama apie įrodymų tyrimą, paprastai turima omenyje kriminalistinė daiktinių įrodymų ekspertizė. Tik A.Vinberg specialiai pažymėjo, kad

kalbama būtent apie daiktinių įrodymų tyrimą kriminalistiniais metodais ir priemonėmis ekspertizės atlikimo procese, ir apskritai apie įrodymų tyrimą plačiąja prasme (jų nagrinėjimą ir patikrinimą visų įrodymų atžvilgiu atlieka tardymo institucijų darbuotojai ir teismas) (238, P.17).

A.Eisman mano, kad daiktinių įrodymų tyrimas yra atliekamas tada, kada konkretūs faktai, objektų savybės ar santykiai tarp jų negali būti tiesiogiai stebimi ir suvokiami (338, P.14).

V.Koldin daiktinių įrodymų tyrimo uždaviniais laiko jų kilmės šaltinių nustatymą ir daiktų, susietų su tiriamuoju įvykiu, savybių nustatymą (218, P.3).

Analizuodamos A.Eismano ir V.Koldino pozicijas šiuo klausimu, R.Belkin nurodo, kad jie praktiškai kalba apie ekspertinį daiktinių įrodymų tyrimą, ir todėl atskiria įrodymų tyrimą nuo įvertinimo, nes įrodymų įvertinimą supranta kaip ekspertizės rezultatų, t.y. eksperto išvadų, įvertinimą (154, P.46).

Mūsų manymu, A.Eismano nuomonė yra labiau argumentuota: įrodymų tyrimo sąvoka nagrinėtina ne tik procesiniu, bet ir kriminalistiniu pažintiniu aspektu.

Kriminalistikoje labai svarbus yra informacinis pažintinis šio veiksmo aspektas. Proceso specialistai akcentuoja daugiau teisinį kiekvieno tardymo veiksmo tyrimo procedūrų aspektą. Kriminalistai pagrindinį dėmesį skiria turiniui, t.y. tam tikros informacijos suradimui, jos išskyrimui ir panaudojimui.

Pats R.Belkin apibūdina įrodymų tyrimą kaip jų turinio pažinimą, faktinių duomenų, sudarančių įrodymų turinį, egzistavimo patikimumo patikrinimą, pateikto įrodymo suderinamumo su kitais esamais byloje įrodymais nustatymą. Jis nurodo ir pagrindinius tyrimo tikslus. Tai:

- a) įrodymo turinio atskleidimas, pažinimas;
- b) faktų-įrodymų egzistavimo patikimumo patikrinimas;
- c) įrodymų suderinamumo nustatymas (154, P.48).

Kaip matome, nors kriminalistų ir proceso specialistų tikslai yra panašūs, jie skirtingai suvokia ir interpretuoja daiktinių įrodymų tyrimą. Kriminalistams įrodymų tyrimas asocijuojasi su ekspertize. Tai matome iš P.Pošiūno pateikto apibrėžimo: "... teismo ekspertizė yra procesinis veiksmas, kuriuo, siekiant nustatyti turinčias bylai reikšmės aplinkybes (faktus), kvotėjo, tardytojo, teisėjo ar teismo pavedimu, įstatymo nustatyta tvarka asmuo, turintis specialių žinių (ekspertas), atlieka specialius tyrimus ir šio tyrimo rezultatus fiksuoja ekspertizės akte, kuris turi savarankišką įrodomąją reikšmę." (54, P.5).

Kaip matome, ekspertizės turinį sudaro „specialus tyrimas“. P.Pošiūnas tarp pagrindinių teismo ekspertizės požymių nurodo ir tyrimą. Jis rašo: „... 2) teismo ekspertizė daroma, siekiant nustatyti aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, atlikus specialų ekspertinį tyrimą. (54, P.4).

Be ekspertizės, galiojantis Lietuvos Respublikos BPK numato ir dar vieną analogišką specialių žinių panaudojimo formą. Tai specialisto išvada, pateikta remiantis atliktų tyrimų rezultatais.

Pagal galiojantį BPK dabar turime dvi panašias procesines figūras (specialistą ir ekspertą), kurie gali tirti tam tikrus objektus ir duoti išvadas. Kaip pažymi P.Pošiūnas, tos išvados skiriasi tik pavadinimu bei forma, ir todėl jis siūlo tą situaciją pakeisti ir palikti tik ekspertą, suteikiant jam platesnes funkcijas (51, P.76-80; 258, P.17-18).

P.Pošiūnas rašo: „Vietoje procesinės specialisto figūros BPK galima būtų numatyti kvotėjo ar tardytojo padėjėją techniką, kuris teiktų techninę pagalbą, panašiai kaip dabar vertėjas. Padėjėjas technikas galėtų fotografuoti, daryti vaizdo ir garso įrašus, paimti pėdsakus ir atlikti kitus techninius veiksmus kvotėjo, tardytojo ar teisėjo pavedimu“. (54, P.10).

Mūsų manymu, toks žingsnis būtų netikslingas, nes vėl grįžtume prie seno tarybinio modelio, kada specialistas būdavo tik techniniu tardytojo padėjėju. Faktiškai dabar kaip tik einama teisinga kryptimi, kada specialistas gali atlikti tyrimus jau įvykio vietoje, ir tie tyrimai yra įrodymų šaltiniai. Dabar tik priminsime, kad pasaulyje yra skirtingų specialių žinių panaudojimo modelių (vokiškas, prancūziškas, angliškas, amerikietiškas, švediškas ir t.t.). Čia norime pažymėti tik vieną aspektą: daugelyje šalių egzistuoja technikai kriminalistai, ir jie ne tik dalyvauja tardymo veiksmuose, bet ir atlieka daiktinių įrodymų tyrimus, tarp jų ir ekspertizes. Taip yra, pavyzdžiui, Prancūzijoje (122, P.8).

Reikia pažymėti, kad įvykio vietos tyrimas iš vienos pusės yra įvykio vietos apžiūros tąsa kitame lygyje, o iš kitos - tai kokybiškai naujas savarankiškas veiksmas su savo tikslais, uždaviniais, metodika ir t.t. Jeigu įvykio vietos apžiūros, kaip tardymo veiksmo, funkcija „yra surasti, užfiksuoti ir paimti tam tikrus objektus (pėdsakus, daiktus), t.y. faktiškai rinkti įrodymus, tai įvykio vietos tyrimo funkcija - ne tik rinkti įrodymus ar kitą informaciją, bet ir juos išnagrinėti, ištirti, išanalizuoti.

Dalyje kriminalistinės literatūros šaltinių yra akcentuojamas įtvirtinamasis įvykio vietos apžiūros aspektas arba, kitaip tariant, akcentuojama įrodymų rinkimo funkcija. Tas aspektas buvo dominuojantis pirmame kriminalistikos vystymosi etape. Vėliau, jau 1950 metais,

pradėta kalbėti apie materialijų objektų nagrinėjimą įvykio vietoje. Apie tai rašė 1955 metais N.Terzijev, vėliau V.Kolmakov, A.Vasiljev ir kt. (302, P.235).

Taigi čia jau yra akcentuojama aktyvi organoleptinė veikla apžiūrint įvykio vietą, o ne tik pasyvus stebėjimas ir fiksavimas. Tokios pozicijos laikosi R.Belkin, I.Luzgin, I.Gerasimov, L.Drapkin, I.Pantelejev, N.Selivanov, V.Obrazcov ir kai kurie kiti kriminalistai (234, P.78; 233, P.240; 240, P.264; 235, P.299). Kai kuriuose šaltiniuose kalbama jau ir apie įvykio vietos aplinkos ar jos atskirų objektų tyrimą. Tai matome R.Belkino vadovėlyje, išleistame 1986 metais, apie tai rašo ir M.Saltevskij 1987 metais (232, P.230; 302, P. 237).

Lietuvoje apie tai dar 1962 metais rašė P.Danisevičius: "... įvykio vietos apžiūra yra toks tardymo veiksmas, kurio metu betarpiškai akivaizdžiai ištiriama (pabraukta mūsų) ir užfiksuojama įvykio vieta, jos aplinka, surandami, įtvirtinami ir paimami įvykio ištyrimui reikalingi objektai" (14, P.5). Toks pats įvykio vietos apžiūros apibrėžimas yra pateiktas ir E.Palskio, M.Kazlausko ir P.Danisevičiaus parengtame vadovėlyje (49, P.189).

Šiuose leidiniuose tyrimo sąvoka suprantama ne tik kaip išsami, nuosekli ir aktyvi organoleptinė veikla, bet ir kaip kriminalistinių objektų apžiūrėjimas bei jų savybių išnagrinėjimas, panaudojant technines kriminalistines priemones su tikslu juos užfiksuoti ir panaudoti tolimesniame tyrime. Tačiau tai, nors ir aukštesnės pakopos, bet visgi klasikinė įvykio vietos ir esančių ten objektų apžiūra.

Panašiai įvykio vietos tyrimą traktuoja ir daugelis lenkų kriminalistų. Pavyzdžiui, Brunon Holyst akcentuoja įtvirtinamąjį šito veiksmo aspektą (88, P.188-189). Kriminalistikos vadovėlyje, išleistame 1980 metais (ats.red. Jan Widacki), jau pažymima, kad apžiūra turi tapti faktiškai tardyminiu įvykio vietos tyrimu (99, P.28-29). Tačiau ir šitame šaltinyje toliau kalbama apie klasikinę įvykio vietos apžiūrą. M.Kulicki, nagrinėdamas įvykio vietos apžiūros klausimus, apsiriboja aktyvia apžiūra, tik gana stipriai akcentuoja intelektualinį šio veiksmo aspektą (103, P.148), o T.Hanausek akcentuoja tik organoleptinį įvykio vietos apžiūros aspektą (84, P.124).

Tačiau yra ir kitokių nuomonių. Štai W.Gutekunst konstatuoja, kad įvykio vietos tyrimas, kuris yra vadinamas įvykio vietos apžiūra, esąs savotišku darbo procesu, susidedančiu iš kelių dalinių operacijų, kurios nebepriklauso apžiūrėjimo sąvokai (81, P.81). Panašiai šiuos klausimus nagrinėja ir kai kurie proceso specialistai (68, P.73; 127, P.296-297).

Kaip matome, kriminalistinėje literatūroje pamažu keitėsi požiūris į įvykio vietos apžiūros turinį ir uždavinius. Bet egzistuojantys procesiniai rėmai trukdė vystyti šį labai svarbų veiksmą. Nežiūrint to, kriminalistai stengėsi pritaikyti mokslinio techninio progreso

pasiekimus įvykio vietos apžiūroje, taip kurdami ir geresnes sąlygas nusikaltimo tyrimui. Jau 1957 metais A.Dulov rašė, kad tam tikrais atvejais ekspertizę reikėtų skirti, dar neatlikus įvykio vietos apžiūros, kai jos situacija ir aplinka dar nebuvo iš pagrindų pakeistos. Tai sudarytų galimybę ekspertui apžiūrėti įvykio vietą ir joje esančius čia objektus, kol jie nebuvo pakeisti. Tai - ekspertinė apžiūra (ekspertizės atlikimo stadija). A.Dulovo nuomone, toks eksperto dalyvavimas įvykio vietoje sudarytų prielaidas išsamiam ir objektyviam ekspertiniam tyrimui (200, P.39-40). Panašiai traktavo eksperto dalyvavimą įvykio vietos apžiūroje N.Terzijev, R.Rachunov, V.Šikanov ir kai kurie kiti (310; 292; 332).

Bet ekspertizės atlikimo įvykio vietoje prioritetas priklauso B.Komarinec. Jis pažymėjo, kad visas ekspertinis tyrimas, o ne tik ekspertinė apžiūra gali būti atliktas įvykio vietoje. Jo manymu, šios ekspertizės turi būti daromos tokiais atvejais, kai:

- 1) atsakyti į pateiktus klausimus neįmanoma, neištyrus ne tik atskirų daiktinių įrodymų, bet ir įvykio vietos situacijos;
- 2) reikia ištirti esamų įvykio vietoje objektų tarpusavio ryšį;
- 3) dėl savo dydžio neįmanoma atgabenti iš įvykio vietos tam tikrų objektų į kriminalistinę laboratoriją, arba yra pavojus, kad dėl transportavimo gali būti pažeisti arba sunaikinti pėdsakai (224, P.21-22).

Kalbėdamas apie ekspertizę įvykio vietoje B.Komarinec ištyrė pirmąjį atvejį kaip labai sudėtingą ir nenurodė jo sunkumus. B.Komarinec nurodė 4 pagrindines veiksmų grupes, kurios apsunkina ekspertizės atlikimą įvykio vietoje.

Tai:

- 1) įvykio vietoje dažniausiai tiriamas ne koks nors vienas objektas, o visa materialinė įvykio vietos situacija, susiejanti savyje daug skirtingų objektų ir pėdsakų. Bet kažkodėl tai laikoma, kad atskiri objektai, siunčiami į kriminalistinę laboratoriją ekspertiniam tyrimui, yra kriminalistinės ekspertizės objektai, o įvykio vieta - visas tarpusavyje susijusių pėdsakų ir daiktų kompleksas, - gali būti sėkmingai ištirtas tardytojo, ekspertui visai nedalyvaujant;
- 2) nepalankios ir neįprastos tyrimo sąlygos;
- 3) tyrimas atliekamas glaustai, nepertraukiamai, kol ekspertas yra įvykio vietoje;
- 4) ekspertas praktiškai neturi galimybės konsultuotis su kitais specialistais arba pasinaudoti papildomais informacijos šaltiniais;
- 5) ekspertas turi ribotas galimybes pasinaudoti techninėmis priemonėmis savo tyrimams (224, P.24).

Mes galime pažymėti, kad kai kurie paminėti sunkumai dabar yra lengvai įveikiami.¹

Kitaip vertino šią problemą G.Zuikov, kuris teigė, kad įvykio vietos apžiūrą atlieka tardytojas, o specialistas kriminalistas turi jam tik padėti, panaudodamas savo žinias ir įgūdžius. Tais atvejais, kada buvo kalbama apie ekspertinį įvykio vietos tyrimą, jis paprastai nebuvo pagal laiką jungiamas su įvykio vietos apžiūra. Tokios pat nuomonės yra T.Samarina (209, P.33; 296).

R.Belkin teigiamai įvertino idėjas apie ekspertizę įvykio vietoje, kurias išklė B.Komarinec. Jis pažymėjo, kad toks tyrimas ne tik galimas, bet ir tikslingas (150, P.52).

R.Belkin kartu su kitais kriminalistais teigė, kad būtina pakeisti baudžiamąjį procesą ir įteisinti ekspertizės skyrimą iki baudžiamosios bylos iškėlimo (150, P.53).

Žinoma, kad tardytojo ir specialisto išvados anksčiau apžiūrint įvykio vietą neturėjo įrodomosios reikšmės (galiojantis Lietuvos BPK pripažįsta specialisto išvadą, kaip įrodymų šaltinį).² Įstatymas gi neretai reikalavo tokių specialių klausimų sprendimo, kurie galėjo būti išspręsti tik darant ekspertizę. Tokie klausimai išklidavo, tiriant autoįvykius, gaisrus ir t.t.

Praktikos poreikiai privertė ieškoti ekspertizės pakaitalo tokių klausimų sprendimui. Atsirado taip vadinami preliminariniai tyrimai, kurių rezultatai turėjo būti dažniausiai baudžiamosios bylos iškėlimo pagrindu. Pradėta nagrinėti problemas dėl ekspres metodų panaudojimo, tiriant tam tikrus objektus įvykio vietoje. Bet kartu buvo ir labai griežti apribojimai. Negalima buvo atlikti tyrimų, kurie galėjo sunaikinti, pažeisti tiriamuosius objektus arba bent kėlė tokį pavojų. Be to, buvo nerašyta nuostata, kad įvykio vietoje specialistas kriminalistas neturi teisės net žodžiu formuluoti identifikacinių išvadų.³

Kaip rašė J.Koruchov, ir ankstesnėmis sąlygomis buvo galima atlikti tam tikrus tyrimus iki baudžiamosios bylos iškėlimo, bet jų rezultatai turėjo tik orientacinę reikšmę ir galėjo būti panaudoti nusikaltimo aiškinimui neprocesinėmis priemonėmis (228, P.24).

Nors praktika ir parodė, kad tiriant tam tikros rūšies nusikaltimus ne tik galima, bet netgi būtina atlikti ekspertizės įvykio vietoje, dažniausiai tai buvo autotechninės, technologinės ir kitos nekriminalistinės ekspertizės, kurios tirdavo tik kai kuriuos įvykio vietos situacijos objektus.

Labai stipriai situacinį autotechninės ekspertizės momentą akcentuoja B.Saveljev, K.Vasilevskij, T.Šarkova ir kiti (161, P.161; 161, 194, P.51). Tokios pačios nuomonės yra ir

¹ Šiuolaikinės ryšių bei kompiuterinės technikos galimybės leidžia specialistui be ypatingų pastangų prieiti prie informacijos šaltinių bei konsultuotis su kitais specialistais.

² Žr. Lietuvos Respublikos BPK 84² str.

³ Autorius 1976-1983 metais dirbo ekspertu, todėl jam yra žinoma iš asmeninės patirties anų laikų praktika.

techninės gaisrų ekspertizės atstovai, kurie teigia, kad dažnai nustatant gaisro priežastis jo epicentro tyrimas įvykio vietoje yra svarbiausias veiksnys, turintis įtakos ekspertizės klausimų sprendimui. Apie tai rašo Z.Šimanova, A.Šliachov, A.Grigorjan ir kiti (333, P.49; 336, P.33; 185, P.99).

Kaip matome, autotechninės, techninės gaisrų ir kai kurios kitos nekriminalistinės ekspertizės įvykio vietoje sprendžia dažniausiai gan siaurus uždavinius. Kaip taisyklė jos netiria (tai ir ne jų kompetencija) tokio specifinio objekto, kaip pati įvykio vieta, jos situacija su tam tikrais pėdsakais ir objektais, jų tarpusavio ryšiu. Tai iš esmės jau kriminalistinės ekspertizės objektas.

Tam tikrais atvejais mes galime kalbėti apie kompleksinę kriminalistinę ir kitos rūšies ekspertizę.

Būtina pažymėti, kad įvykio vietos, kaip savarankiško kriminalistinės ekspertizės objekto pripažinimas, traktuojamas nevienareikšmiai.

Sudėtinga kalbėti apie įvykio vietos situaciją, kaip kriminalistinės ekspertizės objektą, jeigu neturime vieningos arba bent artimų nuomonių apie pačią įvykio vietos situaciją. Praktiškai apie įvykio vietos situaciją, kaip įvykio vietos apžiūros arba tyrimo objektą, buvo rašoma nuo senų laikų. Visi autoriai, kurie rašė apie įvykio vietą, pažymėdavo pačios įvykio vietos situacijos nagrinėjimo svarbą. Apie tai rašė I.Jakimov, A.Vinberg, R.Belkin ir kiti kriminalistai (341, 166; 152; 280; 260 ir kt.).

Bet praktiškai visi jie vengdavo apibūdinti įvykio vietos situacijos sąvoką ir kalbėjo tik apie jos tyrinėjimo svarbą arba akcentuodavo įvykio vietos situacijos atskirus momentus.

Mes manome, kad materialioji įvykio vietos situacija - tai tarpusavyje susijusių ir turinčių ryšių su tiriamuoju įvykiu kriminalistinių objektų sistema.

B.Komarinec savo koncepcijoje akcentuodavo tą faktą, kad įvykio vieta yra kriminalistinio ekspertinio tyrimo objektas kartu su ten esančiais tradiciniais objektais. Pačios įvykio vietos tyrimas sudaro sąlygas išsamiau ištirti pėdsakų susidarymo mechanizmą, nustatyti atskirų objektų savybes ir požymius bei nustatyti ryšius tarp pėdsakų ir kitų objektų įvykio vietoje.

Tiriant atskirus faktus, neretai būtina juos lokalizuoti konkrečioje aplinkoje, nes tik tada mes turėsime išsamų vaizdą ir galėsime kvalifikuotai spręsti pateiktą klausimą. Apie tai rašo V.Pleskačevskij (275, P.21). Dar konkrečiau rašo G.Porošin. Jis teigia, kad ekspertinis įvykio vietos tyrimas (dažniausiai kriminalistinis, teismo medicininis, techninis gaisrų, autotechninis), yra atliekamas tais atvejais, kada ekspertas negali atsakyti į pateiktus

klausimus, neištyręs įvykio vietos situacijos. Jis teigia, kad gali būti atlikta ne tik atskirų objektų, bet ir visos materialios įvykio vietos situacijos ekspertizė (281, P.46).

Reikia pažymėti, kad A.Eisman taip pat rašė, kad įvykio vieta visumoje gali būti ekspertinio tyrimo objektu (337, P.134).

Savotišku šios problematikos nagrinėjimo rezultatu tapo G.Granovskio pasiūlyta "situacinės ekspertizės" koncepcija. Šios koncepcijos turinio pagrindiniai elementai yra tokie:

- situacinės ekspertizės objektas;
- daugiapakopinis tyrimas;
- tyrimą atliekantis ekspertų kolektyvas.

Situacinės ekspertizės objektas yra įvykis, tiriamas eksperto pagal paliktus materialius atspindžius daiktinėje įvykio vietos aplinkoje. G.Granovskij supranta įvykį plačiaja prasme, kaip tam tikrą veiką, jos vietą, laiką, ryšius tarp šitų ir kitų elementų ir t.t. (177, P.4-5).

Taigi tardytojui jau nepakaks žinių įvykio vietos situacijos įvertinimui, ypač jeigu tyrimas yra susijęs su šiuolaikinių techninių priemonių panaudojimu. G.Granovskij teigia, kad ne tik sudėtingos situacijos tyrimas, bet netgi jos bendras įvertinimas jau reikalauja specialių žinių.¹ Ir netgi jeigu patyręs tardytojas su specialisto pagalba sugebėtų išgauti reikalingą informaciją, analizuodamas tą situaciją, jis negalėtų jos panaudoti kaip įrodomosios, nes būtent tardytojas turi įvertinti informacijos perdirtbimo tikrumą, todėl ir negali būti tos informacijos šaltiniu.

Situacinė ekspertizė yra dažniausiai daugiapakopinis tyrimas. Pagal savo prigimtį tai arba kompleksinė ekspertizė, arba ekspertizių kompleksas. Kada yra atliekama keletas tyrimų, ir atskiri ekspertai turi ištirti atskirus elementus ar jų žemesnio lygio sistemas, visi gauti rezultatai turi būti panaudoti vieno eksperto išvados apie visą bendrą įvykio vietos situacijos sistemą formulavimui. Todėl ekspertizės metodikoje turi būti numatyta optimali tvarka, kaip tuo pačiu laiku tuos pačius arba skirtingus objektus turi ištirti skirtingų sričių specialistai, siekdami išspręsti bendrą uždavinį (177, P.13).

Savo pasiūlymus G.Granovskij baigia teze, kad įvykio vieta turi tapti kriminalistinės situacinės ekspertizės objektu, ir tais atvejais, kada jos ištyrimui reikia specialių žinių, turi būti visiškai perduota į eksperto dispoziciją (177, P.16).

Situacinės ekspertizės dalyką G.Granovskij supranta labai plačiai. Tirdami visą įvykio vietą, ekspertai gali nustatyti įvairių aplinkybių, turinčių ryšį su nusikaltimo sudėties

¹ Apie specialių žinių sampratą plačiau yra rašoma straipsnyje "Dėl specialių žinių termino apibrėžimo" (22).

elementais. Tai pasiruošimo nusikaltimui, jo įvykdymo ir nusikaltimo slėpimo būdai, nusikaltimo įvykdymo laikas ir vieta, dalyvių fiziniai ir psichiniai bruožai ir t.t. (177, P.7).

R.Belkin pripažįsta, kad situacinė ekspertizė turi pagrindą egzistuoti ir jos panaudojimo galimybės neabejotinai plėsis, bet toks platus situacinės ekspertizės dalyko traktavimas, kokį siūlo G.Granovskij, jo manymu yra neteisingas ir prieštaraujantis baudžiamojo proceso įstatymo normoms (150, P.59-60).

Mūsų manymu, tokią gan kategoriška situacinės ekspertizės dalyko kritika šiandien jau neturi pagrindo. Dabar, kai pas mus vyksta baudžiamojo proceso reforma, galimi gana naujoviški sprendimai. R.Belkin akcentuoja, kad iš esmės tokioje ekspertizėje nėra vietos tardytojui. Tokia situacija prieštarauja ne tik BPK, bet ir nusikaltimų tyrimo praktikai. Mes manome, kad dabar Lietuvoje yra gana palankios sąlygos reformai ir šioje srityje. O apie ypatingą tardytojo poziciją įvykio vietos apžiūroje galime pasakyti tiek:, dabar tardytojai praktiškai nedalyvauja, apžiūrint įvykio vietas. Pavyzdžiui, Švedijoje vedantys parengtinį tyrimą pareigūnai beveik niekada nevažiuoja į įvykio vietos apžiūrą. Nesudėtingas apžiūras atlieka patruliai, o į sudėtingesnius įvykius važiuoja technikai kriminalistai.¹

Tardytojų dalyvavimas įvykio vietos apžiūroje savo laiku buvo labai progresyvus ir reikšmingas faktorius, turėjęs įtakos šio veiksmo efektyvumui. Bet kartu būtina pažymėti, kad viską turime nagrinėti sistemingai. Todėl kalbėti apie tam tikros sistemos privalumus galime tik tada, kada lyginame vieną sistemą su kita, o ne atskirus šių sistemų elementus.

Kaip matome, įvykio vietos apžiūros praktika ir teorija perėjo keletą etapų. Praktiniai įvykio vietos apžiūros poreikiai buvo analizuojami teoretikų, ir jie siūlė problemų sprendimo variantus. Pasiūlytos rekomendacijos būdavo išbandomos praktikoje, ir jeigu pasiteisindavo, tam tikrą laiką tarp teorijos ir praktikos vyraudavo pusiausvyra. Po kiek laiko situacija vėl pasikartodavo. Taip ir įvykio vietos apžiūros problemos pereinavo panašius etapus: praktikos poreikiai - teoriniai problemos sprendimai - sprendimų verifikacija praktikoje. Po kiek laiko ši grandinė kartodavosi.

Kalbėdami apie įvykio vietos apžiūrą ir įvykio vietos tyrimą turime apibrėžti pagrindines sąvokas ir nurodyti jų pagrindinius bruožus.

Baudžiamojo proceso ir kriminalistikos teorija įvykio vietos apžiūrą supranta kaip tardymo veiksmą (mūsų sąlygomis toks apibūdinimas jau neatitinka tikrovės, nes keičiasi visa parengtinio tyrimo sistema), kuriuo metu siekiama rasti nusikaltimo pėdsakus ir kitus

¹ Švedijoje į rimtesnius įvykius važinėja grupė technikų kriminalistų, kurie ne tik apžiūri įvykio vietą, surašo protokolą, daro fotolenteles ir schemas, bet ir siunčia paimtus pėdsakus į atitinkamas ekspertines įstaigas.

daiktinius įrodymus, išaiškinti įvykio situaciją ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai. Pagrindinis šio procesinio veiksmo tikslas - surasti, įtvirtinti ir paimti tam tikrus objektus, kurie gali padėti nustatyti tiesą.

Taigi, apžiūra kaip tardymo veiksmas, yra skirta įrodymų surinkimui.

Iš kitos pusės apžiūra (apžiūrėjimas, stebėjimas, observacija)¹ yra pažinimo metodas. Jos esmę sudaro betarpiškas, kryptingas, organoleptiškas arba instrumentinis materialių objektų arba sistemų suvokimas.

Mes turime nuolat akcentuoti apžiūros, kaip tardymo veiksmo, ir apžiūros (observacijos), kaip pažinimo metodo, skirtumus. Observacijos metodas įvykio vietos apžiūroje yra naudojamas tarp kitų pažinimo metodų (matavimo, palyginimo ir kitų). Observacija, kaip pažinimo metodas, yra naudojama ir kitose tardymo veiksmuose.

Tyrimas - tai pažinimo metodas, kuris transformuoja dažniausiai informaciją iš vienos būsenos į kitą. Kriminalistikoje tyrimas beveik tapatinamas su ekspertizės atlikimu, nors tyrimas ekspertizėje tėra vienas iš jos elementų. Į tiriamąją ekspertizės dalį įeina ekspertinė tiriamųjų objektų apžiūra, ekspertinis eksperimentas, palyginimas, rezultatų įvertinimas ir išvados formulavimas.

Čia būtina ypatingai pabrėžti, kad į tyrimo, kaip pažinimo metodo struktūrą įeina atskirų elementų apžiūra, kaip pažinimo metodas. Apžiūra yra būtinas laiptelis, pakopa realizuojant tam tikro objekto tyrimą. Iš šios prielaidos galime padaryti labai svarbią išvadą, kad įvykio vietos tyrime, kaip tam tikrame procesiniame veiksmo reikšmingiausia yra įvykio vietos apžiūra.

Kalbant apie įvykio vietos tyrimą, būtina pažymėti, kad tai yra labai sudėtingas, reikalaujantis didelių pastangų, laiko, žinių bei atitinkamų priemonių procesas.² Todėl įvykio vietos tyrimas gali būti atliekamas, tik tiriant sunkiausius, sudėtingiausius įvykius. Be abejo, įvykio vietos tyrimo kokybė taip pat, o gal netgi pirmiausia priklauso nuo specialistų parengimo (profesionaliai paruoštų ekspertų ir patyrusių technikų kriminalistų). Paruoštų kadro stoka reikalauja realiai pažiūrėti į įvykio vietos apžiūros problematiką. Mūsų manymu, susiklosčiusioje situacijoje turi būti trijų lygių veiksmai įvykio vietoje. Tai:

- 1) paprasta įvykio vietos apžiūra;
- 2) kvalifikuota įvykio vietos apžiūra;
- 3) įvykio vietos tyrimas.

¹ Nors pateiktos sąvokos yra artimos, bet observacija yra aukštesnio lygmens.

² Apie šio tyrimo proceso stadijas plačiau rašoma 2.3. skirsnyje "Metodiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai".

Paprasta įvykio vietos apžiūra yra atliekama, tiriant akivaizdžius ir nesunkius nusikaltimus. Ją atlieka ne visa kriminalistinė įvykio vietos apžiūros grupė arba tik vienas pareigūnas (kriminalinės policijos, apylinkės inspektorius arba kt.). Dažniausiai joje nedalyvauja specialistas kriminalistas.

Bet tam turi būti paruoštas žinybinis norminis aktas, kuris įpareigotų tam tikrų tarnybų pareigūnus, be specialisto atliekančius įvykio vietos apžiūras, taikyti apžiūroje technines kriminalistines priemones, ieškoti, fiksuoti ir paimiti klasikinius kriminalistinius pėdsakus, taisyklingai surašyti protokolą ir nubraižyti įvykio vietos planą. Suprantama, kad tam reikia ne tik teisinio reguliavimo, bet ir kitų sąlygų (materialių, techninių, organizacinių ir t.t.). Labai svarbu tinkamai paruošti pareigūnus.¹

Praktiškai Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų dalyvavimo įvykio vietos apžiūrose tiriant tik kas 3-4 užregistruotą nusikaltimą, nepakanka.² Bet šitos tarnybos galimybės yra ribotos, ir todėl dalį apžiūrų atlieka savarankiškai kriminalinės policijos ir kitų tarnybų pareigūnai. Tai reiškia, kad nusikaltimų išaiškinamumas iš dalies priklausys ir nuo kokybiškos įvykio vietos apžiūros be specialisto kriminalisto.

Kvalifikuota įvykio vietos apžiūra - tai apžiūra, kurioje dalyvauja visa kriminalistinė apžiūros grupė, ir kurios metu yra atliekami įstatymo numatyti veiksmai, panaudojant šiuolaikinius metodus ir priemones. Kvalifikuota įvykio vietos apžiūra skiriasi nuo paprastos apžiūros pirmiausiai atliekamų veiksmų apimtimi, sudėtingumu, naudojama technika, dalyvių skaičiumi ir t.t. Į šią grupę įeina kvotėjas (tardytojas) ir specialistas kriminalistas, o tam tikrais atvejais kriminalinės policijos pareigūnas, apylinkės inspektorius ir kiti.

Įvykio vietos tyrimą atlieka dažniausiai visa kriminalistinė apžiūros grupė, į kurią įeina tam tikrų sričių specialistai. Į tokią grupę turėtų įeiti tardytojas (kvotėjas), kriminalistinis pogrupis (technikas kriminalistas + tam tikros specialybės ekspertas ar ekspertai), kriminalinės policijos pareigūnas ir kiti policijos pareigūnai, atliekantys pagalbinus darbus.

Tokia struktūra galima veikiančio baudžiamojo proceso įstatymo erdvėje ir iš esmės negriauna egzistuojančios nusikaltimų tyrimo praktikos. Tai vienas galimų problemos sprendimo variantų. Įvykio vietos tyrimas, kaip tam tikros veiklos susisteminta struktūra susideda iš tam tikrų elementų. Tai subjektas, tiriamasis objektas, sąlygos ir objekto tyrimo būdai bei priemonės (jutimo organai bei prietaisai, aparatūra ir t.t.).

¹ Lietuvos policijos akademijos bazėje mūsų buvo paruošta teminė kriminalinės policijos inspektorių kvalifikacijos kėlimo kursų "Įvykio vietos apžiūra" programa, kurią nuo 1994 metų yra sėkmingai realizuojama. Programa buvo suderinta su Policijos departamento ir Kriminalistinių ekspertizių departamento vadovais.

² 1996 m. šis rodiklis žymiai pagerėjo, apie ką liudija 5 lentelė.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimo subjektu turi būti specialistas kriminalistas, nes dažniausiai yra tiriami atskiri kriminalistiniai objektai, arba visa įvykio vietos situacija. Tam tikrais atvejais subjektas bus ne vienas; subjektas galės būti atskirų mokslo sričių specialistai (ekspertai), kurie atliks dalinius tyrimus įvykio vietoje.

Įvykio vietos tyrimo objektu gali būti pati įvykio vietos situacija arba atskiri jos elementai ir elementų sistemos. Čia reikia pažymėti, kad įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo objektai, nors ir panašūs ir iš esmės yra toje pačioje erdvės ir laiko koordinacių sistemoje, skiriasi kaip objekto požymiai ir objekto savybės. Be to, tyrimo metu mes neretai siekiame mikrolygio, o apžiūros metodu dažniausiai nagrinėjami tik makrolygio objektai ir jų požymiai.¹

Įvykio vietos tyrimo sąlygos priklauso nuo daugelio veiksnių. Pirmiausiai tai nusikaltimo rūšis, turima informacija apie įvykį, nusikaltėlių, auką. Tai ir turimos pajėgos, techninis kriminalistinis ir informacinis aprūpinimas. Be abejo, tai ir laiko faktorius.

Įvykio vietos apžiūros metu dažniausiai yra naudojami organoleptiniai, betarpiški objekto stebėjimo būdai ir, kaip taisyklė, nesudėtingos techninės priemonės.

Įvykio vietos tyrime tie būdai ir naudojamos priemonės yra tik pirmoji, bet iš esmės, būtina sąlyga. Vėliau dažniausiai yra naudojami gana sudėtingi instrumentiniai tyrimo būdai ir atitinkama aparatūra ir įrengimai.

Įvykio vietos tyrimas turi savo principus, tikslus ir uždavinius.

Įvykio vietos tyrimo principai iš dalies sutampa kai kuriais įvykio vietos apžiūros bei teismo ekspertizės principais. Bet tai nėra paprasta tų principų suma, o nauja jų kokybė.

Įvykio vietos tyrime galime kalbėti apie bendruosius ir specialiuosius tikslus. Bendrieji tikslai yra būdingi apskritai nusikaltimų tyrimui. Specialieji tikslai priklauso nuo tyrimo krypties (identifikaciniai, klasifikaciniai, diagnostiniai). Taigi, tyrimas yra kriminalistinių uždavinių iškėlimas ir jų išsprendimas. Uždavinių sistema bus nagrinėjama kitame skyriuje.

Apibendrinami samprotavimus apie kai kurias įvykio vietos apžiūros, įvykio vietos tyrimo specialisto išvados ir ekspertizės įvykio vietoje ir problemas, galime pabandyti sugrupuoti ir palyginti kai kuriuos šių veiksmų elementus. Toks sugrupavimas leidžia akivaizdžiai pamatyti aukščiau išvardintų veiksmų sutapimus ir skirtumus. Jeigu lentelėje yra vienas "+" arba "-" ženklas, tai reiškia kategorišką teigimą arba neigimą. Jeigu kartu yra abu šie ženklai, vadinasi, teiginys nekategoriškas, egzistuoja tik iš dalies.

¹ Plačiau žr. 2.3 šio darbo skirsinį.

14 lentelė. Kai kurios įvykio vietos apžiūros, įvykio vietos tyrimo, specialisto išvados įvykio vietoje ir ekspertizės įvykio vietoje charakteristikos

Eil. Nr.	Veiksmų charakteristikos ir jų požymiai	Įvykio vietos apžiūra	Įvykio vietos tyrimas	Specialisto išvada įvykio vietoje	Ekspertizė įvykio vietoje
1.	Tiesioginis procesinis reglamentavimas	+	-	+-	-+
2.	Veiksmas yra pilnai atliekamas tik įvykio vietoje	+	+	+-	-+
3.	Pažinimo objektu yra visa įvykio vieta	+	+	+-	-+
4.	Pažinimo objekto (įvykio vietos) lygiai: - makro lygis - mikro lygis - požymių stebėjimas - savybių nagrinėjimas (tyrimas)	+ - + -	+ + + +	- +- + +	- +- +- +
5.	Objekto (įvykio vietos) tyrimo sąlygos: - ribotos - siauros - pakankamos - geros	+	+	+	+
6.	Pagrindiniai darbo įvykio vietoje tikslai: - surasti ir užfiksuoti pėdsakus ir kitus objektus; - išaiškinti įvykio situaciją; - ištirti pėdsakus; - nustatyti įvykio mechanizmą ir jo aplinkybes; - pateikti nusikaltimą aiškinančiam organui pirminę (orientacinę) informaciją apie nusikaltėlių;	+ + - + +	+ + + + +	+ + + +- +-	- -+ + -+ -
7.	Pagrindiniai darbo įvykio vietoje principai: - teisėtumas; - neatidėliotinumas; - planingumas; - aktyvumas; - objektyvumas; - moksliskumas; - sistemingumas; - mokslinių techninių priemonių panaudojimo būtinumas;	+ + + + + + +	+ + + + + + +	+ + + + + + +	+ - + + + + +

	-personalinės specialisto atsakomybės; - kompleksiškas; - specialaus subjekto;	+ - - -	+ + +	+ - +	+ -+ +
8.	Pažinimo subjektas įvykio vietoje; -kvotėjas, tardytojas, prokuroras, teismas; - specialistas	+ -	- +	- +	- +
9.	Objekto pažinimo eigos bei rezultatų suvokimo betarpiškumas	+ -	- +	- +	- +
10.	Darbas su informacija įvykio vietoje: - suradimas - užfiksavimas - paėmimas - tyrimas -transformavimas ir tolimesnis tyrimas	+ + + + + +	+ + + + + +	+ + + + + +	+ + + + + +
11.	Naudojami metodai: - organoleptiniai - nesudėtingi instrumentiniai - sudėtingi instrumentiniai -sudėtingų instrumentinių metodų kompleksai	+ + + +	+ + + +	+ + + +	+ + + +
12.	Naudojamos mokslinės techninės priemonės: -nesudėtingi įrankiai, jų rinkiniai, kitos nesudėtingos techninės priemonės ir medžiagos: - ekspres analizės rinkiniai; - sudėtinga atskiros srities analitinė aparatūra; - sudėtingos aparatūros (kelių mokslo sričių) kompleksai	+ + + + +	+ + + + +	+ + + + +	+ + + + +
13.	Galimos darbo su pėdsakais įvykio vietoje pasekmės: - draudžiami veiksmai, kurie gali juos pakeisti; - leistini veiksmai, kurie gali pakeisti objektus; - leistini veiksmai, kada tyrimo metu būtina sunaudoti objektus	+ + + +	+ + + +	+ + + +	+ + + +

Lentelėje pateiktų duomenų analizė rodo, kad įvykio vietos tyrimas turi daug bendrų bruožų ir su įvykio vietos apžiūra, ir su ekspertize įvykio vietoje. Iš pateiktos lentelės matome, kad tik įvykio vietos apžiūra yra tiesiogiai ir pakankamai išsamiai reglamentuota Baudžiamojo

proceso kodekse. Nors specialių, tiesiogiai reglamentuojančių specialisto išvadą ar ekspertizės atlikimą įvykio vietoje normų Baudžiamojo proceso kodekse ir neturime, bet esančios normos leidžia atlikti tokius veiksmus. Įvykio vietos tyrimas, kaip tam tikras procesinis veiksmas, ne tik nėra teisiškai reglamentuotas, bet iš esmės ir nenagrinėtas procesinėje literatūroje. Apie įvykio vietos tyrimo problemas yra rašoma dauguma kriminalistinėje literatūroje. Mūsų manymu, nors BPK šiuo metu ir nereglamentuoja įvykio vietos tyrimo, kaip tam tikro procesinio veiksmo, jo atlikimą įmanoma pateikti kaip specialisto išvadą ar ekspertizę.

Nagrinėjant įvykio vietos tyrimą bei kitų specialių žinių panaudojimo formas, būtina pažymėti jų pagrindinius sutapimus ir skirtumus. Lyginant įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo požymius, matome, kad nors šitie veiksmai turi daugiau sutapimų negu skirtumų, skirtumai yra pakankamai reikšmingi. Šitų veiksmų objektas yra tas pats, tačiau skiriasi pažinimo lygiai. Įvykio vietos tyrimas dažnai siekia mikrolygio, ir jo metu nagrinėjami ne požymiai, bet objektų savybės. Pagrindiniai įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo tikslai sutampa, išskyrus vieną. Įvykio vietos tyrimo metu yra nagrinėjami, tiriami įvairūs pėdsakai, t.y. naudojami ekspertiniai pažinimo metodai, yra pertvarkoma, dekoduojama informacija, kuri slypi pėdsakuose. Įvykio vietos tyrimo metu galima daug išsamiau ištirti jos objektus, kadangi taikomi ekspertiniai objektų tyrimo metodai ir priemonės. Įvykio vietos apžiūros metu, kaip taisyklė, taikomi, kaip taisyklė, nesudėtingi organoleptiniai metodai ir universalūs nesudėtingų techninių kriminalistinių priemonių rinkiniai nors niekas nedraudžia naudoti ir sudėtingesnius metodus ir priemones.

Vienas iš svarbiausių skirtumų tarp įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo yra šių veiksmų subjektas. Įvykio vietos apžiūros subjektas yra kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas, gi įvykio vietos tyrimo subjektas yra specialistas. Rimtų skirtumų galime nustatyti ir naudojamų metodų bei priemonių sferoje. Pagal galiojančias kriminalistines taisykles apžiūrint įvykio vietą negalima naudoti metodų, kurie gali pažeisti ar sunaikinti pėdsakus. Įvykio vietos tyrimo metu, kaip ir darant ekspertizę, jeigu nėra kitos išeities, leistini veiksmai, kurie gali pakeisti (pažeisti ar net sunaikinti) tiriamuosius objektus.

Nagrinėjant specialisto išvados procesinį statusą ir jos vietą nusikaltimų tyrime, matome, kad jos, kaip naujo įrodymų šaltinio, atsiradimas turėjo palengvinti ir iš esmės supaprastinti kai kurias procesines nusikaltimų tyrimo procedūras. Specialisto išvados taikymas įvykio vietos apžiūroje nėra tiesiogiai reglamentuotas. Tokios specialių žinių taikymo formos atsiradimas BPK padidina pėdsakų ištyrimo galimybes ir įvykio vietoje. Mūsų manymu, specialisto išvada įvykio vietoje - tai pirmas žingsnis į įvykio vietos tyrimą, nes taip įvykio vietos

apžiūroje ekspertinių metodikų (metodų, būdų, priemonių ir pan.) galimybes. Specialisto išvada praplečia tradicinės įvykio vietos apžiūros galimybes ir sudaro palankesnes sąlygas operatyviam nusikaltimo tyrimui.

Kaip matėme pateiktoje lentelėje, įvykio vietos tyrimas ir specialisto išvada įvykio vietoje turi daug bendrų bruožų, gi skirtumai neretai liečia tik jų lygius, sudėtingumą ir apimtį. Pavyzdžiui, specialistas įvykio vietoje tiria, kaip taisyklė, atskirus pėdsakus, naudodamas ne itin sudėtingus metodus ir technines kriminalistines priemones.

Įvykio vietos tyrimas ir ekspertizė įvykio vietoje taip pat turi nemažai bendrų bruožų, nes tyrimo subjektai, objektai, jų tikslai, naudojami metodai ir priemonės ir t.t. yra panašūs ar netgi visiškai tie patys. Tačiau įvykio vietos tyrimas ir skiriasi nuo ekspertizės įvykio vietoje. Ekspertizė įvykio vietoje yra atliekama, kaip taisyklė, po įvykio vietos apžiūros, ir jos sprendžiami klausimai būna žymiai siauresni negu įvykio vietos tyrimo.

Įvykio vietos tyrimas aprėpia ir įvykio vietos apžiūros klausimus.

Mūsų manymu, baudžiamojo proceso pakeitimai, ypač specialisto teisių padidinimas įvykio vietos apžiūroje, yra geras pagrindas procesiniam įvykio vietos tyrimui įtvirtinti. Įvertinus nurodytus įvykio vietos tyrimo ir kitų minėtų specialių žinių panaudojimo formų požymius, galima pateikti šito veiksmo apibrėžimą. Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas - tai procesinis veiksmas (veiksmų kompleksas) įvykio vietoje, kurio tikslas yra informacijos apie nusikaltimo mechanizmą, nusikaltėlį ir kitas reikšmingas bylos aplinkybes surinkimas, įtvirtinimas ir ištyrimas pritaikius šiuolaikinius ekspertinius metodus ir priemones, siekiant gauti būtinų įrodymų bei orientacinių duomenų operatyviam nusikaltimo išaiškinimui ir nusikaltėlio nustatymui.

Kriminalistiniu požiūriu įvykio vietos tyrimas arba bent jo elementai gali būti įgyvendinami jau dabar.

Kalbant apie įvykio vietos tyrimo sąvoką, galima teigti, kad ji gali būti traktuojama plačiai ir siaurai.

Įvykio vietos tyrimą plačiąja prasme supranta R.Zelwianski. Jo manymu, įvykio vietos tyrimas, tai procesinių, neprocesinių ir techninių veiklos formų, tarp jų aprėpiančių ir įvykio vietos apžiūrą, kompleksas, kurio tikslas gauti maksimalų informacijos kiekį apie įvykį ir jo kaltininką įvykio vietoje (140, P.32-33). Apie tai R.Zelwianski rašė jau 1963 metais.

Apskritai R.Zelwianski supranta įvykio vietos tyrimą kaip taktinę operaciją, kurios metu ne tik atliekama įvykio vietos apsauga, įvykio vietos apžiūra ir tam tikrų objektų tyrimai, bet ir organizuojamas nusikaltėlio persekiojimas, pasalos organizavimas ir pan. Tokios

taktinės operacijos tikslas yra panaudojant visas leistinas procesines, paieškos operatyvines bei technines priemones sukurti nusikaltimo tyrimo koncepciją (140, P.29).

Tokia įvykio vietos tyrimo koncepcija yra priimtina, kada kalbama tikrai apie taktinę operaciją. Daugelis kriminalistų sutinka, kad taktinę operaciją gali sudaryti tam tikrų veiksmų, tarp jų ir neprocėsinių, visuma. Bet iš esmės tai ne vienas veiksmas, o jų kompleksas.

Nuo 1970 metų apie taktines operacijas pradėjo rašyti A.Dulov, L.Drapkin ir kiti. (199; 197 ir kt.). Jie supranta taktinę operaciją kaip tam tikrą tardymo, paieškos operatyvinių, revizinių ir kitokių veiksmų, būtinų kokios nors užduoties sprendimui, visumą.

R.Belkin daugiau kalba apie taktines kombinacijas (150, P.137-143). Jis jas supranta kaip tam tikrų taktinių būdų visumą vieno tardymo veiksmo eigoje arba kaip tam tikrų tardymo veiksmų visumą (150, P.145).

Šie autoriai apie įvykio vietos tyrimą apskritai nekalba. Jie akcentuoja kitas užduotis, pavyzdžiui, "įtariamojo nustatymą", "lavono asmenybės nustatymą" ir kitas. Tai suprantama, nes daugelis taktinių operacijų atliekama po baudžiamosios bylos iškėlimo, o įvykio vietos apžiūra dažnai atliekama iki bylos iškėlimo. Todėl kriminalistai dažniausiai tik paminėdavo, kad apžiūrint įvykio vietą, galima atlikti taktinę operaciją. (žr.pav.: 332).

Daugelis rašančių apie įvykio vietos tyrimą mokslininkų teigia, kad įvykio vietos tyrimas, kaip ir įvykio vietos apžiūra, yra procesiniai veiksmai, kurie turi būti atliekami atitinkama procesinė forma (104; P.141; 120, P.6-9; 69, P.26).

Kriminalistiniu požiūriu įvykio vietos tyrimas - tai kriminalistinių techninių ir kriminalistinių taktinių bei metodinių veiksmų sistema, realizuojama procesiniam tikslui pasiekti. Taigi įvykio vietos tyrimą reikia suprasti kaip kompleksą kriminalistinių techninių-taktinių veiksmų, būtinų objektyvios tiesos įvykio vietoje nustatymui, panaudojant naujausius mokslo ir technikos pasiekimus. Be to, reikia pažymėti, kad įvykio vietos tyrimo metu, kaip ir įvykio vietos apžiūros metu, yra gaunama ir orientacinė informacija, kuri yra panaudojama nusikaltėlio paieškai ir kitų aplinkybių nustatymui.

S.Czerw teigia, kad kriminalistinis įvykio vietos tyrimas - tai taktinių - techninių veiksmų, atliekamų baudžiamąjį proceso rėmuose, kompleksas, kurio esmę sudaro visapusiški, detalūs ir susisteminti įvykio vietos stebėjimai, tyrimai ir analizė. Tyrimai yra skirti įvykio eigos rekonstrukcijai, aptiktos situacijos užfiksavimui, pėdsakų ir kitų informacinių šaltinių paieškai, įtvirtinimui ir apsaugojimui, turint tikslą visapusiškai ir objektyviai atskleisti įvykį bei jo aplinkybes, nustatyti kaltininką ir surinkti įrodomąją medžiagą baudžiamąjį proceso procedūrai (69, P.26-27).

Mūsų manymu, S.Czerw teisingai akcentuoja kriminalistinį įvykio vietos tyrimo charakterį. Tai rodo, kad įvykio vietos tyrimo subjektas turi turėti pakankamai kriminalistinių žinių bei patirties ir naudotis šiuolaikine kriminalistine technika, kuri jam padėtų išsamiai ištirti įvykio vietą.

S.Czerw į įvykio vietos tyrimo sąvokos turinį įtraukia ne tik apžiūrą, tam tikrus bandymus, tyrimus, bet, jeigu tai įmanoma, ir informacijos gavimą iš asmeninių šaltinių, jos analizę panaudojimą tolimesniam tyrimui. Be to, jis akcentuoja intelektualinės veiklos reikšmę.

Kriminalistinių techninių priemonių ir būdų sistema padeda pasiekti dviejų rūšių tikslus. Iš vienos pusės, tai tam tikrų objektų paieška, nustatymas, užfiksavimas, apsaugojimas ir paėmimas, kaip ir įvykio vietos apžiūros metu. Iš kitos pusės, tai tiriamieji tikslai, kai būtina išanalizuoti, išnagrinėti tam tikrus objektus ir dekoduoti juose esančią informaciją. Čia turima galvoje techninės priemonės ir būdai, kurie yra taikomi darant ekspertizes.

Taktiniai veiksmai, tiriant įvykio vietą susideda iš organizacinių priemonių, konkrečių metodų ir tyrimo kryptių nustatymo bei plačiai suvokiamos intelektualinės veiklos. Ši veikla leidžia suvokti įvykio vietą, kaip tam tikrą struktūrinę visumą, atkurti idealų įvykio modelį, iškelti ir patikrinti versijas apie įvykio mechanizmą, jo aplinkybes ir dalyvavusius asmenis bei suformuluoti tam tikras išvadas.

Tiriant sudėtingus įvykius, reikia turėti omenyje daugiapakopio tyrimo struktūrą, nes tuos pačius objektus įvykio vietoje gali tirti skirtingų sričių specialistai. Gi nusikaltimų rūšies specifiką nulemia, kokie tyrimo metodai taikytini. Nors ir galima nurodyti tam tikrus bendrus dėsnius ir taisykles, atliekant bet kokią įvykio vietos tyrimą, tačiau nužudymo vietos tyrimas ir autoįvykio vietos tyrimas turi tiek specifinių bruožų, kad kiekvienam iš jų reikia atskirų praktinių metodinių rekomendacijų.

Bet pagrindinis įvykio vietos tyrimo tikslas yra įvykio mechanizmo ir jo aplinkybių kriminalistinė rekonstrukcija. Praktinėje veikloje tas tikslas yra pasiekiamas, tik pasiekus specialiuosius tikslus, kurie kriminalistikoje žinomi kaip 7 auksiniai klausimai: kas (įvyko)? kur? kada? kaip? kuo (įvykdytas nusikaltimas)? kodėl? kas (įvykdė nusikaltimą)?

Tarp svarbiausių įvykio vietos tyrimo tikslų taip pat turime nurodyti pėdsakų ir kitų objektų suradimą, įtvirtinimą, jų apsaugos užtikrinimą bei faktinės įvykio situacijos užfiksavimą (protokole ir techniniais kriminalistiniais būdais).

Kriminalistinis įvykio vietos tyrimas padeda rekonstruoti įvykio mechanizmą, suformuluoti tam tikras išvadas ir versijas apie įvykį bei pagrįstai ir kryptingai atlikti tolesnį bylos tyrimą.

Kriminalistinis įvykio vietos tyrimas tai labai sudėtinga operacija. Kaip rašo M.Goc, tarp veiksmų, įeinančių į įvykio vietos tyrimo struktūrą, turime daug sąsajų, santykių, tad kiekvieno šitos sistemos elemento realizacijos būdas ir eilės tvarka, be abejo turės įtakos kitų sistemos elementų tyrimo galimybėms, veiksmingumui ir tikslingumui (79, P.244).

Šiuos veiksmus, kaip teisingai pažymi W.Gutekunst, visą laiką lydi intelektualinis procesas, jungiantis skirtingus veiksmus į vieną kompleksą. Be to, intelektualinė veikla žadina permanentinį vertinimo, analizavimo ir tyrimo rezultatų apibendrinimo procesą (82, P.53).

Sėkmingo įvykio vietos tyrimo prielaidos yra pačios įvykio vietos tinkama apsauga, geras pasirengimas ir apgalvotas tyrimo organizavimas. Čia būtina pabrėžti, kad jeigu įvykio vietoje atliekama apžiūra, tai reikia veikti taip, kad iš esmės neįvyktų pokyčių įvykio situacijoje. Šiuos aspektus ypatingai akcentuoja S.Czerw ir J.Mielnik (70, P.90; 113, P.12).

Apibendrinami išdėstyta medžiaga apie teorinius įvykio vietos tyrimo aspektus, galime suformuluoti keletą išvadų:

1. Praktikos analizė parodė, kad įvykio vietos apžiūros konceptualūs pagrindai, įtvirtinti įstatyme, jau neatitinka šiuolaikinių poreikių. Todėl kriminalistinėje literatūroje atsirado bandymų išspręsti šią problemą. Tai bandymai atlikti preliminarinius tyrimus įvykio vietoje, daiktinių įrodymų tyrimo ekspres metodai, ekspertizės atlikimas įvykio vietoje ir, pagaliau, situacinė ekspertizė.

2. Kriminalistinėje literatūroje atsirado nuomonių apie įvykio vietos tyrimą. Dažniausiai į jį buvo žiūrima kaip į savotišką įvykio vietos apžiūros tobulinimą, panaudojant technines priemones ir specialisto pagalbą.

3. Mūsų nuomone, į įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo problemas būtina pažvelgti iš naujų pozicijų. Mes siūlome trinarę pakopinę šio veiksmo sistemą:

- paprasta įvykio vietos apžiūra;
- kvalifikuota įvykio vietos apžiūra;
- įvykio vietos tyrimas.

Paprasta ir kvalifikuota įvykio vietos apžiūra - tai veiksmas, atitinkantis dabar veikiančios baudžiamojo proceso įstatymo normas, žinomas kriminalistikos teorijoje ir teisėsaugos institucijų praktikoje. Įvertinus praktikos poreikius, matyti, kad toks apžiūros lygių

turi savo privalumų. Tai turėtų padidinti šio veiksmo efektyvumą. Tardymo veiksmo "įvykio vietos apžiūra" metu yra renkami įrodymai.

4 Įvykio vietos tyrimas - tai naujo lygio procesinis veiksmas, kurio metu įrodymai ne tik renkami, bet ir tiriami.

5 Įvykio vietos tyrimas turi savo subjektą, objektą, tyrimo tikslus, uždavinius, principus, metodus, būdus ir priemones.

6. Įvykio vietos tyrimas - tai sudėtingas veikslių kompleksas, į kurį įeina įvykio vietos apžiūra bei įvykio vietos situacijos arba atskirų objektų kriminalistinis tyrimas. Yra nuomonių, kad įvykio vietos tyrimas nagrinėtinas ir plačiąja prasme. Tada jį įeitų dar kai kurie kiti neprocesiniai bei techniniai veiksmai.

7. Įvykio vietos tyrimas - tai sudėtingas ir kompleksiškas veiksmas, reikalaujantis, kaip taisyklė, glaudaus specialistų grupės bendradarbiavimo.

8. Įvykio vietos tyrimo reikšmė yra labai didelė, nes tik ką padarytam nusikaltimui ištirti jau pritaikomos kriminalistikos mokslo galimybės, sutrumpėja laikas tarp pėdsakų aptikimo bei jų ištyrimo. Kvalifikuotai atlikto įvykio vietos tyrimo metu ne tik užfiksuojami, išanalizuojami tam tikri pėdsakai, bet ir nustatomas jų tarpusavio ryšys, įvykio mechanizmas, dalyvavusių asmenų veiksmai, ir taip padedami tvirti pagrindai nusikaltimo ištyrimui.

9. Nors galiojantis BPK iš esmės leidžia atlikti tam tikrus tyrimus ir specialistui padaryti savo išvadas bei užfiksuoti įvykio vietos apžiūros protokole, bet siekiant padidinti šio veiksmo efektyvumą, būtina papildyti galiojančias procesines normas.

Kvalifikuotam įvykio vietos tyrimui ypatingą reikšmę turi korektiškai suformuluotų kriminalistinių uždavinių iškėlimas ir išsprendimas.

Įvykio vietos tyrimo teorija reikalauja nagrinėti ne tik tradicinius apžiūros uždavinius (paieškos, organizacinius, įtvirtinamuosius), bet ir naujus tiriamuosius uždavinius. Tarp naujų įvykio vietos tyrimo koncepcijos uždavinių akcentuojami informaciniai pažintiniai uždaviniai. Todėl, tobulinant procesinių veikslių taktiką, o tarp kitų veikslių ir įvykio vietos tyrimą, pirmiausiai būtina kurti jų optimalius informacinius pažintinius modelius. Šitie modeliai turi atvaizduoti pažinimo proceso logiką, jo atspindėjimo formas informacijos šaltiniuose ir pažintinės veiklos formų procesinę taktinę specifiką (237, P.145).

I.Luzgin, nagrinėdamas tardymą kaip pažinimo procesą, rašė, kad uždavinys yra tai, ką reikia atlikti veiklos eigoje. Funkcija - tai konkrečios veiklos pobūdis, norint išspręsti žmogaus iškeltus uždavinius ir pasiekti tam tikrus tikslus (247, P.17).

Kalbant apie uždavinių sprendimą, būtina pažymėti, kad, pavyzdžiui, psichologijoje ar filosofijoje dažniausiai tai tik intelektualinė (mąstymo) veikla, gi kriminalistikoje mes turime nuolat praktiškai spręsti iškilusius uždavinius. Bet net ir tada, kai uždavinys turi materialų pobūdį ir siejamas su konkrečiais veiksmais, jo sprendimas neišvengiamai turi ir intelektualiąją stadiją. Formuluoiant kriminalistinio uždavinio sampratą šis faktas leidžia sėkmingai pritaikyti kai kuriuos šiuolaikinės psichologijos teiginius. Kriminalistikoje uždavinys suprantamas objektyviai, nepriklausomai nuo to, ar kas nors jį sprendžia. Dažnai čia vienas subjektas iškelia uždavinį, kitas bando jį išspręsti, o trečias gali vertinti sprendimo rezultatus.

Informacijos surinkimo požiūriu uždavinio išsprendimą G.Granovskij apibūdina kaip tam tikros informacijos išgavimą teisingumo tikslams. Tyrimo pradžioje gauna tam tikrą potencialią informaciją, kuri yra (ar gali būti) pirminiuose duomenyse. Teisingumo tikslams potenciali informacija netinka, nes jos negali suvokti dauguma proceso dalyvių. Todėl ją reikia transformuoti į aktualiąją informaciją reikalingas ekspertas, turintis specialių žinių tam tikroje srityje. Norėdamas gauti aktualiąją informaciją; tam ekspertas privalo pertvarkyti pirminę informaciją į tarpinę (tas procesas gali turėti keletą stadijų), ir tik po to į informaciją, kuri sudaro įrodomuosius faktus (176, P.30).

Kriminalistai, nesigilindami į uždavinio sprendimo niuansus, deklaruoja, kad uždavinio išsprendimas - tai atsakymas į pateiktą klausimą. Toks požiūris turi ir praktinės reikšmės, nes atliekant ekspertizes, neretai būna situacijų, kada negaunami ne tik konkretūs rezultatai, bet ir iš esmės atsakyti į klausimą neįmanoma.

Tiriant nusikaltimus, susiduriama su įvairių rūšių uždaviniais, kurių iškėlimas ir sprendimas priklauso nuo daugelio veiksnių. Tokie veiksniai yra:

- rūšinė nusikaltimo kriminalistinė charakteristika;
- baudžiamojo įstatymo normos, apibūdinančios konkrečią nusikaltimo sudėtį;
- baudžiamojo proceso įstatymo normos, reguliuojančios baudžiamosios bylos tyrimo sąlygas ir tvarką;
- konkretūs informacijos šaltiniai apie nusikalstamą įvykį;
- konkreti tardymo operatyvinė ar ekspertinė nusikaltimo tyrimo situacija.

Uždavinių iškėlimas padeda organizuoti ir planingai atlikti tyrimą. Be to, iškeltų uždavinių sistema nustato būtinas technines priemones, kurios yra reikalingos pėdsakų suradimui, užfiksavimui, paėmimui ir tyrimui. Kriminalistinių uždavinių iškėlimo ir sprendimo procesas, tiriant įvykio vietą, turi savo vidinę logiką ir susideda iš tam tikrų veiksmų.

Mūsų manymu, G.Granovskio pasiūlyta veiksmų programa, sprendžiant ekspertinius trasologinius uždavinius (182, P.6-7), yra priimtina (su tam tikrais papildymais) ir tiriant įvykio vietą. Juo labiau, kad daugelis tiriamų įvykio vietoje objektų iš esmės yra trasologinės ekspertizės objektai. Jų tyrimui naudojamos trasologinės ekspertizės metodikos.

Mūsų manymu, kriminalistinio uždavinio sprendimo programa, tiriant įvykio vietą, gali turėti tokią struktūrą:

- tikslo nustatymas;
- aplinkybių suvokimas;
- susiorientavimas pirminėje informacijoje;
- uždavinio suformulavimas (aprašymas);
- bendro uždavinio suskaldymas į atskirus ar elementarius uždavinius;
- uždavinio sprendimo algoritmo pasirinkimas arba euristinės veiklos plano sudarymas;
- pasirinktų sprendimo būdų verifikacija ir intelektualus uždavinio sprendimas;
- konkrečių techninių priemonių ir metodų uždavinio sprendimui pasirinkimas;
- konkrečios operacijos, kurių metu pasiekiamas rezultatas;
- atskirų uždavinių išsprendimo rezultatų kontrolė;
- gautų rezultatų sintezė;
- galutinis gautų rezultatų įvertinimas;
- išvadų formulavimas;
- uždavinio sprendimo eigos ir rezultatų aprašymas bei užfiksavimas.

Iš pateiktos programos matome, kad tiriant įvykio vietą pirmiausiai būtina nustatyti tyrimo tikslą. Dažniausiai tai būna tipiniai tikslai, kurie yra suformuluoti kriminalistikos metodikos. Dažnai toks bendro pobūdžio tikslas yra formuluojamas pareigūno, kuris pagal įstatymą tirs šią bylą.

Kaip jau buvo minėta, uždavinys - tai tikslas, esantis konkrečiose aplinkybėse. Todėl ypatingas dėmesys yra skiriamas pirminių duomenų analizei (tyrimo objektui, tyrimo metodams ir pan.). Šis uždavinio sprendimo elementas yra labai sudėtingas, reikalaujantis daug dėmesio ir pastangų.

Kai jau yra nustatyti uždavinio tikslas ir pagrindinės aplinkybės, būtina verbaliai suformuluoti užduotį. Užduoties formulavimas yra labai svarbus elementas, nes tik suformuluoti klausimai gali būti sprendžiami.

Bendras uždavinys, kaip taisyklė, yra skaldomas į atskirus ar net į elementarius uždavinius. Kuo tiksliau bus suformuluoti reikalaujantys sprendimo klausimai, tuo kryptingesnis bus tyrimas. Elementarūs ir atskiri uždaviniai sudaro hierarchinę struktūrą.

Tolesnėje stadijoje būtina nustatyti uždavinio sprendimo būdą: ar tai bus tam tikras algoritmas ar euristinių veiksmų planas.

Kiekvieno uždavinio sprendimas prasideda pirminės informacijos analize, kuri būtina tyrimo tikslo nustatymui. Nustatomos uždavinio sąlygos ir reikalavimai. Nustatoma, kokius esminius duomenis jau turime ir kokių mums reikia sprendžiant uždavinį. Išsiaiškinama, koks yra santykis tarp turimos ir potencialios informacijos. Analizuojant pirminę informaciją, numatomi uždavinio sprendimo strateginiai būdai, formuluojama hipotezė, numatomas veiksmų (operacijų) planas, kuris su didžiausia tikimybe leis pasiekti nustatytą tikslą.

Remdamiesi hipoteze ir veiksmų planu, sprendžiantieji uždavinį tikslingai transformuoja jo sąlygas, taip artėdami mintyse prie sukurto tikslo įvaizdžio, arba netgi išsprendžia uždavinį.

Kontroliniai veiksmai skiriami gauto atsakymo patikrinimui arba rezultato palyginimui su uždavinio tikslu. Jeigu palyginimo rezultatas yra teigiamas, tai kontroliniai veiksmai nutraukiami. Jeigu nustatomas neatitikimas tarp gauto rezultato ir hipotezės, planas koreguojamas ir nagrinėjimo procesas pradedamas iš naujo.

Šioje stadijoje ne tik nustatomi veikimo būdai, bet vyksta ir jų verifikacija, t.y. šitų būdų analizė, įvertinamas ir pasirinkimas. Šis procesas gali vykti dvejopai. Vienas variantas, kai keliama viena sprendimo hipotezė ir, remiantis turima informacija, bandoma surasti tinkamą sprendimo kelią. Jeigu to nepakanka, renkama papildoma informacija. Toliau vyksta šito sprendimo verifikacija. Jeigu hipotetiškas sprendimas vertinamas teigiamai, jis tampa veiksmų vadovu. Taip uždavinio sprendimas baigiamas. Jeigu sprendimo variantas yra įvertinamas neigiamai, visas šis ciklas kartojamas. Šita struktūra gali būti pavaizduota taip:

$SH_1 \rightarrow V_1$, $SH_2 \rightarrow V_2$, $SH_3 \rightarrow V_3$, kur: SH - sprendimo hipotezė, V - (sprendimo) verifikacija.

Galimas ir kitas variantas, kada iškeliamos visos galimos sprendimo hipotezės, ir tik po to vyksta jų verifikacija. Šitas procesas gali būti pavaizduotas taip:

$SH_1, SH_2, SH_3 \rightarrow V_1, V_2, V_3$.

Kai uždavinio sprendimas yra numatytas, aprobuotas ir išspręstas intelektualinėje formoje, reikia numatyti praktinius uždavinio sprendimo būdus bei reikiamas tam technines priemones.

Tolesnėje stadijoje jau atliekamos praktinės uždavinio sprendimo operacijos. Iki šitos operacijos uždavinys buvo sprendžiamas teoriniais būdais, nuo šitos stadijos jau atliekami praktiniai sprendimo veiksmai. Gaunami tam tikri rezultatai. Gaunami elementarių ar atskirų uždavinių rezultatai kontroliuojami, lyginami su iškeltomis hipotezėmis.

Tolesnis laiptelis yra gautų rezultatų sintezė. Ši stadija gali būti ir techninio pobūdžio stadija, kurios metu reikia tik susumuoti gautus rezultatus, ir sudėtingas tyrimas, kai žemesnio lygio uždavinių sprendimo rezultatai būna aukštesnio lygio uždavinio sprendimo elementais.

Visi gauti rezultatai turi būti įvertinti, kaip jie atitinka iškeltas hipotezes, o galutiniai rezultatai turi neprieštarauti tarpiniams rezultatams. Rezultatai taip pat turi atitikti formalius įstatymo reikalavimus ir mokslinių tyrimų metodikų reikalavimus.

Po gautų rezultatų įvertinimo formuluojamos galutinės išvados bei aprašoma ir užfiksuojama uždavinio sprendimo eiga ir rezultatai.

Taigi uždavinių sprendimo pagrindai bus informacijos apie objektų požymių ir savybių išskyrimo, transformacijos, saugojimo, tyrimo ir vertinimo procesai.

Mūsų manymu, apžiūrint įvykio vietą, kriminalistinius uždavinius galima klasifikuoti pagal tokius kriterijus:

- bendrumo laipsnį;
- veiklos rūšį (sferą);
- turinį;
- sudėtingumo laipsnį;
- iškėlimo šaltinius;
- sprendimo eiliškumą;
- sprendimo būtinumą.

Pagal bendrumo laipsnį visi uždaviniai yra skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendrųjų kriminalistinių uždavinių pagrindas yra procesiniai uždaviniai, užfiksuoti BPK 2 straipsnyje. Ten iš esmės yra užfiksuoti svarbiausi nusikaltimo tyrimo tikslai. Tarp procesinių ir kriminalistinių uždavinių yra tiesioginis subordinacijos ryšys. Baudžiamojo proceso normos tiesiogiai valdo tik bendruosius kriminalistinius uždavinius.

Specialieji kriminalistiniai uždaviniai keliami, nagrinėjant atskirus nusikaltimo elementus.

Pagal veiklos rūšį (sferą) galime išskirti tardymo, ekspertinius, paieškos operatyvinius bei teisminius uždavinius. Ypatingą vietą šitoje klasifikacijoje turi įvykio vietos tyrimo uždaviniai, nes jie tiesiogiai neįeina nei į tardymo, nei į ekspertinius uždavinius. Su įvykio

vietos tyrimo uždaviniais siejasi specialisto uždaviniai, nes būtent jo kompetencijoje yra tam tikrų uždavinių sprendimas įvykio vietoje.

Sudėtingiausias yra kriminalistinių uždavinių klasifikavimas pagal jų turinį. Mes galime čia nurodyti tokias šių uždavinių grupes:

- euristiniai arba paieškos uždaviniai, kurie iškyla dėl būtinumo ieškoti ir surasti informacijos apie nusikaltėlį ir nusikaltimą. Šitie uždaviniai yra būdingi tiek įvykio vietos apžiūrai, tiek ir pirmoms įvykio vietos tyrimo stadijoms;

- įtvirtinamieji uždaviniai yra susieti su būtinumu užfiksuoti informaciją pagal proceso reikalavimus ir atitinkamais techniniais kriminalistiniais būdais. Tai uždaviniai, susiję su informacijos apsaugojimu ir išlaikymu tolimesniam jos tyrimui ir panaudojimui;

- tiriamieji uždaviniai, liečiantys informacijos ir jos šaltinių suvokimą ir nagrinėjimą, turint tikslą nustatyti tam tikrus faktus, jų ryšius ir pan. Tiriamuosius uždavinius galime suskirstyti į vertinamuosius, klasifikacinius, tikrinamuosius, identifikacinius, diagnostinius, situacinius, rekonstrukcinius ir t.t. Šis uždavinių sąrašas gali būti pratęstas, nes čia nurodyti tik pagrindiniai, kurie dažniausiai pasitaiko tyrimo metu.

Kiekvienas tiriamasis uždavinys toliau gali būti skaldomas į smulkesnius, priklausomai nuo konkrečios įvykio situacijos, nusikaltimo pobūdžio ir turimos apie jį informacijos.

- organizacinio taktinio pobūdžio uždaviniai iš esmės tik padeda išspręsti kitus (euristinius, tiriamuosius ar įtvirtinamuosius) uždavinius. Tai procesinio veiksmo planavimo, organizacijos ir koordinacijos uždaviniai;

- versijų kėlimo uždaviniai. Jie iškyla informacinio neapibrėžtumo situacijoje, kaip įrankis, padedantis sutvarkyti veiklą, kad būtų pasiekti tam tikri tikslai. Versijų kėlimo uždaviniai turi tam tikrų bendrų bruožų su euristiniais ir organizaciniais taktiniais uždaviniais;

- informaciniai uždaviniai. Šita uždavinių grupė yra artima organizaciniams taktiniams uždaviniams, nes pagrindinės jų funkcijos - tai informacinis tiriamosios veiklos aprūpinimas.

Pagal sudėtingumo laipsnį uždaviniai gali būti probleminiai, sudėtingi ir elementarūs. Probleminiai bus tokie uždaviniai, kurių sprendimas konkrečioje situacijoje yra neįmanomas, negavus papildomos informacijos. O tokios informacijos konkrečioje situacijoje nevisada galima gauti, todėl ir probleminis uždavinys gali likti neišspręstas. Probleminiai būna euristiniai, tiriamieji, ir kai kurie kiti uždaviniai.

Sudėtingi yra tokie uždaviniai, kurių sprendimas reikalauja įveikti tam tikrus sunkumus.

* Sudėtingi uždaviniai, kaip taisyklė, neturi algoritminio sprendimo būdo ir neretai turi

euristinių elementų. Uždaviniai gali būti sudėtingi ir dėl savo sprendžiamų klausimų kiekio, apimties.

Elementarūs - tai paprasti uždaviniai, dažnai jie turi sprendimo algoritmą. Tai dažniausiai informacijos išsaugojimo ir fiksacijos uždaviniai.

Pagal iškėlimo šaltinius kriminalistiniai uždaviniai, tarp jų ir įvykio vietos apžiūros bei tyrimo uždaviniai gali būti kvotos (tardymo), specialistų (ekspertų), prokurorų, teismo, gynėjų. Mūsų atveju dažniausiai galime kalbėti apie kvotos (tardymo) ir specialistų uždavinius.

Pagal sprendimo eiliškumą uždavinius galime skirstyti į pirmaeilius ir tolesnius.

Pirmaeiliai uždaviniai - tai neatidėliotini veiksmai, skirti pagalbos nukentėjusiajam suteikimui, neigiamų nusikaltimo pasekmių sumažinimui ir pan. Tolesni uždaviniai - tai veiksmai, atliekami, siekiant įtvirtinti, ištirti objektus ir kt., priklausomai nuo konkrečios situacijos.

Pagal sprendimo būtinumą uždaviniai yra skirstomi į būtinus ir fakultatyvinius. Būtinai yra tokie uždaviniai, kurių sprendimas determinuoja kitų uždavinių išsprendimą, t.y. neišsprendus būtinųjų uždavinių, negalima pradėti spręsti kitų. Fakultatyviniai uždaviniai - tai tokie, nuo kurių sprendimo šiuo momentu nepriklauso bylos tolesnis tyrimas. Fakultatyvinių uždavinių sprendimą galima atidėti vėlesniam laikui.

Kriminalistinių uždavinių iškėlimas ir jų sprendimas priklauso nuo situacijos. Šitas teiginys reiškia, kad nei vienas kriminalistinis uždavinys negali būti išspręstas be konkrečios situacijos įvertinimo. Čia slypi nenutraukiamas ryšys tarp objektyvaus (situacijos) ir subjektyvaus (uždavinio); tai charakteringa bet kokiai žmogaus veiklai. Šis ryšys kriminalistikoje suvokiamas kaip kriminalistinis determinizmas.

Mūsų manymu, G.Granovskij pagrįstai akcentuoja, kad ekspertizės uždavinio sprendimas - tai vientisas dinaminis procesas, kuris susideda iš kelių stadijų: uždavinio suvokimas, medžiagos nagrinėjimas, ekspertinių versijų iškėlimas ir patikrinimas, specialių uždavinių formulavimas, sprendimo metodų ir priemonių pasirinkimas, tyrimo planavimas, betarpiškas atskirasis ir lyginamasis tyrimas, rezultatų įvertinimas, tarpinių ir bendrų išvadų formulavimas, ekspertizės dokumentinis apiforminimas (182, P.71). Šitas procesas visiškai tinka ir tam tikriems tyrimams įvykio vietoje.

Aktualia problema kriminalistikoje tapo efektyvios kriminalistinių uždavinių sprendimo strategijos parengimas tiek ekspertizės srityje, tiek ir tardymo veiksmuose, tarp jų ir įvykio vietos tyrime.

Būtina pabrėžti, kad kriminalistinių uždavinių sprendimams ir ypač įvykio vietos tyrimams beveik neįmanoma pritaikyti algoritmų arba bent formalių sprendimo programų. Šioje srityje visada liks daug galimybių euristinei veiklai.

Atlikdami įvykio vietos tyrimą, mes turime spręsti vieną ar keletą pagrindinių uždavinių. Pradžioje rengiant tipines uždavinių sprendimo schemas, būtina laikytis tam tikrų jų parengimo principų. Tai tokie principai:

- loginis operacijų neprieštaravimas (nuoseklumas);
- veiksmų (operacijų) sistemos užbaigtumas, t.y. operacijų vientisumas ir pagrįstas tarpinių ir galutinių išvadų formulavimas;
- konstruktyvus lankstumas tyrimo eigoje;
- veiksmų turinio aiškumas ir vienareikšmiškumas;
- sprendimo kelio paieškos akivaizdumas ir prieinamumas (183, P.13-14).

Mūsų manymu, G.Granovskij teisingai nurodo, kad tyrimo programoje turi atsispindėti:

- uždavinio sąlygos, pradiniai duomenys;
- veiksmų sąrašas;
- veiksmų eiliškumas;
- ryšiai tarp tyrimo objektų ir tyrimo eigoje gautų rezultatų;
- operacijų turinys, tarpiniai rezultatai;
- operacijų realizacijos sąlygos (techninės priemonės ir pan.);
- ieškomas tikslas (183, P.14).

Apibendrinant galima teigti, kad kriminalistinių uždavinių iškėlimas ir sprendimas, tai optimaliausias įrankis tiriant įvykio vietą. Tik iškeltas uždavinys gali būti sprendžiamas. O kaip sakoma pagarsėjusiame aforizme "Korektiškai suformuluotas uždavinys, jau pusiau išspręstas".

Išnagrinėjus bendrus teorinius įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindus, tikslinga nustatyti šio veiksmo procesinius rėmus (kylančias procesines problemas, galimus sprendimo variantus). Tam yra skiriamas tolesnis šio darbo skirsnis.

2.2. PROCESINIAI ĮVYKIO VIETOS TYRIMO PAGRINDAI IR PROBLEAMOS

Kiekvieną klausimą ar problemą būtina nagrinėti ne izoliuotai, o sąsajoje su kitais tos struktūros elementais. Kiekvieno klausimo ar problemos pažinimas reikalauja nagrinėti ją vystymosi procese. Todėl, kalbant apie procesines įvykio vietos tyrimo problemas, turime žinoti pagrindinius (buvusius ir esamus) procesinius įvykio vietos apžiūros teiginius.

Lietuvos Respublikos BPK 199 straipsnyje rašoma: "Siekdamas rasti nusikaltimo pėdsakus ir kitus daiktinius įrodymus, išaiškinti įvykio situaciją, taip pat kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, tardytojas daro įvykio vietos, vietovės, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūrą.

Išimtiniais neatidėliotinais atvejais įvykio vietos apžiūra gali būti daroma iki baudžiamosios bylos iškėlimo. Šiais atvejais, kai yra tam pagrindas, baudžiamoji byla iškeliama tuojau pat, po įvykio vietos apžiūros padarymo.

(Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1965 m. kovo 13 d. įsako redakcija)".

Ši norma buvo priimta prieš trisdešimt dvejus metus ir įtvirtino anų metų situaciją.

Praktiškai šita norma kalba apskritai apie apžiūrą ir nurodo tos apžiūros pagrindines rūšis. Atskirai apie įvykio vietos apžiūrą kalbama tik antrojoje straipsnio dalyje, nagrinėjant šito veiksmo neatidėliotinumą aspektą. Bet čia nėra įvykio vietos apžiūros apibūdinimo. Straipsnyje yra nurodyti įvykio vietos apžiūros tikslai, kurie yra detalizuojami BPK komentare: "... surasti nusikaltimo pėdsakus bei kitus daiktinius įrodymus; išaiškinti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes; užfiksuoti tardytojo veiksmus ir apžiūros metu nustatytus faktinius duomenis; išsaugoti apžiūros metu paimtus objektus" (35, P.181).

BPK komentaras akcentuoja privalomą tardytojo buvimą įvykio vietos apžiūroje: "Todėl reikia, kad bylose, kuriose būtina daryti parengtinį tardymą, įvykio vietos apžiūrą atliktų tardytojas, o ne kvotos organo darbuotojas". (35, P.181).

Baudžiamąjį proceso reformos eigoje keičiasi tam tikri parengtinio tyrimo postulatai, nuostatos, ir todėl tardytojai praktiškai nebevažiuoja į daugelį įvykio vietos apžiūrų. Nors pagal mūsų atliktų tyrimų rezultatus matome, kad tarp žemo įvykio vietos apžiūrų lygio priežasčių nurodomas ir tardytojo nedalyvavimas apžiūroje.¹

¹ Apklausos rezultatai rodo, kad šią priežastį svarbia įvykio vietos apžiūros kokybei laiko 17 proc. ekspertų ir 19 proc. kitų pareigūnų.

BPK 200 straipsnis "Apžiūros darymo tvarka" nurodo pagrindinius įvykio vietos apžiūros atlikimo aspektus. Ten rašoma: "Reikiamais atvejais tardytojas, darydamas apžiūrą, gali kviesti dalyvauti atitinkamus specialistus. Apžiūros vieta gali būti apsupama iki apžiūros pabaigos.

Reikiamais atvejais, tardytojas, darydamas apžiūrą, išmatuoja, nufotografuoja ir nufilmuoja apžiūrimąją vietą ir atskirus objektus, sudaro planus ir schemas, pagamina pėdsakų atliejas ir atspaudus.

Daiktus ir dokumentus, rastus darant poėmį, kratą ar įvykio vietos, vietovės ir patalpos apžiūrą, tardytojas apžiūri toje vietoje, kur atliekamas atitinkamas tardymo veiksmas. Jeigu daiktams ar dokumentams apžiūrėti reikia ilgo laiko, arba jeigu yra kitų priežasčių, tardytojas juos apžiūri ten, kur daromas tardymas.

Pašto-telegrafo korespondencija apžiūrima laikantis šio kodekso 196 straipsnyje numatytų taisyklių.

Jeigu, darant apžiūrą iškyla reikalas padaryti poėmį, kratą, parodymą atpažinti, tai tardytojas tuos veiksmus atlieka laikydamasis šio kodekso 184-194 straipsniuose numatytų taisyklių."

(Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1967 m. spalio 27 d. įsako ir Lietuvos Respublikos 1991 m. gruodžio 10 d. įstatymo Nr. I-2078 redakcija).

Taigi galiojančiame BPK ypatingas vaidmuo, apžiūrint įvykio vietą, yra skiriamas tardytojui ir faktiškai ši nuostata jau prieštarauja kitoms Lietuvos Respublikos BPK normoms.

Mūsų manymu, jeigu baudžiamojo proceso reforma numato palikti tik vieną ikiteisminio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo formą - kvotą, tai nelogiška yra operuoti "tardymo", "tardytojo" ir pan. sąvokomis. Bet iš kitos pusės Konstitucijos 118 str. nurodyta, jog parengtinį tardymą atlieka tardytojai.

Būtina iš naujų pozicijų pažvelgti į tardymo ir kitus veiksmus, atliekant parengtinį tyrimą. Jeigu nebus parengtinio tardymo ir tardytojo, o ikiteisminis bylos tyrimas bus supaprastintas, tai gal reikia kalbėti apie procesinius bylos tyrimo veiksmus, neakcentuojant subjekto, bei apie organizacinius ir techninius veiksmus. Procesiniais bus visi veiksmai, kurie yra numatyti ir atliekami pagal BPK normų reikalavimus, ir kurių tikslai bus įrodymų rinkimas, patikrinimas ir įvertinimas, taip pat kiti bylos nagrinėjimo esminiai momentai. Tų veiksmų subjektas gali būti kvotėjas, prokuroras, specialistas, ekspertas.¹

¹ Baudžiamosios bylos tyrime specialistas ar ekspertas tyrimo subjektu gali būti, darant įvykio vietos tyrimą, ekspertizę, pateikiant išvadas.

Dabar gi, kaip ir prieš trisdešimt metų: "Įvykio vietos apžiūrą daro tardytojas. Jis atsako už visapusišką bei išsamią apžiūrą ir įstatymo reikalavimų vykdymą". (35, P.181).

Kaip matome, tardytojas yra ne tik įvykio vietos apžiūros dalyvis, bet iš esmės ir savotiška institucija. Nes įstatymas kalba tik apie tardytoją, kuris daro apžiūrą. Tardytojas atsako pagal įstatymą už "visapusišką bei išsamią apžiūrą", jis kviečia kitus dalyvauti apžiūroje, organizuoja jų darbą ir pan. "5. Tardytojas, darydamas apžiūrą, gali kviešti dalyvauti atitinkamus specialistus: kriminalistą, teismo mediką, autotechniką, biologą ir pan. Specialistas padeda (pabraukta mūsų) tardytojui surasti nusikaltimo pėdsakus, nustatyti jų susidarymo mechanizmą, paimti ir įpakuoti objektus, turinčius reikšmės bylai ir t.t. ... Atsižvelgdamas į įvykio vietos pobūdį, tardytojas parenka atitinkamą apžiūros tvarką, stadijas, būdus ir metodus, panaudoja (pabraukta mūsų) apžiūros metu kriminalistines ir kitas technines priemones" (35, P.182).

Kaip matome, tardytojas ne tik vadovauja, organizuoja įvykio vietos apžiūrą, bet ir privalo tiesiogiai ją daryti. Jis yra atsakingas ne tik už procesinių reikalavimų vykdymą, bet ir už savo sprendimus apie apžiūros taktiką, pėdsakų paieškos, fiksavimo ir paėmimo būdus bei priemones. Tik tardytojui leidus, įvykio vietos teritorijoje gali atlikti tam tikrus veiksmus apžiūros dalyviai ir kiti asmenys. Jeigu į įvykio vietos apžiūrą neatvykdavo tardytojas, tai jo funkcijas, kiek leido jo kompetencija, galėjo atlikti kvotos organo pareigūnas.

Nors formaliai, pagal įstatymo "raidę", situacija nepasikeitė, faktiškai yra labai didelių pokyčių.

Kaip jau minėjome, tardytojai praktiškai į įvykio vietos apžiūras nevažiuoja. Pasikeitė ir specialisto statusas. Todėl atsirado tam tikra baudžiamojo proceso įstatymo normų kolizija, jau nekalbant apie prieštaravimus su praktikos poreikiais.

Pagal anksčiau susiklosčiusią praktiką kartu su tardytoju įvykio vietų apžiūrose dalyvaudavo ir operatyviniai darbuotojai. "Atvykę į įvykio vietą anksčiau už tardytoją, jie imasi priemonių tvarkai palaikyti ir įvykio vietai apsaugoti. Jie gali persekioti ir sulaikyti nusikaltėlių, surasti įvykių mačiusius ar pirmiausiai jį aptikusius asmenis, patikrinti gretimą teritoriją, ieškoti pėdsakų, nusikaltimo įrankių, pagrobto turto, nusikaltėlio pamestų daiktų ir pan. Tačiau operatyviniai darbuotojai negali pažeisti pačios įvykio vietos bei daiktų išsidėstymo (1, psl. 181-182).

Baudžiamojo proceso įstatyme neįmanoma išsamiai reglamentuoti visų situacijų, kurios gali būti tiriant nusikaltimus. Siekiant sukonkretinti ir detalizuoti tam tikras įstatymo normas, yra rengiami poįstatyminiai aktai.

Vidaus reikalų organų tardytojų, kriminalinės policijos ir kriminalistinių ekspertizių padalinių sąveikos klausimai, darant įvykio vietos apžiūrą, reglamentuojami žinybiniais normatyviniais aktais (žr. 7; 6).

Nors minėtame žinybiniame normatyviniame akte ir kalbama apie "sąveiką", apžiūrint įvykio vietą ir praktikoje neretai taip ir būna, bet įstatyme yra pasakyta nedviprasmiškai, kad tardytojas daro apžiūrą, ir visi kiti turi vykdyti jo nurodymus. Čia vėl turime koliziją tarp veikiančios BPK normos ir žinybinio normatyvinio akto bei to veiksmo atlikimo praktikos.

Anksčiau darant apžiūrą būtinai turėjo dalyvauti du kviestiniai, dabar BPK tokio reikalavimo nėra. Tas supaprastino šio veiksmo organizavimą ir įvykio vietos apžiūros taktiką.

Pastebimai pasikeitė specialisto padėtis. Praktiškai iki BPK ir po jų priėmimo 1961-ais metais vyko rimtos diskusijos dėl specialisto kompetencijos, jo teisių ir pareigų, apžiūrint įvykio vietas (žr. 166; 143; 298; 258; 171).

Anksčiau įstatymas reikalavo, kad specialistas turėtų specialių žinių ir įgūdžių, būtų nesuinteresuotas bylos baigtimi ir įstatymo nustatyta tvarka padėtų surasti, įtvirtinti bei paimti įrodymus ir duoti paaiškinimus specialiais klausimais. Vėliau jo statusas buvo detalizuojamas ir tikslinamas.

Bet visi šie patikslinimai nepakeitė specialisto nei pagrindinių funkcijų, nei jo teisinio statuso pagrindų. Mokslininkai ir toliau teigė, kad būtina išplėsti specialisto teises. Apie tai ir mes kalbėjome ne vieną kartą (39, P.96-97; 36, P.75; 21, P.66-67).

Specialisto pagrindinės funkcijos iki BPK naujų normų priėmimo buvo konsultuoti tardytoją, kvotėją, prokurorą ar teismą ir jiems padėti, naudojant mokslines technines priemones ir specialias žinias, kai reikia surasti, užfiksuoti ir paimti įrodymus bei užfiksuoti veiksmo eigą ir jo rezultatus (54, P.6; 214).

Kaip teisingai pažymi P.Pošiūnas, "nesiryžtant atsisakyti specialisto procesinės figūros ir atsižvelgiant į praktikos poreikius, specialisto funkcijos buvo išplėtos ir priartintos prie eksperto funkcijų. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. gruodžio 10 d. įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo" pirmą kartą specialistui suteikė teisę atliekant tardymo veiksmus ar nagrinėjant bylą teisme tirti asmenis, dokumentus, daiktus ar įvykio vietą (pabraukta mūsų), ir remiantis šių tyrimų duomenimis pateikti išvadą, kai tam reikia specialių žinių (BPK 84² str.)", (54, P.6-7). Toliau P.Pošiūnas rašo: "Taigi, šis įstatymas specialisto išvadą pripažino įrodymu (BPK 74 str.). Tai buvo reikšmingas žingsnis priartinant specialisto procesinę figūrą prie eksperto. Po šio BPK papildymo dalyvaujantis tardymo veiksmo specialistas, radęs pirštų atspaudus, gali iširti ir

nustatyti jų tinkamumą asmeniui identifikuoti: pagal batų įspaustinius pėdsakus gali pasakyti, ar tai vyriškų, ar moteriškų batų pėdsakai, jų dydį ir kitus požymius; apžiūrėjęs lavoną - nurodyti kūno sužalojimo pobūdį ir atsakyti į daugelį kitų klausimų, dėl kurių anksčiau būdavo skiriamos ekspertizės ir be reikalo užsitęsavo bylos tyrimas. Toks BPK papildymas sudarė galimybes atliekant tardymo veiksmus operatyviau ištirti pėdsakus, daiktinius įrodymus, asmenį ir įvykio vietą (pabraukta mūsų) (54, P.6-7).

Toliau P.Pošiūnas rašo, kad specialisto teisės buvo dar išplėtos, ir jis jau gali teisėjo, tardytojo ar kvotos organo raštišku pavedimu pateikti išvadą ir iki bylos iškėlimo, ir ne tik atliekant tardymo veiksmus, bet ir kitais atvejais, jeigu reikia specialių žinių nusikaltimo aplinkybėms nustatyti (BPK 84² str.). Po šio BPK papildymo nebeliko esminio skirtumo tarp eksperto ir specialisto procesinio statuso (54, P.7). Nors tik aukščiau paminėti baudžiamojo proceso pakeitimai išplėtė specialisto teises įvykio vietoje, bet praktikoje ir anksčiau situacija jau buvo tokia, nes faktiškai specialistai kriminalistai ar medikai dirbdavo įvykio vietoje savarankiškai, autonomiškai nuo tardytojo. Tardytojas tik užfiksuodavo protokole, kas ir kaip buvo rasta, užfiksuota ir paimta.

Naujai įtrauktas į BPK 84² straipsnis "Specialisto išvada" labai rimtai keičia specialisto statusą. "Specialistas šaukiamas tais atvejais, kai atliekant tardymo veiksmus ar nagrinėjant bylą teisme, reikia specialių žinių asmeniui, dokumentams, daiktams ar įvykio situacijai ištirti. Remdamasis šių tyrimų duomenimis, specialistas gali pateikti išvadą.

Specialisto išvada gali būti įrašoma į tardymo veiksmo arba teisiamojo posėdžio protokolą. Po išvada, parašyta tardymo veiksmo protokole, specialistas pasirašo. Jeigu tardymo veiksmų atlikimo metu ar teisiamajame posėdyje specialistas išvados pateikti dar negali, jis ją parašo per kvotėjo, tardytojo ar teismo nustatytą terminą atskirame dokumente ir pasirašo.

Specialistas teisėjo, tardytojo ar kvotos organo raštišku pavedimu gali pateikti išvadą ne tik atliekant tardymo veiksmus, bet ir kitais atvejais, jeigu reikia specialių žinių nusikaltimo aplinkybėms nustatyti.

Specialistas gali pateikti išvadą ir iki baudžiamosios bylos iškėlimo".

(Lietuvos Respublikos 1991 m. gruodžio 10 d. įstatymo Nr. I-2078 ir 1993 m. birželio 10 d. įstatymo Nr. I-180 redakcija).

Pateiktoje normoje yra užfiksuota, kad specialisto išvada gali būti įrašoma į tardymo veiksmo protokolą.

Iš kitos gi pusės BPK 203 straipsnio komentare yra pasakyta: "Protokole turi būti užfiksuoti tik tie faktiniai duomenys, kurie nustatyti, tiesiogiai apžiūrint situaciją ir daiktus. Negalima protokole užrašyti asmens aiškinimų, ar tardytojo bei specialisto išvadų dėl pėdsakų susidarymo proceso ir pan. (pabraukta mūsų)" (35, P.184).

Tarp pateiktų normų ir jų komentaro vėl matome aiškų prieštaravimą. Pati kolizijų problema yra natūrali ir neišvengiama, kada baudžiamojo proceso kodekse nuolat keičiami atskiri institutai, kai jame vienu metu egzistuoja ir seno, ir naujo kodekso normos.

Specialisto pasikeitusį statusą akcentuoja ir E.Palskys. Jis rašo: "Iš esmės pasikeitė specialisto procesinis statusas. Specialistas iš tardytojo techninio pagalbininko, konsultanto (dalyvaudavo tardymo veiksmuose ir padėdavo tardytojui surasti, įtvirtinti ir paimiti įrodymus, taigi neturėjo eksperto autonomijos) tapo savarankišku proceso dalyviu. Platesnės ir jo funkcijos: specialistas gali pateikti išvadą ne tik atliekant tardymo veiksmus, bet ir kitais atvejais, jeigu reikia specialaus išmanymo nusikaltimo aplinkybėms nustatyti. Be to, specialistas gali pateikti išvadą ir iki baudžiamosios bylos iškėlimo (BPK 84² str.). Specialisto paskirtis ir funkcijos panašėja į eksperto. Tačiau praktikoje dėl specialisto dar daug neaiškumų: kokius tyrimus jis gali atlikti, koks procesinis dokumentas nustato jo užduotis, kokia yra specialisto išvados struktūra, forma, turinys ir kt." (47, P.108-109).

Iš dalies šią problemą "savo kompetencijos ribose" bando spręsti Lietuvos teismo ekspertizės institutas. Teisingumo ministerijos 1994 m. gruodžio 29 d. įsakyme Nr. 85 "Dėl ekspertizių darymo Lietuvos teismo ekspertizės institute nuostatų patvirtinimo" yra kalbama ir apie specialisto išvadą (5, P.33-34).

Šio poįstatyminio akto pagrindinių teiginių analizė rodo, kad jo autoriai specialisto išvadą suvokia kaip nesudėtingos ekspertizės atmainą. "Raštiškas pavedimas duoti specialisto išvadą surašomas tais atvejais, kai reikia specialių žinių nusikaltimo aplinkybėms nustatyti ar kitiems klausimams išspręsti ir nereikia atlikti sudėtingų tyrimų". (5, P.34).

Pavedimas pateikti specialisto išvadą, tyrimo metodikos, teisiniai ir kiti pagrindiniai klausimai yra analogiški, kaip ir skiriant bei darant ekspertizę.

Mūsų manymu, padidėja tik ekspertinės įstaigos vadovų vaidmuo, pateikiant specialisto išvadą. "Specialisto išvada surašoma specialiame blanke, specialisto pasirašoma ir patvirtinama instituto antspaudu. Skyriaus vedėjas patikrina specialisto išvadą, vizuoja antrą jos egzempliorių ir perduoda instituto direktoriui ar jo pavaduotojui, kurie susipažįsta su specialisto išvada, ir vieną jos egzempliorių siunčia prašiusiai duoti išvadą institucijai, o kitas išvados egzempliorius lieka institute". (5, P.34).

Jeigu į specialisto išvadą žiūrėsime kaip į supaprastintą ekspertizę, kurios dalis yra atliekama įvykio vietoje, tai gal toks ekspertinės įstaigos vadovų teisių išplėtimas ir turi pagrindo. Bet jeigu į specialisto išvadą žiūrėsime kaip į naujos rūšies procesinį veiksma, kuris apima ir kvalifikuotą įvykio vietos apžiūrą, ir atitinkamus ekspertinio tyrimo elementus, tai turi didėti ir asmeninė specialisto atsakomybė.

Formaliai, pagal BPK normas tam tikrus kriminalistinių objektų tyrimus galima atlikti įvykio vietoje, o tų tyrimų rezultatus galima panaudoti įrodinėjimo procese.

Galiojančios ir reglamentuojančios įvykio vietos apžiūrą BPK normos iš dalies jau paseno, neatitinka kriminalistikos teorijos ir nusikaltimų tyrimo praktikos poreikių ir prieštarauja ar nesiderina su kitomis veikiančiomis normomis.

Mūsų manymu, BPK 199 ir 200 straipsnius galima pateikti taip:

199 straipsnis. Apžiūros darymo pagrindai ir tvarka. "Siekiant rasti, įtvirtinti ir paimti pėdsakus ir kitus materialius su tiriamuoju įvykiu susijusius objektus, išaiškinti įvykio situaciją bei kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, yra daroma apžiūra.

Įpareigotas pareigūnas¹ daro įvykio vietos, vietovės, patalpų, transporto priemonių, daiktų ir dokumentų, pašto-telegrafo korespondencijos, žmonių ir gyvūnų bei jų lavonų apžiūrą ir apie tai surašo protokolą pagal šio kodekso 114, 114¹, 115 straipsniuose numatytas taisykles.

Dalyvauti apžiūroje gali būti kviečiami atitinkamų sričių specialistai. Šio kodekso nustatytais atvejais apžiūroje gali dalyvauti ir kiti proceso dalyviai.

Apžiūros darymo metu naudojamos techninės kriminalistinės priemonės apžiūrimų objektų požymiams nustatyti bei įtvirtinti.

Kaip taisyklė, aptikti objektai apžiūrimi procesinio veiksmo atlikimo vietoje".

200 straipsnis. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas.

"Tiriant akivaizdžius ar nesunkius nusikaltimus kvotos organo ar kitas įpareigotas policijos pareigūnas gali pats atlikti paprastą įvykio vietos apžiūrą, kurios metu užfiksuojama įvykio situacija, užfiksuojami ir paimami aptikti pėdsakai ir kiti objektai.

Tiriant neakivaizdžius ar sunkius nusikaltimus, daroma kvalifikuota įvykio vietos apžiūra, kurioje dalyvauja kvotos organo pareigūnas ir specialistas kriminalistas. Reikiama atvejais dalyvauti kvalifikuotoje įvykio vietos apžiūroje gali būti pakviesti ir kitų sričių specialistai. Apžiūros metu įvykio vietoje, panaudojant reikalingas technines kriminalistines

¹ Pagal galiojantį įstatymą apžiūros subjektu gali būti tardytojas, kvotėjas, prokuroras, teismas. Mūsų manymu, tokiu subjektu gali būti ir specialistas (ekspertas). Kaip jau minėjome, pavyzdžiui, Švedijoje įvykio vietos apžiūras atlieka grupė specialistų.

priemonės ir metodus yra surandami, įtvirtinami ir paimami pėdsakai bei kiti sąsajų su tiriamuoju įvykiu galintys turėti objektai.

Apžiūros metu įvykio situacija turi būti užfiksuota ir atitinkamais techniniais kriminalistiniais būdais.

Turint sunkiausius nusikaltimus, atliekamas įvykio vietos tyrimas, kurio tikslas - nusikalstamą veiką ištirti operatyviai, optimaliai išnaudojant mokslinį techninį potencialą ir kriminalistinių tarnybų galimybes.

Įvykio vietos tyrimas apima kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros elementus ir atskirų objektų, jų sistemų bei įvykio vietos situacijos tyrimą, kurio metu panaudojant specialias žinias, perkoduojama neakivaizdi susieta su tiriamuoju įvykiu, informacija.

Atskirų objektų ar jų sistemų tyrimus įvykio vietoje atlieka atitinkamų sričių specialistai. Įvykio vietos situacijos bei kompleksinius objektų tyrimus įvykio vietoje organizuoja ir atlieka, padedant kitų sričių specialistams, specialistas kriminalistas.

Apie atliktą įvykio vietos tyrimą surašomas protokolas, kuriame išdėstomi pagrindiniai šio veiksmo atlikimo etapai bei nurodomos panaudotos metodikos ir mokslinės techninės priemonės ir pateikiami pasiekti rezultatai. Protokolą pasirašo atlikęs tyrimą specialistas ar specialistai."

Atsižvelgiant į pasikeitusį baudžiamųjų bylų tyrimo procesą, reikia pakeisti BPK 199 straipsnyje formuluotę, nurodančią apžiūros atlikimo subjektą. Šių dienų praktikoje tą veiksmą dažniausiai atlieka kvotos organo pareigūnas, bet gali atlikti ir kiti proceso subjektai, būtent tardytojas, prokuroras. Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimo subjektu turėtų būti ir specialistas. Todėl tiksliau ir teisingiau yra kalbėti apie apžiūros atlikimą, nesukonkretinant šito veiksmo procesinių subjektų.

Siūlome taip pat išplėsti atliekamų apžiūrų rūšių sąrašą, nes BPK 199 str. yra nurodytos tik įvykio vietos, vietovės, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūros. Atskirai BPK 201 ir 202 straipsniuose yra kalbama apie lavono apžiūrą ir asmens apžiūrą. BPK 200 str. yra kalbama apie pašto-telegrafo korespondencijos apžiūrėjimą, bet čia turima omenyje apžiūra, kaip pažinimo metodas, kuris yra taikomas poėmio metu.

Mūsų manymu, į pateiktą sąrašą būtina įtraukti transporto priemonių apžiūrą, kuri turi savo specifinių atlikimo bruožų ir praktikoje pasitaiko gan dažnai.

Svarbiausi pakeitimai yra siūlomi BPK 200 straipsnyje. Siūloma įstatymiškai įtvirtinti paprastą ir kvalifikuotą įvykio vietos apžiūrą bei įvykio vietos tyrimą.

Aukščiau pateiktos formuluotės įrašymas į BPK normą privers policijos pareigūnus neformaliai apžiūrinėti įvykio vietas, o tai sudarys palankesnes sąlygas tirti nusikaltimus. Nes, kaip rodo praktika, dėl daiktinių įrodymų, kuriuos dažniausiai galima rasti, apžiūrint įvykio vietą, stokos, netgi nustačius įtariamąjį, jo kaltės įrodyti dažnai nepavyksta.

Kvalifikuota įvykio vietos apžiūra yra atliekama kvotos organo arba kito įpareigoto pareigūno ir specialisto kriminalisto.

Pateiktoje BPK 200 str. redakcijoje kalbama ne apie daiktinius įrodymus (žr. BPK 199 str.), o apie pėdsakus ir kitus materialius objektus, kurie gali būti susiję su tiriamuoju įvykiu.

Kvalifikuotos apžiūros metu įvykio vieta turi būti užfiksuota ne tik protokole, bet ir atitinkamu techniniu kriminalistiniu būdu: fotografuojant, įrašant į videojuostą, modeliuojant, braižant planus, schemas ir pan.

Tokios formuluotės, mūsų manymu, yra tikslesnės. Įvykio vietos apžiūros metu kalbėti apie daiktinius įrodymus galime tik sąlyginai, nes dažniausiai dar nėra nustatytas ryšys tarp surastų objektų, pėdsakų ir tam tikros veikos. Tie objektai nėra patikrinti ir įvertinti, o tai yra būtina įrodinėjimo procese. Be to, mes dar ne visada galime charakterizuoti tam tikrą veiką kaip nusikaltimą.

Svarbiausiais BPK 200 str. pakeitimais laikytini klausimai, susiję su įvykio vietos tyrimu. Įvykio vietos tyrimas yra suprantamas kaip kompleksinis veiksmas, aprėpiantis kvalifikuotą įvykio vietos apžiūrą ir atskirų objektų, jų sistemų ar įvykio vietos situacijos tyrimą. Tyrimo metu yra atliekami veiksmai, kurie dekoduoja, pakeičia informaciją. Tokie tyrimai yra artimi specialisto išvadai, bet dažnai jie būna daug sudėtingesni, nes sprendžia neretai kompleksinius ar sudėtingus diagnostinius bei identifikacinius klausimus.

Pagrindinį vaidmenį įvykio vietos tyrimo metu atlieka specialistas kriminalistas, kuris atsako ne tik už atskirų objektų tyrimą, bet ir už kvalifikuotą įvykio vietos apžiūrą. Tyrimo metu gali dalyvauti kvotos organo bei kiti pareigūnai.

Jeigu atliekama įvykio vietos tyrimo operacija, t.y. kartu su įvykio vietos tyrimu yra atliekamos paieškos, operatyvinės ir kitos neprocesinės priemonės, tai šitų visų priemonių koordinatoriumi bei organizatoriumi yra kvotos organo pareigūnas.

Apibendrinami galime teigti, kad baudžiamojo proceso kodekse yra daug normų kolizijų, kurios neišvengiamos, pamažu reformuojant BPK atskirus institutus.

Reglamentuojančios įvykio vietos apžiūrą BPK normos taip pat jau neatitinka dabartinės situacijos, ir iš dalies prieštarauja kitoms BPK normoms. BPK normos,

reglamentuojančios įvykio vietos apžiūros klausimus, jau neatitinka nei kriminalistinės įvykio vietos tyrimo koncepcijos, nei praktikos poreikių.

Todėl siūloma įteisinti dviejų lygių įvykio vietos apžiūras bei įvykio vietos tyrimą, kaip savarankišką procesinį veiksma.

Įvykio vietos tyrimo koncepcijos suvokimui neužtenka išnagrinėti vien tik jo teorinius bei procesinius pagrindus. Kriminalistinių uždavinių iškėlimo ir sprendimo sistema leidžia suprasti to veiksmo metodinius pagrindus bei ypatingą specialisto vaidmenį šitame procesiniame veiksmo.

2.3. METODINIAI ĮVYKIO VIETOS TYRIMO PAGRINDAI

Apskritai įvykio vietoje gali būti atlikti tokie tardymo veiksmai, kaip apklausa, tardymo eksperimentas ir parodymų patikrinimas vietoje. Įvykio vietoje gali būti atlikta ir ekspertizė. Apžiūrėjęs įvykio vietą, specialistas gali pateikti savo išvadą. Be to, yra būtina nurodyti skirtumus tarp tokių sąvokų kaip "įvykio vietos tyrimas" ir "tyrimas įvykio vietoje".

Atliekant įvykio vietos tyrimą, susiduriame su įvykio mechanizmo bei jo elementų modeliavimu ir atskirų nusikaltimo mechanizmo elementų rekonstrukcija. Modeliavimo ir rekonstrukcijos metodai yra naudojami tiek naujos informacijos gavimui, tiek ir jos patikrinimui. Todėl šitie metodai yra plačiai naudojami tokiuose tardymo veiksmuose, kaip tardymo eksperimentas, parodymų patikrinimas vietoje ir ekspertizėse įvykio vietoje. Šių metodų panaudojimas yra gana plačiai aprašytas vokiečių, čekų bei rusų kriminalistinėje literatūroje (žr.: 60; 129; 95; 131; 249; 149 ir kt.). Šių pažinimo metodų reikšmė yra itin didelė, tiriant įvykio situaciją. Tyrimas įvykio vietoje - tai toks pažinimo procesas, kuriuo siekiama aptikti, užfiksuoti ir perkoduoti neakivaizdžią informaciją. Šis metodas gali būti panaudotas atliekant ekspertizę įvykio vietoje. Jas reikia, kai įvykio vietos apžiūra jau atlikta, o gautą jos metu informaciją būtina čia pat iširti, panaudojant tam tikras ekspertines metodikas. Dažniausiai yra tiriami atskiri įvykio mechanizmo aspektai, bet iš esmės yra įmanoma ir visos įvykio vietos situacijos ekspertizė; apie tai rašė daugelis kriminalistų: (Komarinec B., Eisman A., Granovskij G., Belkin R. ir kiti). Bet dažniausiai apie ekspertizę buvo kalbama jau po baudžiamosios bylos iškėlimo ir savaime aišku, po įvykio vietos apžiūros. Tyrimas, kuris yra atliekamas įvykio vietos apžiūros metu ir kuris yra užfiksuojamas specialisto išvadoje - tai supaprastintas ekspertinis tyrimas. Dažniausiai tai atskirų pėdsakų tyrimas.

Kaip jau minėta įvykio vietos tyrimas - tai procesinis veiksmas, kurio metu yra kvalifikuotai apžiūrėta įvykio vieta ir atlikti įvykio situacijos ar jos atskirų elementų tyrimai, siekiant suvokti nusikaltimo mechanizmą ir jo aplinkybes, dalyvavusiųjų jame asmenų veiksmus bei jų charakteristikas, iškelti pagrįstas versijas apie nusikaltėlių ir kitas reikšmingas bylos aplinkybes.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas turi kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros bei kompleksinės ekspertizės elementų.

Toks naujas procesinis veiksmas turi daug privalumų:

1) nusikaltimo tyrimo operatyvumas ir kryptingumas;

- 2) mokslinių techninių metodų ir priemonių visapusiškas ir neatidėliotinas panaudojimas jau įvykio vietoje;
- 3) kompleksinis pėdsakų, daiktų ir pačios įvykio situacijos tyrimas;
- 4) pagrįstų versijų iškėlimas;
- 5) neatidėliotinas ir efektyvus įvykio vietos tyrimo metu gautos informacijos panaudojimas taktinės operacijos metu;
- 6) ekonomiškumas.

Įvykio vietos tyrimas sudaro sąlygas ne tik kvalifikuotai surasti ir įtvirtinti pėdsakus, bet ir juos išnagrinėti, išanalizuoti, perkoduoti esamą juose informaciją. Anksčiau tai buvo įmanoma tik atlikus ekspertizę, kurios paskyrimas ir atlikimas užimdavo nemažai laiko. Dabar, kada viskas vyksta įvykio vietoje, tokių problemų nėra. Jau pačioje pradžioje, tik aptikus nusikaltimą, galima operatyviai ir kryptingai dirbti, nes nuo pat pradžių gauname informaciją apie nusikaltimą ir nusikaltėlį.

Įvykio vietos tyrimas neginčijamai numato platų mokslinių techninių metodų ir priemonių panaudojimą įvykio vietoje; juos čia galima taikyti tiesiogiai, negaištant laiko ir taikant specialistų žinias. Kriminalistinių metodų ir priemonių panaudojimas tiriant įvykio vietą, be abejo, sudarys geresnes sąlygas ne tik pėdsakų tyrimui, bet pirmiausia jų suradimui. Kompleksiškas mokslinių techninių priemonių ir metodų panaudojimas besąlygiškai sudarys tvirtą bazę ne tik nusikaltimo aiškinimui, bet ir nusikaltėlio kaltės įrodymui. Kompleksinis pėdsakų, daiktų ir įvykio situacijos tyrimas padės iškelti pagrįstas versijas.

Tiriant sunkiausius, rezonansinius nusikaltimus, kada atliekama taktinė operacija, įvykio vietos tyrimo metu gauta informacija gali padėti greitai išaiškinti nusikaltimą, nustatyti įtariamąjį asmenį, surinkti kitus įrodymus.

Įvykio vietos tyrimas sudaro galimybes gauti tokios informacijos, kurią norint gauti kitais būdais, reikėtų atlikti daug tardymo ir kitų veiksmų, tai tęstųsi ilgą laiką ir negarantuotų tos informacijos patikimumo. Taigi įvykio vietos tyrimas, kaip kompleksinis procesinis veiksmas, yra ir efektyvus ir ekonomiškas.

Įvykio vietos tyrimas yra sudėtingas, kompleksinis, daugiaplanis veiksmas, kurio metu yra įvykdomos paieškos, fiksacijos, tyrimo, organizacinės techninės ir kitokios funkcijos. Šitos funkcijos yra realizuojamos, iškeliant ir sprendžiant skirtingų lygių uždavinius.

Įvykio vietos tyrimo metu yra nudojami ir empirinis, ir loginis pažinimo būdai. Tyrimo metu priklausomai nuo įvykio sudėtingumo, akivaizdumo ir t.t., mes einame nuo akivaizdžių pėdsakų prie neakivaizdžių, nuo pėdsakų požymių prie juos palikusiuųjų objektų savybių, nuo

atskirų nustatytų faktų prie jų ryšių, nuo pavienių faktų prie skirtingo lygio faktų sistemų. Taip mes susiduriame su keliais įvykio vietos tyrimo lygiais. Paprasčiausias variantas būna tada, kada nuo makrolygio mes pereiname į mikrolygį, turėdami tikslą grįžti į situacijos tyrimą makrolygyje su daug didesniu informacijos "bagažu".

Įvykio vietos tyrimas nėra paprasta kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros ir ekspertizės elementų suma, o sudėtinga nauja struktūra, kurios elementai, nors ir yra panašūs į aukščiau minėtų veiksmų elementus, bet naujoje sistemoje jie įgauna visiškai naują reikšmę. Įvykio vietos tyrimo metu atliekama ne tik informacijos analizė, bet ir jos sintezė. Ir tas procesas yra kartojamas daug kartų skirtinguose lygiuose ir skirtingoje apimtyje.

Įvykio vietos tyrimo metu ne tik ieškoma latentinės informacijos, ji užfiksuojama, analizuojama, bet ir atliekamos kitos operacijos su ja. Informacija gali būti įvertinta, taip pat naudojama klasifikaciniams, diagnostiniams bei identifikaciniams tyrimams, versijų ir kėlimui ir pan.

Įvykio vietos tyrimas - tai retrospektyvinis pažinimo procesas, kuriuo metu mes panaudojame tiek algoritminius, tiek ir euristicinius pažinimo būdus. Pradinėse įvykio vietos tyrimo stadijose mes galime kalbėti apie tam tikrų pėdsakų ir kitų objektų suradimo, įtvirtinimo algoritmus, kurie yra charakteringi įvykio vietos apžiūrai. Toliau mes galime kalbėti apie atskirų objektų tyrimo (informacijos transformavimo) algoritmus.¹ Bet naudojama kriminalistikoje algoritmo sąvoka labai skiriasi nuo algoritmo sąvokos matematikoje ar kibernetikoje. Mes operuojame ne griežtu algoritmu, kaip matematikai, kur kiekvienas tolesnis žingsnis yra griežtai determinuotas, o algoritmais, kuriuose yra įmanomi euristiciniai veiksmai (181, P.6-12).²

Sprendžiant diagnostinius, situacinius ir kitus klausimus įvykio vietos tyrime, euristicinių pažinimo metodų reikšmė bus tuo didesnė, kuo mažiau bus pozityvios informacijos. Kuo daugiau yra informacijos, tuo lengviau yra paruošti ir pritaikyti konkrečius veikimo algoritmus, sprendžiant tam tikras užduotis.

Dėl informacinio neapibrėžtumo įvykio vietos tyrimo metu galima naudoti tik tam tikrus veikimo algoritmus ir tik labai siauroje srityje. Todėl netgi įvykio vietos apžiūroje dažniausiai yra naudojamos aprašomojo pobūdžio veikimo schemos. Nors negalime algoritmizuoti įvykio vietos tyrimui, sukurti algoritmų, ypatingą dėmesį turime skirti šios veiklos suregulavimui,

¹ Apie tai bus rašoma vėliau šiame skirsnyje.

² Skirsnyje 2.1 nagrinėjant kriminalistinius uždavinius rašėme ir apie algoritmus.

Reikia, kad ji būtų suplanuota, ypač tada, kai nuo vieno specialisto atliktų tyrimų priklauso kitų tyrimų rezultatai.

Kalbant apie įvykio vietos tyrimą, būtina turėti galvoje trijų lygių tyrimus. Tai atskirų, pavienių objektų, tam tikrų objektų sistemos (lokalinės struktūros) ir įvykio vietos situacijos tyrimai. Kriminalistinėje literatūroje situacijos sąvoka yra interpretuojama nevienareikšmiškai. Dažniausiai yra kalbama apie tardymo ar ekspertines situacijas, kurios yra suprantamos kaip tam tikrų veiksmų visumos, turinčios įtakos parengtiniam tardymui ar ekspertų veiklai. Tokiu aspektu apie tardymines situacijas rašė daug kriminalistų, tarp jų ir R.Belkin, I.Luzgin, L.Drapkin, N.Selivanov ir kiti (žr.:151; 219; 291; 198; 172; 195; 173; 297).

Mūsų aptariamą situaciją reikia suprasti kitaip. Tai tam tikrų objektų (pėdsakų, daiktų) ir jų tarpusavio ryšių, susijusių su tiriamuoju įvykiu, sistema. Ypatingas šitos sistemos bruožas - tai jos kintamumas. Šita sistema nėra stabili, lengvai pažeidžiama. Jos tyrime ypatingą reikšmę turi laiko faktorius. ¹Todėl, kalbant apie įvykio vietos situaciją, galime nurodyti jos vystymosi pagrindinius etapus:

1. Ikikriminalinė situacija;
2. Kriminalinė situacija;
3. Postkriminalinė situacija;
4. Ikitardyminė situacija;
5. Įvykio vietos tyrimo situacija.

Ikikriminalinė situacija susidaro iki tiriamojo įvykio pradžios. Ji yra svarbi tuo, kad tai dažnai kriminalinės situacijos pagrindas. Kriminalinis įvykis turi vystytis jau objektyviai susiformavusioje situacijoje. Ir todėl tipinių, standartinių ikikriminalinių situacijų žinojimas padeda teisingai kelti versijas apie įvykį ir jį tirti.

Kriminalinė situacija susidaro po tam tikrų, nusikaltimo požymių turinčių, veiksmų įvykio vietoje. Į kriminalinę situaciją neįeina visi esantys įvykio vietoje elementai, o tik tie, kurie turi tiesioginį ar netiesioginį ryšį su tiriamuoju įvykiu arba gali būti reikšmingi įvykio tyrimui. Kriminalinės situacijos elementais gali būti skirtingi objektai (daiktai, medžiagos, pėdsakai), jų būsenos, ir skirtingų lygių bei formų ryšiai tarp jų. Tokiais elementais gali būti pasikeitęs objektų tarpusavio išsidėstymas, naujų objektų atsiradimas įvykio vietoje, tam tikrų objektų dingimas iš įvykio vietos, negatyvios aplinkybės ir t.t.

¹ Kaip minėjome aukščiau, apie tardymo situacijas rašė daug kriminalistų, ir jie gvildeno įvairius šio fenomeno aspektus. Mes, atsižvelgdami į darbo turinį, akcentavome tik laiko faktorius.

Postkriminalinė situacija susidaro po tiriamojo įvykio ir yra svarbi tuo, kad jos eigoje įvyksta ar gali įvykti tam tikri pokyčiai. Tai gali būti ir natūralūs reiškiniai (pvz.: pėdsakų senėjimas, gamtos reiškinų poveikis ir t.t.), taip ir sąmoningi ar nesąmoningi žmonių veiksmai. Todėl būtina stengtis sumažinti tų veiksnių poveikį arba bent juos turėti omenyje, tiriant įvykio vietą.

Ikitardyminė - tai tarpinė situacija, kuri jau yra kontroliuojama teisėsaugos institucijų pareigūnų tiesiogiai ar netiesiogiai.

Įvykio vietos tyrimo situacija tai situacija, kuri yra aptikta, atvykus į įvykio vietą tyrėjams.

G.Granovskij kitaip skirsto situacijas. Jis jas skirsto į galutinę, kuri susiklostė po nusikaltimo įvykdymo, pirminę, kuri buvo iki nusikaltimo, ir tarpines, kurios formavosi skirtinguose nusikaltimo vykdymo etapuose. Įvykio vietos tyrimas turi nagrinėti skirtingus tarpinių situacijų modelius: a) turėjo būti; b) galėjo būti; c) negalėjo būti (180, P.121).

Kaip žinome, įvykio vieta tai tam tikra skirtingų objektų ir jų ryšių sistema, kurioje įvyko tiriamasis įvykis. Kiekvienas šios sistemos elementas (daiktas, pėdsakas) turi savo savybių, kurios skiriasi nuo bendrų įvykio vietos savybių, ir todėl sėkmingai naudojamos, sprendžiant kriminalistinius uždavinius. Tačiau tokie objektai turi ir kitų savybių kurios yra susijusios su kitais objektais ir įvykio vietos situacija. Egzistuoja ir tam tikros savybės, kurios yra būdingos ne atskiriems objektams, o tam tikroms lokalinėms objektų visumoms. Ir tokius objektus būtina nagrinėti kaip tam tikrą lokalinę visumą. Pavyzdžiui, tokia lokalinė visuma bus slydimo ir spaudimo pėdsakai ant durų, gulintys prie durų išlaužta spyna ir laužtuvėlis. Yra ir tam tikrų įvykio vietos situacijos savybių, kurios praktiškai yra būdingos visiems objektams.

Analizuojant atskirų objektų, jų lokaliųjų visumų ir įvykio vietos situacijos savybes, galime gauti visą čia esančią įrodomąją informaciją.

Pačios įvykio vietos situacijos tyrimas nereikia, kad atsisakome atskirų objektų tyrimo. Kaip tik atvirkščiai, nes kiekvieno atskiro objekto tyrimo reikšmė didėja, analizuojant kartu ir jo funkcinis ryšius su kitais objektais (180, P.110).

Įvykio vietos tyrimo metodika turi naujame lygyje apimti pagrindinius kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros metodikos elementus ir ekspertizės (dažnai kompleksinės) elementus. Įvykio vietos apžiūros metodikos pagrindai pakankamai gerai išnagrinėti literatūroje¹ ir todėl pagrindinį dėmesį nukreipsime į tuos aspektus, kurie skiriasi nuo apžiūros ir tradicinės ekspertizės metodikų.

¹ Žr. pavyzdžiui: 14; 26; 73; 82; 207; 212; 243; 264 ir kt.

Vadovaudamiesi atliktais tyrimais, aukščiau jau rašėme, kad įvykio vietos tyrimo metodikos ypatumai, mūsų nuomone, yra šie: 1) vienu metu atliekami skirtingų objektų ir situacijos tyrimai (yra formuluojamos tyrimo užduotys ir vyksta jų realizavimas); 2) iš skirtingų šaltinių gaunama, verifikuojama ir vertinama informacija apie įvykį ir jo elementus. 3) vyksta permanentinė informacijos sintezė ir analizė, iškeliamos versijos ir daromos preliminarinės, tarpinės išvados.

Įvykio vietos tyrimo metodika turi būti pakankamai lanksti ir kartu konkreti, kad apimtų situacijų įvairovę. Tą užduotį bus galima išspręsti, kai bus parengta situacijų klasifikacija. Dabar gi galima nurodyti tik bendras taisykles apie tyrimo tvarką ir būtinus tyrimo metodus bei priemones.

Įvykio vietos tyrimas tai daugiapakopis, dažnai kompleksinis tyrimas, kurio metu būtina ne vieną kartą daryti tarpines išvadas, ir iš naujų žinių pozicijos formuluoti užduotis. Žemesnės grandies tyrimas (atskirų objektų) gali būti aukštesnės grandies (objektų lokalinės struktūros) tyrimo pagrindu. Bet čia neturime tiesioginio determinizmo. Išvados apie atskirų objektų tyrimo rezultatus neturi varžyti tolesnio objektų lokalinės struktūros tyrimo. Ir atitinkamai objektų lokalinės struktūros tyrimai neturi varžyti bendro įvykio vietos situacijos tyrimo.

Ypatingą reikšmę įvykio vietos tyrime turi euristiniai bei loginiai pažinimo metodai. Tirdami įvykio vietą, mes nuolat susiduriame su informacijos stoka ir jos neapibrėžtumu. Todėl būtina plačiai naudoti dedukciją, indukciją, analogiją ir kitas formalios logikos kategorijas sprendžiant konkrečias užduotis (180, P.25-126).

Didelę reikšmę tiriant įvykio vietą turi modeliavimo metodas, kuris iš esmės yra įvykio vietos situacijos pažinimo pagrindas.

Modeliavimo metodas plačiai naudojamas kriminalistikoje.¹

Modeliavimas, apžiūrint įvykio vietą, yra atliejū ir kitų pėdsakų bei daiktų kopijų pagaminimas, planų braižymas, fotografavimas, videoįrašų darymas ir pan. Šitie modeliavimo būdai yra išsamiai aprašyti kriminalistinėje literatūroje (žr.pav. 249). Be aukščiau išvardintų modeliavimo objektais įvykio vietoje gali būti:

¹ Modeliavimą mes suprantame kaip objekto pažinimo metodą, kada tiesiogiai tiriamas ne pats objektas (procesas, reiškinys, daiktas), o jo pakaitalas, modelis. Kriminalistikoje dažnai naudojame tiek materialius, tiek idealius modelius. Modeliavimo metodas yra naudojamas ekspertizėje, atliekant tardymo, operatyvinius bei organizacinius veiksmus. Modelių rūšys ir modeliavimo procesas priklauso ne tik nuo veiklos sferos, bet ir nuo modeliuojamų objektų, priemonių ir būdų, kuriais yra realizuojama ši veikla. Atliekant tardymo veiksmus, modeliavimo metodas yra naudojamas įrodymų gavimui ir patikrinimui bei įtvirtinimui, versijų tyrimui.

- įvairūs iš dalies ar visai sunaikinti daiktai (nusikaltimo įrankiai, padegimo ar sprogimo medžiagos, ginklai, statiniai, transporto priemonės ir t.t.);
- įvykio vietos situacija;
- kojų, avalynės, rankų, transporto priemonių, laužimo įrankių ir kitų materialių daiktų pėdsakai;
- iš dalies pažeisti ar sunaikinti dokumentai;
- tarpiniai kriminalinės situacijos etapai ir pan. (249, P.8).

Specifinė modeliavimo forma bus kriminalistinė rekonstrukcija, kuri gan plačiai naudojama, tiriant įvykio vietą. Tiriant įvykio vietą, galima ir ideali, taip ir materialinė rekonstrukcija.

Ideali rekonstrukcija - tai tam tikro objekto vaizdas sukurtas mintyse. Ideali įvykio vietos situacijos rekonstrukcija gali turėti tiek savarankišką, tiek ir pagalbinę reikšmę. Ideali rekonstrukcija padeda formuluoti įvykio versijas, padeda nustatyti tyrimo kryptis ir veiksmų eiliškumą. Materialinė rekonstrukcija visada susijusi su idealia. Materialinė įvykio vietos situacijos rekonstrukcija gali būti visiška arba dalinė. Visiška įvykio vietos situacijos rekonstrukcija - tai situacijos atkūrimas tuose rėmuose, kurie yra reikalingi nusikaltimo tyrimui. Nėra prasmės atkurti visas situacijos detales, neturinčias esminės reikšmės nusikaltimo tyrimui. Rekonstrukcijos ribos pirmiausia priklauso nuo įvykio vietos tyrimo uždavinių.

Rekonstrukcija iš dalies arba rekonstrukcija - tai atskirų įvykio vietos situacijos elementų arba jų lokalinių sistemų atkūrimas.

Įvykio vietos situacijos rekonstrukcija susideda iš keturių pagrindinių etapų.

Pirmas etapas - tai įvykio vietos situacijos nagrinėjimas, suvokimas ir jos pokyčių nustatymas bei fiksacija.

Antras etapas - pasirengimas rekonstrukcijai (užduočių formulavimas, būtinų priemonių paruošimas ir rekonstrukcijos atlikimo tvarkos nustatymas).

Trečias etapas - situacijos atkūrimas, taip pat šio proceso bei jo rezultatų užfiksavimas.

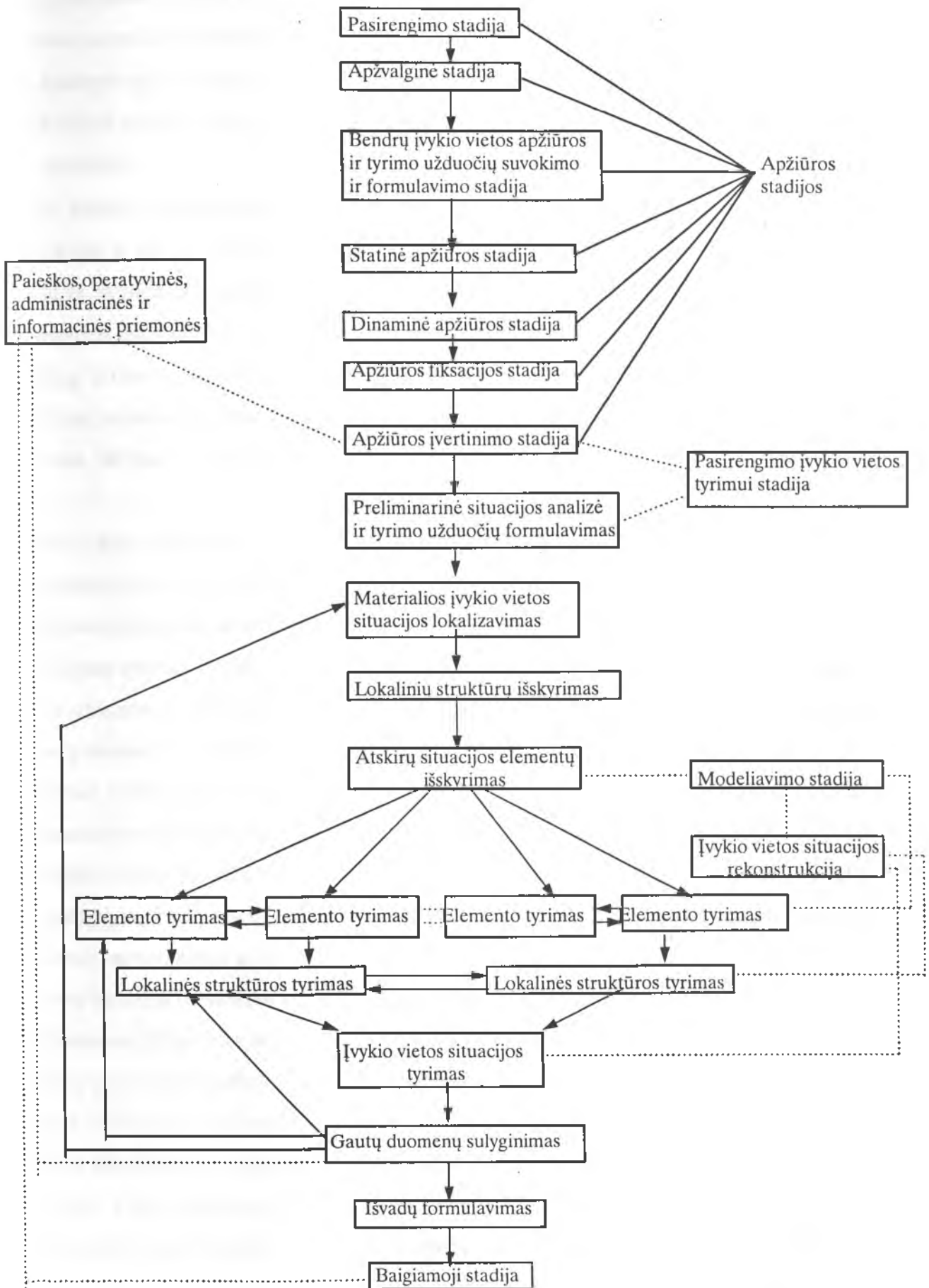
Ketvirtame etape įvertinami rekonstrukcijos rezultatai (246, P.26).

Įvykio vietos tyrimas tai sudėtinga veiksmų sistema, kuri susideda iš daugelio būtinų ir fakultatyvinių stadijų. Stadijų tarpusavio ryšys yra mažiau ar labiau determinuotas.

Įvykio vietos tyrimo metodika yra pavaizduota principinėje schemoje.

Įvykio vietos apžiūrai ar įvykio vietos tyrimui ypatingą reikšmę turi atitinkamas tos vietos apsaugojimas nuo įvairiausio pobūdžio poveikių, kurie gali pakeisti ar pažeisti įvykio situaciją ir jos elementus. Pagrindinis įvykio vietos apsaugos tikslas - tai esamų joje pėdsakų ir

15 lentelė. Tipinė įvykio vietos tyrimo schema.

kitų objektų apsaugojimas nuo sunaikinimo ar pažeidimo. Įvykio vietos apsaugą pagal savo kompetenciją turi užtikrinti kiekvienas teisėsaugos institucijų pareigūnas. Prisidėti prie įvykio vietos apsaugos gali ir kiti pareigūnai bei piliečiai, tarp jų ir nukentėjusieji. Bet dažniausiai pirmieji įvykio vietoje būna policijos patruliai, kurie privalo saugoti įvykio vietą iki tyrimo grupės atvykimo.

Jie privalo patikrinti informaciją apie įvykį, įsitikinti, kad įvykio nusikaltimo požymius turintis įvykis ir apie tai nedelsiant pranešti policijos komisariatui. Pačioje pradžioje būtina organizuoti medicininę pagalbą, jeigu įvykio vietoje yra nukentėjusiųjų. Jeigu įvykio vietoje arba netoli jos yra įtariamasis, tai būtina jį sulaikyti, laikantis atitinkamų taisyklių.

Tarp užduočių, kurias privalo vykdyti policininkas įvykio vietoje, yra ir turto apsauga. Jeigu reikia, jis privalo į įvykio vietą iškviešti priešgaisrinę, energetinę, dujinę apsaugą ar kitus specialistus. Būtina iškviešti taip pat pareigūnus tos organizacijos, kurios teritorijoje įvyko įvykis.

Tarp kitų užduočių didelę reikšmę turi profesionalus pėdsakų ir kitų objektų apsaugojimas įvykio vietoje. Be to, policininkas privalo surinkti pirminę informaciją apie įvykį, jo aplinkybes, dalyvius ir kitus faktus, kurie gali turėti ryšį su tiriamuoju įvykiu.

Atvykus tyrimo grupei, policininkas praneša jos vyresniajam apie savo veiksmus įvykio vietoje ir apie surinktą informaciją. Po to jis vykdo grupės vyresniojo nurodymus. Apie savo veiksmus įvykio vietoje policininkas surašo tarnybinį pranešimą.

Įvykio vietos apsauga gali būti užtikrinama dviem būdais: techninėmis priemonėmis, arba panaudojant žmones (policininkus, pareigūnus ar kitus piliečius). Žmonės dažniausiai saugo įvykio teritorijos ribą. Ypatingais atvejais (katastrofos, sprogimai ir pan.) atliekamos netgi operacijos, kurių pagrindinis tikslas - įvykio vietos apsauga. Tokiais atvejais gali būti panaudotos organizuotos policininkų grupės. Bet dažniausiai šitą funkciją iki tyrimo grupės atvykimo atlieka patruliai arba apylinkės įgaliotinis.

Techninė įvykio vietos apsauga - tai tam tikrų techninių priemonių (tvorelių, juostų, specialių įspėjamųjų ženklų) panaudojimas, aptveriant įvykio vietą, ją apšviečiant, atskirų pėdsakų ir daiktų apsaugojimas nuo atmosferinių reiškinių ir t.t.

Tam tikrais atvejais organizuojamos apylankos įvykio vietos apvažiavimui.

Įvykio vietos apsaugos reikšmė būna ypatingai didelė tada, kai turi būti atliktas jos tyrimas, nes dėl organizacinių problemų paprastai užsitęsia periodas tarp įvykio aptikimo ir jo tyrimo.

Pasirengimas įvykio vietos apžiūrai ar tyrimui prasideda nuo to momento, kada atitinkamas pareigūnas (dažniausiai policijos komisariato budėtojas) gauna pranešimą apie įvykį. Priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio, turimų pajėgų ir priemonių komisariato budėtojas arba organizuoja įvykio vietos apžiūrą savo jėgomis, arba praneša apie įvykį aukštesniam pareigūnui ir organizuoja įvykio vietos kvalifikuotą apsaugą bei stengiasi numažinti nusikaltimo pasekmes.

Atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas¹ turi susipažinti su informacija apie įvykį. Gauta informacija yra analizuojama vadinamųjų septynių „auksinių“ klausimų kontekste.

Atsakingas už apžiūrą (tyrimą) pareigūnas privalo įsitikinti, ar yra apsaugoma įvykio vieta.

Iš turimos informacijos reikia iškelti bendrą versiją apie įvykį ir pabandyti numatyti veikimo įvykio vietoje koncepciją. Nuo bendros įvykio versijos ir veikimo koncepcijos priklauso, ar įvykio vietoje bus atlikta apžiūra, ar tyrimas (tai nėra dogma, ir jeigu atvykus į įvykio vietą paaiškės, kad reikia keisti išankstinį planą, tai tas darytina be jokių problemų). Nuo to priklauso ir įvykio vietos tyrimo (apžiūros) grupės sudėtis bei būtinos techninės kriminalistinės ir kitos priemonės. Būtina mintyse sumodeliuoti įvykio situaciją ir pabandyti atsakyti į klausimus, kokie gali būti įvykio vietoje pėdsakai, kokia jų būklė, kaip, kur ir su kuo jų pėdsakų reikės ieškoti, įtvirtinti ir paimiti. Nuo atsakymų į šiuos klausimus priklausys ir įvykio vietos tyrimo grupės sudėtis bei techninės kriminalistinės priemonės, kurios bus paimitos.

Naudinga būtų turėti bent sunkių nusikaltimų tipinių situacijų įvykio vietose schemas, kur būtų nurodyti jų charakteringi požymiai, dažniausiai pasitaikantys pėdsakai ir pan.

Atvykęs į įvykio vietą atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas išklauso saugojančio įvykio vietą pareigūno pranešimą apie įvykį, jo veiksmus, nustatytus liudytojus ir t.t. Esant būtinumui, yra apklausiami ir kiti asmenys, ypač jeigu įvykio vietoje įvyko pokyčių. Jeigu įmanoma, nustatoma kas, kada, dėl ko ir ką pakeitė įvykio vietoje. Susiorientavęs situacijoje, atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas privalo organizuoti ir atlikti neatidėliotinus veiksmus:

- medicininės pagalbos suteikimo organizavimas;
- turto gelbėjimas ir apsauga nuo sunaikinimo ar vagystės;
- nusikaltėlio persekiojimo „karštais pėdsakais“ organizavimas;

¹ Jeigu yra daroma įvykio vietos apžiūra, tai atsakingu už jos atlikimą būna kvotėjas, tardytojas ir t.t., o jeigu daromas įvykio vietos tyrimas, tai mūsų manymu, tokiu pareigūnu turi būti specialistas kriminalistas.

- būtinos specializuotos įrangos atgabenimo į įvykio vietą organizavimas;
- iškvietimas į įvykio vietą atitinkamų specialistų;
- atgabenimas į įvykio vietą kinologo su šunimi;
- būtinų techninių pagalbos tarnybų iškvietimas į įvykio vietą (pvz.: energetikų).

Pasirengimo stadijoje būtina įsitikinti, kad įvykio vietoje nei dalyvaujantiems, nei kitiems asmenims negresia joks pavojus. Priklausomai nuo įvykio sąlygų organizuojama vietos apsauga, pašalinami pašaliniai asmenys ir atliekami kiti veiksmai, turintys užtikrinti šito veiksmo efektyvumą.¹

Apžvalginės stadijos metu atsakingas už veiksmus įvykio vietoje pareigūnas privalo susipažinti, apžvelgti įvykio vietą. Iki šios stadijos įvykio vieta neturi konkrečių, vienu ar kitu būdu nustatytų, fiksuotų ribų. Įvykio vietos ribų nustatymas - tai viena iš apžvalginės stadijos užduočių. Nors įvykio vietos apsaugos klausimas jau buvo keliamas ir ankstyvesnėse stadijose, bet tik šioje stadijoje ribos yra nustatomos priklausomai nuo bendros tyrimo ar apžiūros koncepcijos. Bet tai nereiškia, kad tolimesniame tyrime įvykio vietos ribos negali būti praplėstos ar susiaurintos. Tai pareigūno, atliekančio šį veiksmą, prerogatyva.

Apžvalginės stadijos metu atsakingas pareigūnas susipažįsta su esančiais įvykio vietoje objektais (daiktais, pėdsakais) ir su pačia įvykio vietos situacija bei supančia aplinka. Jis bando nustatyti pagrindinius "įvykio vietos mazgus", kur dažniausiai koncentruojasi pagrindinė pėdsakų visuma. Tie "įvykio vietos mazgai" yra vienu ar kitu būdu paženklinami, o prireikus organizuojama jų techninė apsauga.

Apžvalginė stadija reikalauja tikslios įvykio vietos lokalizacijos erdvėje, todėl yra nustatomi ir užfiksuojami netoli esantys pagrindiniai orientyrai.

Viena iš svarbiausių įvykio vietos apžvalginės stadijos užduočių yra jos struktūros, aplinkybių bei situacijos nustatymas.

Apžvalginė stadija suteikia pirminę informaciją ir sudaro galimybes galutiniam išsprendimui klausimo, ar čia būtina atlikti įvykio vietos tyrimą, ar pakaks ir kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros. Apžvalginės stadijos informacija sudaro prielaidas versijų iškėlimui apie tolesnio darbo planavimą, papildomų specialistų iškvietimą bei būtinų techninių priemonių panaudojimą.

¹ Pirminės, tarp jų ir pasirengimo, įvykio vietos apžiūros bei įvykio vietos tyrimo stadijos gali būti skirtos analogiškų uždavinių sprendimui.

Apžvalginės stadijos metu užfiksuojamas bendras įvykio vietos vaizdas orientacinės ir apžvalginės fotografijos būdais. Analogiškai užfiksuojamas ir įvykio vietos vaizdas naudojant videoaparaturą.

Labai svarbi yra tolesnė stadija,¹ kurios metu galutinai nusprendžiama apie veiksmus įvykio vietoje. Netgi, jeigu ir buvo nuspręsta atlikti įvykio vietos tyrimą, šioje stadijoje galima atsisakyti tyrimo ir apsiriboti tik kvalifikuota apžiūra. Iš kitos pusės, šioje stadijoje dar galima nuspręsti atlikti įvykio vietos tyrimą, nes įvykio vietos situacija iš esmės nepasikeitė.

Šioje stadijoje eigoje turi būti nustatomi pagrindiniai apžiūros uždaviniai ir pagrindinės įvykio vietos tyrimo kryptys. Dėl apžiūros uždavinių paprastai nekyla rimtų problemų, nes šitie klausimai yra plačiai nagrinėjami pasaulinėje kriminalistinėje literatūroje. Apie tai yra rašoma kiekviename kriminalistikos vadovėlyje. Daug sudėtingesnė situacija su pagrindinių įvykio vietos tyrimo kryptių nustatymu. Čia būtina nustatyti, kokios apimties bus tyrimai, ar tik atskirų objektų, ar objektų lokalinių visumų, ar visos įvykio vietos situacijos. Reikia nuspręsti, kokios krypties bus šitie tyrimai, ar diagnostiniai, ar klasifikaciniai, ar identifikaciniai.

Galima numatyti vieno ar kelių atskirų objektų tyrimą, turint tikslą nustatyti jų savybes, būklę, tipą, rūšį, ar spręsti identifikacinį klausimą. Dažniausiai tai bus vienaarūšiai objektai (pvz., rankų pėdsakai), bet gali būti ir skirtingų rūšių objektai.

Kito lygio tyrimai - tai objektų lokalinės visumos tyrimai. Tiriant šiuos objektus, dažnai turi dalyvauti keletas skirtingų mokslo sričių specialistų. Tokie tyrimai turi daug panašumo su kompleksine ekspertize. Jie gali būti ir diagnostinio, taip ir klasifikacinio ar identifikacinio pobūdžio. Įvykio vietoje gali prireikti atlikti kelių objektų lokalinių visumų tyrimą, kurios yra autonomiškos ir tiesiogiai tarpusavyje nesusijusios.

Ir aukščiausio lygio bei sudėtingiausias tyrimas - tai įvykio vietos situacijos tyrimas, kuris yra atliekamas, remiantis žemesnio lygio tyrimais. Šis tyrimas yra ne tik sudėtingas ir kompleksinis, bet ir labai skiriasi nuo tradicinės kompleksinės ekspertizės.

Šioje stadijoje yra ne tik numatomi įvykio vietos tyrimo apimtys bei kryptys, bet ir patikslinama, ar yra tyrimo grupėje atitinkamų sričių specialistų, kokia jų kompetencija, kokios priemonės turimo tyrimams atlikti.

Šioje stadijoje turi būti sprendžiami ir kiti uždaviniai, analogiškai ekspertizės skyrimo uždaviniams: analizuojama pirminė medžiaga, suvokiami uždaviniai, formuluojami klausimai ir t.t.

* ¹ Bendrų įvykio vietos apžiūros ar įvykio vietos tyrimo užduočių suvokimo ir formulavimo metu.

Statinės apžiūros stadija - tai ir įvykio vietos bendras nagrinėjimas, ir jos bruožų užfiksavimas techniniais būdais be kokių nors pokyčių situacijoje. Statinės apžiūros stadijoje būtina užfiksuoti kiekvieno akivaizdaus pėdsako ar kito objekto, galinčio turėti ryšį su tiriamuoju įvykiu, bendrą vaizdą ir padėti. Būtina tiksliai išmatuoti atstumus tarp objektų ir užfiksuoti jų tarpusavio padėtį nes pėdsakų padėtis kitų objektų atžvilgiu ir jų tarpusavio išsidėstymas gali būti reikšmingesniu faktu, negu patys pėdsakai.

Statinės stadijos metu būtina kiekvieną aptiktą pėdsaką numeruoti, pridėdant prie jo lentelę su numeriu. Šita pėdsakų numeracija turėtų išlikti per visą baudžiamosios bylos tyrimą. Statinės stadijos metu daromos apžvalginės ir mazginės nuotraukos.

Mūsų manymu, tarp apžvalginių ir mazginių nuotraukų būtina tarpinė įvykio vietos vaizdo fiksavimo grandis. Tai gali būti lokalinė situacinė fotografija, kuria fiksuojame objektų lokales visumas įvykio vietoje. Kadangi pagal kriminalistinės fotografijos taisyklės apžvalginės fotografijos tikslas yra užfiksuoti bendrą įvykio vietos vaizdą, o mazginės - stambiu planu užfiksuoti tam tikrus objektus, taigi tam tikros objektų visumos yra užfiksuojamos arba bendrose nuotraukose, kur nesimato tų objektų išsidėstymo ir tarpusavio ryšių, arba fiksuojamos fragmentiškai keliose mazginėse nuotraukose. Tokiomis lokalinėmis situacinėmis nuotraukomis bus ir atskirų patalpų įvykio vietoje nuotraukos.

Statinėje tyrimo stadijoje tiriant įvykio vietą, mūsų manymu, yra tikslinga daryti lokales situacines nuotraukas su fotoaparatu "Polaroid", nes tolesnio darbo metu gali pasikeisti pati įvykio vietos situacija, o pirminės situacijos vaizdas yra labai svarbus, sprendžiant uždavinius tolimesnio tyrimo eigoje.

Statinės stadijos eigoje braižome įvykio vietos schemą ir pažymime joje aptiktus pėdsakus bei kitus objektus. Kartu darome juodraštinus užrašus apie pėdsakus, jų lokalizaciją, požymius bei ryšius su kitais objektais. Šitos stadijos metu nustatome ir negatyvias aplinkybes bei pradėdame jų nagrinėjimą.

Dinaminės apžiūros stadija - tai natūralus statinės stadijos tęsinys, kurio metu jau atliekami aktyvūs veiksmai su pėdsakais ir kitais objektais. Šios stadijos metu objektai ir pėdsakai paimami, tiksliai apžiūrimi, išmatuojami, nustatomos jų charakteristikos ir savybės. Šios stadijos metu pėdsakai procesiškai ir techniškai kriminalistiškai įtvirtinami bei užtikrinama jų apsauga tolesniam tyrimui. Šitos stadijos metu daromos mazginės ir detaliosios nuotraukos. Rekomenduojama atskirus objektus ir pėdsakus detaliosios fotografijos būdu užfiksuoti iš pradžių jų aptikimo vietoje be pakeitimų, o po to jau nufotografuoti, sudarant kuo palankesnes sąlygas (parenkant atitinkamą foną, apšvietimą ir t.t.).

Kiekvienas aptiktas objektas ar pėdsakas turi būti išsamiai ištirtas, turint tikslą nustatyti jo savybes ir galimus kitus pėdsakus (pvz., laužimo įrankio pėdsake gali būti tam tikros mikrodalelės). Šita stadija skiriasi nuo įvykio vietos apžiūros dinaminės stadijos tuo, kad čia vyksta ne tik objekto apžiūra, jo tam tikrų požymių nustatymas ir užfiksavimas, bet ir to objekto savybių nustatymas bei ryšių su kitais objektais nustatymas. Faktiškai vyksta to objekto tyrimas, naudojant kriminalistines eksperimentinės apžiūros metodikas ir priemones.

Dinaminėje stadijoje aktyviai ieškoma pėdsakų, naudojant mokslines technines priemones. Visi veiksmai ir aptikti pėdsakai yra tiksliai ir išsamiai aprašomi. Yra nurodomi ne tik aptiktų pėdsakų savybės, bet ir jų suradimo ir užfiksavimo metodai bei priemonės.

Visi pėdsakai turi būti atitinkamai apsaugoti, taip pat ir kriminalistiniais būdais. Prie kiekvieno objekto ar pėdsako turi būti pritvirtinta pėdsako kortelė su atitinkamais užrašais. Kiekvienas pėdsakas turi turėti savo numerį, kuris "lydės" pėdsaką iki teismo bylos sprendimo.

Dinaminėse stadijose gali būti atlikti ir kai kurie nesudėtingi kriminalistiniai eksperimentai, turint tikslą nustatyti tam tikras įvykio aplinkybes ar patikrinti pirmines versijas.

Tiriant atskirus objektus įvykio vietoje statinės ir dinaminės stadijos kaitaliojasi, bet statinės apžiūros stadija visada būna prieš dinaminę.

Apžiūros fiksacijos stadijoje procesiškai ir kriminalistiškai užfiksuojama aptikta įvykio vietos situacija, rasti ir išryškinti pėdsakai bei kiti objektai.

Tam tikrų objektų fiksacija techniniais kriminalistiniais būdais jau galima dinaminėje arba netgi statinėje stadijose, nes aptikus ar išryškinus tam tikrus pėdsakus, dažnai būtina juos įtvirtinti techniniais kriminalistiniais būdais, kad jie būtų apsaugoti nuo galimų pažeidimų.

Įvykio vietos apžiūros taktikos rekomendacijose aptiktus ir įtvirtintus pėdsakus rekomenduojame nedelsiant paimti, nes taip jie bus saugesni. Mūsų nuomonė šiuo klausimu yra kiek kitokia. Mūsų manymu, aptikti ir užfiksuoti įvykio vietos tyrimo fiksacijos stadijos metu pėdsakai neturi būti iš karto paimami, o paprastai turi būti išsaugojami radimo vietoje iki tyrimo pabaigos, kadangi esantys savo vietose pėdsakai tyrimo metu leis geriau suvokti įvykio mechanizmą ir jo dalyvių veiksmus.

Įvykio vietos apžiūros fiksacijos stadija yra reikšminga tuo, kad ji sudaro pagrindą tolesnėms įvykio vietos tyrimo stadijoms bei procesiškai įtvirtina gautą įvykio vietoje informaciją, taip sudarydama sąlygas kitiems bylos tyrimo veiksams.

Apžiūros įvertinimo stadija iš esmės turi vykdyti savotiškas kontrolės funkcijas. Tokia kontrolė yra būtina ne tik atliekant įvykio vietos tyrimą, bet ir įvykio vietos apžiūrą. Šitos stadijos metu reikia patikrinti, ar tinkamai buvo atlikti visi veiksmai, numatyti ankstesnėse stadijose, ar įvykdyti planuoti tikslai. Analizuojant pasiektus rezultatus, vertinamos iškeltos pirminės versijos.

Apžiūros įvertinimo stadija, tai ne tik tam tikros loginės operacijos, bet ir praktiniai veiksmai, kuriais nustatoma, ar visi objektai įvykio vietoje buvo tinkamai apžiūrėti ir užfiksuoti, ar apžiūrint nebuvo praleistų objektų. Tam būtina atlikti kontrolinę įvykio vietos apžvalgą.

Įvertinimo stadijoje nagrinėjami ir palyginami visų dalyvių veiksmų rezultatai.

Su šitos stadijos rezultatais yra supažindinami pareigūnai, kurie atliks kitus pirminius procesinius, operatyvinius ir kitus veiksmus, tiriant šį įvykį.

Po šitų apžiūros stadijų gali būti speciali pasirengimo įvykio vietos tyrimui stadija. Tai fakultatyvinė stadija, kuri gali būti, ar ne.¹

Preliminarinė įvykio vietos situacijos analizės stadija tai kito lygio įvykio tyrimo stadija. Ligi šiol pagrindinis dėmesys buvo skirtas paieškos ir įtvirtinamajai funkcijoms, (pėdsakų paieška, jų procesinis ir kriminalistinis įtvirtinimas), o dabar bus kalbama apie tam tikras tiriamąsias stadijas.

Įvykio vietos tyrimas siaurąja prasme prasideda kaip tik nuo šitos analizės stadijos. Analizė, kaip pažinimo metodas, buvo naudojama ir anksčiau, bet ji buvo skirta į kitų užduočių sprendimui.

Įvykio vietos apžvalga ir analizė šitoje stadijoje turi numatyti tolesnių veiksmų planą, tyrimo apimtį ir lygius (atskiri objektai, objektų lokalinės visumos, įvykio vietos situacija) bei pagrindines versijas apie įvykį, jo mechanizmą ir aplinkybes. Šitoje stadijoje numatomos bendros tyrimo užduotys ir pagrindinės tyrimo kryptys. Paprastai, jau šitos stadijos metu nustatoma ne tik, kokio lygio tyrimai bus atlikti, bet ir jų rūšys.

Materialios įvykio vietos situacijos lokalizavimo stadija reikalauja tiriamosios sistemos supaprastinimo, atsiribojimo nuo nereikšmingų ar abejotinų faktų (pėdsakų, daiktų, jų tarpusavio ryšių), kurie gali labai sumažinti tyrimo išvadų patikimumą. Bet tai nereikia, kad

¹ Nes dauguma šitų tyrimo problemų yra sprendžiama visų ankstesnių stadijų metu. Bet būna atvejų, kada suformuluota pradinėse stadijose įvykio koncepcija nepasitvirtina apžiūros stadijų metu ir išskyla būtinumas iš naujų pozicijų formuluoti bendras versijas apie įvykio mechanizmą. Tokiais atvejais gali iškilti poreikis ne tik iš naujų pozicijų analizuoti turimą informaciją, bet ir užduočių sprendimui pasitelkti naujus specialistus bei naujas technines mokslines priemones.

atmesti objektai negali būti panaudoti tolimesniame tyrime ar vėliau, atliekant ekspertinius tyrimus.

Šioje stadijoje sprendžiami dviejų lygių uždaviniai: 1) visų esminių, galinčių turėti ryšį su tiriamuoju įvykiu, elementų išskyrimas (lokalizacija) ir jų analizė, turint tikslą nustatyti tarpusavio sąryšį ir išskyrimas iš aukščiau minėtos elementų visumos tų elementų, kurie gali bendrais bruožais charakterizuoti įvykio vietos situaciją. Čia jau išskiriami elementai ar jų lokalinės visumos, kurias būtina ištirti prieš bendresnio lygio tyrimą.

Materialios įvykio vietos situacijos elementų lokalizavimas leidžia susikoncentruoti, sprendžiant pagrindinę problemą - nustatyti įvykio mechanizmą.

Kita stadija - tai objektų lokaliųjų struktūrų išskyrimas iš materialios įvykio vietos situacijos.¹

Šioje stadijoje eigoje būtina numatyti objektų lokaliųjų struktūrų tyrimo prioritetus, kryptis ir lygius.

O jau kitoje stadijoje yra nustatomi ir išskiriami atskiri įvykio vietos situacijos elementai, kuriuos būtina ištirti įvykio vietoje, ir tokie, kurių tyrimas gali būti atidėtas vėlesniam laikui. Šitie elementai yra skirstomi į grupes pagal jų tyrimo reikšmę. Vieną grupę sudaro elementai, kurių tyrimas turi savarankišką reikšmę. Kitą grupę sudaro elementai, kurių tyrimas yra reikšmingas, nustatant tam tikras lokaliųjų struktūrų aplinkybes, arba sprendžiant bendras įvykio vietos situacijos tyrimo problemas.

Priklausomai nuo nusikaltimo sudėtingumo, turimų pajėgų ir priemonių tiriant įvykio vietą, gali būti sprendžiami kelių lygių uždaviniai. Tai arba tik atskirų objektų tyrimas, turint tikslą pateikti jau įvykio vietoje tiriantiems nusikaltimą pareigūnams pirminę informaciją apie atskiras nusikaltimo aplinkybes, arba aukštesnio lygio tyrimai, kurių tikslas nustatyti esmines nusikaltimo aplinkybes bei pagrindinius įvykio mechanizmo bruožus bei spręsti kitus, reikšmingus bylos tyrimui, klausimus.

Priklausomai nuo keliamų uždavinių, įvykio situacijos ir jos nagrinėjimo galimybių galimos ir kai kurios fakultatyvinės įvykio vietos tyrimo stadijos. Visų pirma, tai modeliavimo ir įvykio vietos situacijos rekonstrukcijos stadijos.

¹ Praktika rodo, kad įvykio vietoje informacija pasiskirsto nevienodai. Įvykio vietoje paprastai turime vadinamuosius "mazgus", kur koncentruojasi skirtingų rūšių pėdsakai. Tokie mazgai ir bus, mūsų nuomone, objektų lokalinės struktūros. Kartu reikia pažymėti, kad galimos ne tik "geografinės" lokalinės struktūros, kurios yra jungiamos pagal išsidėstymo vietą, bet ir tarpmazginės lokalinės visumos, kurių elementai yra skirtinguose mazguose, bet apjungiami į vieną sistemą (lokalinę struktūrą) kitu, negu "geografinis", pagrindu. Tai gali būti vieno veiksmo pasekmių pėdsakai (pvz.: į tokią lokalinę struktūrą galime įjungti rastus skirtinguose mazguose pėdsakus: tūtelę, kulka, kulkos rikošeto pėdsaką ir ginklą). Tai gali būti asmenį apibūdinantys pėdsakai ir pan.

Modeliavimo metodas, ypač modeliavimas mąstymo procese, yra labai paplitusi pažinimo forma. Modeliavimas yra gan plačiai naudojamas ir įvykio vietos apžiūros stadijose. Modeliavimo stadijoje atliekamas įvairių objektų, įvykio situacijos ir jos elementų materialus modeliavimas.

Tam tikrais atvejais esminę reikšmę įvykio vietos situacijos tyrimui gali turėti jos rekonstrukcija. Neretai tik atkūrus pirminę situaciją, galime spręsti esminius klausimus apie įvykio mechanizmą, jo elementus ar kitas reikšmingas aplinkybes.

Labai reikšminga, ir neretai reikalaujanti daugiausiai pastangų, yra „analitinė“ įvykio vietos tyrimo stadija, kurios metu atliekami atskirų elementų tyrimai. Šitos stadijos reikšmė yra labai didelė, nes jos metu nustatomi ne tik įrodomieji faktai, bet ir ruošama informacinė dirva lokalinių struktūrų bei įvykio vietos situacijos rezultatų tyrimui.

Šitoje stadijoje skirtingų sričių specialistai gali vienu metu atlikti skirtingų objektų tyrimus. Bet įmanoma situacija, kada keli specialistai turi tirti tuos pačius objektus. Tokioje situacijoje ypatingas vaidmuo yra skiriamas specialistui kriminalistui, kuris ne tik tiria atitinkamus kriminalistinius objektus, bet ir organizuoja bei koordinuoja kitų specialistų darbą.

Šitos stadijos sudėtingumą nulemia ir tai, kad jos metu gali būti atliekami ir klasifikaciniai, ir diagnostiniai, ir identifikaciniai tyrimai. Iš esmės, dažnai tai savarankiškų tyrimų, kurie pagal ekspertinių tyrimų metodiką turi savo vidinę struktūrą kompleksas, (tiriamąjo objekto apžiūra, atskirasis tyrimas, ekspertinis eksperimentas, lyginamasis tyrimas, išvadų formulavimas).

Ypatingą reikšmę šioje stadijoje turi ekspres analizės metodai, kurie labai paspartina tyrimą ir sudaro realias prielaidas jį greičiau pabaigti.

Reikia pažymėti, kad atskirų elementų tyrimo išvadų kategoriškumas yra daug aukštesnis, negu lokalinių struktūrų arba įvykio vietos situacijos tyrimo išvadų.

Tiriant atskirus objektus, būtina ne tik palaikyti informacijos apsikeitimo režimą, tarp dirbančių įvykio vietoje specialistų, bet ir pagal galimybes išnaudoti vienu tyrimų rezultatus kitiems tyrimams.

Lokalinių struktūrų tyrimo stadijoje atliekami tam tikrų objektų sistemų tyrimai. Tai dažnai kompleksiniai, (bet gali būti ir vienaarūšiai) tyrimai, kuriuose siekiant tikslo būtina kelių skirtingų kryptių specialistų sąveika. Tai, pavyzdžiui, gali būti šūvio ar sprogimo vietos tyrimas, išlaužto seifo tyrimas ir pan. Lokalinių struktūrų tyrimai yra glaudžiai susieti su atskirų objektų tyrimu. Atskirų objektų tyrimo rezultatai dažnai sudaro pagrindą lokalinių struktūrų tyrimui.

Lokalinių struktūrų tyrimai, tai dažniausiai diagnostinio pobūdžio tyrimai, bet jie gali būti ir klasifikaciniais, ir netgi identifikaciniais.

Bendros įvykio vietos situacijos tyrimo stadija yra skirta į retrospektyviniam įvykio ir jo pagrindinių elementų pažinimui.

Kaip rašo G.Granovskij, įvykio vietos situacijos tyrimo metodika reikalauja išsamaus, "totalinio" situacijos elementų nagrinėjimo, jo suskaldymo į pakopas, tarpinių užduočių kėlimo ir sprendimo, tradicinių ir netradicinių, tarp jų ir euristinių pažinimo metodų taikymo, sprendžiant bendras užduotis. Įvykio vietos situacijos tyrimo uždaviniai negali būti išspręsti vien tradiciniais (ekspertiniais) tyrimo metodais. Šių uždavinių sprendimui reikalinga tradicinių ir naujų metodikų integracija bei kompleksinis visos įvykio vietos situacijos tyrimas (180, P.32).

Įvykio vietos situacijos tyrimo metu gali būti sprendžiami įvairūs klausimai:

- ar tiriamasis įvykis tai nusikaltimas?¹
- ar nusikaltimas įvykdytas tiriamoje vietoje?
- kokia įvykio esmė ir koku būdu jis įvykdytas?
- kaip ir iš kur atvyko nusikaltėlis ir kiti įvykio dalyviai į įvykio vietą?
- kaip pasitraukė nusikaltėlis iš įvykio vietos?
- kiek asmenų buvo įvykio vietoje ir kokie jų požymiai?
- kada įvyko nusikaltimas ir kiek laiko įvykio vietoje buvo nusikaltėlis?
- kokius pėdsakus turėjo (galėjo) palikti nusikaltėlis įvykio vietoje, ir kokie pėdsakai liko ant jo (kūno, drabužių ir pan.) nuo įvykio vietos elementų?
- kas galėjo girdėti ar matyti įvykį ir t.t.²

Šitų ir kitų įvykio vietos situacijos tyrimo klausimų sprendimui labai svarbi yra analitinė veikla, sugebėjimas sintezuoti, sujungti atskirų objektų tyrimo metu gautą informaciją ir pagrįstai nustatyti bylos tyrimo koncepciją.

Įvykio vietos situacijos tyrimas remiasi atliktai atskirų objektų ir jų lokalinių struktūrų tyrimais. Bet šis ryšys nėra griežtai determinuotas, nes ne visada galime sujungti į nepertraukiamą grandinę atskiro objekto, lokalinės struktūros ir įvykio vietos situacijos tyrimo rezultatų.

¹ Mūsų manymu, šis klausimas yra keliamas įvairiuose nusikaltimo tyrimo stadijose, nors kaip taisyklė, galutinį sprendimą formuluoja teismas.

² Analogiškai klausimai gali būti keliami ir įvykio vietos apžiūros metu (apie tai rašoma kiekviename kriminalistikos vadovėlyje), bet jų sprendimas dažniausiai yra įmanomas, tik atlikus tam tikrus tyrimus, analogiškus ekspertiniams.

Atskiro elemento ar lokalinės struktūros tyrimai nustato dažniausiai tam tikrus faktus, gi įvykio vietos situacijos tyrimas neretai sprendžia nustatytų faktų interpretacinius uždavinius. Todėl ir bendros įvykio vietos tyrimo išvados būna ne tokios konkrečios, dažniausiai tikėtinos.

Po įvykio vietos situacijos tyrimo stadijos privalome atlikti tam tikrus analitinius, kontrolinius veiksmus. Tai yra kontrolinė stadija. Mes palyginame įvykio vietos situacijos tyrimo rezultatus su žemesnio lygio atliktais tyrimais (elementų ar lokaliųjų struktūrų), ir tuos rezultatus lokalizuojame materialioje įvykio vietos situacijoje.

Kartu galime palyginti tyrimo rezultatus su paieškos, operatyvinių ir kitų veiksmų gauta informacija.

Po kontrolinės stadijos formuluojamos galutinės išvados (išvadų formulavimo stadija). Kiekvienas specialistas formuoja išvadas, remdamasis savo atliktais tyrimais. Kompleksiniuose tyrimuose išvados formuluojamos kolegialiai. Galutinės išvadas apie įvykio vietos situacijos tyrimą formuoja specialistas kriminalistas.

Procesinis ir kriminalistinis įvykio vietos tyrimo įforminimas - tai svarbiausias baigiamosios stadijos veiksmas. Šitos stadijos metu yra surašomas galutinis įvykio vietos tyrimo protokolas ir jį pasirašo visi veiksmo dalyviai. Įvykio vietos tyrimo planas pagal padarytas juodraštinės schemas ir nuotraukas gali būti naudojant kompiuterio pagalbą nubraižytas vėliau. Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimo protokolą surašo šito veiksmo koordinatorius, t.y. specialistas kriminalistas.

Baigiamojoje stadijoje surenkami visi pėdsakai ir kiti objektai, kurie yra atitinkamai įpakuojami, laikantis kriminalistinių rekomendacijų. Šitoje stadijoje yra atliekami tokie patys būtini veiksmai, kaip ir baigus įvykio vietos apžiūrą ar ekspertizes.

Įvykio vietos tyrimo metu gauta informacija pateikiama nusikaltimą tiriančiam asmeniui. Taip pačiu sudaromos palankios sąlygos operatyviai išaiškinti nusikaltimą ir nustatyti nusikaltėlių.

Dažnai lygiagrečiai su įvykio vietos tyrimu vyksta paieškos ir operatyviniai veiksmai, būtini nusikaltimui išaiškinti ir nusikaltėliui surasti. Dirbantys įvykio vietoje ir atliekantys paieškos operatyvinius veiksmus pareigūnai privalo keistis turima informacija, tam, kad užtikrintų glaudesnę bendradarbiavimą. Visi šitie veiksmai gali būti atlikti vienos bendros taktinės operacijos metu.¹

¹ Mes jau minėjome anksčiau, kad įvykio vietos tyrimą galima traktuoti plačiąja prasme, t.y. kaip tam tikrą taktinę operaciją, kurios metu bendrų tikslų pasiekimui lygiagrečiai su įvykio vietos tyrimu yra atliekami ir kiti veiksmai. Mes gi įvykio vietos tyrimą nagrinėjame siaurąja prasme.

3. APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS - PASIŪLYMAI

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, pertvarkymai daugiau ar mažiau palietė visas gyvenimo sritis. Buvo pradėtas naujos teisinės sistemos kūrimas. Nors teisinė reforma lyg ir vyksta ir turime tam tikrų akivaizdžių jos rezultatų, bet nebuvo apsieita ir be klaidų, nenuoseklumo. Neretai pokyčiai negali paliesti tam tikrų giluminių procesų, nes tam nėra nei objektyvių prielaidų, nei sąlygų. Iš kitos pusės, neretai žmonių mentalitetas, tam tikros nuostatos stabdo naujų idėjų įgyvendinimą. Tokia situacija yra ir teisėsaugos institucijų veikloje, kur pastebimi tam tikri reformos krizės simptomai.¹

Įvykio vietos apžiūros koncepcijos bei jos procesinio įtvirtinimo raidos analizė, besiformuojančios įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindų formulavimas, įvykio vietos apžiūros praktikos tyrimo rezultatai atveria galimybės kompleksiskai pažvelgti į šį labai svarbų veiksma, nustatyti jo atlikimo silpnąsias vietas ir to priežastis bei numatyti vystymosi tendencijas ir šio veiksmo tobulinimo kryptis.

Pagrindinis disertacinio darbo tikslas buvo parengti teorinius įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindus bei susietus su šią koncepciją praktines įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo tobulinimo rekomendacijas.

Įvykio vietos tyrimo koncepcijos pagrindimo buvo siekta sprendžiant konkrečius teorinius, procesinius, metodinius ir taktinius uždavinius.

Empirinė disertacinio tyrimo bazė buvo baudžiamosios bylos, įvykio vietų apžiūrų protokolai, jų priedai, bei teisėsaugos institucijų darbuotojų apklausos anketos, kuriuose buvo nagrinėjamos įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo problemos. Toks empirinės medžiagos pasirinkimas nėra atsitiktinis, jis tik dar stipriau akcentuoja nenutraukiamą ryšį tarp įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo.

1. Įvykio vietos apžiūros koncepcijos vystymosi apžvalga.

1.1. Atlikta teorinių, mokomųjų ir metodinių literatūros šaltinių analizė parodė, kad įvykio vietos apžiūros koncepcijos pagrindiniai bruožai susiformavo kriminalistikoje 1930-1940 metais ir su nedideliais pasikeitimais, kosmetinėmis modifikacijomis egzistavo ir egzistuoja pas mus iki šių laikų. Reikia pažymėti, kad įvykio vietos apžiūros koncepcija buvo tik nedidelis

¹ Tai yra matoma ne tik iš nuolat augančio nusikalstamumo, bet ir iš organizacinio pobūdžio reformų neužbaigtumo ir katru siūlomų naujų sprendimų, kurie neretai iš esmės prieštarauja reformos pagrindams. Apie tai yra kalbama ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo "Dėl Teisinių institucijų sistemos reformos kryptį ir jų įgyvendinimo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui".

bendros teisėsaugos institucijų veiklos koncepcijos elementas. Tos koncepcijos atgarsius turėjome ir teisėje ir praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje. Tik pradėjus teisės reformą Lietuvoje, atsirado galimybės pamažu atsisakyti neatitinkančios šiuolaikinių poreikių koncepcijos. Dabartinė įvykio vietos apžiūros koncepcija svarbiausiu laikė ir laiko šio veiksmo įtvirtinamąjį aspektą. Atsižvelgiant į tai, kad procese ir ypač teisėsaugos institucijų pareigūnų mentalitete, psichologinėse nuostatose ypatinga reikšmė buvo (ir dar tebėra) teikiama “įrodymų karalienei” - kaltinamojo prisipažinimui, tai, savaime aišku, kad buvo sumažinama, nepakankamai vertinama daiktinių įrodymų ir tų veiksmy, kurių eigoje jie buvo gaunami, reikšmė. Taigi įvykio vietos apžiūros reikšmė buvo vertinama neadekvačiai.

1.2. Galiojančioje koncepcijoje ypatingas vaidmuo apžiūrint įvykio vietą buvo ir yra skiriamas (nors tai jau neatitinka nei pasikeitusių įstatymų nei praktikos poreikių) tardytojui. Praktiškai daugiau kaip trisdešimt metų nei jo funkcijos, nei teisės ir pareigos įvykio vietos apžiūroje nepasikeitė.

Nepasikeitė ir įvykio vietos apžiūros tikslai, uždaviniai, nei taikomi metodai. Būtina akcentuoti dar vieną dabartinės įvykio vietos apžiūros koncepcijos aspektą - tai “pasyvių” metodų dominavimas.

Tačiau vis daugiau buvo kalbama apie specialisto funkcijas, jo teises ir pareigas ir būtinumą keisti jo vaidmenį apžiūrint įvykio vietą.

Įvykio vietos apžiūros koncepcijos pagrindinės nuostatos įtvirtintos BPK normose nepasikeitė nuo 1961 metų, išskyrus reguliuojančias specialisto statusą - jis tapo savarankiška procesine figūra.

Galiojančiame BPK turime nemažai tiesioginių ar netiesioginių normų kolizijų. Tarp jų galime nurodyti ir koliziją tarp išaugusios specialisto kompetencijos įvykio vietos apžiūroje ir deklaruojamo tardytojo ypatingo vaidmens.

1.3. Tradicinė įvykio vietos apžiūros koncepcija nebepasiteisina šiandieninėje praktikoje, ir vykstanti teisės reforma paskatino naujų idėjų įvykio vietos apžiūros klausimais atsiradimą.

1.4. Dabar yra aiškus neatitikimas tarp įvykio vietos apžiūros koncepcijos ir šito veiksmo atlikimo praktikos, tarp norminės įvykio vietos apžiūros reglamentacijos ir šiuolaikinių šio veiksmo atlikimo praktikos poreikių, tarp pasenusios koncepcijos ir besikeičiančių BPK normų.

2. Įvykio vietos apžiūros praktikos Lietuvoje analizė.

Nusikalstamumo tendencijos Lietuvoje rodo, kad kriminogeninė padėtis yra sudėtinga, ir todėl reikia rimtų poryčių tiriant nusikaltimus. Ypatingas dėmesys turi būti skirtas įvykio vietos apžiūros problemoms, nes apžiūros, kaip ir daiktinių įrodymų reikšmė, nuolat didėja. Beveik 90 proc. visų užregistruotų nusikaltimų - tai kriminaliniai nusikaltimai. Jie palieka įvairiausių materialinių pėdsakų, kuriuos galima surasti ir paimti atliekant įvykio vietos apžiūrą.

2.1. Įvykio vietos apžiūra dalyvaujant specialistui kriminalistui pastaraisiais metais yra atliekama tiriant kas trečią užregistruotą nusikaltimą.¹ Šitų apžiūrų eigoje 1990-1996 metais pėdsakai ar kiti objektai buvo paimami apie 71-73 proc. kartų. Reikia taip pat pažymėti, kad paimamų pėdsakų rūšių koeficientas vienai statistinei apžiūrai, kur dalyvavo specialistas kriminalistas, yra labai mažas ir sudaro apie 1,0 (tai reiškia, kad vidutiniškai vienos statistinės įvykio vietos apžiūros metu yra paimami tik vienos rūšies pėdsakai).

Įvykio vietų apžiūrų nedalyvaujant specialistui kriminalistui efektyvumas yra dažnai visai menkas, nes tada praktiškai nerandama materialinių nusikaltimo pėdsakų.

2.2. Pastaraisiais metais žymiai pablogėjo įvykio vietų apžiūrų rodikliai. Tam turi reikšmės įvairios priežastys, tarp jų ir Kriminalistinių ekspertizių departamento kadru rengimo problemos, kuriuos disertacijoje plačiai nagrinėjamos.

2.3. Atlikti įvykio vietų apžiūrų praktikos tyrimo rezultatai rodo pagrindinius šio veiksmo trūkumus ir jų priežastis. Disertacijoje šie trūkumai atitinkamai grupuojami ir moksliskai analizuojami.

2.4. Atliktų tyrimų rezultatų analizė atskleidė nemažai veiksnių, kurių neigiama įtaka įvykio vietos apžiūrai yra pakankamai reikšminga. Tai teorinio, teisinio, materialinio-techninio, organizacinio, taktinio kriminalistinio, psichologinio, metodinio, didaktinio, kadru atrankos ir jų kvalifikacijos kėlimo pobūdžio veiksniai. Suprantama, kad galima nustatyti ir daugiau veiksnių, turinčių įtakos įvykio vietos apžiūrų praktikai. Bet jų poveikis šioje situacijoje nebūtu lemiamas arba tiesioginis. Be abejo, pasikeitus situacijai gali pasikeisti ir atskirų veiksnių reikšmė.

2.5. Mūsų nuomone, aukščiau išvardintų veiksnių sistema šiuo metu turi didelę neigiamą įtaką įvykio vietos apžiūros praktikai. Ir todėl pakeisti iš esmės įvykio vietos apžiūros praktiką galima tik sistemingai veikiant į šitų veiksnių visumą.

¹ 1996 m. VRM KED darbuotojai dalyvavo apžiūrint 31436 įvykio vietas, kas sudaro vos ne pusę nuo visų užregistruotų nusikaltimų.

Įvykio vietos apžiūros tobulinimui ypatingą reikšmę turi teoriniai, konceptualūs klausimai. Todėl būtina daugiau dėmesio skirti šito veiksmo turiniui, jo informaciniams pažintiniams aspektams.

Mūsų ir kitų kriminalistų atlikti tyrimai parodė, kokią didelę reikšmę nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui turi įvykio vietų apžiūros ir jų efektyvumas. Reikia ypatingai akcentuoti įvykio vietos tyrimo reikšmę, nes atliekant šį veiksma yra greitai ir efektyviai panaudojamos šiuolaikinės kriminalistikos galimybės. Mokslo ir technikos pasiekimai čia tiesiogiai taikomi tiriant nusikaltimą (ir neprarandant laiko, ir nusikaltimo vietoje).

Dešimtmečius kalbama apie įvykio vietos apžiūros problemas, "verbaliai" pripažįstama šito veiksmo svarba, deklaruojamas pasirengimas gerinti, tobulinti šito veiksmo praktiką, bet realių esminių pokyčių nėra.

Teisės ir teisėsaugos institucijų reforma sudarė palankias sąlygas realiai tobulinti šį svarbų veiksma.

3. Pasiūlymai, kaip pašalinti įvykio vietų apžiūrų trūkumus ir įtvirtinti įvykio vietos tyrimo koncepcija.

3.1. Anksčiau dėl labai griežto įvykio vietos apžiūros reglamentavimo BPK buvo neįmanoma atlikti jokių rimtų tyrimų šio veiksmo metu. Todėl ir atsirado įvairių idėjų, kaip netaikyti šios normos. Kriminalistai (ir praktikai ir teoretikai) suvokė, kad veikianti ir įstatyme įtvirtinta koncepcija radikaliai trukdo ištirti nusikaltimus. Taip atsirado ekspertizės, preliminarinių tyrimų, "ekspres" metodų ir situacinės ekspertizės atlikimo įvykio vietoje idėjos. Bet tai buvo tik bandymai siekiant praplėsti tyrimo galimybes egzistuojančių baudžiamojo proceso normų rėmuose.

3.2. Literatūroje vis daugiau buvo kalbama apie specialisto kriminalisto funkcijų išplėtimą ir vis dažniau buvo akcentuojamas ne įtvirtinamasis, o tiriamasis įvykio vietos apžiūros aspektas.¹

Disertacijoje pagrindžiama idėja, jog dabartinėje situacijoje įvykio vietos apžiūrą galime diferencijuoti į tris lygius:

- paprasta apžiūra;
- kvalifikuota apžiūra;
- įvykio vietos tyrimas.

¹ Kartu 1994-1996 metais pradėta kalbėti apie "specialisto" eliminavimą iš baudžiamojo proceso. Vienas iš ryškiausių šitos idėjos šalininkų buvo P.Pošiūnas.

Paprasta įvykio vietos apžiūra yra atliekama tiriant nesudėtingus (nesunkius arba akivaizdžius) nusikaltimus. Ją gali atlikti ne visa įvykio vietos apžiūros grupė arba tik vienas pareigūnas. Dažniausiai joje nedalyvauja specialistas kriminalistas.

Kvalifikuota apžiūra yra atliekama tiriant sudėtingus (sunkius arba neakivaizdžius) nusikaltimus. Ją dalyvauja visa įvykio vietos apžiūros grupė, naudojami šiuolaikiniai metodai ir priemonės pėdsakams surasti, įtvirtinti ir paimti.

3.3. Įvykio vietos tyrimas atliekamas tiriant sunkiausius nusikaltimus. Jame dalyvauja visa tyrimo grupė, bei atitinkamos srities ar sričių ekspertai ar kiti specialistai. Tiriant įvykio vietą atliekami tokie pat veiksmai, kaip ir darant kvalifikuotą apžiūrą bei atitinkamų objektų (atskirų pėdsakų, jų visumų, įvykio situacijos) ekspertizes. Įvykio vietos tyrimas - tai sudėtingas, daugiapakopis, kompleksiškas veiksmas.

Disertanto manymu, įvykio vietos tyrimas - tai naujo lygio procesinis veiksmas, kurio metu realizuojamos ne tik įtvirtinamojo, bet ir tiriamojo pobūdžio užduotys. Kartu su įvykio vietos tyrimu gali būti atliekama taktinė operacija, turinti tikslą nustatyti įtariamuosius arba kitas reikšmingas bylai aplinkybes.

3.4. Įvykio vietos tyrimas - tai savarankiškas procesinis veiksmas, daromas įvykio vietoje, siekiant operatyviai ištirti aktyviais ekspertiniais metodais atskirus pėdsakus, jų visumas ar įvykio situaciją, turint tikslą nustatyti įvykio mechanizmą ar kitas reikšmingas įvykio aplinkybes bei pateikti patikimą informaciją neatidėliotinam įvykio aiškinimui ir įtariamojo nustatymui.

3.5. Įvykio vietos tyrimas turi savo objektą, subjektą, tyrimo tikslus ir uždavinius, principus, metodus, būdus ir priemones. Jie išsamiai išgildinti disertacijos 2.1. skirsnyje.

3.6. Nors galiojantis BPK iš esmės leidžia atlikti tam tikrus tyrimus, o specialistui išdėstyti savo išvadas įvykio vietos apžiūros protokole, bet siekiant padidinti šio veiksmo efektyvumą būtina papildyti galiojančias proceso normas.

Disertacijoje siūloma dabar galiojančius BPK 199 ir 200 str. suformuluoti taip:

199 straipsnis. Apžiūros darymo pagrindai ir tvarka.

“Siekiant rasti, įtvirtinti ir paimti pėdsakus ir kitus materialius, su tiriamuoju įvykiu susijusius objektus, išaiškinti įvykio situaciją bei kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, yra daroma apžiūra.

Įpareigotas pareigūnas¹ daro įvykio vietas, vietovės, patalpų, transporto priemonių, daiktų ir dokumentų, pašto-telegrafo, korespondencijos, žmonių ir gyvūnų bei jų lavonų apžiūrą ir apie tai surašo protokolą, pagal šio kodekso 114, 114¹ straipsniuose numatytas taisykles.

Dalyvauti apžiūroje gali būti kviečiami atitinkamų sričių specialistai. Šio kodekso nustatytais atvejais apžiūroje gali dalyvauti ir kiti proceso dalyviai.

Apžiūros metu naudojamos techninės kriminalinės priemonės apžiūrimų objektų požymiams nustatyti bei įtvirtinti.

Surasti objektai paprastai apžiūrimi procesinio veiksmo atlikimo vietoje".

200 straipsnis. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas.

“Tiriant akivaizdžius ar nesunkius nusikaltimus kvotos organo ar kitas įpareigotas policijos pareigūnas gali ir asmeniškai atlikti įvykio vietos apžiūrą, kurios metu yra užfiksuojama įvykio situacija, užfiksuojami ir paaimami aptikti pėdsakai ir kiti objektai.

Tiriant neakivaizdžius ar sunkius nusikaltimus, daroma kvalifikuota įvykio vietos apžiūra, kurioje dalyvauja kvotos organo pareigūnas ir specialistas kriminalistas. Būtinais atvejais dalyvauti kvalifikuotoje įvykio vietos apžiūroje gali būti pakviesti ir kitų sričių specialistai. Apžiūros metu įvykio vietoje panaudojant reikalingas technines kriminalines priemones ir metodus, yra surandami, įtvirtinami ir paaimami pėdsakai bei kiti sąsajų su tiriamuoju įvykiu galintys turėti objektai.

Apžiūros metu įvykio situacija turi būti užfiksuota ir atitinkamais techniniais kriminalistiniais būdais.

Tiriant sunkiausius nusikaltimus, atliekamas įvykio vietos tyrimas, kurio tikslas - nusikalstamą veiką iširti operatyviai, optimaliai išnaudojant mokslinį techninį potencialą ir kriminalistinių tarnybų galimybes.

Įvykio vietos tyrimas apima kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros elementus ir atskirų objektų, jų sistemų bei įvykio vietos situacijos tyrimą, kurio metu panaudojant specialias žinias, perkoduojama neakivaizdi, susieta su tiriamuoju įvykiu, informacija.

Atskirų objektų ar jų sistemų tyrimus įvykio vietoje atlieka atitinkamų sričių specialistai. Įvykio vietos situacijos bei kompleksinius objektų tyrimus įvykio vietoje organizuoja ir atlieka specialistas kriminalistas padedant kitų sričių specialistams.

¹ Pagal veikiančią įstatymą apžiūros subjektas-tai tardytojas, kvotėjas, prokuroras, teismas. Mūsų manymu, tokiu subjektu gali būti ir specialistas (ekspertas). Kaip jau minėjome, pavyzdžiui, Švedijoje įvykio vietos apžiūras atlieka grupė specialistų.

Apie atliktą įvykio vietos tyrimą surašomas protokolas, kuriame išdėstomi pagrindiniai šio veiksmo atlikimo etapai bei nurodomos panaudotos metodikos ir mokslinės techninės priemonės ir pateikiami pasiekti rezultatai. Protokolą pasirašo atlikęs tyrimą specialistas ar specialistai."

3.7. Nagrinėjant įvykio vietos tyrimo problemas, didelę reikšmę turi kriminalistinių uždavinių suformulavimas bei jų sprendimo būdų numatymas. Kriminalistiniai uždaviniai - tai svarbus instrumentas, padedantis sėkmingai spręsti įvykio vietos tyrimo problemas.

3.8. Labai svarbus klausimas praktikam yra metodiniai įvykio vietos tyrimo pagrindai. Todėl darbe pateikta pavyzdinė įvykio vietos tyrimo schema, kuri spausdinama ir šioje santraukoje.

Nauja įvykio vietos tyrimo koncepcija sudaro palankias sąlygas ne tik plėtoti šios srities mokslinius tyrimus, bet ir garantuoja tvirtą metodinę bazę rengti praktines įvykio vietos apžiūros rekomendacijas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Lietuvos ir užsienio valstybių įstatymai bei kiti norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. - LR Teisingumo ministerijos leidinys V., 1996.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 1994m. gruodžio mėn 12d. - V., 1994.
3. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo // Valstybės žinios 1993 Nr. 70-1311.
4. Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais/ Red. M.Kavolis. - K., 1933.
5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos įsakymas 1994 m. gruodžio 29d. Nr.85 "Dėl ekspertizių darymo Lietuvos teismo ekspertizės institute nuostatų patvirtinimo" // Valstybės žinios. - 1995, Nr.4.
6. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Kriminalistinių ekspertizių departamento nuostatai. - V., 1994.
7. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos "Dėl tardymo, kriminalinės policijos ir kitų kvotos bei kriminalistinių ekspertizių padalinių sąveikos išaiškinant ir tiriant nusikaltimus" Instrukcija. - V., 1994.
8. Kodeks postępowania karnego i inne teksty prawne. - Warszawa, 1994.
9. Уголовно - процессуальный кодекс ФРГ. Перевод с немецкого и предисловие Филимонова Б.-Москва, 1994.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Франции. Перевод с французского Бабичева С.-Москва, 1967.

II Specialioji literatūra ir kitos publikacijos.

11. Alfa. Nusikaltimo vietos apžiūrėjimas // Policija. - 1931. - Nr. 6.
12. Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (Lyginamosios teisėtyros studija).- Daktaro disertacija.- V., 1996.
13. Ancelis P., Grigolovičienė D. Tardymo institucijų raidos bruožai Lietuvoje ir jo reorganizavimo problemos // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.2.- V., 1994.
14. Blika J., Danisevičius P. Įvykio vietos apžiūra.- V., 1962.
15. Bluvšteinas J. Nusikalstamumo kontrolė: būklė ir perspektyvos // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.3.- V., 1994.

16. Bluvšteinas J. Statistika ir tikrovė // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.4.- V., 1995.
17. Bortkevičius F. Kodėl daromas nusikaltimo vietos ir daiktų apžiūrėjimas ir kaip tai reikia daryti? // Policija. - 1934.- Nr. 12.
18. Budrevičius K. Apžiūrėjimas // Policija. - 1927.- Nr. 11.
19. Budrevičius K. Braižinių (planų) ruošimo reikalu // Policija. - 1931. - Nr. 8.
20. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. III pataisytas ir papildytas leidimas. V., 1993.
21. Juškevičiūtė J., Kuklianskis S., Kurapka E., Malevski H., Pošiūnas A., Žurauskas A. Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos // LPA mokslo darbai.- T.1.- V., 1993.
22. Juškevičiūtė J., Malevski H. Dėl specialių žinių termino apibrėžimo // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.6.- V., 1997.
23. Kasperavičiūtė I. Pagrindiniai 1986-1989 metų nusikalstamumo Lietuvoje bruožai // Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma: Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės (1990 m. spalio 30-31 d.).- V., 1990.
24. Kazlauskaitė D., Kazlauskas M. Eksperto dalyvavimas apžiūroje pagal Austrijos baudžiamąjį proceso kodeksą. Mokslinės konferencijos "Teismo ekspertizės aktualijos" tezės (1991 m. lapkričio 12-13 d.). Vilnius, Lietuvos Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas, 1991.
25. Klemas A. Įvykio vietos aprašymas // Policija. - 1937. - Nr. 1.
26. Kraujalis S. Gaisravietės apžiūra ir techninės gaisrų ekspertizės skyrimas: metodinės rekomendacijos. - V., 1994.
27. Kriminalinės informacijos biuletenis. LR VRM Nr. 3. - V., 1993.
28. Kriminalinės informacijos biuletenis. LR VRM Nr. 6. - V., 1993.
29. Kriminalinės informacijos biuletenis. LR VRM Nr. 7. - 1993.
30. Kuklianskis S. 1966-1990 metų nusikalstamumas Lietuvoje (statistinė apžvalga) // LPA mokslo darbai.- T.1.- V., 1993.
31. Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys.- V., 1995.
32. Kuklianskis S. Realus nusikalstamumas ir jo tendencijų perspektyvos Lietuvoje // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.3.- V., 1994.
33. Kuklianskis S., Kurapka E. Mokslo programa "Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija" - kompleksinio nusikalstamumo tyrimo perspektyvos // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.4.- V., 1995.

34. Kuklianskis S., Žurauskas A. Aktualios procesinės ir kriminalistinės nusikaltimų išaiškinimo problemos // LPA mokslo darbai.- T.1.- V., 1993.
35. Lietuvos TSR Baudžiamojo proceso kodekso komentaras.- V., 1989.
36. Malevski H. Aktualios prioritetinės įvykio vietos apžiūros problemos // Vilniaus universiteto mokslo darbai. Teisė.- T.26.- V., 1993.
37. Malevski H. Įvykio vietos apžiūros praktinės problemos ir jų sprendimo tendencijos// LPA mokslo darbai. Kriminalinė justicija T. IV. - V., 1995.
38. Malevski H. Įvykio vietos apžiūros problemos ir kriminalistiniai uždaviniai. Mokslinės konferencijos tezės.- V., 1990.
39. Malevski H. Kriminalistiniai įvykio vietos apžiūros uždaviniai ir problemos // Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės (1990 m. spalio 30-31 d.).- V., 1990.
40. Malevski H. Kriminalistinių uždavinių iškelimas ir įvykio vietos apžiūros efektyvumas. Mokslinės konferencijos tezės.- V., 1991.
41. Mareckis K. Kiekvienas policistas turi mokėti fotografuoti // Policija. - 1938. - Nr. 3.
42. Nainys J., Cėpla A. Lavonų apžiūra įvykio vietoje. - K., 1975.
43. Nusikalstamumas. Statistikos rinkinys. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.- V., 1994.
44. Nusikalstamumo būklė Lietuvoje.- V., 1994.
45. Nusikaltimams kelti ir tirti vadovėlis. - K., 1925.
46. Palskys E. Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos (1918-1940 m.): Monografinė studija.- Vilnius, 1995.
47. Palskys E. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990-1994 metais. // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.4.- V., 1995.
48. Palskys E. Nusikaltimai ir kriminalistika.- V., 1978.
49. Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika.- V., 1985.
50. Pamataitis P. Įvykio vietoje kojų pėdsakų apsaugojimas // Policija. - 1944. - Kovas.
51. Pošiūnas P. Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme // Teisės problemos. -V., 1994. - Nr. 1.
52. Pošiūnas P. Kriminalistikos perspektyvos teisinės sistemos reformos kontekste // Justitia. - 1996, Nr. 6.
53. Pošiūnas P. Lietuvos Teismo ekspertizės instituto veiklos apžvalga ir perspektyvos // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. Mokslo darbų rinkinys.- V., 1996.

54. Pošiūnas P. Teismo ekspertizės pagrindai.- V., 1994.
- 54a. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai: Mokymo priemonė. - V., 1990.
- 54b. Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai: mokomoji priemonė. - V., 1996.
55. Survila A. Nusikaltimų tyrimas // Policija - 1930. - Nr. 4.
56. Šebedevs V. Mokslinė policija. Nusikaltėlių pažinimo ir nusikaltimų tyrinėjimo metodai. T.1. - K., 1926.
57. Torvaldas J. Kriminalistikos keliai ir klystkeliai. Vilnius, 1981.
58. Adamczyk J., Kurczewski J. Rola i zadania technika kryminalistyki komendy rejonowej policji.- Legionowo, 1995.
59. Ajdukiewicz K. Język i poznanie.- Warszawa, 1960.
60. Beck H. Die Rekonstruktion - eine wichtige Methode der Verbrechensaufklärung // Schriftenreihe der Deutschen Volkspolizei.-1995. H.4.
61. Bertillon A. La Photographie Judicaire.- Paris, 1890.
62. Betsch J., Giesel B. Stromtod in der Badewanne // Kriminalistik.- 1989.- 43.
63. Brustle G. Tatortarbeit bei Tageswohnungseinbruchen // Deutsches Polizeiblatt .- 1988.- Nr. 6.
64. Büchler H., Leineweber H. Bankraub und Sicherungstechnik / Berichte des Kriminalistischen Instituts. Bundeskriminalamt.- Wiesbaden, 1984.
65. Bürger H. Die Spurensicherung nach Explosionen und Sprengstoffdelikten // Illustrierte Rundschau der (Osterreichischen) Gendarmerie.- 1989.- Nr. 42.
66. Cackowski Z. Problemy i pseudoproblemy.- Warszawa, 1964.
67. Certig B., Schadlich R. Lehrbuch für Kriminalisten.- Berlin, 1955.
68. Cieślak M. Zagadnienia dowodowe w procesie karnym. -T.1.- Warszawa, 1955.
69. Czerw S. Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzenia w ujęciu teoretycznym i praktycznym // Kryminalistyczne badanie - oględziny miejsca zdarzenia w teorii i praktyce. Materiały sympozjum.- Cz. I.- Szczytno, 1984.
70. Czerw S. Zabezpieczenie miejsca zdarzenia // Zeszyty Naukowe WS. Nr. 1(32).- Szczytno, 1981.
71. Czeczot Z., Tomaszewski T. Kryminalistyka ogólna. Toruń, 1996.

72. De Forest Peter R., Gaensslen R.E., Lee Henry C. Forensic Science an Introduction to Criminalistics.- b.v., 1983.
73. Deberth V.J. Practical Homicide Investigation: Tactics, Procedures and Forensic Techniques. Second Edition. - New York; Amsterdam; London.- 1993.
74. Dick R. Neue Wege bei der Tatortbefundaufnahme // Kriminalistik.- 1993 - Nr. 47.
75. Dick R. Wykorzystanie komputera w dokumentacji miejsca zdarzenia // Biuletyn informacyjny.- Nr. 95.- Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP.- Warszawa, 1994.
76. Doornbusch K. Nusikaltimų prevencija Olandijoje // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.3.- V., 1994.
77. Fisher B.A.J. Techniques of Crime Scene Investigation.-Fifth edition.-Boca Raton; Ann Arbor; Tokyo, 1993.
78. Giedymin J. Problemy, założenia, rozstrzygnięcia. Poznań, 1964.
79. Goc M. Organizacja kryminalistycznych badań miejsca zdarzenia // Problemy kryminalistyki.- Warszawa, 1980.- Nr. 144.
80. Gross H., Höpler E. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Bd.1. München-Berlin-Leipzig, 1922.
81. Gutekunst W. Kryminalistyka.- Warszawa, 1974.
82. Gutekunst W. Organizacja procesu badań miejsca zdarzenia // Zeszyty naukowe Akademii spraw wewnętrznych.- Warszawa, 1973.- Nr. 2/3.
83. Hanausek T. Rozwojowe perspektywy czynności kryminalistycznych związanych z badaniem miejsca zdarzenia // Nowe prawo.- 1971, nr. 7-8.
84. Hanausek T. Zarys taktyki kryminalistycznej.- Warszawa, 1994.
85. Heindl R. Die Fixierung von Fingerabdruckspuren am Tatort. Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik.Bd. 46.- Leipzig, 1912.
86. Heindl R. Les methodes scientifiques dans les enquetes judiciaires et policieres.
87. Heindl R. System und Praxis der Daktyloskopie.- Berlin, Leipzig, 1927.
88. Hołyst B. Kryminalistyka. Wydanie drugie rozszerzone.- Warszawa, 1975.
89. Hołyst B. Postępy kryminalistyki. - T.1. - Legionowo, 1996.
90. Kalinowski S. Biegły i jego opinia. - Warszawa, 1994.
91. Kędziarska G. Technika kryminalistyczna. Zarys wykładu dla słuchaczy specjalizacji "Logistyka". - Szczytno, 1997.
92. Kirk P.L. Crime Investigation. -New York, 1953.

93. Kissling E. "Spuren - suchen, sichern, auswerten" für den Bereich Bodenkunde // Deutsches Polizeiblatt. Fachzeitschrift für die Polizei in Bund und Ländern.- 1989.- Nr. 7.
94. Klös J. Neue Möglichkeiten bei der Tatortdokumentation // Internationale Polizei Assoziation Aktuell.- 1988.- Nr. 33.
95. Kobbelt F. Über die kriminalistische Rekonstruktion. - Diss., Berlin, 1958.
96. Koetsche H. Operative und taktische Erfahrungen bei der Bekämpfung von Wohnungseinbruchdiebstählen.- b.v., 1990.
97. Koziellecki J. Zagadnienia psychologii myślenia.- Warszawa, 1966.
98. Kriminaltechnik. T.2.- Göteborg, 1990.
99. Kryminalistyka/ Pod.red. J.Widackiego.- Katowice, 1980.
100. Kryminalistyczne i prawne problemy współczesnej przestępczości/ Pod. red. S.Lelentala, M.Zaidera. - Szczytno, 1995.
101. Kube E., Storzer H., Timm K. Kriminalistik. Handbuch für Praxis und Wissenschaft.- Stuttgart ir kt., 1992.- Bd. 1.
102. Kulicki M. Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej.- Toruń, 1994.
103. Kulicki M. Wybrane zagadnienia techniki kryminalistycznej.- Toruń, 1991.
104. Lipczyńska M. Polski proces karny.- Cz. I.- Zagadnienia ogólne.- Warszawa-Wrocław, 1971.
105. Locard E. Traite de criminalistique. T.1.-Lyon, 1931.
106. Magyar J. Die Rolle der " Verfolgung einer warmen Spur " bei der Aufklärung von Straftaten gegen Leben // Kriminalistik und Forensische Wissenschaften.- 1988.- Nr. 69-70.
107. Malevski H. Oględziny miejsca zdarzenia: rzeczywistość i perspektywy. II Sympozjum nauk sądowych.- Kraków, 1994
108. Mast C. Der erste Angriff bei Verkehrsunfällen mit erheblichem Personen- oder Sachschaden // Deutsches Polizeiblatt .- 1986.- Nr. 4.
109. Mätzler A. Den Blutspuren weg sichtbar gemacht // Kriminalistik.- 1985, Nr. 39.
110. Mätzler A. Vergleichsuntersuchungen an latenten Fussspuren // Kriminalistik.- 1986, Nr. 40.
111. Maurer M. Am Tatort unvershens hinterlassene Objekte // Polizeinachrichten.- 1991, Nr. 31.
112. Mergen A. Tatortarbeit als Schlüssel zum Erfolg.- 1988.- Nr. 42.

113. Mielnik J. Sledcze badanie miejsca zdarzenia.- Zeszyt Nr. 8.- Łódź, 1979.
114. Miernik S. Metodyka badań daktyloskopijnych - wnioski oraz identyfikacja. - Warszawa, 1996.
115. Müller G., Habel W. Erhebung des Sachbeweises // Kriminalpolizei.- 1986, Nr.4.
116. O'Hara Ch.E., Osterburg J. An Introduction to Criminalistics. The Application of the Physical Sciences to the Detection of Crime.-New York, 1952.
117. Opis systemu wykonywania pomiarów na miejscu zdarzenia - "Rolleimetric MR2" // Problemy kryminalistyki.- Nr. 208.- Warszawa, 1995.
118. Pfau M., Berg H. Zur Dokumentation der Ereignisortarbeit // Kriminalistik und forensische Wissenschaften.- 1989.- Nr. 73-74.
119. Pfefferli P. Neue Erkenntnisse auf dem Gebiet der Tatortdaktyloskopie. Taschenbuch für Kriminalisten.- Bd. 39.- b.v., 1989.
120. Pływaczewski W. Kradzieże samochodów. Studium kryminologiczne. - Szczytno, 1996.
121. Ponikowski R. Kryminalistyczne i procesowe aspekty utrwalania czynności dowodowych przez organa ścigania.- Warszawa, 1978.
122. Ruszkowski Z. Wizyta we francuskich jednostkach techniki kryminalistycznej // Biuletyn informacyjny.- Nr. (85-86).- Warszawa, 1992.
123. Saferstein R. Criminalistics an Introduction to Forensic Science. -Regents/Prentice Hall, 1990.
124. Scholz B. Probleme der Tatortarbeit, Probenbehandlung, Gutachtenerstellung bei Delikten gegen die Umwelt aus der Sicht des Wissenschaftlers Umweltkriminalität / PFA - Schlussbericht.- Munster, 1985.
125. Schulte R. Nusikalstamumo prevencija VFR // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai.- T.3.- V., 1994.
126. Schulze G. Beweissicherung Probennahme // BKA - Schriftenreihe. Wiesbaden.- 1986. Bd. 54.
127. Sliwiński S. Proces karny.- Część ogólna.- Warszawa, 1936.
128. Stelzer E. Der Sachverständige und der Tatort // Kriminalistik und forensische Wissenschaften .- 1988.- Nr. 71-72.
129. Stelzer. Sozialistische Kriminalistik.- Bd 1.- Berlin, 1978.
130. Ulbrich W. Tatorteinsätze und Spurenaufkommen mit Steigender Kriminalität gewaschen // Kriminalistik.- 1991.- Nr. 45.
131. Vychodil M. Rekonstrukce trestneho cino.- Praha, 1972.

132. Wachholz L., Olbrycht J. Medycyna kryminalna. Warszawa, 1924.
133. Wek H. Selbständiges Problemkennnen und Problemlösen.- Berlin, 1966.
134. Weston Paul B., Wells Kenneth M. Criminal Investigation. Basic Perspectives.- Fifth edition.-b.v.- 1990.
135. Westveer A.E. Death Investigation. U.S.Department of Justice. Federal Bureau of Investigation.- Washington, 1994.
136. Widacki J. Oględziny miejsca zdarzenia jako czynność wykrywcza // Kryminalistyczne badanie - oględziny miejsca zdarzenia w teorii i praktyce.- Materiały sympozjum.- Cz. II.- Szczytno, 1984.
137. Wroński M. Kryminalistyczne badanie śladów rękawiczek. - Warszawa, 1994.
138. Wybrane zagadnienia kryminalistycznych działań Policji/ Pod red. M. Goettela. - Cz.4. - Szczytno, 1996.
139. Zalunardo R. Die Ruckkehr des Taters an den " Tatort " // Kriminalistik.- 1993.- Nr. 47.
140. Zelwianiński R. Sledcze badanie miejsca zdarzenia // Problemy kryminalistyki.- Nr. 41. Warszawa, 1963.
141. Ароцкер Л.Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел.- Москва, 1964.
142. Ароцкер Л.Е. Права, обязанности и роль специалистов в производстве следственных и судебных действий // Вопросы криминалистики.- Вып. 6-7, Москва, 1964.
143. Ароцкер Л.Е. Права, обязанности и роль специалистов при производстве следственных действий // Вопросы криминалистики.- 1967, Нр. 6-7.
144. Арсеньев В.Д. Осмотр как процессуальное действие // Труды Иркутского гос. ун-та им. А.А.Жданова, т. 27. - Иркутск, 1958.
145. Баранов Н.Н. Осмотр места происшествия по делам о кражах из квартир, личных домов, дач.- Выпуск 2. - Москва, 1977.
146. Баранов Н.Н., Леонов И.И. и др. Осмотр места происшествия по делам о кражах грузов из вагонов и контейнеров. - Вып. 8. - Москва, 1978.
147. Басалаев А.Н. Фиксация результатов осмотра места происшествия (Средства, методы и доказательственное значение).- Автореф. канд. дисс.- Ленинград, 1967.

148. Бегалиев К., Попов В. И. Теоретические вопросы осмотра места происшествия// Вопросы борьбы с преступностью. - Вып. 39. - Москва, 1983.
149. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. Москва, 1987.
150. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории - к практике. Москва, 1988.
151. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики.- Т.1.- Москва, 1977.
152. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики.- Т.3.- Москва, 1979.
153. Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики.- Саратов, 1986.
154. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы.- Москва, 1966.
155. Бенердони Р. Теория решения задач.- Москва, 1972.
156. Бокариус Н.С.. Первоначальный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании.- Москва, 1925.
157. Боно Э.Д. Рождение новой идеи.- Москва, 1976.
158. Брушлинский А.В. Психология мышления и кибернетика.- Москва, 1970.
159. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия.- Москва, 1973.
160. Вайнштейн А.А. Участие специалистов в следственном осмотре. Автореферат канд. дисс.- Москва, 1966.
161. Василевский К.А., Шаркова Т.Ф. Пределы экспертного исследования дорожно-транспортного происшествия.- Киев, 1980.
162. Васильев А.Н., Виноградов И.В., Ратинов А.Р. и др. Осмотр места происшествия.- Москва, 1960.
163. Васильев А.Н., Мудьюгин Г.Н., Якубович Н.А. Планирование расследования преступлений.- Москва, 1957.
164. Винберг А.И. Основные принципы советской криминалистической экспертизы.- Москва, 1949.
165. Винберг А.И. Специалист в процессе предварительного расследования // Социалистическая законность.- 1961, Нр. 9.
166. Винберг А.И. Специалист в процессе предварительного следствия // Проблемы судебной экспертизы.- Сб. 1, Москва, 1961.
167. Винберг А.И., Шавер Б.М. Криминалистика : Учебник для юридических школ. - Москва, 1940.

168. Винберг А.И., Шавер Б.М. Криминалистика.- Москва, 1945.
169. Водоладский Б.. Психология осмотра места происшествия.- Омск, 1979.
170. Волков Н.Л. и др. Программированные действия участников оперативной группы на месте происшествия.- Москва, 1972.
171. Волкова И.К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия // Криминалистика и судебная экспертиза.- Вып. 1.- Киев, 1964.
172. Гавло В.К. О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц// Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования. - Москва, 1973.
173. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений.- Свердловск, 1975.
174. Голунский С.А. Осмотр места преступления // Советская юстиция.- Нр.16.- Москва, 1936.
175. Гранат Н.Л., Ратинов А.Р. Решение следственных задач.- Волгоград, 1978.
176. Грановский Г.Л. Алгоритмические и эвристические методы решения экспертных задач // Сб. трудов ВНИИСЭ.- Москва, 1980. Нр. 42.
177. Грановский Г.Л. Криминалистическая ситуационная экспертиза места происшествия // Рефераты научных сообщений на теоретическом семинаре - криминалистических чтениях 21 апреля 1977 г.-Вып. 16.- Москва, 1977.
178. Грановский Г.Л. Классификация задач трасологической экспертизы следов человека // Экспертная техника.- Вып. 104.- Москва, 1988.
179. Грановский Г.Л. Проблемы новой ситуационной экспертизы места происшествия // Теория и практика криминалистической экспертизы.- Волгоград, 1980.
180. Грановский Г.Л. Ситуалогические исследования места происшествия // Сб. трудов ВНИИСЭ.- Москва, 1979.- Нр. 37.
181. Грановский Г.Л. Теоретические вопросы программирования трасологической экспертизы // Программированные и ситуалогические методики трасологических исследований. Сборник научных трудов. Нр. 37. Москва, 1979.
182. Грановский Г.Л. Экспертные задачи: понятие, структура, стратегия решения. // Теоретические и методические вопросы судебной экспертизы.- Москва, 1985.

183. Грановский Г.Л., Жаркова Г.П. Программированные методики и методы решения некоторых типовых задач трасологической экспертизы (справочное пособие экспертов).- Москва, 1987.
184. Грановский Г.Л., Зуев Е.И., Капитонов В.Е. Состояние практики осмотров места происшествия и некоторые рекомендации по ее улучшению// Труды ВНИИ МВД СССР Нр. 42. - Москва, 1977.
185. Григорьян А.С. Расследование поджогов.- Москва, 1971.
186. Громов В. Осмотр места происшествия.- Москва, 1931.
187. Громов В., Лаговьер Н. Уголовно-судебные доказательства.- Москва, 1929.
188. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. - СПб, 1908.
189. Грязнов Б.С. Логика, рациональность, творчество.- Москва, 1982.
190. Гурова Л.Л. Психологический анализ решения задач.- Воронеж, 1976.
191. Гусаков А.Н. Взаимодействие следователей и специалистов при моделировании личности неизвестного преступника // Тактика и психология взаимодействия следователя и эксперта. - Свердловск, 1989.
192. Дагис И.Ю. Цель и задачи осмотра места пожара// Совершенствование уголовно - правовой борьбы с преступностью. - Тезисы научной конференции. - Вильнюс, 1983.
193. Дильдин Ю.М., Жаров Е.А. Проблемы общей теории криминалистики // Теория и практика криминалистических экспертиз и исследований. Сб. науч. трудов.- Москва, 1989.
194. Долицкий Е.А. Технические экспертизы по делам о крушениях и авариях на железнодорожном транспорте.- Москва, 1961.
195. Драпкин Л.Я. Понятие и классификация следственных ситуаций и раскрытие преступлений // Научные труды Свердловского юридического института.- Вып. 41.- Свердловск, 1975.
196. Драпкин Л.Я., Долинин В. Тактика отдельных следственных действий. Следователь: теория и практика деятельности. - Екатеринбург, 1994.
197. Драпкин Л.Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования. - Свердловск, 1985.
198. Дубровицкая Л.П., Лузгин И.М. Планирование расследования.- Москва, 1972.
199. Дулов А.В. Судебная психология.- Минск, 1970.

200. Дулов А.В. Вопросы теории судебной экспертизы.- Минск, 1957.
201. Духовской М.В. Русский уголовный процесс.- Москва, 1897.
202. Евгеньев М.Е. Методика и техника расследования преступлений. - Киев, 1940.
203. Ефимичев С.П., Кулагин Н.И., Ямпольский Л.Е. Следственный осмотр. - Волгоград, 1983.
204. Зарецкий В.К. и др. Рефлексивно-личностный аспект формирования решения творческих задач // Вопросы психологии.- 1980, Нр. 5.
205. Зуев Е.И. Роль специалиста в расследовании преступлений // Криминалистика на службе следствия.- Материалы научно-практической конференции следственных работников Литовской ССР 15-17 декабря 1966 г. Вильнюс, 1967.
206. Зуев Е.И. Соотношение положения специалиста и эксперта по уголовно-процессуальному законодательству // Некоторые вопросы борьбы с преступностью.- Сб. статей. Алма-Ата, 1970.
207. Зуев П.М. Тактика осмотра дорожно - транспортного происшествия: Учеб. пособие. - Москва, 1986.
208. Зуйков Г.Г. Участие специалиста в производстве следственных действий // Труды ВНИИ МВД СССР.- Москва, 1967.- Нр. 10.
209. Зуйков Г.Г. Установление способа совершения преступления.- Москва, 1970.
210. Ивашков В.А. Из опыта взаимодействия специалиста со следователем и оперативным работником при осмотре места происшествия // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. - Москва, 1988.
211. Измерение и графическая фиксация следов на месте осмотра (Методические рекомендации для работников следствия и суда).- Вильнюс, 1979.
212. Ильченко Ю.И. Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия: Автореф. канд. дисс.- Алма-Ата, 1968.
213. Ищенко П.И. Получение розыскной информации в ходе предварительного исследования следов на месте происшествия по делам о кражах // Правовые и тактические вопросы борьбы с преступностью. - Омск, 1987.
214. Ищенко П.И. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты).- Москва, 1990.
215. Казаков Г.Н. Осмотр места происшествия по делам о пожарах.- Вып. 5.- Москва, 1978.

216. Карагодин В.Н. Выявление признаков способа сокрытия преступления в процессе осмотра места происшествия // Криминалистическая сущность, средства и методы установления способов сокрытия следов преступления. - Москва, 1987.
217. Катона Г., Кертес И. По следам преступления.- Москва, 1982.
218. Колдин В.Я. Предмет и задачи фиксации вещественных доказательств // Тезисы докладов на межвузовской конференции по криминалистике.- Москва, 1960.
219. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений. - Автореф. докт. дисс. Харьков, 1967.
220. Колесниченко А.Н., Матусовский Г.А. Применение научно-технических средств в работе над следами при осмотре места происшествия.- Харьков, 1960.
221. Колмаков В.П. Следственный осмотр.- Москва, 1969.
222. Колмаков В.П. Тактика производства следственного осмотра и следственного эксперимента.- Харьков, 1956.
223. Кондаков Н.И. Логический словарь.- Москва, 1971.
224. Комаринец Б.М. Участие экспертов-криминалистов в проведении следственных действий по особо опасным преступлениям против личности // Теория и практика судебной экспертизы.- Вып. 1(2).- Москва, 1964.
225. Комаринец Б.М., Шевченко Б.И. Руководство по осмотру места преступления. - Москва, 1938.
226. Коновалов Е.. Осмотр места происшествия (Состояние практики и пути повышения ее эффективности): Учеб. пособие. - Минск, 1987.
227. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений.- Харьков, 1978.
228. Корухов Ю.Г. Организация и нормативное регулирование криминалистических исследований в деятельности правоохранительных и правоприменительных органов. - Автореф. докт. дисс.- Москва, 1978.
229. Крючков В.П. Тактические и логические аспекты исследования обстановки места происшествия // Теоретические проблемы криминалистической тактики.- Свердловск, 1981.
230. Косоплечев Н.П. Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия.- Москва, 1956.

231. Котина С.В. Проблемная ситуация как аспект научного творчества // Природа научного открытия.- Москва, 1986.
232. Криминалистика : Учебник / отв.ред. проф. Белкин Р.С.- Москва, 1986.
233. Криминалистика : Учебник / под ред. Герасимова И.Ф., Драпкина Л.Я.- Москва, 1994.
234. Криминалистика : Учебник / под ред. проф. Белкина Р.С. и проф. Лузгина И.М.- Т.2.- Москва, 1980.
235. Криминалистика : Учебник / под ред. проф. Образцова В.А.- Москва, 1995.
236. Криминалистика : Учебник / под ред. проф. Пантелеева И.Ф. и проф. Селиванова Н.А.- Москва, 1984.
237. Криминалистика социалистических стран. / под ред. проф. В.Я.Колдина.- Москва, 1986.
238. Криминалистика. Москва, 1962.
239. Криминалистика.- ч. 1.- Москва , 1950.
240. Крылов И.Ф. Следы на месте преступления.- Ленинград, 1961.
241. Крылов И.Ф. Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы.- Ленинград, 1975.
242. Крючков В.П. Установление данных о преступлении и преступнике путем анализа места происшествия и вещественных доказательств. -Автореф. канд. дисс.- Свердловск, 1975.
243. Кульмашев .Х. Особенности осмотра места происшествия и изъятия вещественных доказательств по делам о кражах и угонах автотранспортных средств: Лекция. - Волгоград, 1985.
244. Леви А.А. Организация осмотра места происшествия.- Москва, 1970.
245. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики.- Москва, 1965.
246. Лузгин И.М. Реконструкция в расследовании преступлений.- Волгоград, 1981.
247. Лузгин И.М. Расследование как процесс познания.- Москва, 1969.
248. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования.- Москва, 1973.
249. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений.- Москва, 1981.
250. Мавлюдов А.К. Осмотр места происшествия по делам об авариях на водном транспорте. - Саратов, 1985.
251. Макаренко Н.П.. Техника расследования преступлений.- Москва, 1925.

252. Маковкин А.И., Зернов С.И., Кабанов В.Н. Изучение состояния электрооборудования при осмотре места пожара: Учеб. пособие. - Москва, 1988.
253. Максutow И.Х. Осмотр места происшествия.- Ленинград, 1965.
254. Максutow И.Х. Судебный осмотр места происшествия и особенности его проведения: Учеб. пособие. - Ленинград, 1972.
255. Малиновкин С.М. Осмотр места происшествия по делам о кражах из аптек.- Вып. 6. - Москва, 1978.
256. Манцветова А.И. Методы фиксации осмотра места происшествия. - Автореф. канд. дисс.- Москва, 1949.
257. Матюшкин А. Предисловие. // Психология мышления.- Москва, 1964.
258. Мельникова Э.Б. Участие специалистов в следственных действиях.- Москва, 1964.
259. Мецвявичюс К.В. Об осмотре места происшествия при дорожно-транспортных происшествиях // Вопросы судебной экспертизы и криминалистики. Выпуск 12. - Вильнюс, 1976.
260. Миронов А.И. Осмотр места происшествия по делам об убийствах.- Москва, 1958.
261. Мудьугин Г.Н. Расследование убийств по делам, возбужденным в связи с исчезновением потерпевшего.- Автореф. канд. дисс.- Москва, 1962.
262. Недостатки и пути совершенствования практики использования экспертизы предварительным следствием и судом : Методические рекомендации.- Вильнюс, 1986.
263. Недостатки использования возможностей экспертиз по уголовным делам о нераскрытых убийствах и изнасилованиях: Информационное письмо.- Вильнюс, 1980.
264. Николайчик Н.И. Особенности осмотра места происшествия по делам о разбойных нападениях и грабежах. Исследование следов и иных вещественных доказательств, изъятых с места происшествия в розыске преступников: Лекция. - Минск, 1985.
265. Новиков С.И. Исследование места дорожно-транспортного происшествия: Учебное пособие. - Киев, 1977.
266. Оконь В. Основы проблемного обучения.- Москва, 1968.

267. Оркин А.Н. Тактика осмотра места происшествия по делам о пожарах: Учеб. пособие. - Хабаровск, 1987.
268. Осмотр места дорожно-транспортного происшествия. Пособие для работников милиции и следователей органов внутренних дел. - Москва, 1970.
269. Пальскис Е.Б. Фиксация вещественных доказательств (методологические, процессуальные и криминалистические проблемы).- Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук.- Москва, 1971.
270. Пашкевич П.Ф. Объективность судебного исследования уголовного дела //Советская юстиция.- Москва, 1961.- Нр. 10.
271. Петелин Б.Я. Осмотр места происшествия по делам о кражах из торговых и складских помещений.- Выпуск 3. - Москва, 1977.
272. Петренко В.М. Осмотр места происшествия по делам о кражах из гостиниц (общежитий).- Вып. 7. - Москва, 1978.
273. Плескачевский В.М. Особенности осмотра места кражи, совершенной с применением орудий взлома: Лекция. - Москва, 1985.
274. Плескачевский В.М. Особенности осмотра места происшествия по преступлением, совершенным с применением огнестрельного оружия. Использование стрелянных гильз, пуль и других следов выстрела для розыска преступника: Лекция. - Москва, 1985.
275. Плескачевский В.М. Судебно-баллистические экспертные исследования на месте происшествия // Вопросы судебной экспертизы.-Вып. 17.- Баку, 1974.
276. Пойа Д. Математика и правдоподобные рассуждения.- Москва, 1957.
277. Пойа Д. Математическое открытие. Решение задач: основные задачи изучения и преподавания.- Москва, 1976.
278. Полевой Н.С. Криминалистическая кибернетика.- Москва, 1989.
279. Попов В.И. Осмотр места происшествия.- Алма-Ата, 1957.
280. Попов В.И. Осмотр места происшествия.- Москва, 1959.
281. Порошин Г.Н. Исследование места происшествия следователем и экспертом-криминалистом органов внутренних дел.- Волгоград, 1979.
282. Порубов Н.И. Особенности осмотра места происшествия по делам об убийствах: Лекция. - Минск, 1985.
283. Порубов Н.И., Самончик А.Н. Особенности осмотра места хищения грузов на железнодорожном транспорте.- Москва, 1963.

284. Порубов Н.И., Солонец С.А. Эффективность осмотра места происшествия и его роль в раскрытии и расследовании преступлений: Учеб. пособие. - Минск, 1989.
285. Пошюнас П.-З. Процессуальная регламентация деятельности эксперта и специалиста в новом уголовно-процессуальном законодательстве // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики. - Киев, 1993.
286. Притузова В.А. Заключение эксперта как доказательство в уголовном процессе.- Москва, 1959.
287. Приялгаускас. К вопросу об использовании средств и методов измерения на месте происшествия // Вопросы судебной экспертизы и криминалистики. Выпуск 12. - Вильнюс, 1976.
288. Работа с микрообъектами на месте происшествия: Методическое пособие.- Москва, 1978.
289. Ракитов А.И. Филосовские проблемы науки: системный подход.- Москва, 1977.
290. Рассейкин Д.П. Осмотр места происшествия и трупа при расследовании убийства.- Саратов, 1967.
291. Рагинов А.Р. Судебная психология для следователей.- Москва, 1967.
292. Рахунов Р.Д. Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе.- Москва, 1950.
293. Рейсс Р.А. Научная техника расследования преступлений: Курс лекций сост. под. ред. С.Н.Трегубова. - СПб., 1912.
294. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования.- Москва, 1958.
295. Саймон Г. Науки об искусственном.- Москва, 1972.
296. Самарина Т.М. Значение экспертного осмотра места происшествия и вещественных доказательств. // Проблемы и практика трасологических и баллистических исследований. Сборник научных трудов ВНИИСЭ, Нр.17.- Москва, 1976.
297. Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования // Соц. законность.- 1977, Нр. 2.

298. Селиванов Н.А. Участие специалиста в предварительном следствии // Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства.- Москва, 1962.
299. Скоромников К.С., Венецкий А.П. Обнаружение, фиксация и изъятие следов на месте происшествия.- Москва, 1971.
300. Снетков В.А. Техничко-криминалистическая ситуация работы с микрообъектами на месте их нахождения // Экспертная практика. Нр. 20. - Москва, 1983.
301. Сорокин В.С. Обнаружение и фиксация следов на месте происшествия.- Автореф. канд. дисс.- Москва, 1967.
302. Специализированный курс криминалистики / под ред. М.В.Салтевского.- Киев, 1987.
303. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса.-Москва, 1958.
304. Сырков С.М. Об установлении с помощью микрочастиц орудия и механизма взлома на месте кражи // Экспертная практика. Нр. 20. - Москва, 1983.
305. Сырков С.М., Меженцев Г.И. Изучение следов и орудий взлома на месте кражи: Метод. письмо Нр. 41. - Москва, 1980.
306. Сырков С.М., Меженцев Г.И. Предварительное исследование следов орудий взлома на месте кражи: Учеб. пособие. - Москва, 1985.
307. Сырков С.М., Фефилятьев А.В. Проведение предварительных исследований материальных следов на месте происшествия: Учеб. пособие. - Москва, 1986.
308. Тарасов-Родионов П.И. Предварительное следствие: Пособие для следователей./ под ред. проф. М.А. Чельцова-Бebutова.- Москва, 1948.
309. Терехов В.А.. К характеристике процессов целеобразования при решении мыслительных задач // Вопросы психологии.- 1975, Нр. 1.
310. Терзиев Н.В. Некоторые вопросы следственного осмотра места происшествия.- Москва, 1955.
311. Терзиев Н.В. Процессуальное положение специалиста, участвующего в следственном осмотре места преступления // Социалистическая законность.- 1954.-Нр. 11.
312. Теория доказательств в советском уголовном процессе.- Москва, 1973.
313. Тихенко С.И. Осмотр места преступления // Криминалистика и научно-судебная экспертиза.- Сборник третий.- Киев, 1949.
314. Трусов А.И. Основы теории судебных доказательств.- Москва, 1960.

315. Тактика и психология взаимодействия следователя и эксперта // Межвузовский сборник научных трудов.- Свердловск, 1989.
316. Турчин Д.А. Исследование места происшествия.- Автореф. канд. дисс.- Ленинград, 1968.
317. Ульянова Л.Т. Оценка доказательств судом первой инстанции.- Москва, 1959.
318. Федоров Ю.Д. Логические аспекты осмотра места происшествия: Учеб. пособие. - Ташкент, 1987.
319. Федоров Ю.Д., Соболев Б.Н. Осмотр места происшествия при краже грузов из подвижного состава.- Ташкент, 1973.
320. Фирсов Е.П. Исследование места происшествия по делам о кражах грузов из подвижного состава железнодорожного транспорта: Учеб. пособие - Москва, 1980.
321. Филиппов А.Г. Осмотр места происшествия: Учеб. пособие. - Москва, 1976.
322. Фойницкий И.Я.. Курс уголовного судопроизводства.-Т.2.- СПб,1910.
323. Ципковский В.П.. Осмотр места происшествия и трупа на месте его обнаружения.- Киев, 1960.
324. Черваков В.Ф. История судебной медицины и судебно- медицинской экспертизы.- Москва, 1956.
325. Чернов А.П. Мысленный эксперимент.- Москва, 1979.
326. Черных М.П. Осмотр места происшествия по делам о разбойных нападениях на кассиров и инкассаторов.- Вып. 9. -Москва, 1978.
327. Чельцов М.А.. Уголовный процесс.- Москва, 1948.
328. Шавер Б.М. и Винберг А.И. Криминалистика.- Москва, 1940.
329. Шавер Б.М. и Винберг А.И. Криминалистика.- Москва, 1945.
330. Шавшин М.Н. Осмотр места происшествия по делам о грабежах и разбоях.- Выпуск 1. - Москва, 1977.
331. Шаламов М.П. Осмотр места происшествия.- Москва, 1966.
332. Шиканов В.И. Использование специальных познаний при расследовании убийств.- Иркутск, 1976.
333. Шиманова З.Е. Пожарно-техническая экспертиза.- Москва, 1963.
334. Шкляр Б.М. Почему некоторые квартирные кражи остаются нераскрытыми //Вопросы борьбы с преступностью и судебной экспертизы.- Вып. 3.- Вильнюс, 1991.

335. Шляхов А.Р. Задачи судебной экспертизы // Сб. трудов ВНИИСЭ.- Москва, 1980, Нр. 42.
336. Шляхов А.Р. Предмет некоторых видов судебной экспертизы // Вопросы криминалистики.- Нр. 8-9.- Москва, 1963.
337. Эйсман А.А. Заключение эксперта.- Москва, 1967.
338. Эйсман А.А. Исследование как метод получения судебных доказательств // Вопросы судебной экспертизы. Тезисы докладов научной конференции Тбилисской НИКЛ и кафедры уголовного права Тбилисского госуниверситета, посвященной 10-летию организации Тбилисской НИКЛ.- Тбилиси, 1962.
339. Эсаулов А.С. Психология решения задач.- Москва, 1972.
340. Якимов И.Н. Осмотр.- Москва, 1935.
341. Якимов И.И. Следственный осмотр : Докторская диссертация.- Москва, 1946.
342. Янушко В.И. Особенности осмотра и фиксации мест дорожно-транспортных происшествий. Обнаружение следов и обеспечение их использования в розыске транспортных средств, скрывшихся с мест происшествий: Лекция. - Минск, 1985.

H. MALEVSKIO MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA

S A R A Š A S

1. Kriminalistiniai įvykio vietos apžiūros uždaviniai ir problemos //Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų reforma. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų tezės (1990 m. spalio 30-31 d.) - V., 1990. P.95-97.
2. Aktualios prioritetinės įvykio vietos apžiūros problemos//Teisė. T.26. Mokslinės konferencijos tezės. - V., 1993. P.174-175.
3. Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos. Bendraautorai: J.Juškevičiūtė, S.Kuklianskis, E.Kurapka, A.Pošiūnas, A.Žurauskas //LPA mokslo darbai. T.1. V., 1993. P.65-70.
4. Oględziny miejsca zdarzenia: rzeczywistość i perspektywy//Sympozjum nauk sądowych. - Kraków, 1994 (mokslinės konferencijos tezės lenkų kalba). P.16-17.
5. Įvykio vietos apžiūros praktinės problemos ir jų sprendimo tendencijos (pagal jaunųjų VRM pareigūnų apklausos rezultatus)//Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai. - T. 4.-V., 1995. P.159-168.
6. Kriminalistinės taktikos praktikumas. - Bendraautorai: S.Boscholov, I.Morozov. - Minskas, 1989 (rusų k.). 90 p.
7. Kriminalistikos technika. Praktikumus. Bendraautorai: E.Kurapka, J.Ivanauskas, J.Juškevičiūtė. - V., 1994. 187 p.
8. Naujas avalynės pėdsakų ryškinimo stipriame elektrostatiame lauke būdas. - Bendraautorius: J.Ivanauskas, LPA mokslo darbai "Kriminalinė justicija". - V., 1994, T. 2. P.58-62.
9. Nauczanie kryminalistyki w Litewskiej akademii policji//Policyjny biuletyn szkoleniowy. - Szczytno, 1996, Nr. 3-4. P.80-82.
- 10.EPI-2 - przyrząd do ujawniania śladów pyłowych metodą elektrostatyczną//Policyjny biuletyn szkoleniowy. - Szczytno, 1996. - Nr. 3-4. P.12-14.
- 11.Dėl specialių žinių termino apibrėžimo. - Bendraautorė: J.Juškevičiūtė// LPA mokslo darbai "Kriminalinė justicija". T.6. - V., 1997. P.35-45.
- 12.Służba techniki kryminalistycznej Ministerstwa spraw wewnętrznych Republiki Litewskiej//Przegląd policyjny. - Szczytno, 1996. - Nr. 3 (43). P.122-131.